April, 25-27, 2019
Akdeniz University, Faculty of Letters
ANTALYA/TURKEY

GLOBAL TRANSFORMATION AND DIFFERENTIATIONS

INTERNATIONAL MIGRATION, URBANIZATION AND BELONGING

CONGRESS BOOK

Editors:
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Res. Asst. Elif GÜN

www.inglobe.org

inglobetr inglobetr inglobetr inglobe_tr

9 786056 935909

InGlobe

ACADEMY

April 25-27, 2019

Akdeniz University / Antalya / TURKEY

CONGRESS BOOK

EDITORS

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Res. Asst. Elif GÜN

PUBLICATION COORDINATOR

Ragıp PEHLİVANLI

www.inglobe.org

congress@inglobe.org

(+90) 312 911 0799

inglobetr inglobetr inglobetr

All rights of this book belongs to editors. Can be used by giving reference. Scientific and ethical responsibilities of the writings belong to authors and copyright belongs to InGlobe editors. The authors are responsible for the correctness of the content and resources of the writings.

Copyright © 2019

Innovation and Global Issues Congress. All rights reserved.

9 786056 935909

CONGRESS ID

Name of Congress

Global Transformation and Differentiations

International Migration, Urbanization and Belonging

Type of Participation

Davetli ve Çağrılı / Keynote and Invited

Date and Place

April 25-27, 2019

Akdeniz University / Antalya / TÜRKİYE

President

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Head of Board

Ragıp PEHLİVANLI

General Coordinator

Elif GÜN

Organization

InGlobe Academy

Platform

Akdeniz University

Atyrau University

Turkish Airlines

Regularity Board

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Prof. Dr. Akramjon YULDASHEV
Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ
Prof. Dr. Kalybayeva KALAMKAS
Prof. Dr. Sevinç ÖZEN GÜÇLÜ
Assoc. Prof. Asım MEMMEDOV
Assoc. Prof. Birol AKGÜL
Assoc. Prof. Elbeyi PELİT
Assoc. Prof. Tuncay Ercan SEPETÇİOĞLU
Assoc. Prof. Umida ZUNNUNOVA

Executive Board

Ragıp PEHLİVANLI
Bilgehan ÖZSOY
Büşra YILMAZ
Elif GÜN
Gulshat SHAIKENOVA
Karlygash ASHIRKHANOVA
Mariana MANKO
Ramin ALIYEV
Uğur Berkay KOÇ

ÖNSÖZ / FOREWORD

Küresel dönüşümler ve farklılaşmalar ana teması adı altında ele alınan uluslararası göç, kentleşme ve aidiyet sorunsalı günümüz dünyasının en önemli tartışma alanlarından biridir. Özellikle göç olgusu geçmişten günümüze toplumsal hayatı farklı boyutlarıyla etkilemiş, yeni sosyal görünümler ve sosyal düzen formlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Göç sürecinde taşınan kimlikler, kültürel karakteristikler, hafıza, deneyim ve yaşam tarzı çeşitlilikleri karşılıklılık ilişkisi içerisinde değişim ve dönüşüme uğramış, farklılaşmış ve karmaşıklaşmıştır. Bu manada göç süreci bir yandan yeni çeşitlilik ve zenginlik alanları açarken diğer yandan çatışma, gerilim ve eşitsizlik alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Günümüz dünyasında ve ulus aşırı düzlemde gerçekleşen düzensiz göç hareketleri ise farklı neden ve kaynaklardan beslenerek sorunu ülkeler ve bölgeler arası bir zemine taşımış bulunmaktadır. Daha çok güney yarım küre kaynaklı göç etme temayülü, daha zengin ve refaha sahip olduğu düşünülen kuzey ülkelerine doğru şekillenmekte ve sonuçları itibariyle küresel bir politikayı zorunlu kılmaktadır. Buna karşın batılı bazı ülkelerin düzensiz göç ve göçmenlere karşı sergilemiş olduğu insani olmayan tutumlar ana gerginlik alanlarını oluşturmaya devam etmekte ve dramatik göç yolculukları ve istenmeyen sonuçlarla neticelenmektedir. Düzensiz göçmenler açısından alt yapı eksiklikleri belirleyici iken, hedef ülkeler açısından göçü güvenlik ve kontrol eksenli kılmak daha önemli görünmektedir.

Uluslararası düzensiz göçün tetiklediği kentleşme ve aidiyet konusu ise göç gruplarının kendilerini varkılma süreci içerisinde yeniden kurgulamaya çalıştıkları dünyanın reel yüzüdür. Zira göçmenlerin sosyal ağlar içerisindeki entegrasyonu ve kimlik tanımlamaları bu anlamda mekânsal ve varoluşsal bir dönüşümdür. Nitekim göçmenin kendine özgü davranış örüntüleri farklı bir dil ve davranış biçimiyle çevrelenmekte ve genellikle katılabileceği bir ortamı onaylayan kişi olarak belirmektedir. Göçmenin anlam ve değer dünyasındaki değişiklikler yeni sosyal ilişki biçimlerini ortaya çıkarmakta ve göç, yeni sorunlar ile fırsatlara imkân sunarak toplumsal değişkenliği hızlandırmaktadır. Özellikle göçmenlerin sahip olma isteği ile yer edinme ve kendini ifade etme çabası da risk alma düzeylerini yükselterek olumlu ve olumsuz sosyal sonuçlara yol açmaktadır.

Sonuç olarak elinizdeki bu kitap “Küresel Dönüşümler ve Farklılaşmalar Kongresi” adıyla Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünün ev sahipliğinde ve InGlobe/GTRD iş birliğinde düzenlenen ve düzensiz göç hareketliliği, kentleşme ve aidiyet konularını ülkeler ve göçmenler bağlamında ele alan ve tartışan akademik bir ortamın sonucudur. Bu anlamda ortaya çıkan eser, uluslararası düzensiz göç gruplarının ve kitlelerinin kent yaşamı içerisindeki entegrasyonu, sosyal ağları ve kendilerini varkılma biçimlerinin interdisipliner boyutlarla değerlendirildiği ve farklı ülkelerden akademisyenlerin katıldığı bir deneyim paylaşımı ve bilimsel toplantı sonucudur. Kongrenin gerçekleşmesi ve kitabın yayınlanması aşamasında katkı sunan herkes içten bir teşekkürü hak etmektedir. Kitapta yer alan çalışmaların akademik literatür kadar, sorunun çözümüne katkı sunması umuduyla…

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Kongre Başkanı

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Prof. Dr.	Ali Rıza	ABAY	YALOVA UNIVERSITY
Prof. Dr.	Nurşen	ADAK	AKDENİZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Yusuf	ADIGÜZEL	İSTANBUL UNIVERSITY
Prof. Dr.	Ümit	AKÇA	SULEYMAN DEMİREL UNIVERSITY
Prof. Dr.	Yıldız	AKPOLAT	ATATÜRK UNIVERSITY
Prof. Dr.	Köksal	ALVER	SELÇUK UNIVERSITY
Prof. Dr.	Roza	AMANOVA	MANAS UNIVERSITY
Prof. Dr.	Durmuş Ali	ARSLAN	MERSİN UNIVERSITY
Prof. Dr.	Hamza	ATEŞ	İSTANBUL MEDENİYET UNIVERSITY
Prof. Dr.	Ali	AYATA	BİLECİK ŞEYH EDABALİ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mazhar	BAĞLI	NEVŞEHİR UNIVERSITY
Prof. Dr.	Stalbek	BAKTIGULOV	MANAS UNIVERSITY
Prof. Dr.	Fatih	BAŞBUĞ	MANAS UNIVERSITY
Prof. Dr.	Tsendiin	BATTULGA	NATIONAL UNIVERSITY OF MONGOLIA
Prof. Dr.	Nurettin	BİLİCİ	ÇANKAYA UNIVERSITY
Prof. Dr.	Veysel	BOZKURT	İSTANBUL UNIVERSITY
Prof. Dr.	Alıcja	BRODZKA	WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS
Prof. Dr.	İhsan	BULUT	AKDENIZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Kanat	CANUZAKOV	MANAS UNIVERSITY
Prof. Dr.	Elif Sibel	ÇAKAR	KIRKLARELİ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Kayhan	DELİBAŞ	ADNAN MENDERES UNIVERSITY
Prof. Dr.	Gönül	DEMEZ	AKDENİZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Esma	DURUGÖNÜL	AKDENİZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Orhan	ELMACI	DUMLUPINAR UNIVERSITY
Prof. Dr.	Nevin Güngör	ERGAN	HACETTEPE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Rüstem	ERKAN	DİCLE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mustafa	ERTÜRK	AKDENİZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Cahit	GELEKÇİ	HACETTEPE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mehmet Nuri	GÜLTEKİN	GAZİANTEP UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mübariz	HASANOV	OKAN UNIVERSITY
Prof. Dr.	Urkimbaeva Duysengul	ISAEVNA	ABYLAYKHAN UNIVERSITY
Prof. Dr.	Hüsamettin	İNANÇ	DUMLUPINAR UNIVERSITY
Prof. Dr.	Amina	JESENKOVİC	INTERNATIONAL UNIVERSITY OF SARAJEVO
Prof. Dr.	Mehmet	KARAKAŞ	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Kamil	KAYA	İSTANBUL GELİŞİM UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mxıa	KHAKHUTAİSHNİLİ	BATUMİ SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Suat	KOLUKIRIK	AKDENİZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Alev	KURU	GAZİ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Kerem Hatemoğlu	MEMMEDLİ	BAKÜ STATE UNIVERSITY
Prof. Dr.	İrfan	MORİNA	KOSOVO UNIVERSITY
Prof. Dr.	Leonid	NAKOV	SKOPJE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Adile	NAZEROVA	AZERBAIJAN EDUCATION INSTITUTE
Prof. Dr.	Aylin	NAZLI	EGE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Suleymenova Jarkınbıke	NUAYKIZI	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
Prof. Dr.	Murat	OKÇU	SULEYMAN DEMİREL UNIVERSITY
Prof. Dr.	Serik	OMİRBAYEV	NORTH KAZAKHSTAN STATE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Kemal	ÖKTEM	HACETTEPE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Yıldıray	ÖZBEK	AKDENIZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Sevinç	ÖZEN GÜÇLÜ	AKDENİZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Ertan	ÖZENSEL	SELÇUK UNIVERSITY
Prof. Dr.	Metin	ÖZKUL	SULEYMAN DEMİREL UNIVERSITY
Prof. Dr.	Zeki	PARLAK	MARMARA UNIVERSITY
Prof. Dr.	Hamit	PEHLİVANLI	KIRIKKALE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Şerafettin	SEVİM	DUMLUPINAR UNIVERSITY
Prof. Dr.	İnga	SHAMİLİSHVİLİ	BATUMİ SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Yurıstanbek	SIGAYEV	MANAS UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mehmet	ŞAHİN	POLICE ACADEMY
Prof. Dr.	Sami	ŞENER	DOĞUŞ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mustafa	TALAS	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
Prof. Dr.	Lile	TANDİLAVA	BATUMİ SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Hacı Musa	TASDELEN	SAKARYA UNIVERSITY

Prof. Dr.	Mustafa	TAŞLIYAN	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
Prof. Dr.	Kadir	TEMURÇİN	SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY
Prof. Dr.	Nana	TSETSKHLADZE	BATUMİ SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Ceylan Gazi	UÇKUN	KOCAELİ UNIVERSITY
Prof. Dr.	M. Demet	ULUSOY	HACETTEPE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Ahmet	UZUN	AKDENİZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mustafa	ÜNAL	ERCİYES UNIVERSITY
Prof. Dr.	Hakan	YAVUZ	UTAH UNIVERSITY
Prof. Dr.	H. Güçlü	YAVUZCAN	GAZİ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Ramazan	YELKEN	YILDIRIM BEYAZIT UNIVERSITY
Prof. Dr.	Dilek	YEŞİLTUNA	EGE UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mustafa	YILDIRAN	AKDENİZ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Mehmet Zeydin	YILDIZ	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
Prof. Dr.	Özkan	YILDIZ	DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY
Prof. Dr.	Bülent	YILMAZ	BİLECİK ŞEYH EDABALİ UNIVERSITY
Prof. Dr.	Meliha	YILMAZ	GAZİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Selahattin	AVŞAROĞLU	NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Sibel Mehter	AYKIN	AKDENİZ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Mira	BALTYMOVA	AKTOBE STATE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Vehbi	BAYHAN	İNÖNÜ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Mehmet Hanefi	BAYRAM	AKDENİZ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Ahmet	BAYTOK	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Tamer	BUDAK	İNÖNÜ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Tuba	BÜYÜKBEŞE	HASAN KALYONCU UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Savaş	ÇAĞLAYAN	MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Eren	ÇAŞKURLU	GAZİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Hacer Mutlu	DANACI	AKDENİZ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Güven	DİNÇ	AKDENIZ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Zeki	DUMAN	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Zafer	DURDU	MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Oktay	EMİR	ANADOLU UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Murat	ERCAN	BİLECİK ŞEYH EDABALİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Tamer	EREN	KIRIKKALE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Birol	ERKAN	UŞAK UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Kemal	EROL	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Ceren	GİDERLER	DUMLUPINAR UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Evren	GÜÇER	GAZİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Mustafa	GÜLEÇ	ANKARA UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Serkan	GÜNEŞ	GAZİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Bengül	GÜNGÖRMEZ	ULUDAĞ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Berrin	GÜZEL	ADNAN MENDERES UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Anarbek	IBRAYEV	MANAS UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Ahmet Burak	KAHRAMAN	ERCİYES UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Kasım	KARAMAN	ERCİYES UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Elife	KART	AKDENİZ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Meltem	KATIRANCI	GAZİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Mahmut	KAYA	HARRAN UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Selahattin	KAYNAK	ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY
Assoc. Prof.	İbrahim	KILIÇ	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Metin	KILIÇ	DÜZCE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Bekir	KOCADAŞ	ADIYAMAN UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Asım	MEMMEDOV	GENCE STATE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Aidos	MUKHATAYEV	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Emine	NAS	SELÇUK UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Kişibaev Kacımuhan	ORAZOVİŞ	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Elbeyi	PELİT	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Benedek	PEN	MACARİSTAN BUDAPESTE EÖTVÖS LORAND UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Fatih	SARAÇOĞLU	GAZİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Tuncay Ercan	SEPETÇİOĞLU	ADNAN MENDERES UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Ajla	SKRBIC	UNİVERSITY OF TRAVNIK
Assoc. Prof.	Edina	SOLAK	ZENİCA UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Hasan Hüseyin	SOYBALI	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Vechi	SÖNMEZ	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Fikret	SÖZBİLİR	ARTVİN ÇORUH UNIVERSITY
Assoc. Prof.	İbrahim	SUBAŞI	MARMARA UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Janar	SUINZHANOVA	AHMET YESEVİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Konırbaeva Saraş	ŞAHİKIZI	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Kamil	ŞAHİN	KIRIKKALE UNIVERSITY

Assoc. Prof.	Ünal	ŞENTÜRK	İNÖNÜ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Ahmet	TALİMCİLER	EGE UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Ümran	TÜRKYILMAZ	GAZİ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Okyay	UÇAN	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Seyit Battal	UĞURLU	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Fatih	USLU	AKDENİZ UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Elvan	YALÇINKAYA	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
Assoc. Prof.	Cevdet	YILMAZ	SULEYMAN DEMİREL UNIVERSITY
Dr.	Handan	AKYİĞİT	SAKARYA UNIVERSITY
Dr.	Yalçın	ARSLANTÜRK	GAZİ UNIVERSITY
Dr.	Ali	AVAN	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
Dr.	Hasan Hüseyin	AYGÜL	AKDENİZ UNIVERSITY
Dr.	Barış	AYTEKİN	KIRKLARELİ UNIVERSITY
Dr.	Nabi	AZEROĞLU	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
Dr.	Orkide	BAKALIM	UŞAK UNIVERSITY
Dr.	Emre Vadi	BALCI	UŞAK UNIVERSITY
Dr.	Hakan	BOZ	UŞAK UNIVERSITY
Dr.	Doğan	BOZDOĞAN	GAZİOSMANPAŞA UNIVERSITY
Dr.	Ünal	BOZYER	MUĞLA SITKI KOÇMAN UNIVERSITY
Dr.	Selçuk	BUYRUKOĞLU	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
Dr.	Yasin	ÇAKIREL	KIRKLARELİ UNIVERSITY
Dr.	Oğuz	ÇETİN	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
Dr.	Yavuz	ÇOBANOĞLU	MUNZUR UNIVERSITY
Dr.	Fethi	DEMİR	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
Dr.	Erdal	EKE	SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY
Dr.	Mehriban	EMEK	ADIYAMAN UNIVERSITY
Dr.	Metin	EREN	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
Dr.	Nezire Derya	ERGUN ÖZLER	DUMLUPINAR UNIVERSITY
Dr.	Serdar	FİDAN	KARADENİZ TEKNİK UNIVERSITY
Dr.	Zühal	GÜLER	ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
Dr.	Muazzez	HARUNOĞULLARI	KİLİS UNIVERSITY
Dr.	Fatih	KAHRAMAN	İZMİR KATİP ÇELEBİ UNIVERSITY
Dr.	İffet	KESİMLİ	KIRKLARELİ UNIVERSITY
Dr.	Şevket Ercan	KIZILAY	DÜZCE UNIVERSITY
Dr.	Ebru Bilgen	KOCATÜRK	KIRKLARELİ UNIVERSITY
Dr.	Mustafa	METE	GAZİANTEP UNIVERSITY
Dr.	Özge Tuçe	GÖKALP	KIRKLARELİ UNIVERSITY
Dr.	Gökhan Veli	GÖKTÜRK	AKDENİZ UNIVERSITY
Dr.	Gökhan	OFLUOĞLU	BÜLENT ECEVİT UNIVERSITY
Dr.	Mustafa	ÖZALP	BOZOK UNIVERSITY
Dr.	Ercan	ÖZEN	UŞAK UNIVERSITY
Dr.	Bayram	POLAT	ÖMER HALİSDEMİR UNIVERSITY
Dr.	Serkan	SABANCI	SİİRT UNIVERSITY
Dr.	Emine	ŞAHİN	GAZİANTEP UNIVERSITY
Dr.	Mehmet Recep	TAŞ	YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
Dr.	Mustafa	TAYTAK	UŞAK UNIVERSITY
Dr.	Salih	TİRYAKİ	UŞAK UNIVERSITY
Dr.	Malik	YILMAZ	ATATÜRK UNIVERSITY
Dr.	Özcan	ZORLU	AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
Dr.	Hanife	AKGÜL	ERCİYES UNIVERSITY
Dr.	Mükerrem	ATALAY ORAL	AKDENİZ UNIVERSITY
Dr.	Erhan	AYDIN	UŞAK UNIVERSITY
Dr.	Abdulaziz	ELWALDA	MISURATA UNIVERSITY
Dr.	Betül	HAYRULLAHOĞLU	UŞAK UNIVERSITY
Dr.	Fulya	KÖKSOY	BATMAN UNIVERSITY
Dr.	Abdullah	TEKBAŞ	CONSTITUTIONAL COURT
Dr.	Özge	ZEYBEKOĞLU	AKDENİZ UNIVERSITY

CONTENTS

CONGRESS ID II

FOREWORD III

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD IV

CONTENTS VI

CRETE EMIGRANTS: THE "DEDEMİN İNSANLARI" AS AN EXAMPLE OF SEMIOTIC ANALYSIS **1**

Aslıhan DUMLU *1*

BEING A FAMILY LIVING ABROAD: MIGRATION FROM TURKEY AND FAMILY LIFE FROM THE PERSPECTIVES OF WOMEN LIVING IN EASTERN GERMANY **18**

Gamze AKSAN *18*

INTEGRATION PROBLEM OF SYRIANS: A SYRIAN GHETTO IN ANKARA ÖNDER NEIGBORHOOD **24**

Merve KAYA *24*

THE RELATIONSHIP BETWEEN MIGRATION AND HEALTH: ANTALYA KEPEZ STATE HOSPITAL AND SAMPLE OF SYRIAN MIGRANTS **35**

Özlem ÇAVUŞ, Ferhunde HAYIRSEVER TOPÇU, İlknur ALP *35*

INTERNATIONAL FORCED MIGRATION AND SYRIAN IMMIGRANTS: A CASE STUDY IN PAYAS **61**

Suat KOLUKIRIK, Nurcan ÖZCAN *61*

ANALYSIS OF *DAHA* FILM THAT TREATS FORCED MIGRATION AND MIGRANT TRAFFICKING ISSUES **63**

R. Özgün KEHYA *63*

THE NEW IMMIGRANTS OF ANATOLIAN CITIES: INTERNATIONAL STUDENTS **74**

Devrim VURAL YILMAZ, Cevdet YILMAZ *74*

THE ROLE OF THE DIRECTORATE GENERAL OF MIGRATION MANAGEMENT IN MIGRATION POLICY **76**

Süleyman KOÇ, Belgin UÇAR KOCAOĞLU *76*

A COMPARATIVE STUDY ON INTERNATIONAL MIGRATION POLICIES AND MIGRATION MANAGEMENT STRATEGIES OF POLITICAL PARTIES: JUNE 24, 2018 GENERAL ELECTIONS **91**

Ahmet CEYLAN, Nazlı Can AKINBİNGÖL *91*

VICTIMS OF IMMIGRATION AND POVERTY: CHILDREN IN *CAPHARNAUM (KEFERNAHUM)* FILM **109**

R. Özgün KEHYA *109*

EUROCITIES NETWORK MEMBERSHIP OF LOCAL GOVERNMENTS IN TURKEY **113**

Zuhal ÖNEZ ÇETİN *113*

READING URBAN LONELINESS OVER YOUTH: DENİZLİ SAMPLE **120**

Gül AKTAŞ *120*

GLOBAL STRUGGLE WITH GLOBAL PROBLEMS: THE EU'S POLICIES FOR CLIMATE CHANGE **123**

EFFECT OF SOCIAL GLOBALIZATION ON SOCIAL EXPENDITURE IN TURKEY **140**

Musa ÖZTÜRK, Alim TETİK *140*

SPIRAL OF CURRENCY, TRADE, PROXY, COLD AND HOT WAR: CYCLICAL ANALYSIS OF GLOBALIZATION **146**

Musa ÖZTÜRK *146*

EFFECT OF THE ECONOMIC GLOBALIZATION PROCESS ON THE UNEMPLOYMENT RATES IN TURKEY **153**

Musa ÖZTÜRK, İbrahim KARA *153*

THE NEW TOOLS OF CRIME IN INFORMATION SOCIETY: SAMPLE OF FRAUD 158
Elif GÜN 158
READING THE CONCEPT OF 'BELONGING' THROUGH ARCHITECTURAL DESIGN PROCESS: CARLO SCARPA 161
Ayşe ŞEKERCİ, Kemal Reha KAVAS 161
DIFFICULTY IN BELONGING TO COLLECTIVE UNCONSCIOUS: MIGRATION 174
Betül ÇUBUK 174
SPACE, IDENTITY AND BELONGING IN THE CONTEXT OF HAGIA SOPHIA 184
O. Erdal ŞAHİN 184
REMOVING THE LIMITS IN ARCHITECTURE: RE-THINKING THE RELATIONSHIP BETWEEN MIGRATION, SPACE AND IDENTIFICATION 191
Çağla ERCANLI 191
INVESTIGATION OF CLIMATIC FACTORS AFFECTING THE AIR POLLUTION IN GANJA CITY 195
Nesibe HACIYEVA, Mehriban SÜLEYMANOVA, Ulduz ALİYEVA 195
THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF AZERBAIJAN, WHICH EMANATE FROM THE RADICAL RELIGIOUS ORGANISATIONS IN THE LIGHT OF ONGOING GLOBAL AND REGIONAL PROCESSES 202
Receb BABAYEV 202
COGNITIVE DESCRIPTION OF THE CONCEPT "FATE IN PROVERBS AND SAYINGS 217
Jazira İsayeva İSAKIZI 217
GENRE FEATURES OF MODERN KAZAKH MEMOIR NOVELS 224
Ф.ғ.д., проф Қ.Т. ЖАНҰЗАҚОВА, А.Б. НУРСАЛИ 224
COLLABORATION BETWEEN THE KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY AND OMER HALISDEMIR UNIVERSITY 229
Д.ҚБулханова, биология магистрі Д.С.Батаева 229
LEGAL STATUS OF FOREIGN PERSONS IN CIVIL PROCEEDINGS 233
А.К. Муйденова 233
СӨЗДЕРГЕ АТАУ БЕРУДЕГІ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМНЫҢ РӨЛІ 239
Жанар Сүйінжанова Киікбайқызы, Әшірханова Қарлығаш Маштайқызы 239
Электронды сауда түсінігі мен оның құқықтық ретелуі 243
М. А. Жумадилова 243
EFFICIENCY OF APPLICATION OF METHODS AND TECHNIQUES IN THE SUBJECT OF PHYSICAL CULTURE IN THE CONDITIONS OF THE UPDATED CONTENT OF EDUCATION 249
п.ғ.д., профессор С.М.Кеңесбаев, PhD доктор,. Э.Уайдуллақызы ,Докторант,. Е.Е.Оспанқұлов 249

CRETE EMIGRANTS: THE "DEDEMİN İNSANLARI" AS AN EXAMPLE OF SEMIOTIC ANALYSIS

Aslıhan DUMLU[1]

Abstract

In 1923, the population exchange agreement was signed between Turkey and Greece. According to the treaty, had foreseen a change between the Muslim Turks in Greece and the Orthodox Greeks in Turkey.

According to the Treaty, the island of Crete is also among the places included in the scope of the exchange. Approximately 25 thousand Muslim Turks in Crete Island has also linked to the decision to emigrate to Turkey. According to this decision, Cretans who were born and grew up and had to leave their places were brought to Turkey and settled in various provinces. After the journey to Turkey, Cretans have encountered problems in matters like religion and language.

This study focus on reflections in cinema of the relationship between the immigrants from Crete and the Turkish people. Therefore, the film "Dedemin İnsanları" directed by Çağan Irmak, which is the subject of Crete immigrants in Turkish cinema, was chosen as an example. The study will be examined how the problems of migration in social practices are reflected and addressed in cinematic language in the context of film sampling. In the study, which will be applied semiotic analysis, the problems experienced by the Cretan immigrants after the exchange, culture conflict, language, religion, family life and relations with the Turkish people will be evaluated in the extent of the film.

Keywords: Exchange of Population, Crete, Emigrant, Cinema, Dedemin İnsanları.

GİRİT MÜBADİLLERİ: "DEDEMİN İNSANLARI" FİLMİ GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZ ÖRNEĞİ

Özet

1923 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında Mübadele Antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşmaya göre Yunanistan'da bulunan Müslüman Türkler ile Türkiye'de bulunan Ortodoks Rumlar arasında değişim öngörülmüştür.

Antlaşma gereğince mübadele kapsamına alınan yerler arasında Girit Adası da bulunmaktadır. Girit Adasında bulunan yaklaşık 25 bin Müslüman Türk'ün de Türkiye'ye göç etmesi karara bağlanmıştır. Bu karar gereği doğup büyüdükleri ve yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalan Giritliler, Türkiye topraklarına getirilip çeşitli illere yerleştirilmişlerdir.

[1] Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, m.aslihandumlu@gmail.com

Giritliler Türkiye'ye geldikten sonra kimi zaman din, kimi zaman dil vb. konularda sorunla karşılaşmışlardır.

Bu çalışma mübadele ile birlikte Türkiye'ye gelen Girit göçmenleri ve Türk halkı arasındaki ilişkinin, sinemadaki yansımasına odaklanmaktadır. Bu yüzden Türk sinemasında Girit göçmenlerini konu alan Çağan Irmak'ın yönettiği "Dedemin İnsanları" filmi, örneklem olarak seçilmiştir. Çalışmada film örneklemi bağlamında göç olgusunun toplumsal pratiklerdeki sorunlarının sinemasal dile nasıl yansıdığı ve ele alındığı incelenecektir. Göstergebilimsel analizin uygulanacağı çalışmada, mübadele sonrası Girit göçmenlerinin yaşadığı sorunlar, kültür çatışması, dil, din, aile hayatları ve Türk halkıyla olan ilişkileri film kapsamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mübadele, Girit, Göçmen, Sinema, Dedemin İnsanları.

Giriş

Dünya genelinde farklı dönemlerde ve farklı amaçlarla ortaya çıkan göçler, beraberinde siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel değişimleri de getirmektedir. Söz konusu değişim ve dönüşümler özellikle göçün yaşandığı bölgenin toplumsal dinamiklerini yerelde etkilerken, diğer taraftan küresel dengelerin farklılaşmasında da rol oynamaktadır.

Göç, en temel anlamda bir yerden başka bir yere gitme olarak kavramsallaştırılmaktadır. Göçler ya bireylerin kendi arzusu dâhilinde ya da zorunlu olarak gerçekleşmektedir. Bireylerin kendi arzusu ile gerçekleştirdikleri göçler genellikle daha iyi hayat standartlarına ulaşmak için yapılmaktadır. Göç hareketine katılan kimseler ise "göçmen" olarak tanımlanmaktadır. Zorunlu göçler ise bir bölgede yaşayan insanların artık yaşadıkları bölgede barınamayacaklarını ve aynı zamanda herhangi bir otorite tarafından tahakküm altına alınmış dinamikleri de akıllara getirmektedir. Zorunlu göç kategorisinde değerlendirilebilen mübadele ise birden fazla devlet arasında anlaşılan protokoller gereği, taşınmazların belirli sisteme oturtulduğu ve karma komisyonlarca yürütüldüğü hem göç ettirileceklere hem de göç edilen bölgelere dair hususların önceden belirlendiği ve uygulamaların yapıldığı göç olgusuna işaret etmektedir (Sepetcioğlu, 2014: 53). Mübadeleye dâhil edilen kimselere ise mübadil denmektedir. Mübadele, en az iki ülke arasındaki zorunlu değişime denk geldiği için göçün hem siyasi hem ekonomik hem de sosyo-kültürel yapılarını kapsamaktadır. Bu bağlamda mübadil, göçmenden ayrılmaktadır. Çalışmanın temel noktası gereğince de Mübadele Antlaşması üzerinden zorunlu göç açıklanmaya çalışılacaktır.

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra meydana gelen olaylar özellikle Yunan ve Türk halkı arasında çatışmaların doğmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti zamanından başlayan ve giderek şiddetini arttıran söz konusu olayların çözümü mübadelede aranmaya başlanmıştır. Yapılan savaşlar sonucunda yaşanan gelişmeler ve hükümetlerin değişimi, mübadele sürecini de etkilemiştir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeni kurulmasıyla birlikte nüfusa olan ihtiyaç artmış, vatanın bir an önce kalkındırılması amaçlanmıştır. Bunun için savaşlarda kaybedilen nüfusun yerine Yunan topraklarında yer alan Müslüman Türklerin getirilmesi ve bu kişilerin yaptıkları işlere göre Türk topraklarında iskân edilmesi planlanmıştır. Böylece hem Türk-Yunan arasındaki husumetin büyük oranda dindirilmesi hem de yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin nüfus açığı kapatılması hedeflenmiştir. Ayrıca mübadeleye tabi tutulan kişilerin zanaatlarından da fayda sağlanarak, Türk ekonomisinin gelişimine katkı sağlanması öngörülmüştür.

Bunun üzerine 1923 yılında Yunanistan ile Türkiye arasında Lozan görüşmelerinde kararlaştırılan, Mübadele Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, Türkiye'de bulunan Ortodoks Rumlar ve Yunanistan'da bulunan Müslüman Türkler arasındaki değişimi

kapsamaktadır. Mübadele Antlaşması her iki taraf için zorunlu göçü öngörerek, yaşanan problemlerin çözümlenmesini amaçlamıştır. Fakat bu durum, mübadele ile Türk topraklarına getirilen halk ile hâli hazırda o bölgede yaşayan Türk halkı arasında farklı sorunların doğmasına neden olmuştur.

Çalışma; mübadele ile Türkiye'ye gelen Girit göçmenlerinin, Türk halkı ile yaşadıkları sorunların sinemadaki yansımasına odaklanmaktadır. Bu yüzden Türk sinemasında Girit göçmenlerini konu alan Çağan Irmak'ın yönettiği "Dedemin İnsanları" filmi örneklem olarak seçilmiştir. Göstergebilimsel analiz kapsamında ele alınan çalışmada, Girit göçmenlerinin yaşadığı sorunlar, kültür çatışması, dil, din, aile hayatları ve Türk halkıyla olan ilişkisi film kapsamında irdelenmiştir.

1 Kimlik, Ulus-Devlet, Ulusal Kimlik

Kimlik literatürde sıklıkla karşımıza çıkan, sosyal bilimlerin her dalında yer alan üzerinde çalışmalar yapılarak tartışılan ve anlaşılmaya çalışılan bir terimdir. Kimlik terimi, aynılığı ve sürekliliği içeren Latince olan –idem kökünden oluşturulmuştur. Türkçe'de kimlik ise –kim? soru kökünden türetilmiş ve zorunlu olarak aidiyeti, bir olmayı çağrıştırırken, temelinde ben kimim? sorusuna verilen cevaba tekabül etmektedir (Aydoğdu, 1998: 117). Bütünlük niteliğine sahip olan kimlik, modern dönemle birlikte farklı şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bireylerin özne olarak sahip oldukları kimliğin (bireysel kimlik) haricinde toplumsal olarak kazandırılan ve sürekli olarak revize edilen kimlik de bulunmaktadır. Sonradan toplumsal olarak inşa edilen kimlikler, aslında iktidar nosyonlarını bünyesinde barındırmakta ve aynı zamanda ulus-devletin kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır. İkinci aşama olarak değerlendirebileceğimiz bu kimlik yapısı bireyin yaşadığı yerin normlarına, değerlerine, geleneklerine, sanatına vb. gibi tüm toplumsal yapılarda olan aidiyetliklerine dayanmaktadır. Bu yüzden toplumsal kimlik, bireyin tüm yaşantısına nüfuz ederek onu kontrol altında tutmayı amaçlamaktadır (Özdemir, 2001: 108). Bunun yanı sıra bireyin sahip olduğu kimlik/kimlikler kendi varlığını ve dinamiğini sürdürebilmek adına karşıtlığa ihtiyaç duymaktadır. Kendine zıt olandan beslenen kimlik, söylemlerini de zıtlıklar üzerinden beslemektedir. Bu hususta en çok bilinen ve söylem kazanan "Biz" ve "Öteki" kavramsallaştırılması kimliğin varlığını sürdürdüğü alanlar olarak görülebilir. Özellikle toplum bağlamında inşa edilen kimlikler, bireylerin bilinçlerinde tahakküm yapısı oluşturmaktadır. Bir süre sonra bireyler farkında olmaksızın edindikleri kimliklerin niteliklerine yönelik hareket etmeye başlamakta ve bu durumu içselleştirmektedir. Benzer aidiyetliklere sahip gruplardan oluşan toplumlar kendilerini savunmak adına bir olmayı hedefleyerek, kendilerinden olmayanları dışarıda bırakma eğilimi göstermektedir. Bu yüzden oluşturulan ülke sınırları beraberinde ulusçuluk düşüncesini ve ulus-devlet anlayışını getirmiştir.

Ulus-devlet, modern dönemle birlikte kendisini göstermeye başlamıştır. Özellikle I. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni yeni kurulan devletler, ulus-devlet temelinde inşa edilmiş, emperyal olan devletler ise daha da güçlenerek ulusçuluğu önemli bir sıralamaya oturtmuşlardır. Ulus-devlet kavramsallaştırılmasında devlete farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bu bakış açıları geleneksel, davranışsal, post-modern vb. gibi yaklaşımlar çerçevesinde gelişmektedir. Pierson; gelenekselcilerin, devletin açıklayıcı bir tanıma sahip olmadığını, davranışsalcıların devletin seküler sistemler birleşimi olduğunu ve post-modern görüşü benimseyenlerin ise devletin sosyal ve iktidar yapıları içerisinde etkinlik gösteren alan olarak yorumlandığını belirtmektedir (2000: 20). Ulus-devlette, devletin ne olduğunun tanımlanması ulus-devletin inşa edilme sürecinde önem teşkil etmektedir. Fakat ulus-devlet tanımlamasında öncelikle devletin ve ulus-devletin kavramsallaştırılmasında ortak payda bulunmaması söz konusu terimin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ulus-devlet: aynı dile, dine ve kültürel tarihe

sahip bireylerden oluşan siyasal bir form şeklinde değerlendirilebilir (Özyakışır, 2006: 78). Ulus-devlet içinde yaşayan aynı toplumsal pratiklere sahip bireylerden oluşan yapılar, toprağa bağlı olan aidiyetliği beraberinde getirerek ulus-devlet mekanizmasının işler olmasını kolaylaştırmaktadır. Ulus-devlet en temelinde kendinden olan, kendi toprakları içerinde yaşayan halkı bütün olarak görmekte, kendisinden olmayan dışarıda kalanları ise "düşman" olarak tanımlanmaktadır. Biz ve öteki olarak ayrışmanın yaşandığı ulus-devletler, kendi egemenlik alanlarını söz konusu olan kavramlar üzerinden kurmuştur. İçeride sağlanan bütünlüğün bozulmaması ve tahakküm alanlarının belirlenmesi adına kurulan bu düzen, ulus-devlet anlayışının özünü oluşturmaktadır.

Ulus-devletle ilişkilendirilen ulusçuluk günümüzde milliyetçilik kavramsallaştırılması ile karıştırılmaktadır. Ulusçuluk modern bir kavram olmasının yanı sıra ilerlemeye yönelik dinamikleri ve nitelikleri arasında barındırmaktadır. Gellner ulusçuluğu, siyasal ve ulusal birimin çakışmasını öngören siyasal bir ilke olarak görmektedir (1992: 120). Ulusçuluk, ulus inşa etmenin temel söylemlerini yayarken bir yandan da aidiyetlik duygusunun pekişmesinde rol oynamaktadır. Ulusçuluk doktrinine göre; insanlık uluslara bölünmüştür, meşru yönetim şekli ulusların kararına bağlanmıştır (Kedourıe, 1971: 65). Her ulusun kendi yönetim ve denetim mekanizmasına sahip olacağı anlayışını uyandıran bu yaklaşım, yönetimi halkın ellerine bırakmıştır. Milliyetçilik ise Batı'daki ulusçuluk anlayışıyla ilişkilendirilememektedir. Çünkü Millet kavramı İslam'da; din, mezhep ya da bir dine veya bir mezhebe bağlı olanların adlandırılmasında kullanılmaktadır (Sadoğlu, 2003: 54). Bu yüzden Osmanlı'da milletin ve milliyetçiliğin algılanması, Batı ulusçuluğunu ifade etmemektedir. Dolayısıyla milletten türetilen milliyetçilik, ulus ve ulusçuluk bağlamından farklı kavramsallaştırmalara sahiptir.

19. yüzyıldan itibaren ulusçuluk kendi bağlamından koparak daha ideolojik temelli bir yapıya bürünmüştür. Sanayi devrimi sonrasında ülkelerin içerisine girdiği güçlenme yarışları ulusçuluğun daha propagandist bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Aynı zamanda keşfedilen yeni pazarlar ve yaşanan gelişmeler ulusçuluğun kimlik çizgisinin de net olarak çizilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda ulus-devlet de sınırları belli, tekelci politikalara sahip ve şiddete dayalı yaptırım alanları olan yönetim biçimi şeklinde görülmektedir (Giddens; 2000: 208). Ulus-devlet ve ulusçuluk bağlamında yaşanan değişimler toplum pratiklerinde yer alan kimliklerin kimi zaman homojenleşmesine kimi zaman heterojenleşmesine neden olmuştur.

Ulus-devlet öncesi toplumlarda etnisite ve etnik kodlar karmaşık olarak tek bir kara parçası üzerinde varlığını sürdürebilmiştir. Fakat Fransız Devrimi ve modern dönem sonrasında yaşanan gelişmeler ve ulusçuluk akımı; ulus-devletlerde tek olma, bir olma inancını yerleştirmeye başlamıştır. Bu inançla varlığını temellendiren ulusal kimliğin, Fransız Devrimi sonucunda ortaya çıktığı bilinmektedir. Ulus-devlet gibi ulusal kimliğin de literatürde kesin olarak tanımı bulunmamaktadır. Yine de ulusal kimlik, bireyle hem ulusu hem de devleti bütünleştiren ortak edinimler yaratma kabiliyeti taşımaktadır (Dağı, 2002: 34).

Günümüzde kimlik, toplumsal kimlik ve ulusal kimlik değişme uğramıştır. Ulus-devletle tek bir yapı içerisinde düşünülen kimlikler, yaşanan teknik/teknolojik gelişmelerle çoğulcu bir yapıya bürünmüştür. Küreselleşme, post-modern dönem ve yeni dünya düzeni kimlik bunalımlarının varlığını meşru kılmıştır. Bu bağlamda özellikle kitle iletişim araçlarının rolü yadsınamaz bir şekilde ortada durmaktadır. Kamusal ve özel alan ayrımının giderek silikleştiği günümüz post-modern dünyasında, kimlikler arası geçiş de daha kolay olmaktadır. Bu durum ulus-devletlerin sonunun gelmesine neden olurken, aynı zamanda bireysel ve toplumsal kimliklere çatışma ortamı yaratmaktadır. Buna ilaveten yeni medya ile kimliklerin benzeşmeye ve bir olmaya başlaması, kimliğin kendi var olma koşulunu yerine getiren "öteki" kavramsallaştırılması giderek yok etmektedir. Böylece herkes "bizden" olmaya başlamıştır.

Bunun sonucunda literatürde sıklıkla değinilen kimlik krizleri ortaya çıkmakta, toplumlar ulus-devlet ötesinde homojen bir yapıya ulaşmaktadır.

2 Mübadele Süreci

Ulusçuluk akımının etkisiyle Yunanistan, Balkan Savaşları sonrasında bağımsızlığını kazanmıştır. Bu durum Osmanlı'dan koparak Yunan egemenliğine geçen bölgelerde yaşayan Müslüman halk için olumsuz sonuçların doğmasına neden olmuştur.

Kaflı, Yunan İhtilâli'nin sadece bağımsızlık kazanmak amacını taşımadığını aynı zamanda Türk halkını ortadan kaldırma amacına da hizmet ettiğini belirtmektedir (1966: 24). Yunanistan'ın bağımsızlığının getirdiği neticelerin sonucunda yaşadıkları yerden Anadolu'ya göç etmeye başlayan Müslüman Türkler, düzensiz göçlere neden olmuşlardır. Göçler sırasında yaşanan çatışmalar, kavgalar ve ölümler Türk-Yunan arasındaki çekişmenin giderek şiddetlenmesine neden olmuştur. İki devlet arasında yaşanan çeşitli gerilimlerin çözümü nüfus mübadelesinde aranmaya başlanmıştır. Mübadele süreçleri ilerlerken ortak noktada çözümlerin bulunması çeşitli aşamalardan sonra nihayete kavuşmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle ulus-devlet anlayışının gelişmesi ve her ülkenin kendi vatandaşına sahip çıkma isteği, zorunlu göçleri gündeme getirmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin geçmiş dönemlerde yaşanan savaşlardan dolayı kaybettiği nüfusunu yeniden arttırması gerçeği, nüfus mübadelesinin gerekçelerini kuvvetlendirmeye başlamıştır. Bu bağlamda; Lozan görüşmeleriyle birlikte 30 Ocak 1923 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında Mübadele Antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşma 19 maddeden oluşmaktadır. Antlaşmanın 1. Maddesi; Türk topraklarında bulunan Rum Ortodoks dinine mensup Türk uyrukları ile Yunan topraklarında bulunan Müslüman dinini benimsemiş Yunan uyruklarının 1 Mayıs 1923 tarihi itibariyle zorunlu göçe tabii tutulacağı ifade edilmiş, aynı zamanda göçe tabi tutulanların Türk Hükümeti'nin ya da Yunan Hükümeti'nin izni olmadıkça geri dönüp yerleşmeleri yasaklanmıştır. Anlaşmanın 2. Maddesinde ise Batı Trakya'daki Türkler ile İstanbul'daki Rumların mübadeleden ayrı tutulduğu belirtilmektedir. Ayrıca göçmenlerin taşınır mallarının yanlarında getirebilecekleri ve vergi alınmayacağı, Mübadil Müslümanların Yunanistan'da bıraktıkları menkul ve gayrimenkul malların tüm haklarının Yunan Hükümeti'ne geçeceği, Mübadil Rumların Türkiye'de bıraktıkları menkul ve gayrimenkul malların tüm haklarının Türkiye Hükümeti'ne geçeceği işbu sözleşme ile açıklanmıştır (http://www.lozanmubadilleri.org.tr).

Söz konusu antlaşma ile kararlaştırılan ve uygulanan esaslar gereği, Yunan topraklarından getirilen Türkler çeşitli yerlerde iskân edilmiştir. Bu yerler içerisinde; Balıkesir, İstanbul, Edirne, İzmir, Samsun, Kastamonu, Amasya, Çatalca ve Bursa bulunmaktadır. Daha sonra bu bölgelere Kayseri, Niğde ve Trakya'da eklenmiştir (Hakimiyet-i Milliye'den Akt. Çapa, 1990: 53). Mübadele Antlaşması gereği zorunlu göçe tabi tutulan ve yerlerini değiştirmek mecburiyetinde kalan Türk-Rum halkı beraberinde ait oldukları kültürü, dili ve öğretileri de götürmüştür. Türkiye'ye gelen mübadiller, Türk halkı içerisinde çeşitli sorunlarla karşılaşmış ve sıkıntılar çekmiştir. Bu sıkıntıların içerisinde geldikleri bölgeye uyum sağlayamamaları da eklenmiştir.

3 Girit ve Mübadele

Ege denizinin güneyinde yer alan Girit Adası, 26 yıl süren kuşatma sonucu Venedik egemenliğinden Osmanlı egemenliğine geçmiştir (Türkmen, 2001: 220). Bu dönemden sonra Osmanlı egemenliği altında olan adada değişiklikler yaşanmıştır.

1675 yılında Girit'in yönetimi Kandiye, Hanya ve Resmo olarak üç ayrı bölgeye ayrılmıştır. Adaya çeşitli yerlerden Türk aileleri getirilerek tarımın, ticaretin, zanaatın vs. gelişmesi amaçlanmıştır. Şehre cami, medrese, çeşme vb. yapılar inşa edilerek imar planları yenilenmiş, aynı zamanda denizcilik faaliyetlerin ilerlemesi için adaya pek çok Yunan da yerleşmiştir (Gezgin, 2002: 125). 1828 yılına kadar Osmanlı hâkimiyeti altında idare olunan Girit Adası'nda hem Yunan hem de Türk halkı bir arada yaşamıştır. 19. yüzyıl itibariyle Balkanlar'da yayılan ulusçuluk akımı ve ardından ulus-devletlerin kurulması, Osmanlı'ya bağlı bölgelerin isyan etmesine ve bağımsızlık yolunda ilerlemesine sebebiyet vermiştir. Özellikle 1830 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığı ile adada ulusçuluk akımı perdesinde çatışmaların giderek kızışmasına neden olmuştur. Burada yaşayan Rum ve Türk halkı arasında kavgalar ve ayaklanmalar baş göstermeye başlamıştır. Bunun üzerine çatışmalardan kaçarak Anadolu topraklarına gelenler mübadil, muhacir, göçmen vb. gibi terimlerle nitelendirilmiştir. Sepetcioğlu'nun da ifade ettiği üzere mübadeleyi diğer göçlerden ayıran fark; savaş sonrası ya da sıcak çatışma sırasında değil, barış zamanında gerçekleşmesidir. Aynı zamanda farklı terminolojilerde mübadil terimi için muhacir, göçmen ya da mülteci terimleri de kullanılmaktadır. Fakat bu durum terimin terminolojik açıdan anlaşılırlığını zorlaştırmaktadır (2014: 76).

Mübadillerin Türkiye'ye geldikten sonra karşılaştıkları sorunlar arasında dil önemli bir konumda bulunmaktadır. Ada çeşitli etnik köken ve yönetime ev sahipliği yaptığından dolayı dili de karma sistemlerden etkilenmiştir. Girit adasında Türkçe ve Rumca konuşulmasının yanı sıra ada halkı Giritlice denilen dili de kullanmıştır. Dilin yanı sıra ada halkı Türkiye'ye geldikten sonra iskân edildikleri yerlere uyum sağlamakta da zorluk çekmiştir. Bu zorluklar; bölgenin iklim özellikleri, kültürü, ekonomisi vb. gibi çeşitli faktörlere işaret etmektedir. Mübadillerin Anadolu'ya geldikten sonra yerel halk ile en çok çatıştıkları konular arasında mülkiyetlere dayalı ekonomi sorunları oluşturmuştur. Özellikle mübadillere verilen taşınmazlar yerel halk tarafından olumsuz karşılanmıştır. Anadolu'dan ayrılan Rumların geride bıraktığı topraklar Müslümanlara geçmiş, toprağın bir diğer yarısı da Balkan'lar ve Rusya'dan gelen göçmenlere verilmiştir (Yılmaz, 2006: 105). Yerel halk, mübadillerin haksızca kendilerinden daha fazla üretim ilişkilerine ve toprak payına sahip olduğundan yakınırken, aynı zamanda mübadilleri kendilerine tehdit olarak görmüşlerdir. Yerel halkın mübadiller konusunda huzursuz olduğu bir diğer konu da kültürel temelli gelişmiştir. Vardağlı, yerel halkın sahip olduğu Müslümanlığın dini öğretilerinden, mübadillerin dini öğretilerinin farklı görüldüğünü belirtmektedir. Ayrıca bu kişiler Türk diline yerel halk kadar hâkim görülmemiştir (2009: 88). Söz konusu sebepler yerel halk ile mübadiller arasında bitmek bilmeyen çekişmelere dönüşmüştür. Bu çekişmelere Giritlilerin kendi arasındaki yer kavgaları da dâhil olmaya başlamıştır. Böylece ne terk ettikleri topraklarda ne de geldikleri topraklarda aidiyetliklerini yakalayamayan Giritliler, iki toprağın kabul görünmeyen bireyleri olmuşlardır.

4 İskân Sonrası

1923 yılında Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Mübadele Antlaşması gereğince Ortodoks Rumlar ve Müslüman Türkler arasında karşılıklı olan bir değişim ön görülmüştür. Bu antlaşma gereğince mübadele kapsamına alınanların mal kayıplarının önüne geçilmesi adına kararlar da alınmıştır.

Yaşanabilecek muhtemel kayıplara neden olunmamak için Komisyonlar oluşturulmuştur. Kurulan komisyonlarca, mal işlemleri sürdürülmüş ve denetim altına alınması esaslara bağlanmıştır. Ayrıca söz konusu kararla birlikte mübadillerin ekonomik hayatta ve sosyo-kültürel yapıda etkin hâle getirilmesi için yaşadıkları bölgeye uyumlu olan yerlere yerleştirilmesi de düşünülmüştür. 1924 yılı yoğun bir şekilde iskân işlemlerinin yaşandığı

döneme işaret etmektedir. Alınan kararlar neticesinde, mübadil/muhacir olarak gelenlere aileye yetebilecek büyüklükte terk edilen evlerden birisi tahsis edilmesi kararlaştırılmış, mecburi durumlarda ise akrabalık bağına sahip iki ailenin aynı evde kalması sonuca bağlanmıştır. İskân edilen ya da edilecek olan yerlerde demirci, marangoz, sanatkâr, arabacı vb. bulunması planlanmış, söz konusu işlerle uğraşanlara işlerini yapabilmesi için dükkân ve anahtarı verilmesi uygun görülmüştür (İskân Tarihçesi, 1932: 29-32). Geldikleri yerlerde kendi mesleklerini devam ettirme imkânı tanınan mübadillerin/muhacirlerin bu şekilde devlet ekonomisini de katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Söz konusu kararla yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ekonomisinin kalkınması da amaçlanmıştır. Fakat iskân planlamasında yaşanan aksaklıklar ve yerel halkın mübadillere karşı tutumundan dolayı Mübadiller, bir süre sonra yerleştirildikleri bölgelerden başka yere göç etmek istemiştir. Yaşanacak düzensiz göçün önüne geçilmesi adına çıkarılan ikamet kanunu ile gelenlerin en az beş yıl aynı bölgede yaşaması karara bağlanmıştır (İskân Tarihçesi, 1932: 66).

Bir süre sonra Mübadillerin ekonomik hayata katılması için teşvik edici yapılanmalar, gündeme gelmeye başlamıştır. Mübadillere verilecek olan araç-gereç, hayvan, arazi vb. unsurlar hesaplamaya tabi tutularak, ihtiyaç doğrultusunda dağıtımı yapılmıştır. Bu noktada Mübadillerin haksız kazanç sağladıklarını ve aynı zamanda kendilerinden daha fazla üretim ilişkilerinde bulunduklarını dile getiren yerel halk, mübadilleri kendilerine rakip olarak görmüştür. Gündelik pratiklerde başlayan ayrışmalar zamanla kimlik bunalımına neden olarak muhacir/mübadil-yerel ayrışmasına dönüşmüştür. Mübadiller çatışmaların ve karmaşaların bulunduğu yerden daha güvende olabilecekleri Anadolu'ya getirildiklerinde bir ötekileştirme süreci de başlamıştır. Gelenlerin öteki kimliği üzerinden sürdürülen ve yeniden üretilen "bizden değilsiniz" savunuculuğu yerel halk arasında yayılmış, mübadillere yönelik tutumlar benzer olmuştur. Dil konusunda çeşitlilik gösteren yerel-mübadil ayrışması ekonomi ve sosyo-kültürel dinamiklerde de kendisini göstermiştir. Zamanla Giritliler, yerel halk tarafından "yarım gavur" ya da "gavur" kelimeleri ile adlandırılmıştır. Mübadillerin, Müslüman Türk olduklarını kabullenmeme çabaları sadece bunlarla sınırlı kalmamış, dini öğretilere kadar uzanmıştır. Mübadele antlaşmasının 1. Maddesi gereğince açıkça belirtilen Rum Ortodoks ve Müslüman Türk kavramlarına istinaden, Anadolu'ya gelenler Müslüman Türk uyruğuna mensup, gidenler ise Rum Ortodoks uyruğuna mensup kişilerden oluşmaktadır. Fakat gelenlerin dini öğretileri yerel halk tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriyi ise yerel halk, temelinde benzer öğretilere sahip olmadıkları konusuna dayandırmıştır.

Yerel halkın yanı sıra Giritliler de kendi aralarında karmaşa ve çatışma yaşamıştır. Bunun en büyük sebebi ise aralarında yaşanan üretim ilişkileri anlaşmazlıkları yer almaktadır. Yılmaz, Ayvalık'ta iskân edilmiş iki ayrı mübadilin bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar Girit Adası'ndan gelmiş olanlar ile Midilli'den gelmiş olanlar olarak sınıflandırılmıştır. Midilli Mübadiller Ayvalığa, Giritli Mübadillerden önce iskân edilmiştir. Geldikleri zaman Ayvalık'taki en iyi evlere ve zeytinliklere sahip olmuşlardır. Giritliler, özellikle Midillilerin köylü olduklarına dem vurarak, iyi yemek yapmadıklarını eleştirmişlerdir (2006: 168-170). Mübadiller arasında yaşanan çatışmaların yanı sıra kimi zaman yardımlaşma örnekleri de bulunmaktadır. Özellikle aynı bölgede yaşayan ve yerel halkın dışlamaya çalıştığı durumlarda birlik olan mübadiller, birbirlerini de gözetmişlerdir.

Hem yerel halkla hem de kimi mübadillerle yaşanılan çatışmalar Giritli mübadillerinde yeni bir kimlik yapısının doğmasına neden olmuştur. Giritli kimliği olarak adlandırılan bu yeni oluşum özünde Girit'ten gelen mübadillerin kimlik edinme arayışına denk düşmektedir. Giritli kimliği, onları (Girit'ten gelen mübadiller) diğer göçmen, muhacir veya mübadillerden ayrı tutmaya yararken, birlik ve beraberlik duygularının pekişmesini de sağlamıştır. Giritli kimliği, Giritli mübadillerin geldikleri yer olan Girit Adası'na olan bağlılıklarının sürdürülmesinde önemli görev üstlenmiştir. Bu durumun sonucunda ise Giritli mübadiller geldikleri yere özlem

duymuş, böylece Giritli kimliğini sürekli revize etmiştir. Özellikle kurulan mübadil dernekleri ve yeni iletişim teknolojileriyle oluşturulan mübadil grupları, söz konusu kimliğin gelecek kuşaklara aktarılmasında önem teşkil etmektedir.

5 Yöntem

Çalışmada Girit mübadillerinin toplumsal pratiklerdeki yaşadıkları sorunların sinemasal dile nasıl yansıdığına odaklanılmıştır. Bu yüzden Türk sinemasında Girit mübadillerini konu alan ve Çağan Irmak'ın yönettiği "Dedemin İnsanları" filmi örneklem olarak seçilmiştir. Filmde Girit mübadillerinin yaşadıkları sorunları değerlendirmek amacıyla söz konusu örnekleme göstergebilimsel analiz uygulanmıştır.

Literatürde göstergebilimsel analize değinen pek çok çalışma vardır. Temelinde dilin inşası üzerinden sorgulamalarla farklı yorumlama perspektifleri kazanan göstergebilim; Sassure, Pierce, Barthes, Kristeva vb. kişiler tarafından şekillendirilmiştir. Yapılan bu çalışma konusuna uygun olarak Barthes'ın görüşleri doğrultusunda ilerletilmiştir. Roland Barthes göstergebilime; dil-söz, gösteren-gösterilen, dizge-dizin, yananlam-düzanlam olarak yaklaşmıştır (1979: 2). Göstergebilimde düz anlam genellikle herhangi bir şeyin açık ve aşikâr (ilk akla gelen) anlamına denk gelmektedir. Yan anlam ise daha çok ideolojik eklemler içermektedir. Bu yüzden göstergebilimde gösterilenlerin yan anlamını deşifre etmek, ideoloji örüntülerini anlamlandırmak için önem teşkil etmektedir. Barthes ayrıca anlamlandırmanın diğer bir basamağı olarak metafor ve metanomi ile soyuttan somuta ve parça-bütün ilişkisinin yorumlanabilmesine de dikkat çekmiştir.

Son olarak, söz konusu çalışmada örneklem olarak seçilmiş 2 saat 3 dakikalık "Dedemin İnsanları" filminin bütününe göstergebilimsel analiz uygulanmıştır. Buradaki amaç, konunun ve filmin anlamsal bütünlüğünü bozmamaktır. Söz konusu analiz ile mübadeleden sonra Giritlilerin yaşadıkları sorunlar film kapsamında değerlendirilmiştir. Yapılan bu çalışmanın özgünlüğü ise analiz kısmında yer alan anlam tablosundan ve kesit analizden oluşmaktadır.

6 Filmin Konusu

25 Kasım 2011 tarihli Çağan Irmak'ın yönetmenliğini yaptığı "Dedemin İnsanları" filmi temelinde Girit mübadillerini konu almaktadır.

Ozan'ın (torun) gözünden anlatılan film, Ege'nin küçük ve sakin bir kasabasında geçmektedir. Filmde Mehmet Bey (dede), mübadele ile Türkiye'ye gelmiş, Giritli bir mübadildir. Mehmet Bey yaşadıkları yerde saygın, centilmen, iyilik seven bir esnaftır. Mesleği ise terziliktir. Küçük yaşta Girit'ten göçmek zorunda kalan Mehmet Bey, film boyunca eskiye duyduğu özlemi anlatmaktadır. Ozan ise Mehmet beyin torunudur. Ozan'a arkadaşları dedesinin göçmen olduğunu bildiklerinden sürekli Gâvur! diye seslenmektedir. Bu yüzden de yaşadıkları yerde dışlanmaktadır. Ozan da onunla dalga geçenlere sürekli Türk olduklarını yinelemekte ve bundan dolayı dedesi (Mehmet Bey) ile sürekli tartışmalar yaşamaktadır.

Dedemin İnsanları filminde işlenen göçmen/yerel kimliği (çatışması), geçmişe özlem, kuşaklararası belleğin aktarımı vb. gibi dinamikler ile karşılıklı ilişkiler bağlamında ele alınarak sinemasal dilde aktarımı sağlanmıştır.

7 Analizler ve Bulgular

Çalışmada örneklem olarak seçilmiş olan "Dedemin İnsanları" filminin bütününe göstergebilimsel analiz uygulanmıştır. Elde edilen veriler kesit analizi ile yorumlanmış ve aynı zamanda tablo ilâve edilerek anlama derinlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

Kesit 1

Kesit 1, filmin ilk kareleri arasında yer almaktadır. Filmde metafor olarak kullanılan şişe, dikkat çekmektedir. Başlarda çok fazla anlam yüklenemeyen şişe, film ilerledikçe anlam kazanmıştır. Girit'ten mübadil olarak Türkiye'ye gelen Mehmet Bey mektuplar yazmaktadır. Yazdıkları bu mektupları ise boş bir şişenin içerisinde koyarak sabahları deniz kıyısına gelip, denize bırakmaktadır. Eski yılların özlemini çeken Mehmet Bey, Rumca yazdığı mektupları bir gün karşı taraftan (Girit Adası) ya da en azından Sakız adasından birinin bulması hayaliyle yaşamaktadır. Bu noktada şişe haberleşme aracı, deniz ise haberleşme kanalı şeklinde düşünülebilir

.

Kesit 2

Kesit 2'de siyah okul formaları giyen karşılıklı iki öğrenci grubunun sokak ortasında birbirine taş vb. cisimlerle sataştıkları görülmektedir. İlk bakışta bu iki grubun yaramazlık yapmak adına birbirine sataştıkları düşünülmektedir. Fakat sahne ilerlerken aslında karşı grubun mübadil/göçmen ailelere sahip çocuklardan oluştuğunu anlamaktayız. Kameranın yerel halk çocuklarının arkasından yaptığı bu çekimde baskın olan sınıfa vurgu yapılırken, aynı zamanda çocukların toplu gösterimi de sağlanmış olmaktadır. Söz konusu kesitle alâkalı çocukların kendi arasında "Gidin mahallemizden", "…Gideriz, bura sizin sanki!" … "Bizim tabi, size bırakacak mıyız sandınız?" … şeklinde diyalogları dikkat çekmektedir. Bu diyaloglar temelinde toplum içinde yaşanan Giritli-Türk arasındaki kültür çatışmalarının çocuklar arasında dahi yaşandığına vurgu yapmaktadır.

Kesit 3

Kesit 3'te kadrajda Mehmet Bey (dede), torunu Ozan ve onlara yaklaşan erkek karakter görülmektedir (esnaf). Öncelikli olarak bu kadrajda mübadil olan Mehmet Bey ile yerel halktan olan esnaf arasındaki kıyafet farkı göze çarpmaktadır. Mehmet Bey'in giydiği takım elbise ve taktığı fötr şapka onun giydiğine özenli, centilmen, kibar ve saygın olduğunu akıllara getirmektedir. Film boyunca da yinelen kıyafet seçimleri özellikle mübadil/göçmen ve yerel halk/Türk erkek arasındaki farkları vurgulama aracı olarak seçilmiştir. Söz konusu karede torunu ile ilgilenen Mehmet Bey'e doğru yaklaşan erkek karakter (esnaf), "..Denizden mi geldiniz, Mehmet Bey? diyerek kültür çatışmalarının göstergesi olan diyaloglardan başka bir tanesini aralamış bulunmaktadır. Diyalog şu şekilde devam etmektedir; Mehmet Bey: "Yok karadan geldik." Esnaf: "Nasıl haberler var mı?" Mehmet Bey: "…Haberler bitti, şarkılar var". Diyalogların içerisinde geçen denizden mi karadan mı sözünün ard bağlamı zihinlerde mübadele ile göçe tabi tutulanların, vapur aracılığıyla Türk topraklarına getirilme zamanını hatırlatmaktadır.

Kesit 4

Kesit 3'ten sonraki dakikalarda sahnelenen Kesit 4'te yine Kesit 3'teki aynı esnaf ve kapının ağzında oturarak olup biteni dinleyen Ozan (torun) gösterilmektedir. Bu kadrajda eylemden daha ziyade sözsel edim üzerinde durulmuştur. Esnafın başka birisiyle yaptığı konuşmalar söz konusu sahnede dikkat çekmektedir. Bu sahnede esnafın; "Allah'ın gâvuru bir de alay ediyor benimle, salyangoz yediği günleri ne çabuk unuttu o adada…" şeklindeki cümlesi yerel halkın, Giritli göçmenlere/mübadillere karşı tavrı açık bir şekilde belirtilmiştir. Diyaloglarda geçen "gavur" kelimesi, toplum içerinde kendilerinden olmayan-yabancı olan kişiler için söylenmektedir. Kelime düz anlamıyla yabancı olanı nitelerken, aslında kimlik olarak ötekileştirme hükmünü de taşımaktadır. Ayrıca Girit halkı yemek kültürü olarak Türk halkından farklı beslenme biçimine sahiptir. Girit'in mutfağı genellikle zeytinyağlılardan ve deniz mahsullerinden oluşmaktadır. Filmde geçen "…salyangoz yediği günleri ne çabuk unuttu o adada…" cümlesi, yine Giritli göçmenleri/mübadilleri hakir görmenin başka bir örneğini oluşturmaktadır. Giritlilerin yemek kültürü gereği tercih ettiği beslenme şekli ötekileştirilmiştir, yorumu yapılabilir.

Kesit 5

Kesit 6

Kesit 7

Kesit 5, Kesit 6 ve Kesit 7 birbiri ile paralel gelişen olayların sahnelendiği çekimlerdir. İlk bakışta kalabalık insan toplulukları göze çarpmasına rağmen ardalan bilgisi olarak mübadele sürecinin yaşandığı dönemlerin canlandırılmasına işaret etmektedir. 30 Ocak 1923 yılında imzalanan Mübadele Antlaşması gereğince, Müslüman Türkler ve Ortodoks Rum'lar arasından değişim ön görülmüştür. Bu sahnelemelerde de mübadele kapsamına alınan Girit adasında bulunanların, Türkiye'ye getirilme hikâyesi yer almaktadır. Antlaşma hükümlerince mübadiller, yanlarına belli miktarda eşyasını da almıştır. Daha sonra açık alanda toplanarak onları taşıyacak olan vapuru beklemişler ve vapurlarla birlikte Türkiye'ye getirilmişlerdir. Tüm bunlar ise genel çekimle Kesit 5, Kesit 6 ve Kesit 7'de aktarılmıştır.

Kesit 8

Kesit 8'de Girit Adası'nda yaşanan göçü göstermektedir. Kadrajda eşyalarıyla birlikte göç eden Müslüman Türler görülürken diğer yanda onları seyreden, adada yaşayan Rumlar gösterilmiştir. Bu karede Rumların, göç eden Müslüman Türklerin arkasından "defolun Türkler, defolun vatanımızdan… Türk'ten dost olur mu? Öldürmediğimize dua etsinler." Söylemleri adada yaşanan çatışmaların ve huzursuzluğun yansımasını betimlemektedir. Aynı zamanda Rumlar'ın adayı sahiplendiğinin ve Müslüman Türkler'in adada istenmediğinin açık bir şekilde yorumlanması yapılmıştır. Bu karede, Girit Türklerinin hem orada hem de burada "öteki" oldukları vurgulanmıştır.

Kesit 9

Kesit 9'da "Gülcemal" adlı vapura Giritli mübadillerin, Yunan kayıkları ile birlikte götürülmesi genel çekimle sahnelenmiştir. Doğup, büyüdükleri yerden bu kayıklar aracılığıyla gemiye bindirilen mübadillerin farklı bir toprağa doğru yolculukları da bu şekilde başlamıştır.

Kesit 10

Kesit 10'da dikkat çeken unsur, başörtüsüdür. Girit'ten gelenler de Müslüman dinini benimsemiş olan halktır. Fakat mübadiller, yerli halk tarafından dini öğretilerinin aynı olmadıkları konusunda devamlı ayrımcılığa maruz kalmıştır. Söz konusu karede Mehmet Bey'in vefatı üzerine tanıdıklarının eve baş sağlığına geldiği görülmektedir. Bu karede Mehmet Bey'in kızının başında başörtüsü bulunmaktadır. Kesit 10'da yaratılan sahneleme ile mübadillerin Müslüman oldukları ve dini öğretilerde Türklerle benzer olduklarına vurgu yapılmıştır.

Kesit 11

Girit adasında yaşayan halkın dinine ve diline yapılan vurgu Kesit 11'de önem teşkil etmektedir. Kadrajda görünen kadının haç kolyesi ile metanomi oluşturulmuştur, denilebilir. Çünkü parça bütün ilişkisi açısından bakıldığında haç simgesi Hristiyanlık dinini akıllara getirmektedir. Ayrıca bu sahne Girit adasında çekilmiştir. Kadrajda bulunan kadın Girit adasında Mehmet Bey'in eski evinde oturan bir Rum'dur. Bu noktada, gidenlerin Ortodoks Rum, gelenlerin ise Müslüman Türk olduğu yinelemesi Kesit 10 ve Kesit 11'de yinelenmiş bulunmaktadır.

Tablo 1: Dedemin İnsanları Filmi Görüntüsel Gösterge Anlam Tablosu.

Görüntüsel Gösterge			
Gösterenler	**Kesit Sayısı**	**Gösterilenler**	
		Düz Anlam	**Yan Anlam**
Girit+Mübadele	123	Ada+Göç	Özlem Duyulan Yer, Zorunlu Göç
Deniz	45	Deniz	Hasret, Eskiyi Hatırlama, Haberleşme Kanalı
Kayık	11	Kayık	Mübadele
Vapur	31	Vapur	Mübadele, Seyahat
Yunanistan Bayrağı	9	Bayrak	Egemenlik, Girit
Türkiye Bayrağı	3	Bayrak	Egemenlik, Türkiye
Yunanca	63	Konuşulan Dil	Girit, Türkiye, Eskiyi Yaşatmak
İngilizce	14	Konuşulan Dil	Girit, Evrensel Dil
Takım Elbise	210	Kıyafet	Giritli, Erkek, Terzi, Centilmenlik
Ayakkabı	4	Ayakkabı	Giritli, Erkek
Fötr Şapka	117	Aksesuar	Giritli, Erkek, Centilmenlik
Şapka	81	Aksesuar	Girit,Türkiye, Erkek
Sarık-Fes	93	Sarık-Fes	Osmanlı, Girit, Türkiye, Erkek, Dini Sembol
Tülbent/Başörtüsü	121	Başörtüsü	Dini Sembol, Kadın, Girit, Osmanlı, Türkiye
Haç	9	Haç	Dini Sembol, Kadın, Girit
Şişe	23	Şişe	Erkek, Giritli, Türkiye, Özlem, Haberleşme Aracı

Tablo 1'de "Dedemin İnsanları" filminin görüntüsel gösterge anlamı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın konusuna uygun olarak seçilen verilerin film boyunca kaç kesitte yer aldığı sayılmış aynı zamanda söz konusu verilerin düz ve yan anlamları film bağlamında yorumlanmıştır.

Filmde Girit+Mübadele unsurlarının kesit analizi bir değerlendirilmiştir. Çünkü film boyunca Girit ve Mübadelenin gösterilme kesitleri paralellik göstermektedir. Bu yüzden de söz konusu olan iki unsur ayrı ayrı değerlendirme kapsamına alınmamıştır. Film boyunca 123 kere

kesit sayılan Girit+Mübadele düz anlamında "Ada+Göç" usnurlarını akla getirirken, "Özlem Duyulan Yer, Zorunlu Göç" ile yan anlamını inşa etmektedir. Tablo 1'de üzerinde durulması gereken diğer gösterenler ise deniz ve şişedir. Deniz, film boyunca 45 kere kesit olarak sayılırken, şişe toplamda 23 kez kestilerde yer almıştır. Ayrıca deniz ve şişe düz anlamlarında akla gelen ilk anlamlarını yansıtırken, deniz yan anlamında "Hasret, Eskiyi Hatırlama, Haberleşme Kanalı" olarak kullanılmıştır. Şişe ise "Erkek, Giritli, Türkiye, Özlem, Haberleşme Aracı" şeklinde yan anlamları ile eklemlenmiştir. Filmde şişenin içine konulan mektupların denize bırakıldığı gösterilmiştir. Bu gösterimin üzerinde özellikle durulması gereken iki nokta bulunmaktadır. Bu noktalardan birincisi filmde gösterilen şişeye, mektubun taşıyıcısı yani haberleşme aracısı konumunda nitelik kazandırılırken, ikinci noktada ise denize şişeyi bir yerden başka bir yere ulaştırma yani haberleşme kanalı niteliğini kazandırılmıştır.

Filmde takım elbiseye 210 kez kesit şeklinde yer verilerek, en çok gösterilen öğelerin başında yer almıştır. Düz anlamında kıyafeti çağrıştıran takım elbise aynı zamanda Giritli, Erkek, Terzi, Centilmenlik gibi yan anlamları bünyesinde barındırmaktadır. Film boyunca da Mehmet Bey'in üzerinde gördüğümüz takım elbise, karakterin yaşamı ve kişiliği hakkında ipuçları vermektedir. Ek olarak, takım elbiseye film boyunca fötr şapka ve ayakkabı da bütünlük kıstasında eşlik etmiştir. Filmde yer alan diğer gösterenlerden şapka 81, sarık-fes 93 kez kesit olarak verilmiştir. Şapka yan anlamında"Girit, Türkiye, Erkek" ile bağdaştırılırken; sarık-fes, "Osmanlı, Girit, Türkiye, Erkek, Dini Sembol" ile bağdaştırılmıştır. Sarık-fes bağlamına açıklık getirilecek olunursa, 1600'lü yıllarda Venediklilerin elinde olan Girit adası önemli ticaret yollarında birisi olmuş ve aynı zamanda denizcilik faaliyetleriyle de dikkat çekmiştir. 24 yıl süren kuşatma sonucunda Girit, Osmanlı egemenliğine girmiştir. Osmanlı Girit'e Müslüman Türk halkını dört bir taraftan getirip yerleştirmiş, böylelikle adanın sosyo-kültürel, ekonomik vb. yapılarına hükmetme kolaylığına erişmeyi amaçlamıştır. Osmanlı döneminde kullanıldığı bilinen sarık-fes, film boyunca en çok Girit adasında mübadele zamanı sahnelenirken gösterilmiştir. Buradaki amaç, adadan zorunlu göçe tabii tutulanların Müslüman Türk olduğuna yapılan vurguda yan anlam boyutu kazanmıştır. Aynı şekilde Tülbent/Başörtüsü filmde 121 kesitte görülmektedir. Ayrıca Tülbent/Başörtüsü düz anlam olarak başörtüsü olarak değerlendirilirken, yan anlamında "Dini Sembol, Kadın, Girit, Osmanlı, Türkiye" şeklinde yorumlanmaktadır. Tülbent/Başörtüsü filmde Girit adasında ve Türkiye'de sahnelenmiştir. Böylelikle söz konusu sahnelemelerde adada yaşayan kadınların da Tülbent/Başörtüsü kullandığı betimlenmiştir. Tülbentin/Başörtüsünün Türkiye'deki sahnelemesiyle ise adadan gelenlerle Türk topraklarında yaşayan halkın dini öğretilerinin aslında aynı olduğuna işaret edilmiştir (bkz: Kesit 10). Yine benzer şekilde Haç ise filmde 9 kesitte geçmiş ve yan anlamında "Dini Sembol, Kadın, Girit" anlamları kazanmıştır. Girit adasında yaşayan kadının boyununda ve evinin duvarında görülen haç, kadının ve dolaylı olarak Girit adasında yaşayan halkın dini inancı konusunda bilgi sağlamaktadır. Filmde Yunanistan ve Türkiye bayrağı yan anlam olarak egemenlik şeklinde yorumlanmıştır. Çünkü Yunanistan bayrağının gösterildiği sahneler genellikle Girit Adası olurken, Türkiye bayrağının gösterildiği sahneler ise Türk topraklarını vurgulamaktadır. Aynı şekilde filmde dikkat çeken bir diğer gösterilen ise yunanca ve ingilizcenin film içerisinde serpiştirilmesidir. Yunanca film boyunca 63 kesitte yer alarak, hem Girit adasında konuşulan ortak dil olarak gösterilmiş hem de mübadillerin Türkiye'ye geldikten sonra eskiye duydukları özlemin ve eski alışkanlıkların yansımasını oluşturmuştur. İngilizce'ye ise filmde 14 kesitte yer verilmiştir. İngilizcenin yan anlamında evrensel dil olarak herkesin her yerde konuşabilirliğine işaret edilmiştir.

Örneklem olarak seçilen "Dedemin İnsanları" filmi Girit mübadillerinin, mübadele sürecinde ve mübadele sonrasında karşılaştıkları sorunlara değinmiştir. Film bağlamında yapılan değerlendirmeler ve analizler ise mübadele ile zorunlu göçe tabii tutulanların

Türkiye'ye geliş sürecinde ve aynı zamanda geldikten sonra yaşadıkları sorunların sinemasal dile ne şekilde yansıdığının yorumlanmasına dayanmaktadır.

8 Sonuç

Mübadele ile birlikte Türkiye'ye gelen Girit göçmenleri ve Türk halkı arasındaki ilişkinin, sinemadaki yansımasına odaklanan çalışmada, göstergebilimsel analiz ile film bağlamında değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Fransız devrimi ile yayılan ulusçuluk akımı dünyanın çeşitli bölgelerinde görülmeye başlamıştır. Osmanlı zamanında balkanlara kadar yayılan söz konusu akım, ülkelerin bağımsızlık yolunda ayaklanmalarına ve isyanların çıkmasına neden olmuştur. Yunanistan ise ulusçuluk akımının bir sonucu olarak Osmanlı'ya karşı ayaklanan ve bağımsızlığını kazanan ülkeler arasında yer almaktadır.

1600'lü yıllarda Girit Adası, Venediklilerin hâkimiyeti altında kalmıştır. Ege denizinin güneyinde bulunan ve önemli denizcilik/ticaret merkezi olan Girit Adası'nı Osmanlı kendi egemenliğine bağlamak istemiştir. Bu yüzden 24 yıl süren kuşatma sonucunda Girit Osmanlı'ya bağlanmış ve Girit'te Osmanlı egemenliği hâkim sürmeye başlamıştır. Adada çeşitli etnik kökene sahip insanların yaşadığını bilen Osmanlı Devleti, buraya kendi halkını getirip yerleştirmiştir. Söz konusu bu politika ile adanın sosyo-kültürel, ekonomik vb. toplumsal dinamiklerinde etkin olmayı amaçlamıştır. 1669 yılından sonra adada ağırlıklı olarak Rum ve Türk halkı bir arada yaşamaya başlamış ve ticari ilişkilerde bulunmuştur. Diğer taraftan ulusçuluk akımı ile bağımsızlığını kazanan Yunanistan, diğer bölgelerde yaşayan Rumlar için cesaret kaynağı olmaya başlamıştır.

Mübadele öncesi yaşadıkları yerde istenmeyen ve çatışmalara maruz kalan Girit'te yaşayan Müslüman Türk halkı, zorunlu göç kapsamında değerlendirilen mübadele sürecine girmiştir. Bu yer değiştirme sürecinde halk adadan, Türk topraklarına taşınmıştır. Zamanın koşulları neticesinde uzun ve meşakkatli geçen yolculuk sürecinde çeşitli olumsuzluklar yaşanmış, hem maddi hem de manevi kayıplar verilmiştir. Yolculuk süreci sonrasında Türk topraklarına gelen ve iskân edilen Müslüman Türkler bu sefer de yerel halk tarafından istenmemiştir. Çünkü yerel halk, üretim ilişkileri bakımından kendilerin daha fazla imtiyaza sahip oldukları düşündükleri mübadilleri kendilerini rakip olarak görüyorlar, ayrıca hem dini öğretilerinin hem de dillerinin kendilerinden farklı olduklarını öne sürerek, kabul görmek istemiyorlardı. Bunun sonucunda kültürel, unsurlarca eleştirilen mübadiller, bulundukları/yaşadıkları yerde de ötekileştirilmeye başlanmıştır.

Film boyunca Girit mübadilleri ve Türk halkı arasındaki yaşanan sıkıntılar işlenmiştir. Üzerinde durulan konular, literatürde yer alan bilgiler ışığında sentezlenerek film kapsamında değerlendirildiğinde mübadillerin Türkiye'ye geldikten sonra da sorunlar yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Özellikle mübadillere/göçmenlere karşı yerel halkın olumsuz bakışı yinelenen filmde, mübadillerin/göçmenlerin ağrılıklı olarak yaşadıkları göçmen mahallesinin bulunması da dikkat çekmiştir. Yaşanan kültürel çatışmaların çocuklar üzerinde dahi hüküm sürdüğünün ve ötekileştirmenin açık örnekleri verilmiştir. Filmde Ozan'ın (torun) mübadil bir aileye sahip olmasına rağmen, çevre baskısından dolayı bunu bir türlü kabul edememesi ve Mehmet Bey (dede) ile aile içerisinde yaşadıkları çatışmalar sürekli yinelenmiştir. Bu noktada üzerinde durulması gereken konu ise var olan kimlik ve kültürel çatışmadır. Filmde yerel halk tarafından öteki kimliğinin kazandırılmaya çalışıldığı mübadiller toplumdan pasifize edilmeye çalışılmıştır. Kabul görülmeyen Giritlilerin yaşadığı kimlik bunalımı filmde Ozan'ın (torun) ailesine karşı yaptığı asi tutumlarıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Toplumdan gördükleri çeşitli psikolojik baskının yansıması olarak aile içerisinde ve hatta kendi içlerinde dahi ne oldukları,

nereli oldukları sorularını yanıtlayamayan Giritliler, yerel halkla birlik olamadıkları için hep bir geçmişe özlem duymuştur. Geçmişe özlem duyarken de aynı zamanda yaşadığı yerde "öteki" kimliğinin söylemlerini üretmekten de çekinmiştir. Bunlara istinaden filmde örnek verilecek olursa; mübadillerin yerel halka istinaden "Onlar da bizim insanımız biz de onların." cümlesi dört kesitte ön plana çıkarılarak, yapılan ayrımcılığın kendileri tarafından yaşanmadığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Doğup büyüdükleri ve yetiştikleri yerleri yaşanan çatışmalar sonucunda mübadile kapsamında terk etmek durumunda kalan mübadiller, geldikleri topraklarda da "ötekileştirilmekten" kurtulamamışlardır. İlk gelen kuşağın şiddetten kaçarak Türkiye'ye sığınması, onların yine de geldiği yere özlem duymasına engel olmamıştır. Günümüzde ise kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle yeni medya üzerinden kurulan hesaplar/gruplar özellikle ikinci ve üçüncü kuşak mübadil torunlarının ilgisini çekmekte, büyüklerinin geldikleri yerin merakını içlerinde taşımaktadır. Söz konusu durumlar, film boyunca da akıcı bir şekilde betimlenmiş ve işlerlik kazandırılmıştır.

Kaynakça

Aydoğdu, H. (2004). "Modern Kimlikte Öznenin Ölümü", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2004, s.10, ss.116-117.

Çapa, M. (1990), "Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskanı", *Atatürk Yolu*, 5:ss. 49-69.

Dağı, Z. (2002). *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya'nın Dönüşümü*, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Gellner, E. (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk,* (Çev.) Behar, B. ve Özdoğan, G. İstanbul: Hil Yayınları.

Gezgin, A. H. (2002). *Girit Kökenli lzmirli ve lzmir Kökenli Yunanlıların Yurt Gezileri,* İzmir: Ege Üniversitesi Ege Meslek Yüksekokulu Basımevi.

Gıddens, A. (2000), *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, (Çev.) Tatlıcan, Ü. İstanbul: Paradigma Yayınları.

İskan Tarihçesi, (1932). *TBMM Kütüphanesi,* İstanbul: Hamit Matbaa.

Kaflı, K. (1966). *Türkiye'ye Göçler,* İstanbul: Çeltük Matbaacılık.

Kedourıe, E. (1971), *Avrupa'da Milliyetçilik*, (Çev.) Timurtaş, H. Ankara: Köprü Yayınları.

Özdemir, C. (2001). "Kimlik ve Söylem", *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.2.

Özyakışır, D. (2006). "Ulus-Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Küreselleşme Eleştirisi", *Jeopolitik Dergisi,* Yıl: 5, (31), ss. 78-80.

Pierson, C. (2000). *Modern Devlet*, (Çev.) Hattatoğlu, D. Ankara: Çivi Yazıları Yayınları.

Sadoğlu, H. (2003). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları,* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sepetcioğlu, T. E. (2014). "İki Tarihsel "Eski" Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?", *TSA*/Yıl: 18 Özel Sayı: 3 Ocak: ss.49-83.

Türkmen, Z. (2001). "Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi),* (12): ss.219-244.

Vardağlı, T. E. (2009). "Birinci Kuşak Mübadillerin Siyasal Katılım Stratejileri Üzerine Bir Deneme", *Toplumsal Tarih*, No. 190.

Yılmaz, E. (2006). *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Ayvalık*, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.

İnternet Kaynakları

Lozan Mübadilleri Vakfı, (t.y.). *Mübadele Antlaşması,*http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/, (05.04.2019).

BEING A FAMILY LIVING ABROAD: MIGRATION FROM TURKEY AND FAMILY LIFE FROM THE PERSPECTIVES OF WOMEN LIVING IN EASTERN GERMANY

Gamze AKSAN[1]

Introduction

This study basically focuses on "being family" from the perspectives of women who immigrated from Turkey to Eastern Germany, in the city of Halle an der Saale, through the findings obtained from the qualitative research data. Since the 1960's, when the first wave of immigration to Germany started, there have been changes in some areas characterizing the immigration. However, the first migrations began in 1990's from Turkey to the eastern part of Germany which reunited after the fall of Berlin Wall. Therefore, this region has witnessed some different immigration stories compared to the West of the country. In the study basic facts about marriage, family life, family relations, social and cultural identity, belonging, harmony, gender roles, economic status were analyzed in relation to immigration and family through interviews with 19 female participants. A general evaluation of the data reveals that men's participation in family and the other common areas of life is limited due to changing employment conditions and long working hours while this causes different formations in domestic work sharing and family relationships. Therefore, women providing the organization of life in many fields alongside family, children and daily formal works, experience conveniences as well as difficulties in different parts of the process. While the convenience here appears as relative freedom and decision making 'power', it can actually be expressed as a factor directly affecting the desire of return to Turkey. Therefore, while some difficulties are preferred over some of the conveniences, men remain in the background in this new "immigration experience" and women are predominantly transformed into female heroes of the process characterized by the phenomenon of marriage and family.

Keywords: Eastern Germany, migration, family relationships.

1 Germany and Turkey: Immigration Process

The subject of immigration to Germany is actually a profound story to Turkey, which has been the topic of numerous novels and movies have also been made about it; we are talking here about a process that has significant responses in historical narrative and social memory. Undoubtedly, the importance of relations between both countries roots from the human dimension of this relationship. Demographically, Germany's highest population of immigrants are of Turkish nationality, and the number is estimated[2] to be approximately 3.4 million as of this year. The immigration process between the 1960's to the present is determined by different dynamics. For example, first of all, while defining the process of workers' immigration (Can,2008) From the mid 1980's until the early 2000's, migrants, refugees, and unregistered

[1] Asist. Prof, Selçuk Unversity. Department of Sociology, gaksan@selcuk.edu.tr
[2] www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya_-siyasi-iliskileri.tr.mfa) Access: 20.3.2019

migrants were the main characteristics for immigration to Europe (as cited in Bayraktar, 2013: 113).

Nowadays, in addition to workers' immigration and asylum seekers, the existing wars are the main processes that determine international immigration.

The German-immigration and family relationship generally focuses on the disintegration of the family, the problems that the spouses and children who stayed back home in Turkey have experienced during the immigration process. The problem areas include: unemployment, problem of language, prejudices, xenophobia, harmony and education (Nuruan et al., 2005) As for women, they are known as 'the others. Women are faced with the problems of immigration and the pressure of the spouse is added to these problems. (Özyurt Kılınç, 2014: 52, 57). According to Çakmak (2010: 52) this state of being 'the other', emerges in two forms: as ''the invisible, unspoken other'' and as the ''authentic, victim other". However, although there are some areas of victimization, these are also some aspects that make women stronger and free which must be evaluated.

2 Research Patterns, Findings and Results

This study was carried out in the city of Halle an der Saale in East Germany. In 2012, this study was built from observations after 3 months of residence in that area, and also inspired by verbal, visual or written, familiar exposition narratives; as for the field data, they were collected in summer 2016.

In line with the qualitative research technique, after the 1990's, 19 married women who had immigrated to the city at different times and for different reasons were interviewed. Snowball sampling was determined for this study. The Research questions were expressed from 23 main questions. The average age of the women was 38 years old. Most of them were primary school graduates. 1 of them was born in Aydin, 1 from Ankara, 2 from Aksaray and the rest from South East Turkey. 11 of them have been in Germany for 15 years or more. A huge majority of them are housewives, while 5 were working and 1 had mentioned that she was working as an informal worker in their family business without receiving any salary or paid fee. The lowest household income was 500 Euros, with the highest being 3100 Euros. The majority of these women were satisfied with the economic situation. Apart from one of the women, the rest of the women had one or more than one child. Families consisted of three (03) people or more, but were not crowded. Most of the women interviewed formed their families through relatives and neighborhood has been decisive. The spouses of the women are similar and different.

There are 3 main reasons for immigration: family reunification, political reasons and economic- cultural distress in places where they live with the pressure of traditional culture. It was stated by the participants that they experienced a cultural shock after immigration and had difficulty adapting to the new settlements, especially during the first terms of their immigration when they felt lonely and experienced some mental problems. Because of these circumstances, there were 3 functional ways to cope with these problems: 'having children immediately' if possible ;'to help the husbands at work' and to 'turn to religion'. Although it is known as division of labour and assisting with housework and other works, these roles are often overtaken by the women in the family, as stated in the findings. But at the same time, these women are relatively ''free'' even if they are limited because they do all the works, but their authority capacity is broad. As it is, men aren't the same anymore. Their solid, oppressive male figure seems to have been diminished. However, there are still some issues involving the spouses. For example, as an interesting point; the pressure is expressed more on the religious appearance;

men do not want their spouses to appear excessive or radical because of social reactions. The most intense problem for women is citizenship and language. Women cannot socialize without communicating, loneliness is intensified and there is a lack of sense of belonging. In the answers given to the question of belongingness, intermittent feeling and lagging sensation are evident. Some of those who feel that they belong to Germany are considered as hidebound by their relatives back in Turkey. The most important problem expressed was the language problem. Disregard and unanswered questions make women unhappy. For example, German seniors were referred to as very strict; humiliating gazes, or religious symbols seen or felt for example, can be very important reasons of discrimination.

One of the most interesting points related to the adaptation problem in Germany is the 'Mother-in law's pressure'. Any time these later come, 'life turns into a nightmare'. Usually, when the spouses get the citizenship, there is generally a point of view expressed by 'be it one member of the family so that we can be safe'. Death is also a huge fear; they usually think that 'if both of us die here they will bury us in this place'. But at the same time, the citizenship is seen as a salvation. Those who do not want to get the citizenship are affected and have deeper emotional reasons. That ''fear of insecurity'' is disturbing and worrying women during their life. Although there is a state that offers a lot of social possibilities, but still, they do not feel safe. Although the bond of citizenship is a secular link, but it provides an inner and incredible sense of belonging. Despite the exclusions or troubles experienced, they want to live in Germany because of the standards; moreover, compared to their home countries, women are much freer and comfortable in Germany. But most of the time, living a "life without your husband", as stated in this piece of advice given by a female participant to those who want to go:

"No one should come here as an asylum seekers or refugee, but your spouses are oppressive in Turkey, but here they are comfortable. You're free; children, women's help is good, you can get through; if there is a bad situation, then the state will handle it; Here, the state is like a husband… it is there but you just do not feel it…"(S, 35 years old, middle school graduate; translator, living in Germany for 16 years.)

GURBETTE "AİLE" OLMAK: DOĞU ALMANYA'DA YAŞAYAN KADINLARIN DİLİNDEN TÜRKİYE'DEN GÖÇ VE AİLE YAŞANTISI

Giriş

Bu çalışma temel olarak, nitel araştırma verilerinden elde edilen bulgular doğrultusunda Doğu Almanya, Halle an der Saale kentinde yaşayan Türkiye'den göç etmiş kadınların dilinden "aile olma"yı konu etmektedir. Almanya'ya ilk göç dalgasının yaşandığı 1960lı yıllardan bu yana göçün karakterize ettiği bir takım alanlarda değişimler söz konusu olmuştur. Ancak Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra yeniden birleşen Almanya'nın doğu kısmına Türkiye'den ilk göçler çoğunlukla 90lı yıllarda başlamış, dolayısıyla da ülkenin batısı ile kıyaslandığında bu bölge biraz daha farklı göç hikayelerine sahne olmuştur. Çalışmada 18 kadın katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmeler üzerinden; evlilik, aile hayatı, aile içi ilişkiler, sosyal ve kültürel kimlik, aidiyet, uyum, toplumsal cinsiyet rolleri, ekonomik statü gibi temel olgular, göç ve aile ilişkisinde analiz edilmiştir. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde; erkekler değişen istihdam koşulları ve kendi işlerinde uzun çalışma saatleri sebebiyle aile ve diğer ortaklaşa yaşam alanlarına dahil olamaması aile içi iş bölümünde ve ilişkilerde farkı görünümlere sebep olurken kadınların, aile, çocuklar ve gündelik formel işlerle beraber birçok alanda hayatın organizasyonunu sağlayarak bu sürecin farklı alanlarda kolaylık ve zorluklarını tecrübe ettiği

görülmektedir. Buradaki kolaylık; görece özgürlük ve karar verme gücü olarak karşımıza çıkarken bahsedilen "gücün" aslında Türkiye'ye dönme isteğini de doğrudan etkileyen bir unsur olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla birtakım zorluklar başka kolaylıklara tercih edilirken, bu "yeni göç tecrübesi"nde erkekler geri planda kalmakta, kadınlar çoğunlukla evlilik ve aile olgusunun karakterize ettiği sürecin görünür kahramanlarına dönüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Almanya, Göç, Aile ilişkileri

1 Almanya ve Türkiye: Göç Süreci

Almanya ve göç derken aslında Türkiye için oldukça derin hikayelere konu olan, bununla ilgili romanların yazıldığı filmlerin yapıldığı; tarihsel anlatıda ve toplumsal hafızada önemli karşılıkları olan bir süreçten bahsediyoruz. Şüphesiz Almanya ile Türkiye ilişkilerini önemli kılan şey bu ilişkinin beşeri boyutudur. Almanya'nın demografik olarak en fazla nüfusa sahip göçmeni Türkiye'dendir ve bu yıl itibariyle sayı yaklaşık olarak 3,4 milyon şeklinde tahmin edilmektedir[3]. 60'lı yıllardan günümüze göç süreci farklı dinamiklerle belirlenmiş. Örneğin ilkin işçi göçleri süreci tanımlarken (Can, 2008); 1980'li yılların ortalarından 2000'lerin başına kadar genel olarak Avrupa'ya göçün karakteristiğini sığınmacılar, mülteciler ve kayıt dışı göçmenler oluşturmuştur (Akt. Bayraktar, 2013:113). Bugün yine işçi ya da sığınmacı göçlerinin yanı sıra var olan savaşlar da uluslararası göçü belirleyen temel süreçlerdir.

Almanya-göç ve aile ilişkisi genellikle aile parçalanması, dağılması veya memlekette kalan eşlerin ve çocukların Almanya'ya gelme sürecinde yaşadıkları sıkıntılara odaklanmaktadır. Sorun alanları; işsizlik, dil, önyargılar, yabancı düşmanlığı, uyum ve eğitimdir (Nuruan vd., 2005) Göçmen kadınların ise iki kere "öteki olduğu" bilinmektedir. Kadınlar göçün sıkıntıları ile doğrudan yüzleşmekte, bu sürece bir de eşlerin baskısı eklenmektedir (Özyurt Kılınç, 2014: 52, 57). Çakmak'a göre (2010: 52) bu "öteki" olma durumu; "görünmeyen, anlatılmayan öteki" ve "otantik, mağdur öteki" olarak iki biçimde ortaya çıkar. Ancak birtakım alanlarda mağduriyet yaşansa da, gerçekte kadınları güçlü ve özgür kılan yönlerin de değerlendirilmesi gerekir.

2 Araştırma Deseni, Bulgular ve Sonuç

Bu çalışmanın alan araştırması ise Doğu Almanya şehirlerinden Halle an der Saale kentinde gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında orada 3 ay ikamet dolaysıyla elde edilen gözlem verileri ve sözlü, görsel veya yazılı, bilindik gurbetçi anlatılarından esinlenerek inşa edilen çalışmanın saha verileri ise 2016 yılı yazında toplanmıştır. Nitel araştırma tekniği doğrultusunda, 90'lı yıllar sonrasında, farklı zamanlarda ve farklı sebeplerle bahsedilen kente göç etmiş 19 evli kadınla görüşülmüştür. Örneklem kartopu belirlenmiştir.

Çalışmanın soruları, 23 ana soru üzerinden ifade edilmiştir. Kadınların yaş ortalamaları 38'dir. Büyük kısmı ilkokul mezunudur. Doğum yerleri ise Aydın(1 kişi), Ankara(1 kişi), Aksaray (2 kişi) olanların dışında Türkiye'nin güneydoğusundadır. 11 kişinin Almanya'da ikamet etme süresi 15 yıldan fazladır. Kadınların çoğunluğu ev hanımıdır. Beş kişi çalışmakta iken, 1 kişi kayıt dışı olarak, aile işletmesinde eşinden aldığı ücret karşılığı çalışmakta olduğunu ifade etmiştir. Hane gelirleri ise en düşük 500 EU, en yüksek 3100 EU'dur. Kadınların çoğunluğu ekonomik durumlarından memnundur. Bir kadın hariç geri kalanların bir ve birden fazla çocukları vardır. Aileler 3 veya daha fazla kişilerden oluşmaktadır ancak çok kalabalık

[3] www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya_-siyasi-iliskileri.tr.mfa) Erişim: 20.3.2019

değildir. Görüşülen kadınların çoğu akraba vasıtasıyla aile kurmuş, komşuluk akrabalık belirleyici olmuştur. Kadınların eşlerinden farklı ve benzer yönlerle; göç etmede 3 tane temel sebebi bulunmaktadır. Bunlar; aile birleşimi, politik sebepler ve yaşadıkları yerlerdeki ekonomik-kültürel sıkıntılar ile geleneksel kültürün baskısıdır.

Katılımcılar tarafından genel olarak göç sonrasında kültür şoku yaşadıkları, yeni yerleşim yerlerine alışmakta zorlandıkları, özellikle göçün ilk dönemlerinde kendilerini yalnız hissettikleri ve ruhsal sorunlarla karşılaştıkları ifade edilmiştir. Bu durumla baş etmede özellikle 3 yol işlevsel olmuştur. Bunlar; "hemen çocuk sahibi olmak", imkan uygunsa "eşin iş yerinde ona yardımcı olmak" ve "dine yönelmek" tir. Ev işi ve diğer işlerde yardımlaşma konusunda çoğunlukla "iş bölümü ve yardımlaşma var" denilse de ev ve aile ile ilgili çoğu işi kadınlar üstlendiği, ifadelerden elde edilen bulgulardandır. Fakat bu kadınlar aynı zamanda görece "özgür" olarak, her işi onlar yaptığı için sınırlı da olsa otorite kapasiteleri geniş kadınlardır. Zaten erkekler de eskisi gibi değildir, o katı, baskıcı erkek profili artık kalmamış görünmektedir. Ancak yine de eşlerin karıştığı bazı konular bulunmaktadır. Örneğin ilginç bir nokta olarak; baskı daha çok dindar görünüm üzerine ifade edilmiştir, erkekler sosyal tepkiler sebebiyle eşlerinin aşırı veya radikal görünmesini istememektedir. Kadınlar için en ağır sorun ise vatandaşlık ve dildir. Kadınlar iletişim kuramadan sosyalleşememekte, yalnızlık pekişmekte ve ait hissedilememektedir. Aidiyet sorusuna verilen cevaplarda ise arada kalmışlık, geride kalmışlık hissi belirgindir. Almanya'ya ait hissedenlerden bazıları, Türkiye'deki çevrelerini geri kafalı olarak değerlendirmektedir.

En önemli sorun dil sorunu olarak ifade bulmuştur. Önemsenmemek, soruların cevapsız kalması kadınları mutsuz etmektedir. Alman yaşlılar mesela çok katı olarak ifade edilmiş, aşağılayıcı bakışlar, küçük görme hissedilirken dini semboller örneğin, çok önemli bir ayrımcılık sebebi olabilmiştir. Almanya'ya uyum sorunlarında ilginç noktalardan birisi ise "kaynana baskısı" dır. Kaynanaların, her geldiğinde "yaşamı kâbusa çevirdiği" ifade bulmuştur. Genellikle eşler vatandaşlığa sahip iken "aileden birisi olsun güvencede olalım" bakış açısı var, ölüm de önemli bir korku, ikimizde olursak buraya gömerler bizi diye düşünülmektedir. Ancak vatandaşlık kurtuluş gibi görülüyor. İstemeyenlerin ise daha derin yaraları, duygusal sebepleri var. Yaşarken güvensizlik hissi kadınları rahatsız ediyor. Devlet var evet, sosyal devlet bir sürü imkân sunsa da ilginçtir ki güven hissetmiyor. Vatandaşlık bağı seküler bir bağ olsa da inanılmaz içsel bir aidiyet hissetirebiliyor. Dışlanmaya ya da yaşanılan sıkıntılara rağmen, standartlar için Almanya'da yaşamak isteniyor, çünkü burada memleketlerindekine kıyasla çok daha rahat ve özgür olabiliyor kadınlar. Fakat çoğu zaman "kocanın olmadığı bir hayat" sürülürken, gelmek isteyene tavsiye ise bir kadın katılımcının dilinden şöyle ifade buluyor:

"Sığınmacı olarak gelmesin kimse ama eşler Türkiye'de baskıcı burada rahat, özgürsün, çocuk, kadın yardımları güzel, geçinebiliyorsun, kötü durumdaysa gelsin devlet bakıyor. Burada devlet koca gibi…var ama hissettirmiyor."(S, 35 yaşında, ortaokul mezunu, çevirmenlik yapıyor, 16 yıldır Almanya'da yaşıyor) .

References

Bayraktar, Rasim (2013), "Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2013/2, 12(24), ss. 109-126.

Can, Ö. (2008). "Almanya'da Yabancı, Türk ve Kadın Olmak", *SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 17, ss.1-10.

Çakmak, S. (2010). "Değişen Hayatların Görünmez Sahipleri: Göçmen Kadınlar", *Fe Dergi* 2, ss.50-64.

Kılınç, E. (2014). "Göçün Türkiyeli Kadınlar Üzerine Etkileri: Almanya Örneği". *Yaratıcı Drama Dergisi*, 9 (1), ss.49-58.

Nuruan, M., Güneş, T. vd. (2005). *Federal Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Soru'nları Araştırması,* Aile ve Sosyal Araştırmalar genel Müdürlüğü Araştırma Raporu, Ankara.

INTEGRATION PROBLEM OF SYRIANS: A SYRIAN GHETTO IN ANKARA ÖNDER NEIGBORHOOD

Merve KAYA

Abstract

Initially, Syrian migrants were thought to have arrived as temporary to Turkey. However, they have become permanent due to the prolongation of the war. Currently, Syrian immigrant population has about 4 million in Turkey. They have economic, social and cultural problems in cities. In addition, integration problems of Syrian migrants are emerging. As the problem of integration is a mutual process with the native population, this also affects the native population and mutual problems arise.

Ghetto neighborhoods have the characteristics of self-closure and detach oneself from society. In this study, the integration problem of Syrian migrants has been examined in the context of socio-economic and socio-demographic characteristics of 'Onder' neighborhood, a Syrian ghetto. Qualitative research method was used and unattended observations were made and criterion sampling, one of the purposive sampling methods, was used in sample selection. The data were analyzed with descriptive analysis method used in qualitative research. When the findings were interpreted, it was found that Onder neigborhood exhibited ghetto characteristics and this was supported by previous researches. In the integration problem of immigrants, a dual structure was observed in socio-economic terms, where some immigrants worked in low-wage, unstable and precarious jobs, and some immigrants made more sales than the local people's shops or taxis by making sales or pirate taxis in their shops without tax sign. In this context, various suggestions were presented.

Keywords: Migration, Syrian İmmigrants, İntegration, Ghetto, Social Harmony

SURİYELİ GÖÇMENLERİN ENTEGRASYON SORUNU: ANKARA'DA SURİYELİ GETTOSU OLARAK ÖNDER MAHALLESİ

Özet

Başlangıçta geçici olarak geldikleri düşünülen Suriyeli göçmenler, savaşın uzaması nedeniyle kalıcı hale gelmişlerdir. Şu an nüfusları yaklaşık 4 milyon olan Suriyeli göçmenler, kentlerde ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar yaşamakta, bu sorunlar da beraberinde entegrasyon sorununu ortaya çıkarmaktadır. Suriyelilerin gelişiyle ortaya çıkan entegrasyon sorunu yerli halkla karşılıklı bir süreç olduğu için bu durum yerli halkı da etkilemekte, karşılıklı problemler ortaya çıkmaktadır.

Getto mahallelerin içe kapanma, kendini toplumdan soyutlama özellikleri entegraston sürecini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu çalışmada Suriyeli göçmenlerin entegrasyon sorunu bir Suriyeli gettosu olan Önder Mahallesi özelinde, sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik özellikler bağlamında incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup

katılımsız gözlem yapılmış, örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Veriler nitel araştırmalarda kullanılan betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bulgular yorumlandığında Önder Mahallesi'nin getto özellikler sergilediği tespit edilmiş olup ayrıca önceden yapılmış araştırmalarla bu durum desteklenmiştir. Göçmenlerin entegrasyon sorununda sosyo-ekonomik anlamda ikili bir yapı gözlenmiş, bir kısım göçmenin düşük ücretlerle, sabit olmayan, güvencesiz işlerde çalıştıkları, bir kısım göçmenin ise dükkanlarında vergi levhası bulunmaksızın satış ya da korsan taksicilik yaparak o mahallede yerli halkın dükkân ya da taksilerinden daha fazla rağbet gördükleri tespit edilmiş, bu bağlamda çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kavramlar: Göç, Suriyeli göçmen, entegrasyon, getto, toplumsal uyum.

1 Giriş

Küreselleşmeyle birlikte son yıllarda büyük bir artış görülen göç konusu tüm dünya ülkeleri için büyük önem teşkil etmektedir. 29 Nisan 2011'de Suriye'den gelen ilk grubun sığınma talebinde bulunmaları, Türkiye'nin de sonrasında büyük sonuçlar doğuracak göç olgusundan hiç olmadığı kadar etkileneceği bir evrenin başlangıcı olmuştur. Sonrasında giderek artan göçmen sayısı büyük tartışmalara yol açmıştır.

Başlangıçta geçici olarak geldikleri düşünülen Suriyeli göçmenler, savaşın uzaması nedeniyle kalıcı hale gelmişlerdir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün (www.goc.gov.tr, 2019) verilerine göre 11 Nisan 2019 **tarihi itibariyle kayıt altına alınan geçici koruma altındaki Suriyeli** nüfusu **3.621.330 kişidir**. Kayıt dışı da büyük nüfusa sahip olduğu bilinen Suriyeliler, kentlerde ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar yaşamakta, bu sorunlar beraberinde entegrasyon problemini doğurmaktadır. Suriyelilerin yaşadıkları uyum sorunu yerli halkı da etkilemekte, karşılıklı problemler ortaya çıkmaktadır.

Arap Baharı'nın Suriye'de şiddetini göstermeye başlaması 2011'in başında 2 kadın doktorun kendi aralarında Hüsnü Mübarek'in başına gelenin, Esed'in de başına gelmesini istediklerini söylemeleri ve bu konuşmanın Muhaberat tarafından tespit edilmesiyle başlamıştır. Bu iki kadın suçlu bulunmuş ve saçları kazıtılmıştır. Sonrasında Dara'da bir okul duvarındaki rejim karşıtı yazılar nedeniyle okuldaki çocuklar tutuklandı. Bu olaylar üzerine Dara'da rejim aleyhinde birçok eylem yapıldı ve tüm ülkeye sıçradı (Robinson, 2012:333). Olayların bu kadar kısa sürede bu denli büyük karşılık bulmasının sebebi ortamın uzun süredir gergin olmasından kaynaklanmıştır. Rejim yandaşı olmamak vatan hainliği ile suçlanıp ağır yaptırımlarla sonuçlanmaya başlayınca yalnızca birkaç küçük kıvılcım tüm ülkenin kısa sürede savaş alanına dönmesine yetmiştir.

Kısa sürede iç savaşa girmiş olan Suriye'de askerlerin rejim karşıtlarına karşı aşırı güç kullanması ve bunun sonucunda huzursuz bir ortamda yaşanan güvenlik, sağlık, eğitim, ekonomi ile ilgili hizmet sorunları bu kişilerin bir kurtuluş yolu olarak önce ülke içinde sonrasında ülke dışında daha güvenli bir yer arayışına sebep olmuştur. 2011 yılındaki ilk grup böylesine büyük bir göç dalgasının yaşanacağını öngörebilmek için yetersiz bir sayıda olmasına rağmen kısa sürede gerçekleşen Suriyeli göçmen nüfusunun artışı durumun ehemmiyetini o dönemde de göstermeye başlamıştır.

Türkiye'deki Suriyeli nüfusunun hızla artmasının en önemli sebeplerinden biri Türkiye'nin açık kapı politikası izlemesidir. Buna karşıt bir tutum olarak diğer ülkelerin (özellikle Avrupa ülkeleri ve Amerika) göçmen, sığınmacı ya da mülteci statüsündeki kişileri kabul etmeleri için şartlarını arttırmaları ve zorlaştırmaları, bunun yanında gelen kişilere olumsuz bir tavır takınmaları, davranışlarını ve politikalarını bu yönde şekillendirmeleri

Türkiye'nin göç alma konusunda daha çekici bir ülke haline gelmesine sebep olmuştur. Bu durum artan göçmen nüfusu ile yerli halk arasında birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Nüfusu hızla artan göçmenlerin entegre olmaları ülkelerin göçmen politikalarında önemli bir yere sahip olmakta ve bu alanda yapılan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmanın amacı Suriyeli göçmenlerin gettolaşmalarının entegrasyonuna katkısının olup olmadığının tespit edilip, bu konuya ilişkin çeşitli çözüm önerilerinin getirilmesidir. Metodolojik olarak başlangıçta literatür taraması yapılmış olup, göç üzerine ve özel olarak Suriyeli göçmenler üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup yarı yapılandırılmış gözlem formu ile katılımsız gözlem yapılmış, örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Veriler nitel araştırmalarda kullanılan betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

2 Göç

Göç olgusunu en genel anlamıyla sosyal, ekonomik, siyasi ya da doğal nedenlerle bir yerden başka bir yere gitmek olarak tanımlayabiliriz (Adıgüzel,2016:3). Bazen tamamen kalıcı olarak yer değişikliği söz konusu olurken bazen de geçici olarak yer değişikliği olabilmektedir. İnsanlığın varoluşundan bu yana göç olgusu her dönemde yaşanmıştır. Önceleri biyolojik gereklilikler, döneme göre değişen ihtiyaçlar, fiziki alanın yetersizliği gibi birçok etken insanların göç etmelerini gerekli kılmıştır. Günümüzde ise istihdam alanlarının yetersizliği, ekonomik, sosyal, kültürel yetersizlikler gibi birçok farklı etken insanları göçe iten nedenler arasındadır. Genel anlamda göçler ihtiyaçların daha rahat karşılandığı, refah düzeyinin yükseldiği, psikolojik açıdan daha özgür hissedilen mekânlara doğru gerçekleşmektedir.

Göç, kişilerin bulundukları mekânı terk edip devamlı olarak yaşayacakları bir başka mekâna gitmeleri olarak tanımlanabilir. Bu olgu içinde yer ve zaman kavramlarını içermektedir (Özcan, 1997: 80). Çünkü dönme düşüncesi ile yapılan mekânsal hareketlilik göç olarak adlandırılmamaktadır. Göçteki temel nüans göçe karar veren kişilerin bir daha dönmemeyi amaçlayarak bulundukları mekânı terk etmeleridir.

Uluslarası göç kavramı yeni bir olgu değildir. Ancak tüm dünya daha önce hiç olmadığı kadar uluslararası göç ile karşı karşıya kalmıştır. Günümüzde bu sayı ortalama 280 milyon kişiyi bulmaktadır. Bu sayının yüksekliğinin asıl sebebi küreselleşmedir. Küreselleşen dünyada iletişim ve ulaşım imkânlarının artması uluslararası göçü de beraberinde getirmiştir. Bu göçlerin büyük kısmı düzensiz olarak gerçekleşmektedir.

Düzensiz göçlerin genellikle yasadışı oluşu ya da sonradan yasadışılaşması kendi başına bir olumsuzluk ifade etmektedir. Ancak bu kadar yüksek oranlara rağmen Amerika ve Avrupa ülkelerinin bu duruma kayıtsız kalmalarının temelinde başka nedenler yattığı düşünülebilir. Birçok ülkeden göç kabul etmeyen ve bu göçleri durdurmak isteyen ülkelerin düzensiz göçe kayıtsız kalmalarını işgücü bağlamında değerlendirebiliriz. İşgücü piyasasındaki kayıt dışılık devletin bu konuda daha az denetime sahip olmasına neden olurken bir taraftan da kayıt dışı çalışan işçilerden mesul olmamalarına neden olmaktadır. Böylece devletin bakmakla ve sosyal güvencelerini sağlamakla yükümlü oldukları kişi sayısı azken işçi sayıları fazladır. Bu durum devletin döner sermayesine büyük katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Amerika ve Avrupa ülkeleri düzensiz göç sonucu ülkelerine gelen göçmenlere göz yummaktadırlar.

Göçlerin bu denli büyük hacimli olması etkilerinin de aynı oranda büyük olduğunun habercisidir. Bu nedenle göç analizlerinin artık çıkış ya da varış noktasına odaklanarak değil, göç hareketinin yapıldığı güzergâhın da temel alınarak yapılması gerekmektedir. Çünkü bu mekânlarda göçten etkilenmekte, bazı durumlarda geçiş noktası olarak düşünülen mekânlar varış noktası olabilmektedir. Türkiye de Avrupa'ya geçme amacı taşıyan göçmenler için bu

mekânlardan biridir. Bu nedenle kapsamlı bir göç analizi için tüm aşamalar detaylıca incelenmelidir.

3 Entegrasyon

Göç sonucunda göçmenler sonradan katılmış oldukları toplumlarda azınlık durumundadırlar. Azınlıklar zamanla topluma bir şekilde katılmak durumundadırlar. Bu katılım iki farklı şekilde kendini göstermektedir. Birinci olarak daha sık görülen, daha baskıcı ve antidemokratik bir şekilde kendini gösteren asimile ederek azınlıkların topluma katılmaları sağlanır. İkinci olarak göçmenlerin kendi kültürlerini hiçe saymadan, tamamen başkalaşmadan, düşüncelerini fikirlerini göç ettiği toplumun düşünceleri, fikirleri, sosyo-kültürel özellikleri ile uyum içinde sürdürmesi yani bütünleşmesi halidir.

Entegrasyon, asimilasyon ya da bu kavramların ortasında kalan bir durumu ifade etmek için kullanılan aynılaşma-benzeşme kavramları muhtemel bir kültürlenmenin sonucu olarak ortaya çıkar. Kültürlenme, iki ya da daha fazla kültürün etkileşimi sonucu değerler, inançlar ve davranışlardaki değişme sürecidir. Bu dinamik süreçte karsı karsıya gelen kültürlerin her birinde de bir miktar değişme görülebilir (Yavuz, 2013, s. 616). Çünkü kültür birçok değişkenle bağımlı halde yaşamaktadır. O değişkenlerden bağımsız olmaması değişkenler tarafından etkilenmesine böylece kültürlenme dediğimiz olgunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır

Türkçeye "bütünleşme" olarak çevirdiğimiz kavram, bir toplumdaki kurumlar, kuruluşlar, kültürel ve etnik birlikler ve daha birçok topluluğun birbirleriyle olan kaynaşma, bütünleşme durumunu ifade etmektedir. Toplumda yaşayan farklı gruplara mensup olan bireylerin birbirlerine olan bağımlılığını ve bunun sonucunda meydana getirdikleri düzeni oluşturmaları bütünleştikleri, entegre oldukları anlamına gelmektedir (Altıntaş, 2008, s. 38-39). Bir başka ifadeyle toplumsal yapı içerisindeki kurumlar, topluluklar ile toplumsal grupların birbirleriyle bağımlı ve uyum içinde yaşamlarını sürdürmeleridir.

Göçmenlerin göç ettikleri topluma kaynaşmalarının en demokratik, özgürlükçü ve olumlu sonuçlar doğurabilecek olan biçimi entegrasyondur. Göçmenlere anlayışlı bir yaşam alanı oluşur, ikinci sınıf vatandaş olarak algılanmazlar. Entegrasyon kavramı ile barışçıl bir uyum sağlama sürecinden bahsedilebilir.

Göçün uluslararası ülkeler tarafından zorlaştırılmasının temel nedeni olarak göçmenlerin entegre olamamaları gösterilmektedir. Türkiye'de de göçmenlerin toplumsal kabul ve uyum sürecine (entegrasyon) yönelik çalışmalar ve tartışmalar söz konusudur. Bazı çalışmalar Suriyelilere yönelik toplumsal kabulün üst düzeyde gerçekleştiğini söylemekteydi. Ancak zaman ve toplumsal şartların değişimiyle bu durumun devamlılığını kaybettiği ve sınırlara dayandığı da ifade edilmektedir (Yıldırımalp, İslamoğlu, İyem, 2017:108). Bazı kentlerde Suriyelilere yönelik büyük baskı olduğu ve artık kalmalarına rıza gösterilmek istenmediği toplumsal uyumun istenilen seviyede olmadığını göstermektedir. Bunun en büyük gerekçesi olarak yerli halkın hakkının Suriyelilere verildiği düşüncesi gösterilmektedir. Özellikle vatandaşlık verilmesi, üniversitelerde özel kontenjanla alınmaları bu düşünceleri tetiklemektedir. Suriyeli göçmenlerin entegrasyonu ise ayrı bir başlık olarak dikkat çekmektedir. Aynı dine mensup olmamız dışında farklı kültür ve dil entegrasyon sürecini oldukça olumsuz etkilemektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yürütmüş olduğu çeşitli projelerle göçmenlerin entegrasyon süreci hızlandırılmaya çalışılmaktadır.

Entegrasyon karşılıklı gerçekleşmesi gereken bir süreci ifade etmektedir. Bu nedenle son zamanlarda uyum sürecinde göçmenlerin de aktif olacağı bir yapı oluşturulmaya

çalışılmaktadır. Böylece göçmenlerin, kendi kültürlerinden de kopmadan topluma uyum sağlayabilmeleri önemli görülmektedir (Yıldırımalp, İslamoğlu, İyem:108-109).

4 Suriyeli Göçmenlerin Entegrasyon Sorunu

"29 Nisan 2011 Cuma günü akşam saatlerinde, 252 kişilik Suriyeli bir grup Hatay'ın Yayladağı Cilvegözü Sınır Kapısı'nın yanındaki tel örgüyü aşarak Türkiye topraklarına girdi ve sığınma talebinde bulundu" (Dilek,2018:62). Bu tarihten itibaren uzun yıllar sorun oluşturacağı o dönemde kestirilemeyen Suriyeli göçmen akışı başlamış oldu.

Başlangıçta hangi statüyle Türkiye'de kalacakları bir muammaydı. Hala Suriyeli göçmenleri topyekûn içine alan bir kavram kullanılamamaktadır. Halk arasında ve akademik çevrelerde Suriyeli, göçmen, mülteci, **sığınmacı gibi kavramlar kullanılırken akademik yazılarda bunlara ek olarak misafir ve misafir yabancı gibi kavramlar kullanılmaktadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nde ise Suriyeli ifadesine yer verilmiştir.**

2011 yılı öncesinde böylesine büyük bir nüfus Türkiye'ye göç etmediği için göçmenlerle özel ilgilenilen birim de bulunmamaktaydı. Bu nedenle 2013 yılına kadar Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) göçmenlerden sorumlu tutulmuştur.

İlk kez 2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile yapılan düzenlemelerin yanı sıra kanun kapsamında yeni bir Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve çalışmalara başlanmıştır. 6458 sayılı kanunla ilk kez "uyum" konusuna da yer verilmiştir. Bu bağlamda göçmen, mülteci, sığınmacı vs. gibi korunması gereken kimselerin toplumla karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve iş birliğiyle uyum faaliyetlerinin düzenleneceği kararlaştırılmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kapsamında Uyum ve İletişim Daire Başkanlığı da bu kanunla kurulmuştur. Bu süreçleri takip etmek bu daire başkanlığının görevi olarak tanımlanmaktadır (Karasu, 2016: 1000).

Suriyeliler Geçici Koruma Yönetmeliği ile sağlık, eğitim gibi birçok hizmetten yararlanmaya başlamışlar, 2016 itibariyle çalışma iznini hak kazanmışlardır. Bu durum Suriyelilerin Türkiye'ye entegrasyonunu kolaylaştıran bir durum gibi gözükse de karşılıklı toplumsal uyumdan bahsedersek eğer Türk toplumu için Suriyeli göçmenlere bakış açısının olumsuz bir hal almasına sebep olmaktadır.

Suriyeli göçmenler başlangıçta "etkilenen" konumunda iken zamanla Türkiye'yi hukuk, dış politika, güvenlik, sağlık, eğitim, istihdam, ekonomi, kültür, toplumsal yapı gibi birçok alanda "etkileyen" konumuna gelmişlerdir (Koyuncu, 2014:127). Büyük gruplar halinde gelmeleri etkilerinin de yadsınamaz boyutlarda olmasına sebep olmuştur. Hal böyle olunca yerli halk bir anlamda tedirgin olmuş bu da dışlama ve uyum sorununu beraberinde getirmiştir. her ne kadar bu problemler olsa da dil öğrenilmesi, çalışma ve eğitim hayatına girmesi, yani Suriyeli halkın toplumsal yaşama dahil olmaları bir anlamda entegrasyon sürecinin de işlediğinin göstergesidir. Bunun en iyi örneği de Suriyeli ve Türk evliliklerinde görülen artıştır.

Suriyeli göçmen entegrasyonu konusunda karşımıza çıkan iki sosyal patoloji bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi entegrasyonla ilgili kamusal ve yasal söylem arasındaki tutarsızlık, ikincisi ise Suriyeli göçmenlerin yüksek kayıt dışı istihdam oranlarıdır (Göksel, 2019:187). Yasal ve kamusal söylemdeki farklılık entegrasyon sürecine ket vuracak önemli bir etkendir. Yasal söylemler göçmenlerin kabulünden itibaren olumlu bir tutumla karşımıza çıkmaktadır. Birçok yüksek bütçeli uyum projeleri düzenlenmiş, insani haklar, güvenlik, hizmet konularında önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak bazen bu duruma

karşıt bir tutum takınılarak kamusal söylemlerde Suriyeli göçmenlerden *misafir* olarak bahsedilmiştir. Misafir kelimesi altında toplumsal uyumdan ziyade geçici bir evre anlamını taşımaktadır. Bu tarz söylemler Suriyeli göçmenlerin topluma entegre olma süreçlerini zedelemektedir.

İkinci patoloji olarak ifade edilen Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı istihdamları topluma entegre olmalarında büyük güçlüklere sebep olmaktadır. Bir toplumdaki göçmen entegrasyonunun gerçekleşebilmesi için gerekli olan en önemli faktörler hizmetlere erişim imkânlarının, alım gücünün yerli halkla eşit olmasından geçmektedir. Şayet bu sağlanamazsa göçmenler ile yerli halk arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel vs. farklılığın azaltılması ve entegrasyon sürecinin inşasında başarı sağlanması mümkün görünmemektedir.

5 Getto

16. yüzyılda Yahudiler rahipler tarafından kentten uzaklaştırılmak istenmiş, ancak ticarette önemli bir alanı işgal ettikleri için çözüm olarak kapalı ve kontrollü bir bölgede toplanmaları kararlaştırılmıştır. Kent içindeki, dökümhanenin yer aldığı alan seçilerek, 29 Mart 1516'da dünyanın ilk gettosu kurulmuştur. Bu alanın dışına çıkamamaları, denetimlerinin sağlanması, hem mekânsal hem de sosyal anlamda sınırlandırılmaları getto kavramı ile açıklanmaktadır (Ateş, 2010: 60). Günümüzde içeriğini kısmen koruyan bu kavram ortaya çıktığında zorunlu ve gönülsüz bir yaşamı ifade etse de günümüzde gönüllülük esasıyla oluşmuş gettolar da mevcuttur.

Başlangıçta kontrol amacıyla oluşan ya da oluşturulan gettolar sonrasında göçmenlerin yaşamlarını kolaylaştırma çabalarıyla da ortaya çıkmaya başlamıştır. Benzer din, dil, köken ya da sosyo-ekonomik düzeye sahip kişilerin yaşamlarını kolaylaştırma amacıyla aynı mekânsal çerçevede kendilerini sınırlandırmaları gönüllü gettoları doğuran en büyük etkenlerdir. Bu durum getto kavramının doğrudan düşük sosyo-ekonomik düzeyle ilişkilendirilmesinin doğru olmadığını göstermektedir. Günümüzde oldukça artan güvenlik temelli siteler de getto özellikler sergilemektedir. Gönüllülük esasına dayalı bu gettolar sosyo-ekonomik düzeyle ilişkili olsa dahi düşük sosyo-ekonomik düzey temelli değildir.

Herhangi bir mekânın getto olarak tanımlanabilmesi için ayrımcılık, bunun getirmiş olduğu ayrışma ve belirgin sınırların mevcut olması gereklidir (Erder, 2004, s.59). Bu ayrışma az önce belirtildiği gibi gönüllü bir birliktelikten kaynaklanmadığı zaman gönülsüz olarak, yoksulluk, köken, dil, din gibi değişkenler temelinde mekânsal ayrışma ile sonuçlanır. Bu ayrışmanın başlangıç noktası ise toplumda görülen ayrımcılıklardır.

Gettolar, yoksul ve toplum tarafından tehlikeli görülen grupları bir yere kapatmak ve kentten izole etmek için kullanılmaktadır (Başkır,2008:11). Bu ayrım bazen hükümet politikaları aracılığıyla devlet eliyle bazen de o grupların yerli halka entegre olamamaları sonucu halk tarafından gerçekleştirilmektedir.

Gönüllülük esası dışındaki ayrışma sonucunda getto hale gelen mekânlar içinde yalnızca olumsuzlukları barındırmamaktadır. Zamanla bu ayrışma azınlık halindeki kişiler için korunaklı bir mekân halini almaktadır. Gönüllülük esasına dayalı olan sitelerdeki güvenlik esası bu gettolarda da kendini göstermekte, topluluk kendi güvenliğini oluşturmaktadır. Sennett'in (2014) ifade ettiği gibi ayrılma getto sakinlerini dışarıdan korumakta, ezilen bir grubu birleştirmekte ve bu ezilme yeni biçimlerde bu grubun içlerine dönmelerine neden olmaktadır (Sennett, 2014:220).

Getto mekânlarda getto oluşumuna sebep olan ayrışma kısır bir döngüye girmektedir. Topluma çeşitli sebeplerle entegre olamayıp ayrışan gruplar zamanla içlerine kapanıp gelecek

nesillere de bunu aktarmakta ve bu kapanmayı gün geçtikçe yeniden üretmektedirler. Bu kapanma da entegre olma sürecini olumsuz anlamda etkilemekte ve ayrışmanın derinleşmesine sebep olmaktadır.

6 Ankara'da Suriyeli Gettosu Olarak Önder Mahallesi

Bir alanın getto olabilmesi için bazı değişkenlerin görülmesi gerekmektedir. Wirth, Park ve Burgess gibi Chicago Okulu'nun temsilcilerinden olan sosyologlar, getto kavramını incelerken beş ana ayrıştırıcı değişken üzerinde durmuşlardır. i) Yalıtılmış alan, ii) mekânsal ayrışma, iii) homojen ilişkiler, iv) sosyal dışlanmışlık ve v) nüfus yoğunluğu genel olarak getto kavramının temel ölçütleri olarak ele alınmıştır. Gettolarda bu değişkenler birbirleri ile iç içe geçmiş halde görülmektedir (Kavas vd., 2019: 14). Önder Mahallesi de Suriyeli göçmenlerin gelişinden kısa süre sonra gönüllü denilebilecek şekilde getto bir görünüm kazanmıştır.

Tablo 1: Ankara Önder Mahallesi Getto Karakteristiğini Taşıma ve Taşımama Durumu

'Getto' açısından anahtar kelimeler	**Önder Mahallesi**	**Açıklama**
Nüfus yoğunluğu	√	Nüfusun yüzde 90'ını Suriyeliler oluşturuyor.
Mekânsal Ayrışma	√	2010'daki Suriye Savaşı'ndan sonra Suriyeli mülteciler alana yerleşmeye başladılar.
Yalıtılmış Alan	**X**	Mahalle herhangi bir strüktür tarafından yalıtılmış değil. Ancak mahalle kendi içerisinde görülmeyen bir izole alan yaratmıştır.
Homojen İlişki	√	Suriyelilerin kendi aralarında ekonomik anlaşmaları var ve tabelalarda sıklıkla Arap alfabesi kullanılıyor.
Sosyal Dışlanma	√	Türklerle Suriyeliler arasında yaşanan kavga ve tartışmalar

Kaynak: Kavas, Avşar, Kadkoy ve Bilgiç, 2019:33

Önder Mahallesi Ankara'da en büyük Suriyeli nüfusunun bulunduğu Altındağ ilçesinin, yine en büyük Suriyeli nüfusunu barındıran mahallesidir. Mahallenin %90'ını Suriyeli göçmenler oluşturmaktadır (Kavas, Avşar, Kadkoy ve Bilgiç, 2019:29). Nüfus yoğunluklarının bu kadar fazla olmasının temel sebeplerinden biri kentsel dönüşüm ile birlikte gerçekleşmeye

başlayan yıkımlar sonucu mahallenin büyük çoğunluğunun yerli halk tarafından terk edilmesidir. Bu nedenle halk arasında Ankara'nın Halep'i, küçük Halep, küçük Şam gibi ifadelerle anılmaktadır.

Ankara'da yaşamak için özellikle Önder Mahallesi'nin tercih edilmesi için bir diğer sebep mobilyacılık sektöründe önemli bir konumda olan Siteler 'in çok yakınında bulunması ve geniş iş imkânına sahip olmasıdır. Mahalle bu özelliğiyle göçmenlerin genellikle ilk geldikleri dönemlerde ikamet ettikleri sınır bölgelerden daha çekici bir konumdadır.

Önder Mahallesi'nin kısa sürede getto bir hale bürünmesindeki en büyük etkenlerden biri iş imkânlarının sınırlı olması ve yerli halkla yapılan aynı işten aynı ücretin alınamayışıdır. Çoğunun iş güvenceleri ve yasal hakları olmamasına rağmen bu işlerde çalışmak dışında imkânları sınırlıdır. Bu durum Önder Mahallesi'ndeki Suriyeli göçmenleri içe kapanmaya sevk etmiştir. Mahalle zamanla getto bir hale bürünmüş ve bütün ihtiyaçlarını o bölge dışına çıkmadan karşılama amacı gütmüştür.

Sitelerde çalışan düzensiz işçi grubunun dışında başka enformel işçi grubu bulunmaktadır. Sabahları erken saatlerde mahallenin belirli bir noktasında Suriyeli erkekler toplu halde iş için beklemekte ve işverenler kamyonetlerle gelip onları gündelik işler için götürmektedir. Her gün düzenli olarak kamyonet gelmese de Suriyeli erkekler düzenli şekilde aynı yerde beklemektedirler. Bu grup düşük ücretlerle de olsa herhangi bir iş sahibi olamayan kesimdir. Düzensiz olarak yevmiye usulü ile çalışmaktadırlar.

Siteler'de ya da yevmiye usulü çalışmak dışında Önder Mahallesi'ndeki Suriyeli göçmenlerin kendilerine ait dükkânları büyük bir iş kolu oluşturmuş durumdadır. Mahallede sosyal hayatta bütün ihtiyaçlara yönelik satış yapılan dükkânlar Suriyeli göçmenler tarafından işletilmektedir. Satış yaptıkları ürünler temel ihtiyaçlar dışında tamamen kendi kültürlerine özgüdür. Bu nedenle Suriyeli dışında kimse bu dükkânlardan alışveriş yapmamakta bu nedenle tabelalarda tamamen Arapça yazılar kullanılmaktadır.

Kaynak: Coşkunarda, 2017:1

Nüfusun büyük çoğunluğunun kayıt dışı olması bu konuda Suriyeli göçmenleri yerli halktan daha avantajlı bir duruma sokmuştur. Çünkü bulundukları kaçak konum sebebiyle çoğu Suriyeli göçmenin dükkânında vergi levhası ve yazar kasa bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Suriyeli göçmenlerin bazıları terk edilmiş ev ya da dükkânları kullandıkları için kira vermemektedirler. Bu açılardan bakıldığında oradaki yerli halkın dükkânları Suriyeli göçmenlerin dükkânlarıyla rekabet edemeyecek konumdadır.

Suriyeli göçmenler sitelerdeki iş imkânları ve dükkânların yanı sıra kaçak taksicilik ve minibüsçülük de yapmaktadırlar. Bu durum yerli halktan minibüsçü ve taksicilerin oldukça rahatsız olmalarına sebep olmaktadır. Çünkü çok daha düşük ücretlere bu işi yaptıkları için

Suriyeliler daha fazla tercih edilmekte ve yerli halkın bu iş imkânını da ortadan kaldırmaktadırlar.

Kaynak: Koç, 2018: 1

Suriyeli göçmenlerin yaşadıkları zorluklara karşılık olarak iş bulma çabaları bu tarz kaçak işlerle kendini göstermekteyken yerli halk böyle durumlarda mağdur olmakta ve Suriyeli göçmenlere karşı olumsuz söylemlerde bulunmaktadırlar. Özellikle siyasi söylemlerde bu durumun geçici olduğunun çoğu kez söylenmesi, buna rağmen göçmen nüfusunun azalmak yerine hızla artması bu söylemlerin kullanımının artmasına sebep olmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Gelinen son durumda bir tarafta Suriyeli göçmenlerin yerli halktan daha düşük ücretlere, iş güvencesi ya da yasal hakkı olmadan çalışması, diğer tarafta ise temelde aslında bu durumu kabul etmeyen Suriyeli göçmenlerin kendi işlerini kurup bir nevi kümeleşmeleri, görece daha iyi şartlarda çalışmaları, bunun sonucunda ortaya çıkan gettoda yerli halkın azınlık konumuna düşmesi ve bu durumdan olumsuz anlamda etkilenmesi söz konusudur.

Suriyeli göçmenlerin hayata katılımlarının kolaylaşması Türkiye'deki hayatlarına alışmalarının süresini kısaltmada büyük etkendir. Ancak tüm gündelik pratiklerin sınırlı ve oldukça dar bir alanda gerçekleştirilmesi kısa sürede o bölgenin gettolaşması için yeterlidir. Hal böyle olunca Suriyeli göçmenlerin azınlık oldukları mahalleler ile mahallenin ekonomik hakimiyetini sağladıkları yerlerdeki durumu, Suriyeli göçmenlerin entegrasyon sorununun çözümü açısından büyük önem teşkil etmektedir. Gettolaşmak her ne kadar içinde bulundukları duruma adapte olduklarını gösterse de aslında topluma entegre olmalarını da güçleştiren bir durumdur.

Suriyeli göçmenlerin gettolaşmış şekilde yaşamaları, bu denli içe kapanmaları entegrasyon süreci açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir. Böyle bir soyutlanma yakın gelecekte radikalleşme ihtimalini dahi taşımaktadır. Bu nedenle şuan yapılması gereken çalışmalar içe kapanma ve kutuplaşma karşıtlığını da içermelidir. Bu çalışmaların amacına uygun gerçekleştirilebilmesi için gönüllü bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Gettolaşmayı doğuran en önemli etkenlerden olan dil ve ekonomi entegrasyon çalışmalarında göz önünde bulundurulan başlıca konulardır. Dil konusunda o bölgede Arapçanın yoğun bir şekilde kullanımı Türkçe'nin öğrenimini güçleştirmekte bu da entegrasyon sürecine ket vurmaktadır. Bu nedenle bu konuda çalışmaların yapılması ve Arapça kullanımının asgari seviyeye indirilip, Türkçe öğreniminin daha fazla desteklenmesi günlük pratiklerde kullanılmaya teşvik edilmesi gerekmektedir.

Ekonomik anlamda emeklerinin karşılığını alamamış, aynı işte düşük ücretle çalışmış, iş konusunda güvencesi bulunmayan göçmenlerin özellikle haklarını savunamaz konumdayken içinde bulundukları topluma kendilerini yabancı hissetmeleri ve toplumdan soyutlayıp içe kapanmaları, getto bir hale bürünmeleri oldukça doğaldır. Benzer şekilde yerli halkın (özellikle işçi kesimin), yedek bir işgücü ordusunun bulunmasına takındığı tavrın genellikle olumsuz olması da son derece doğaldır. Bu sorunun çözümü ancak ekonomik hayata katılımda eşit şartların gerçekleştirilmesiyle mümkün kılınabilir.

Suriyeli göçmenlere yalnızca düşük maaşlarla çalışan işçi ya da kendi gettolarındaki ekonomik lider olarak bakmak yerine ekonomik sürecin tamamına katılımlarının önü açılmalıdır. Piyasada işçi ya da işveren statülerinin yanında üretici konumuna geçmeleri hem tüm toplumun ekonomisine katkı sağlayacak adımların atılmasına hem de eşit fırsatların verilmesine yardımcı olacaktır.

Gettolaşma, buna bağlı olarak içe kapanma ve kutuplaşmanın aşılması için söylemler de büyük önem taşımaktadır. Suriyeli göçmenlere yönelik, dil eğitimleri verilmiş, kaynaştırma sınıfları oluşturuşmuş, birçok toplumsal uyum projeleri gerçekleştirilmiştir. Ancak yerli halkın Suriyeli göçmenlere yönelik söylemleri, göçmenlerin gündelik hayatta kendilerini toplumdan soyutlamaları için büyük bir nedendir. Entegrasyon sürecinin tek taraflı olmaması toplumsal bütünleşme için yerli halkın da çabasını gerektirmektedir. Bu nedenle toplumsal uyum projeleri yalnızca göçmenlere yönelik değil, yerli halkın da bilgilendirileceği ve söylemlerinin olumlu bir hal alacağı şekilde olmalıdır.

Kaynakça

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Altıntaş, İ. (2008). *Dış-Göç ve Din*, İstanbul: Dem Yayınları.

Ateş, S. (2010). "Venedik Gettosu: Dünyadaki İlk Getto Yerleşmesinin Mimari Kurgusu", *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 11(1): ss.59-79.

Başkır, Ü. D. (2008). "Dışlanmışların Sistemle Siyasal Bir İlişki Biçimi Olarak Kamp ve Getto", Karaburun Bilim Kongresi: Bugünü Anlamak, 04-07 Eylül 2008, (Erişim) https://www.academia.edu/9782595/D%C4%B1%C5%9Flanm%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1n_Sistemle_Siyasal_Bir_%C4%B0li%C5%9Fki_Bi%C3%A7imi_Olarak_Kamp_ve_Getto, 24.04.2019.

Coşkunarda, G. (2017). "Altındağ'da bir Suriye Mahallesi", *Milliyet Gazetesi*, 29.01.2017, (Erişim) http://www.milliyet.com.tr/pazar/altindag-da-bir-suriye-mahallesi-2386604, 21.04.2019.

Dilek, B. S. (2018). *Suriyeli Göçü*, Ankara: Kripto Yayınları.

Erder, S. (2004). "Getto Kavramı Üzerine" *Adadan Odaya: Yaşamdan Yapıya Konut Çevresi*, Edt. Deniz İncedayı, İstanbul: Bağlam Yayınları, ss.57- 68.

Göksel, G. U. (2010). *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi: Adil Entegrasyon*, (Çev.) Kızıltuğ, E., İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Karasu, M. A. (2016) "Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21: ss.995-1014.

Kavas, Aç., Avşar, İ., Kadkoy, O. & Bilgiç, E. Ç. (2019). "İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları: Final Raporu", *TEPAV*, İstanbul.

Koç, M. G. (2018). "İşte Ankara'nın Suriyeli Korsan Taksicileri", *Hürriyet Gazetesi*, 29.06.2018, (Erişim) http://www.hurriyet.com.tr/galeri-iste-ankaranin-suriyeli-korsan-taksicileri-40880900, 21.04.2019.

Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri: Suriyeliler Konya Örneği*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Özcan, Y. Z. (1997) "İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar", *Türkiye'de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı*, Bolu - Gerede, 6 - 8 Haziran 1997, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul: 1998, 79-81.

Robinson, G. E. (2012) "Syria's Long Civil War", *Current History*, December: 331-336.

Sennett, Richard. (2014), *Ten ve Taş*, İstanbul: Metis Yayınları.

Tekeli, İ. (2008) Göç ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TC. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (11.04.2019). "Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler" (Erişim) https://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, 15.04.2019.

Yavuz, S. (2013). "Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa'da Yaşayan Türkler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6)26: ss.610-623.

Yıldırımalp, S., İslamoğlu, E. & İyem, C. (2017) "Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma", *Bilgi Dergisi*, 35: ss.107-126.

THE RELATIONSHIP BETWEEN MIGRATION AND HEALTH: ANTALYA KEPEZ STATE HOSPITAL AND SAMPLE OF SYRIAN MIGRANTS

Özlem ÇAVUŞ[1], Ferhunde HAYIRSEVER TOPÇU[2], İlknur ALP[3]

Abstract

Migration affects health and health variables in terms of both the host country and the immigrants. The aim of the study is to determine the health problems of Syrian migrants who applied to Antalya Kepez State Hospital. As a method of data collection, a retrospective analysis of hospital information management system records is used. Most of the applications were made to emergency service, obstetrics and gynecology, pediatric health and diseases, orthopedics and traumatology. The most common diagnosis is respiratory tract infection, followed by pregnancy and pregnancy inspection and observation after traffic accident; anemia and vitamin deficiency. In addition, viral diagnoses such as scabies, varisella, lehismaniasis and hand-foot disease are encountered.

Keywords: Migration and Health Relationship, Syrian Migrants, Health Services, Antalya Kepez State Hospital

GÖÇ VE SAĞLIK İLİŞKİSİ: ANTALYA KEPEZ DEVLET HASTANESİ VE SURİYELİ GÖÇMENLER ÖRNEĞİ

Özet

Göç hem evsahibi ülke hem de göçmenler açısından sağlık ve sağlık değişkenlerini etkilemektedir. Çalışmada Antalya Kepez Devlet Hastanesi'ne başvuran Suriyeli göçmenlerin sağlık sorunlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak hastane bilgi yönetim sistemi kayıtlarının retrospektif olarak incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Branşlar itibariyle en çok başvuru acil tıp, kadın hastalıkları ve doğum, çocuk sağlığı ve hastalıkları, ortopedi ve travmatolojiye yapılmıştır. En yüksek sıklıktaki tanı solunum yolları enfeksiyonu olup, onu gebelik durumu ve gebelik sonrası takip; trafik kazası sonrası muayene ve gözlem, anemi ve vitamin eksikliği izlemektedir. Ayrıca uyuz, suçiçeği, şark çıbanı (lehismaniasis), el-ayak hastalığı gibi viral tanılara rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç ve Sağlık İlişkisi, Suriyeli Göçmenler, Sağlık Hizmetleri, Antalya Kepez Devlet Hastanesi.

[1] Doktora Programı Özel Öğrenci, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ozlemakbulut59@gmail.com
[2]Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Ana Bilim Dalı, hayirseverf@akdeniz.edu.tr
[3] Sağlık Bakım Hizmetleri Müdürü, Antalya Kepez Devlet Hastanesi, ilknur.alp@saglik.gov.tr

1 Giriş

Genel olarak literatürdeki tanımına göre, göç bireylerin ya da grupların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir bölgeden başka bir bölgeye ya da bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine hareket etmesi olarak belirtilmektedir (Gün ve Bayraktar, 2008: 168).

Yüzyıllar boyunca insanlar göç etmekte ve göç etmek zorunda kalmaktadırlar. İçinde bulunduğumuz dünyayı şekillendiren bu göçler sebebiyle tarih, bir anlamda göç tarihi olarak nitelendirilmektedir (Çallı, 2016: 131).

Göçün başlıca sebepleri, göç edilen toplumun yaşam biçimindeki farklılıklar, sosyal desteğin yetersiz olması, ekonomik güçlükler, işsizlik, geçim sıkıntısı, yaşam standartlarının düşüklüğü, daha insanca bir yaşam sürme arzusu, yaşanılan yerin iklim koşulları, tarım-hayvancılık gibi temel geçim faaliyetlerinde ortaya çıkan olumsuz değişiklikler ve terör olaylarıdır (Polat, 2008; Öztürk ve Altuntepe, 2008; Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011; Yılmaz, 2014). Göç nedenlerindeki farklılıklar göç türlerini de çeşitlendirmektedir.

Göç türlerini ele aldığımızda, zorunlu ve gönüllü göç; amaçları bakımından çalışma veya sığınma amaçlı göç; hedefe varmakta kullanılan yöntemler bakımından yasal veya yasa dışı göç gibi farklı kriterlere uygun olarak tanımlamak mümkündür (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249).

Savaş, tabi afet, sürgün gibi nedenlerle insanların yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmaları veya buna mecbur bırakılmaları sebebiyle meydana gelen göç zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin göç etmeye kendilerinin karar verdiği gönüllü göçte ise esas dürtü, insanların daha iyi yaşam şartları elde edeceklerini ummalarıdır. Yaşadıkları ülkede iş imkanı bulamayan ya da yaptığı işten herhangi bir nedenden dolayı (ekonomik ve sosyal tatminsizlik, fırsat eşitsizliği) başka ülkelere iş bulabilmek veya halihazırda bulduğu işte çalışmak amacıyla giden göçmenlerin bu yer değiştirmeleri işçi göçü olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca göçlerin; iç, dış, istemli, beyin göçü gibi sınıflamaları da bulunmaktadır (Öztürk ve Altuntepe, 2008). İnsanların ülke içerisindeki yerleşim arasındaki hareketliliği ‘iç göç’; ülke sınırları dışındaki hareketliliği ‘dış göç’, günümüzde ise ‘uluslararası göç’ olarak tanımlanmaktadır (Nakhoul, 2014: 4).

Göçmen kendi ülkesinden ayrılırken ve/veya yolu üzerinde bulunan ülkeden geçerken ve/veya göç etmeyi tasarladığı ülkeye girişinde ve/veya bu ülke(ler)de bulunduğu süre içinde o ülkenin yasalarına uyup uymama durumuna göre, yasal ya da yasa dışı olarak da tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 2014: 1685).

Günümüzde oldukça yaygın olmakla birlikte, ne zaman hangi yönde olacağı kestirilemeyen, göç eden kitlenin sosyal, demografik ve ekonomik özelliklerinin çok çabuk değişebildiği transit, mekik ve sığınmacı göçlerini kapsayan göçe düzensiz/düzenlenmemiş göç (irregular/not regulated migration) adı verilmektedir. Düzensiz göç türlerinden biri olan transit göç, asıl ulaşılmak istenen ülkeye giderken başka bir ülkede geçici bir süre için kalınmasına (Afgan bir göçmenin Türkiye üzerinden Avrupa’ya göç etmesi gibi); mekik göç ise belirli bir süre için bir ülkeye gidip bir süre sonra geri dönülmesi döngüsüne (Ukrayna-Türkiye arasında bavul ticareti gibi) vurgu yapmaktadır (Yılmaz, 2005).

Ayrıca farklı bilimsel disiplinler olarak ekonomi, sosyoloji, demografi, coğrafya, tarih, psikoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve diğer bazı ilgili disiplinler de göçle ilgili konulara farklı bakış açılarıyla değinmektedirler (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249).

Tarihsel olarak bakıldığında, göç oranları giderek artmaktadır. 1990’lı yıllarda dünya genelinde göçmenlerin tahmini sayısı yaklaşık olarak 154 milyon iken, bu sayı 2010 yılında

232 milyona kadar ulaşmıştır. Bu göçmen nüfusun yaklaşık %52'si kadın, %15'i çocuk ve yirmi yaş altı insanlardan oluşmaktadır (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 451).

Yaşanan siyasal istikrarsızlık, iç savaş, işgal gibi durumlar göçmen sorununu arttırmıştır. Orta Doğu, Orta Asya ve Doğu Afrika ülkeleri en başta olmak üzere dünyada silahlı çatışmalar, doğal felaketler ve siyasal sebeplerle milyonlarca insan doğup büyüdüğü yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır (Orsam, 2012: 4).

Tarih boyunca gelen kitlesel göç dalgaları, Osmanlı Devleti'nin ve sonrasında da Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal, etnik ve kültürel yapısını büyük ölçüde etkilemiştir. Anadolu tarihinin son iki yüz yılında yaklaşık 6 milyona yakın göçmen, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içine yerleşmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019b).

Türkiye'de göçmen tartışmalarıyla ilgili daha yakın zamandaki önemli ilerlemeler 1970'lerin ortasından itibaren yaşanmaya başlamıştır. Bunun ilk nedeni Ortadoğu'da ve Ön Asya'daki yakın topraklarda siyasal çalkantıların artmasıdır. İkinci neden özellikle 1980'lerin sonundan itibaren Asya ve Ortadoğu'dan yasa dışı göç olgusu oluşurken, Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmadır. Ayrıca Doğu Bloğu'nun yıkılmasının ardından bu ülkelerden gelenlerin izinsiz çalışma eğilimi de etkili olmuştur (Semiz ve Akgün, 2005: 163).

Türkiye'de bulunan toplam yabancı sayısı, 2013 yılında 456 bin iken, 2015 yılında yaklaşık 650 bin kişiye, 2016 yılında ise % 25,5'lik artışla 816 bin kişiye ulaşmıştır. Üstelik bu veriler yalnızca kayıt altına alınmış olan yabancılara aittir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019a).

Artmakta olan göçmen sayısının son dönemdeki nedenlerinden biri de Suriyeli sığınmacılardır. Suriye'de 15 Mart 2011'de rejim karşıtı gösterilerin kısa zamanda ciddi çatışmalara ve ardından iç savaşa dönüşmesi nedeniyle ülkeden kaçan insanlar birçok ülkeye göç etmiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği- BMMYK (UNHCR) 2015 Aralık verilerine göre dünyada 4.596.161 kayıtlı Suriyeli göçmen olup, bunların 2.1 milyonu Mısır, Irak, Ürdün ve Lübnan'da, 1.9 milyonu ise Türkiye'de kayıt altına alınmıştır. 26.700 kişi ise Kuzey Afrika'da kayıtlıdır (UNHCR, 2015). Bu gelişmeler hem Türkiye'de sığınma başvurusu yapan mülteci sayısını hem de yasadışı girişlerin sayısını arttırmıştır (İçduygu, 2011).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü istatistiklerine göre Nisan 2019 itibariyle 3.630.767 Suriyeli sığınmacı Türkiye'de yaşamaktadır. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin %46,8'i kadın, %44,7'si 18 yaş altı erkek ve kız çocuklardır. Türkiye'de Suriyeliler, "geçici koruma'' statüsünde misafir edilmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Dünyada çeşitli nedenlerle giderek artmakta olan göçler, sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel olarak toplumu ve bireyleri etkilediği gibi, sağlık ve sağlık değişkenlerini de etkilemektedir. Göçmenler çeşitli sağlık sorunlarını ve bulaşıcı hastalıkları beraberinde getirebilirler. Göçmenler farklı etnik ve sosyo-ekonomik geçmişleri ve hastalık şekilleri ile evsahibi ülkelerde çok farklı gruplar oluşturabilirler. Göç sırasında taşınan ve göçe bağlı olarak ortaya çıkan çeşitli bulaşıcı hastalıklar vardır. Ayrıca göçmenlerin geldikleri ülkede karşılaşabilecekleri yeterli ekonomik gelirden yoksun olma, yetersiz beslenme, sosyal ve kültürel olarak uyum sağlayamama, dil ve iletişim sorunları, sosyal dışlanma, travma, stres ve anksiyete gibi sorunlar, onların fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı olma durumlarını etkilemekte, onları hastalıklara karşı daha savunmasız bırakmaktadır (Gümüş, 2015: 63).

Yine göçmenlerin sosyal ve ekonomik durumlarının yanı sıra evsahibi ülkedeki hukuki statüleri, mevcut sağlık hizmetleri sunumunun idari ve mali kapasitesi de göçmenlerin sağlık

hizmetlerine erişimini ve sağlıklarını etkilemektedir. Bu çerçevede bir tarafta göçmenlerin geldikleri evsahibi ülkede sağlıklı bir hayat sürmeleri, kendilerini o ülkede yaşayabilir hissetmeleri için, diğer tarafta evsahibi ülkenin kendi ülkesini ve vatandaşlarını olası sağlık risklerinden koruması için göç ve sağlık ilişkisinin irdelenmesinin önemi giderek artmaktadır (Gültaç vd., 2018: 193). Bu durum Suriyeli göçmenler üzerinden Türkiye'de de açıkça gözlenmektedir. Bu çalışmada göç ve sağlık ilişkisinin, göçmenlerin sağlık sorunlarının, bu sorunlara yönelik çalışmaların, Türkiye'deki Suriyeli göçmenler üzerinden irdelenmesi amaçlanmaktadır.

2 Göç ve Sağlık İlişkisi

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) sağlığı "sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, sosyal ve mental yönden tam bir iyilik halidir" biçiminde tanımlamaktadır (WHO, 2003: 17). Bir başka deyişle, sağlık "bireyin bedensel, ruhsal ve toplumsal bakımdan tam iyilik durumu" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan da yol çıkılarak sağlık sadece bireyin kendi sağlayabildiği iyilik durumunu kastetmeyip, toplumun birey için sağladığı iyilik hali olarak da kabul edilmektedir (Arabacı vd., 2016: 126).

Göç edenler için sağlığın tanımı "göç edilen yere ve kültüre uyumun sağlanması, kendi inançlarına göre yaşayabilmesi, hizmetlere rahat ulaşabilmesi, günlük yaşam aktivitelerini tek başına yerine getirebilmesi, sosyal işlevselliğin sağlanması, yaşadığı çevrede mutlu hissetmesi ve fiziksel bir yitiminin olmaması" olarak belirtilebilir (Arabacı. vd., 2016: 126).

Göç bir şekilde yer değiştirme süreci olması itibariyle bireylerin iyi olma durumlarını kesinlikle etkileyecebilecek bir süreçtir. Bu süreci yaşayan herkes için (yetişkin, genç, çocuk, kadın, erkek) sarsıcı bir deneyim olma riskini taşımakta ve tüm bireyler farklı düzeylerde ve farklı yönlerde de olsa bu süreçten etkilenmektedir (Topçu ve Beşer, 2006; Şimşek vd., 2015; Aker, vd., 2002).

Göç nedeni, göç eden kişiler, göçün türü, göçle varılan yer ve burada yaşanılanlar değiştikçe göç eden kişilerin karşılaştıkları sağlık sorunları da değişmektedir (Tuzcu ve Bademli, 2014; Guvenç, 2011; Babaoğlu, 2013; Yılmaz, 2005; Mamuk ve Hotun, 2016).

Ülke içi göçler bir tarafa bırakıldığında, ülkeler arası göç bu anlamda daha büyük etkiler doğurabilecektir. Bu sürecin sağlık açısından yaratabileceği etkiler kısa vadede ve uzun vadede farklı olabilir. Yukarıdaki göç çeşitleri üzerinden düşünüldüğünde, eğer göç isteğe bağlı gerçekleşiyorsa ve/veya kitlesel ölçekte bir göçmen akışından söz edilmiyorsa, daha gelişmiş bir ülkeye göç ediliyorsa, göç edilen ülkede sağlık hizmetlerinin sunumu nicelik ve nitelik olarak yeterli ise kısa vadede bazı akut sağlık sorunları görülmekle birlikte, uzun vadede bazı sağlık riskleri en aza indirilmiş olabilir. Bu çerçevede göçmenlerin göç sırasında veya sonrasında yaşadıkları bireysel ve ailesel ayrılık, alışık olduğu çevreden yeni bir çevreye gelme, bu çevreye sosyal ve ekonomik olarak uyum sağlama gibi ruhsal sorunların uzun vadede etkileri devam edebilir (Zhanadilova, 2018: 116).

Diğer yandan göç olaylarının savaş, terör, doğal afet vb. nedeniyle zorunlu olarak, kısa sürede ve kitlesel olarak gerçekleşmesi; yasa dışı ya da düzensiz göç vb. durumunda göç sürecinin yaratacağı tüm etkiler gibi sağlık etkileri de nicelik olarak büyük, nitelik olarak da daha farklı olabilecektir. Gerek hazırlıksız ve gönüllü olmayan bir göç sürecinin içinde yer almaları, gerek kendi imkanları ile bir şekilde yola koyulmuş olmaları, göç yolculuğu sırasında ve hedef ülke ve/veya transit ülke içindeki güç yaşam koşulları, barınma, beslenme ile ilgili sorunlar göçmenleri hayati sağlık sorunları ile karşı karşıya bırakabilmektedir. Bu noktada göç öncelikle bir hayatta kalma mücadelesidir (Gümüş, 2015: 63).

Diğer yandan savaş vb. tehditlerden uzaklaşma, yeni bir ülkeye adım atma yoluyla ilk aşamada bedenen bir sağ kalma durumu sağlanmış olmakla birlikte, göçe eşlik eden ya da sonradan gelinen ülke şartları içinde yeni sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu noktada göçmenler çeşitli sağlık sorunlarını ve bulaşıcı hastalıkları beraberlerinde getirebilirler. Göç eden gruplar göç ettikleri bölgelere daha önceden orada olmayan yeni sağlık sorunları taşıyabilirler. Göçmenler farklı etnik ve sosyo-ekonomik geçmişleri ve hastalık şekilleri ile evsahibi ülkelerde çok farklı gruplar oluşturabilirler (Gümüş, 2015: 63).

Göçmenlerin ilk aşamada yaşadığı kamp alanlarında temiz içme suyu sağlanamaması ve atıkların uzaklaştırılamaması başta olmak üzere hijyen ve beslenme sorunları göç eden bireylerin sağlık koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir. Göçmenlerin kamp alanı dışında da, yeterli ekonomik gelirden yoksun olması, aynı konutta çok sayıda ailenin birlikte yaşaması vb. nedeniyle hijyen ve beslenme gibi problemleri devam edebilir. Bir başka deyişle, işsizlik ve yoksullukla beraber tüm olumsuzluklar hastalık patlamasına neden olabilmektedir ve günümüzde sorun olmayan hastalıklar yeniden sorun olmaya başlamaktadır (Gümüş, 2015: 63).

Yine göçmenlerin sosyal ve ekonomik durumlarının yanı sıra evsahibi ülkedeki hukuki statüleri, mevcut sağlık hizmetleri sunumunun idari ve mali kapasitesi göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini ve sağlıklarını etkilemektedir. Göç edilen bölgedeki sağlık kurum ve personelinin sayısı ve niteliği; ulusal ve uluslararası danışmanlık, temel ve koruyucu sağlık hizmetleri, tanı, tedavi ve ilaca erişim unsurları sağlık koşullarını etkilemektedir (Şahin ve Kurtuldu, 2018: 37).

Göçmen işçilerin çoğunun devlet desteğinin dışında özel sigorta ve sağlık programlarına mali gücü yetmemektedir. Bu nedenle göçmen işçiler çok zengin ülkelerde bile kötü sağlık koşullarında ve büyük ölçüde sigortasız şekilde barınmaktadır (World Health Organization, 2003; İlhan vd., 2016; Stirbu vd., 2006). Bu bağlamda, 2008 yılında Güney Carolina'da Latin göçmenler ile yapılan bir çalışmaya göre, göçmenlerin birinci basamak sağlık hizmeti erişimlerini engelleyen unsurlar yüksek hizmet maliyeti, sağlık sigortasının olmaması, aile ve iş sorumlulukları ve dil sorunlarıdır (Üstü vd., 2012: 48).

Göçmenlerin sağlık sorunları arasında en çok öne çıkanlar; ishal, kızamık, solunum yolu enfeksiyonları, HIV/AIDS dâhil cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar gibi bulaşıcı hastalıklar; beslenme bozuklukları, çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri; fiziksel şiddet ve buna bağlı yaralanmalar; cinsel istismar, istenmeyen gebelikler; riskli gebelikler, düşükler, doğum komplikasyonları; kronik hastalıklar ve komplikasyonları; depresyon ve post-travmatik stres bozukluğu başta olmak üzere ruhsal sorunlar olarak sayılabilir (Karadağ ve Altıntaş, 2010: 56).

2.1 Bulaşıcı Hastalıklar

Göçmenlerin, evsahibi ülkeyi en çok korkutan sağlık sorunlarından biri bulaşıcı hastalıklardır. Göç edenlerin nüfus artışı ile enfeksiyon ve bulaşıcı hastalık oranlarını arttırdığı yapılan çalışmalar sonucunda belirlenmiştir. Kızamık, ishalli hastalıklar, akut solunum yolu enfeksiyonları, tüberküloz, sıtma, hepatit, HIV/AIDS ve SARS virüsü gibi bulaşıcı hastalıkların göçmenlerde daha sık görüldüğü veya artmakta olduğu belirtilmektedir (Gümüş, 2015; Öztürk, 2017; Çıtıl ve Eğri, 2017).

Hem göçmenleri hem de göç edilen ülkede yaşayan insanları etkileyen önemli hastalıklardan biri tüberkülozdur (Nacar ve Özer, 2017: 36). Göçmenlerin kalabalık ve yetersiz havalandırmaya sahip ortamlarda yolculuk yapması, kötü yaşam ve çalışma koşulları, sosyo-ekonomik yetersizlikler tüberküloz riskini artırmaktadır (Öztürk, 2017: 41). Batı dünyasında

son yüzyılda tüberküloz görülme sıklığı düşmüşken, son zamanlarda görülen göçler nedeniyle tekrar bir artış olmuştur (İlhan vd., 2016; Arabacı vd., 2016: 126).

Ayrıca diğer solunum yolu ve sindirim sistemiyle bulaşan enfeksiyonlar, menenjit, uyuz, pnömoni, bronşit riski artmıştır. Bulaşıcı hastalıklar göçmen çocuklarda önemli bir mortalite ve morbidite nedenidir. Bebeklik ve çocukluk dönemi aşıları aksamış olan çocuk sığınmacılarda suçiçeği, difteri, boğmaca, kabakulak, neonatal tetanoz gibi hastalıklarda, erişkinlerde ise cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve Kırım-Kongo Kanamalı Ateşi gibi yeni hastalıklarda artışlar gözlenmekte ve/veya gelecekte daha da artacağı tahmin edilmektedir (Çıtıl ve Eğri, 2017: 14).

Göç edilen ülkenin alt yapısı kısa sürede büyük yeni bir grubun sorunlarını çözmeye yetmeyebilir (Gültaç vd., 2018: 193). Yetersiz ekonomik şartlar, beslenme problemleri, kötü hijyen durumu, kalabalık yaşam, alt yapı yetersizliği ve sağlık kuruluşuna ulaşmadaki güçlükler de hastalık riskini artırmaktadır. Ayrıca göçmenler ilaç temini konusunda sıkıntı yaşamakta ve tam tedavi olamadıkları için taşıyıcı olarak kalmaktadırlar. Bu durum da salgın riskini artırmaktadır (Gümüş, 2015: 63).

2.2 Göçün Kadın Sağlığına Etkisi

Genel olarak göç, tüm göçe katılanları etkilemekle birlikte, özellikle kadın ve çocuklar bu süreçte özel bir konumdadır. Kadınlar ve çocuklar sayısal olarak fazla olmaları ve sağlıklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından öncelikli gruplar arasında yer almaları nedeniyle hassas bir konumdadırlar (Artan ve Arıcı, 2017: 1).

Göçmenlerin ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri açısından bakıldığında bu hizmetlerden yeterince yararlanamadığı, istenmeyen gebeliklerin ve kadın hastalıklarının sık görüldüğü, gebelik kontrollerinin yapılmadığı, maternal ve perinatal mortalitenin arttığı bilinmektedir (Gümüş, 2015; Öztürk, 2017).[4] Avrupa'da yapılan birçok araştırmada göçmen gebelerin yerli gebelere göre doğum öncesi bakım hizmetlerinden daha az yararlandıkları ortaya konmuştur (Nacar ve Özer, 2017: 36). Gelişmiş ülkelerde, göçmen annelerin gebelik sonuçlarının yerli annelere göre daha kötü olduğu belirtilmektedir. Bollini ve diğerleri (2009), 1966-2004 yıllarında 12 ülkeden 65 çalışmayı inceleyerek yaptıkları çalışmada göçmen kadınların %43'ünün Düşük Doğum Ağırlıklı Bebek (DDAB) doğurma, %24'ünün preterm doğum, %50'sinin perinatal mortalite, %61'inin konjenital anomali risklerine sahip olduğunu ifade etmişlerdir (Bollini vd., 2009: 452).

Benage ve diğerleri (2015), B12 eksikliği bulunan hastalarla ilgili yapılan bir çalışmada, göçmen annelerin yalnızca %41,2'sinin yeterli vitamin, mineral ve folik asit düzeyine sahip olduğuna işaret etmişlerdir (Benage vd., 2015: 2).

Pek çok dünya ülkesinde kadının statüsü düşüktür, düşük statüye kadının göçmen olma durumunun eklenmesi sorunları daha da arttırabilmektedir. Göçmen kadınlar hem kadın oldukları hem de göçmen oldukları için cinsel taciz, tecavüz ve şiddete maruz kalabilmektedirler. Göçmen kadınların karşılaştıkları bir diğer sorun da fuhuşa zorlanmalarıdır.

[4]Loeber (2008) Hollanda'da yaşayan Türk göçmen kadınlarda kontraseptif kullanım oranın düşük olduğunu ve adolesan gebeliklerin de yüksek olduğunu bildirmektedir. Loeber Hollanda'ya gelen Türk'lerin daha çok Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sundan geldiklerini, bu bölgelerin gelişmemiş olduğunu, burada yaşayan halkın da çok fazla geleneksel özellikler taşıdığını; dolayısı ile Hollandalı kadınlardan üreme davranışları açısından oldukça farklılık gösterdiklerini belirtmiştir (Loeber, 2008: 330).

Bu durum aynı zamanda kadınları istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve HIV enfeksiyonu açısından risk grubuna sokmaktadır (Loeber, 2008: 330).

Sağlık bakımını almayı etkileyen bir diğer faktör de sosyal güvencenin olmamasıdır. Göçmen kadınların %40'ının sigortasız olduğu ve sigortası olmayan kadınların koruyucu sağlık hizmeti, diş ve acil bakım hizmetlerini en az oranda kullandıkları belirtilmektedir (Domingo vd., 2008: 596).

Göçün kadın ruh sağlığını olumsuz etkilediğini gösteren çalışmalar vardır. Özellikle zorunlu göçün ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği ve kadın göçmenlerin erkek göçmenlere göre daha fazla duygusal zorlanma yaşadığı belirtilmektedir (Sır vd., 1998; Akdeniz ve Öz, 2009). Göç eden kadınların birçoğunun yaşadıkları bu köklü değişim yüzünden kronik strese maruz kaldıkları; bunun sağlığı bozan bir etken olduğu (Arabacı vd., 2016: 126) ifade edilmektedir. Domingo ve diğerlerinin (2008) çalışmasında da göçmen kadınların %65'i sağlık durumlarını zayıf-kötü olarak belirtmiş ve en sık görülen sağlık sorunları olarak da psikolojik ve jinekolojik yakınmalar olduğunu ifade etmişlerdir (Domingo vd., 2008: 596).

2.3 Göçün Çocuk Sağlığına Etkisi

Göçün çocuk sağlığına etkilerine baktığımızda çoğunlukla etkisiz olan, dolayısıyla isteği dışında göç ettiği kabul edilen çocuklar için göçün etkileri dikkat çekicidir (Polat vd., 2008: 52). İstihdam, eğitim, sağlık, barınma, yabancılaşma ve güvenlik gibi nedenlerle göç eden ailelerin üstesinden gelmek zorunda olduğu sorunlar doğrudan çocuklara yansımakta ve göçmen çocukları hem aile içerisinde hem de ev sahibi toplumun çocukları karşısında dezavantajlı hale getirmektedir (Çevik, 2016: 80). Göç hareketi sırasında yeni doğan ve kronik hastalıkları olan çocukların bakımları aksamakta, salgın hastalıklara maruziyet artmakta, bağışıklama aksamakta ve bu çocuklar istismara hedef olmaktadırlar. Ayrıca çocukları yaşam hakkının temeli olan sağlık, beslenme, barınma ve eğitim haklarından mahrum bırakmaktadır (Gözübüyük vd., 2015: 324).

Göç ve göçmen yaşam çocukların bedensel, ruhsal, sosyal gelişimlerinde çoğu zaman hayat boyu iz bırakmakta ve komplikasyonlara neden olmaktadır (Kara ve Nazik, 2018: 58). Nitekim Amerika'da yaşayan 5-18 yaşları arasındaki Sudanlı mültecilerle Alasagheirin ve diğerlerinin yaptığı çalışmada (2018), çocuklarda düşük kemik kitlesi, düşük kas kütlesi ve potansiyel olarak yetişkin osteoporoz, diyabet ve kardiyovasküler hastalıklara katkıda bulunan gıda güvensizliği ile ilgili riskler olabileceği sonucuna varılmıştır (Alasagheirin vd., 2018: 99).

Göç yaşayan çocuklarda daha fazla davranışsal ve duygusal problemler görülmektedir. Bunlar, çoğunlukla depresyon, arkadaş ilişkilerinde sorunlar, travma sonrası stres bozukluğudur. Ayrıca, bu çocukların ruhsal uyumsuzluğunun daha fazla olduğu vurgulanmaktadır (Gözübüyük vd., 2015: 324). Kim ve diğerlerinin yaptığı bir çalışmada (2018) Amerika'da bir şehir devlet okulu bölgesinde 2001-2004 yıllarında 4 okuldan Asya, Afrika, Avrupa ve Latin Amerika kökenli 2.374 altıncı sınıf öğrencisinin katılımıyla yapılan ruh sağlığı tarama sonuçları da göçmen çocukların depresyon puanlarının yüksek olduğunu göstermiştir (Kim vd., 2018: 167). Mülteci, göçmen ve ABD kökenli çocuk ve ergenler arasında travma maruziyeti, psikolojik sıkıntı ve zihinsel sağlık hizmeti kullanımının karşılaştırıldığı Betancourt ve diğerlerinin yaptığı bir başka çalışmada da (2017), mülteci çocuklar arasında, ABD kökenli çocuk veya göçmen çocuklardan çok daha fazla travma maruziyeti olduğu belirlenmiştir (Betancourt vd., 2017: 209).

BMMYK (UNHCR) (2016) *Mülteci ve Göçmen Raporu*'nda, ayrımcılığın okullarda ciddi bir sorun olduğu, uyruk, ırk ve fiziksel özelliklerden dolayı göçmen çocukların sözlü ve

fiziksel tacize maruz kaldıkları ve bu durumun çocuğun okula devam etmesini engellediği belirtilmiştir. Dil problemlerinin olması, daha düşük yaş gruplarıyla daha düşük sınıflara yerleştirme, hazırlık sınıflarının bulunmaması nedeniyle çocukların sürekli eğitimden vazgeçtikleri, psikolojik travmadan etkilenen çocukların yeterince psikolojik danışma desteği alamadıkları için eğitimlerine devam edemedikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu rapora göre aileler ekonomik, kültürel nedenler ve kız çocuklarını taciz ve istismardan korumak için erken ve zorunlu evlilik yaptırdıklarını da ifade etmişlerdir (UNHCR, 2016).

3 Türkiye'de Suriyeli Göçmenler ve Sağlık Sorunları

2011 yılı başından itibaren Suriye'de meydana gelen iç çatışmalar ve bununla beraber bölgede yaşanan iç karışıklıklarla beraber, bölgede etkin durumdaki çok sayıda terör örgütü tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri ve tüm bunların yol açtığı karmaşa göç hareketlerini arttırmış ve göçmen krizini tetiklemiştir (Battır, 2017: 126).

Daha önce ifade edildiği gibi, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü istatistiklerine göre Nisan 2019 itibariyle 3.630.767 Suriyeli sığınmacı Türkiye'de yaşamaktadır. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin %46,8'i kadın, %44,7'si 18 yaş altı erkek ve kız çocuklardır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019a).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre; Türkiye yaklaşık altı yıldan bu yana doğu ve güneydoğuda bulunan Türkiye-Suriye sınırına yakın 8 şehirde kurulan 13 geçici barınma merkezinde 139.833 Suriyeli yabancıya ev sahipliği yapmaktadır. Barınma merkezleri Başbakanlık AFAD tarafından kurulmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Sığınmacılar en fazla İstanbul, Şanlıurfa ve Hatay illerinde ikamet etmektedir ve bunların sadece %6'sı geçici barınma merkezlerinde bulunmaktadır (SGDD, 2015).

3.1 Suriyeli Göçmenlerin Sağlık Sorunları

Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin sağlık sorunlarının tespitine yönelik çalışmalar artarak devam etmektedir. Söz konusu çalışmalarda da bulaşıcı hastalıklar, kadın ve çocuk hastalıkları, ruhsal sorun ve hastalıklar vurgulanmaktadır.

Dedeoğlu'na (2016) göre, Suriye'deki savaş mağdurları ülkemize gelmeye başladıklarından beri menenjit, bronşit, pnömoni, uyuz gibi hastalıklara yakalanma riskleri artmış; ülkemizde de bu hastalıklar yaygınlaşmıştır.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü verilerine göre (Tablo 1), Türkiye'de yüz bin nüfusta kızamık insidansı 2002 yılında 11,8, 2013'de 9,7, 2014'de 0,7, 2015'de 0,4, 2016'da 0,01 olarak gerçekleşmiştir. Kızamık insidansında gözlenen gerilemeye karşın, tekrar bir yükselme başlamış olup, 2017'de bu oran 0,10 olarak gerçekleşmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2018a, 2018b). Aydın ve diğerlerinin işaret ettiğine göre, Türkiye'de 2012 yılında 349 kızamık vakası görülürken, Suriyelilerin sayısının artmasıyla bu sayı yaklaşık 20 kat artmıştır (Aydın vd., 2017: 8). Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü verilerine göre 2017 itibariyle gerçekleşen kızamık vakalarının içinde 36 yabancı vaka gerçekleşmiştir.

Artan kızamık vakaları karşısında, Türkiye Sağlık Bakanlığı tarafından sığınmacılara kamplarda ve kamp dışında yaygın olarak oral polio, kızamık, kabakulak, kızamıkçık (KKK) aşıları başta olmak üzere tüm çocukluk çağı aşıları yapılmıştır. Bu şekilde bu hastalıklarla ilgili büyük bir salgın ihtimali düşürülmüştür. Yaşları 6 ay-15 yaş arasında değişen yaklaşık 350.000 Suriyeli çocuk 2013'ten bu yana KKK aşısı ile aşılanmıştır (World Health Organization-WHO, 2017).

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü verilerine göre, Türkiye'de yüz bin nüfusta AIDS insidansı 2002 yılında 0.06 iken, bu sayı 2013'de 0,13'e, 2014'de 0,17'ye yükselmiştir. 2015 yılında görülen düşme eğilimiyle, 2016 yılında 0,13, 2017'de 0,10 olarak gerçekleşmiştir. 2017'de vakalar içinde 11 yabancı vaka gerçekleşmiştir. Yine yüz bin nüfusta tüberküloz insidansı 2002'de 32,0 iken, 2015'de 15,9, 2017'de 14,6 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında 1.073 yabancı tüberküloz vakası ortaya çıkmıştır. 2002 yılında yüz bin nüfusta sıtma insidansı 15,4 iken, bu oran 2017'de 0,26 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılı itibariyle ortaya çıkan 214 sıtma vakasının tümü yabancı vaka olarak gerçekleşmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2018a, 2018b).

Tablo 1: Yıllara ve Yerli/Yabancı Vakalara Göre Enfeksiyon Hastalıklarının İnsidansı, (100.000 Nüfusta)

YILLARA GÖRE ENFEKSİYON HASTALIKLARININ İNSİDANSI, (100.000 NÜFUSTA)						
	2002	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
AIDS	0,06	0,13	0,17	0,15	0,13	0,10
Kızamık	11,8	9,7	0,7	0,4	0,01	0,10
Tüberküloz	32,0	17,2	16,9	15,9	15,3	14,6
Sıtma	15,4	0,4	0,3	0,3	0,26	0,26

2017 YILI İTİBARİYLE TÜRKİYE'DE BAZI ENFEKSİYON HASTALARININ VAKA SAYISI VE İNSİDANSI (100.000 NÜFUSTA)				
	Yerli Vaka	**Yabancı Vaka**	**Toplam Vaka**	**İnsidans (100.000 Nüfusta)**
AIDS	70	11	81	0,10
Kızamık	48	36	84	0,10
Tüberküloz	10.748	1.073	11.821	14,6
Sıtma	0	214	214	0,26

Kaynak: (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018a, 2018b).

Türk Tabibleri Birliği'ne göre, ülkemizdeki sığınmacılarda en sık ishal (%23), cilt sorunları (%23), yüksek ateş (%18) ve baş ağrısı (%16) görülmektedir. Suriye'de de kütanöz layşmaniyazis, tifo, Hepatit A hastalıkları ile son yıllarda polio vakaları görülmektedir (TTB, 2016).

Daha önce ifade edildiği gibi, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin %46,8'i kadınlardan oluşmaktadır. Ülkemizdeki göçmen kadınlarda en sık rastlanılan üreme sağlığı sorunları bulaşıcı hastalıklar, aile planlaması hizmetlerinden yararlanamama, doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanamama, evde sağlık personeli olmaksızın yapılan doğumların yüksek olması, düzensiz âdet kanamaları, kendiliğinden olan düşükler, çok sayıda ve kısa aralıklarla olan gebeliklerdir (Topçu ve Başer, 2006: 37; Aksu ve Sevil, 2010: 133).

Şimşek ve diğerlerinin (2015) yapmış oldukları çalışmada, Suriyeli kadınların %50'sinde demir eksikliği, %45,6'sında B12 vitamini eksikliği ve %10,5'inde folik asit eksikliği olduğu, herhangi birisinin eksikliğinin sıklığının ise %78,4 olduğu ifade edilmiştir (Şimşek vd., 2015: 291-292).

Reyhanlı'da kurulan ve Suriye Tıbbî Yardım Örgütleri Birliği (UOSSM) tarafından desteklenen iki ruh sağlığı merkezine gelen, Suriye'deki savaş sırasında eşleri ölen Suriyeli kadınların en çok depresyon, aile içi şiddet, cinsel şiddet, travma gibi şikayetleri bulunmaktadır (Aljazeera, 2015).

Ülkemizde göçmen çocuklarda bulaşıcı hastalıklar önemli bir mortalite ve morbidite nedenidir. Özellikle çocuklarda kalabalık yaşamla birlikte menenjit, uyuz, pnömoni, bronşit riski artmıştır (Çıtıl ve Eğri, 2017: 14).

Çocuklarda göç nedeniyle eksik ve yetersiz beslenme ve buna bağlı olarak gelişim gerilikleri ve bozuklukları artmaktadır. Özkahraman ve diğerleri tarafından bir çadır kentte yaşayan 6-10 yaş grubu çocuklar arasında akut ve kronik malnütrisyon durumları incelenmiştir. Çalışmada yaşa göre ağırlık değerlendirmesinde, erkeklerin %7,9'u zayıf, %5,3'ü çok zayıf, % 3,5'i kilolu; kızların %21,9'u zayıf, %2,3'ü çok zayıf, %3,8'i kilolu grubunda yer almaktadır. Yaşa göre boy değerlendirmesinde ise erkeklerin %10,6'sı kısa, %2,2'si çok kısa; kızların %20'si kısa ve %2,4'ü çok kısa olarak saptanmıştır (Özkahraman vd., 2015: 748).

Çocukların küçük yaşta işgücü piyasalarına katılması da çocukların karşı karşıya kaldıkları sorunları artırmaktadır.[5] Göç etmiş çocuklarda suça yönelme, şiddet uygulama, özgüven eksikliği, madde bağımlılığı, hiperaktivite, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik ve davranışsal sorunlar da sık görülmektedir (Aydın vd., 2017: 8).

Göçmenlerin sağlık durumunu etkileyen başka sorunlara da çalışmalarda dikkat çekilmektedir. Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA)'na göre yerlerinden olmuş kişilerin %58'i göçün ardından sağlık hizmetlerine ulaşmada zorluk yaşadıklarını beyan etmişlerdir. Bu güçlüğün nedeni sorulduğunda ise öne çıkan nedenler maddi yetersizlik, sigorta sahibi olmama, Türkçe bilmemeleri nedeniyle hizmet alma sıkıntısı yaşanması ve sağlık kuruluşu eksikliği nedeniyle yaşanan sağlık sorunları (bulaşıcı hastalıklar gibi) şeklinde beyan edilmiştir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006).

Önal ve Keklik'in Isparta'da Suriyeli sığınmacılarla yaptıkları araştırmada (2016), hizmet alan bireylerin dil engeli nedeniyle iletişim kurmada zorlandıkları ve hastaneye gittiklerinde gerek yapacakları işlemlerde gerekse hekimlere hastalıkları hakkında bilgi verme konularında oldukça fazla sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Ayrıca, anadilin ve etnik kökenin faklı olması kronik hastalıklarda artışa neden olmakta, daha önceki sağlık sorunları, yaş, cinsiyet ve stresörlerin süresi, olumsuz sağlık sonuçlarını arttırabilmektedir (Önal ve Keklik, 2016: 132).

Şimşek ve diğerlerine göre, Türkiye'ye gelen Suriyelilerin %41.4'ü ilaç temini konusunda sıkıntı yaşadığını belirtirken, bu oran kamp dışında yaşayan Suriyelilerde %54.6'ya yükselmektedir (Şimşek vd., 2015: 291-292).

[5]Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarına ait Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre: "Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki 15 milyon 247 bin çocuktan 893 bini (yüzde 5,9'u) ekonomik bir etkinlikte (tarım, sanayi, hizmet sektöründe) ve 7 milyon 503 bini ev işlerinde olmak üzere çocukların yüzde 55'i (8 milyon 397 bini) çalışmaktadır (TÜİK, 2015). Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği tarafından 2015 yılında Türkiye'de 8 ilde (Van, Erzurum, Konya, Kayseri, İstanbul, Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa) göçmen olarak yaşayanlarla yapılan araştırma sonuçlarına *Türkiye Yaş, Cinsiyet ve Çeşitlilik Raporu*'nda (*Turkey Age, Gender and Diversity Report*) yer verilmiştir. Raporda, işgücü piyasasına giren çocukların yaşlarının 7-8 yaşlara düştüğü, iş kazalarına maruz kaldıkları; yaşam koşullarının kötü olması, yeterli gelirlerinin olmaması ve stresli bir aile ortamı göz önüne alındığında çocukların eğitime devam etmedikleri belirtilmektedir (UNHCR, 2015).

3.2 Türkiye'de Suriyeli Göçmenlere Yönelik Sağlık Hizmetleri

Göç eden bireylere yönelik uygulanan politikalarda; sağlık hizmetleri ile ilgili yapılacak asgari yardımların ilk adımı, mevcut durumun ve ihtiyaçların analiz edilmesidir. Sağlık yardımlarının ikinci adımını bulaşıcı hastalıklarla mücadele oluşturmaktadır. Göçmenlerin yaşadığı toplu barınma alanlarında en sık karşılaşılan hastalık ve ölüm nedenleri, kızamık, ishalli hastalıklar ve solunum yolu hastalıkları gibi bulaşıcı hastalıklardır. Bu nedenle göçmenlerin bulaşıcı hastalıklara karşı izlenmesi ve uluslararası normlar çerçevesinde bu hastalıklara karşı mücadele edilmesi gerekmektedir. Üçüncü adımda ise, acil sağlık hizmetleri ve tedavi edici sağlık hizmetleri için gerekli olan sağlık tesisleri ve araç gereçleri sağlanması ve yeterli sayıda sağlık personeli bulunması yer almaktadır (Yavuz, 2015: 273-274).

Türkiye'de Mülteci ve Sığınmacıların Genel Sağlık Hakları 3 grupta ele alınmaktadır: (i) oturma veya çalışma izninden birine sahip olanlar, (ii) bu izne sahip olmadan sadece vize alarak Türkiye'ye giriş yapan ve yasadışı yollarla çalışan ve oturan yabancılar, (iii) Türkiye'de sığınmacı ve vatansız olarak kabul edilenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanması. İlk olarak, yasal yollarla ülkeye giren, oturma veya çalışma iznine sahip olan yabancının kendi ülkesinde sigortalı olmaması durumunda Türkiye'de yasal ikamet süresi bir yılı aşıyorsa, bu tarihten itibaren Genel Sağlık Sigortalı (GSS) sayılırlar ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaya başlarlar (Lordoğlu, 2015: 41). İkinci olarak, Türkiye'ye giriş yapıp oturma veya çalışma izni almadan ikamet eden veya çalışanlar ise sağlık hizmetlerinin bedelini kendileri ödemeleri halinde, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir (Etiler ve Lordoğlu, 2010: 93).

Türkiye'de Suriye'den gelenlere "geçici koruma" sağlanmaktadır. Geçici koruma, kitlesel akın olaylarında acil çözümler bulmak üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. Devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, bireysel statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmeden, uygulanan pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019c).

Türkiye'de Suriyeli göçmenlere sağlık hizmetlerinin sunulmasına dayanak teşkil eden yasal düzenlemeler kronolojik sıralamaya göre şöyledir: (Selen, 2017).

• AFAD Yönetmeliği (19.02.2011)

• Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (04.04.2013)

• Geçici Koruma Yönetmeliği (22.10.2014)

• Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar (25.03.2015)

• AFAD ve Sağlık Bakanlığı Protokolü 2015 (01.07.2015)

• AFAD- Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelge (12.10.2015)

• Göçmen Sağlığı Merkezleri/Birimlerine Dair Yönerge (03.09.2015)

• Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetine Dair Esaslarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Esaslar (04.11.2015)

• AFAD ve Sağlık Bakanlığı Protokolü 2016 (01.01.2016)

Türkiye'de afet ve acil durumlar ile ilgili faaliyetlerin yürütülmesinden ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasından Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) sorumludur. Dolayısıyla AFAD, tüm acil durumlarda olduğu gibi Suriyelilerle ilgili çalışmalarda da yetkili kurumdur. AFAD'ın temel sorumluluğu, kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri arasındaki koordinasyonu sağlamaktır.

Sağlık hakkı kapsamında, tıbbi kaynaklara ulaşma, acil durumlar için acil sağlık hizmetlerinin varlığı, tüm vatandaşların ihtiyaçlarını gözeten sağlık tesislerinin oluşturulması, sağlık hizmetlerinin ve tıbbi malzemelerin ulaşılabilirliğin sağlanması gerekmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Türkiye tarafından Suriyelilere yönelik ücretsiz sağlık hizmetlerinin sunulmasında 3 önemli aşama söz konusudur. İlk dönemde sadece kamplarda kalan Suriyelilerin tıbbi tedaviye ücretsiz erişimi mümkün olmuştur. Suriyelilere sağlık hizmetlerinin sunumunda öncelikli olarak Suriye'den Türkiye'ye yönelik ilk toplu nüfus hareketinin gerçekleştiği Hatay'ın Yayladağı ilçesinde destek faaliyetleri başlamıştır. Sonrasında kamp içinde yaşayan bütün Suriyeliler için kapsam genişletilmiştir. Kamp dışındakilerin sayıları artınca ve bu kişilerin sağlık hizmeti alma güçleri azalınca kamplar dışında yaşayan Suriyelilerin de hastane veya sağlık merkezlerine gidebilmelerinin ve burada sağlık hizmetlerini ücretsiz almalarının önü açılmış ve önleyici veya temel sağlık hizmetlerini kapsayan tıbbi tedavi masraflarının AFAD tarafından ödenmesi kararlaştırılmıştır (Erdoğan, 2015: 90-91). AFAD 18 Ocak 2013 tarihli 2013/1 sayılı ve Suriyeli Misafirlerin Sağlık Hizmetleri Hakkında Genelge ile 11 ilde kayıtlı Suriyeli mültecilerin tedavi giderleri ile ilaç ve protez giderlerinin "Sağlık Uygulama Tebliği"ne göre kayıtlı olduğu İl Valiliği'ne faturalandırılması ve sevk zincirine göre başka yerlere sevk edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Genelgede bahsedilen 11 il dışında kalan diğer illerdeki Suriyeliler sağlık hizmetlerinden ancak ücret karşılığı faydalanabilmişlerdir. Daha sonra Eylül 2013 tarih ve 2013/08 sayılı Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelge ile kapsam genişletilerek Türkiye genelinde 11 ilden 81 ile çıkarılmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılara 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği'ne dayanarak sağlık hizmetlerinden faydalanabilmeleri amacı ile 'Geçici Koruma Kimlik Belgesi' verilmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 27. Maddesinde sağlık hizmetleri ile ilgili kurallar düzenlenmektedir. Maddeye göre,

Madde 27.b) Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmaz.

c) İkinci ve üçüncü basamakta sunulan sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere, sağlık hizmeti bedelleri; Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçemez.

ç) Sunulan sağlık hizmeti bedeli, Sağlık Bakanlığı kontrolünde, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmeyecek şekilde AFAD tarafından ödenir.

d) Geçici korunanlar acil ve zorunlu haller dışında, özel sağlık kuruluşlarına doğrudan başvuramazlar.

Şekil 1, Geçici koruma sağlanan Suriyelilere sağlık hizmeti sunumunun adımlarını göstermektedir. Buna göre, Geçici koruma sağlanan Suriyeli hasta Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu'na bağlı sağlık tesisine müracaat eder. Acil hal nedeniyle bir başvuru yapılmışsa, Geçici Koruma Kimlik belgesi olsa da olmasa da acil sağlık hizmetleri sunulmaktadır. Kimliği olmayan hastaların Göç İdaresi İl Müdürlüğü'nce kaydının yapılması sağlanır. Acil hal olmayan bir durumdaki başvuruda, Geçici Koruma kimlik belgesi olmayanlara, acil sağlık hizmetleri dışında hizmet verilmez. Henüz kayıt işlemi tamamlanmamış olanlar bu aşamada gerektiğinde, bulaşıcı ve salgın hastalıklardan korunma hizmetleri ile acil sağlık hizmetlerinden yararlanabilirler. Bunun dışında kalanlar ancak ücretli hasta olarak değerlendirilir. Geçici Koruma Kimlik belgesi olan ve acil hal olmayan bir durumdaki bir başvuruda ise hizmetler

Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) ve Protokol hükümleri kapsamında sunulur. SUT hükümleri çerçevesinde bedeli karşılanmayan sağlık hizmeti verilmez.

Şekil 1: Geçici Koruma Sağlanan Suriyelilere Sağlık Hizmeti Sunumu

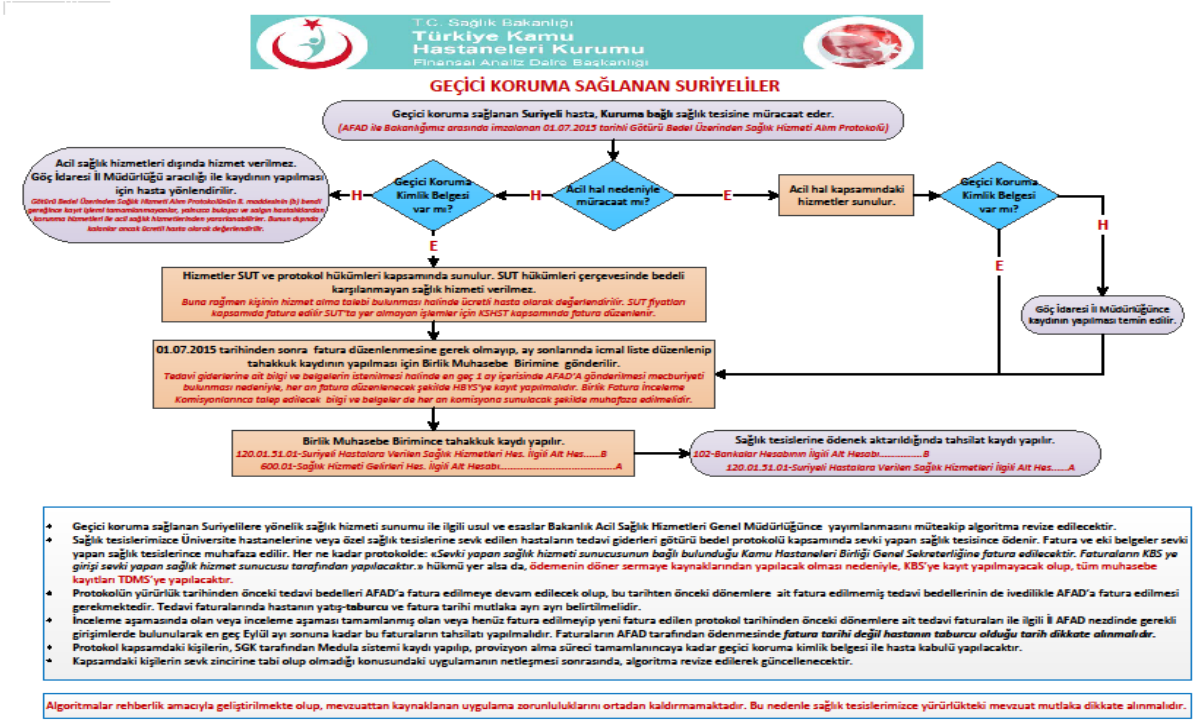

(**Kaynak:** Türk Tabipler Birliği, 2016)

Suriyelilerin sayısı, Türkiye'deki dağılımları dikkate alındığında, Suriyelilere sunulan sağlık hizmetleri nitelik ve nicelik itibariyle genişleyerek devam etmektedir. Çalışmanın sınırları içinde söz konusu hizmetlerin hepsinin ifade edilmesi mümkün olmadığından, bazı örnekler verilebilir.

Örneğin, Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre, sağlık hizmetlerini yürütmek üzere sürekli faaliyet gösterecek sağlık merkezleri kurulabilmektedir. Üç milyonu aşan Suriyelinin yoğun yaşadıkları yerlerde sağlık hizmeti ve diğer hizmetleri alırken karşılaştıkları sorunları engellemek ve bu hizmetlere daha kolay ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla bu hükümlere dayanarak Halk Sağlığı Müdürlükleri'ne bağlı birinci basamak sağlık hizmetlerinin sunulduğu "Göçmen Sağlığı Birimleri" oluşturulmuştur. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nun Şubat 2017 tarihinde yayımladığı 2016 Faaliyet Raporu'ndan alınan verilere göre, ülkemizde 17 ilde, 86 Göçmen Sağlığı Merkezi içerisinde 175 göçmen sağlığı birimi faaliyete geçirilmiştir. Göçmen sağlığı merkezlerinden 7'si göçmen sağlığı eğitim merkezi olarak faaliyet göstermektedir (Halk Sağlığı Kurumu, 2017).

Ülkemizde çeşitli hastalıkların önlenebilmesi amacı ile Genişletilmiş Bağışıklama Programı uygulanmaktadır. Halk Sağlığı Kurumu'nun 2016 Faaliyet Raporu'ndan alınan verilere göre; Türkiye'de yürütülmekte olan Genişletilmiş Bağışıklama Programı'nın amacı; boğmaca, difteri, tetanoz, kızamık, kızamıkçık, kabakulak, tüberküloz, poliomyelit, Hepatit B, hemofilus influenza tip b enfeksiyonları, invaziv pnömokokal hastalık, Hepatit A ve suçiçeğinin morbidite ve mortalitesini azaltarak bu hastalıkların kontrol altına alınması ve tamamen ortadan kaldırılmasıdır (Yasin, 2016).

Bu çerçevede sığınmacıların sınırdan geçişlerinde bir sağlık değerlendirmesi yapılmış, sınır illerinde 0-5 yaş grubu çocukların tamamına çocuk felci aşısı yapılmıştır. Daha sonra 0 ay-14 yaş aralığında olan sığınmacılar için OPV, 9 ay-15 yaş sığınmacılar için KKK, yaşına uygun olarak 5'li ya da 4'lü karma, gebelere difteri-tetanos aşıları yaptırılmıştır. Sonraki süreçte de Türkiye'deki aşı takvimine uygun olarak bu kişilerin aşılama faaliyetlerine devam edilmektedir. Ayrıca Türkiye'de uygulanan programlar kapsamında, geçici koruma altına alınan Suriyelilere yönelik yeni doğan taramaları gerçekleştirilmektedir. Mart 2011-Aralık 2017 tarihleri arasında Türkiye'de Suriyelilere yönelik olarak 31.449.800 poliklinik hizmeti verilmiştir (Yasin, 2016).

Ayrıca 1 Aralık 2016 itibari ile Türkiye'de Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve Sağlık Bakanlığı ile Avrupa Birliği'nin ortak yürüteceği 'SIHHAT Projesi' hayata geçmiştir. SIHHAT projesinin açılımı "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi"dir. Projenin süresi 36 ay olup, eylem planının 1 Aralık 2019 tarihinde tamamlanması planlanmaktadır. Projenin genel hedefi; Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik Sağlık Bakanlığı tarafından sunulan 1. ve 2. basamak sağlık hizmetlerinin desteklenmesi ve geliştirilmesidir. Proje ile Suriyeli nüfusun yoğun olduğu 28 ilde sağlık hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi ve 2019 yılı sonuna kadar sağlık hizmetlerine erişimin arttırılması öngörülmektedir (SIHHAT, 2017).

4 Antalya Kepez Devlet Hastanesi ve Suriyeli Göçmenler Örneği

Antalya Kepez Devlet Hastanesi 21.07.2016 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından tescillenen ve faaliyete başlayan 400 yatak kapasiteli bir kamu hastanesidir. Hastane 53.500 m^2 kapalı alana sahip olup, hastanede doktor (154), hemşire (201), ebe (58) ve diğer sağlık ve idari personel (180) olmak üzere toplam 593 personel hizmet vermektedir.

Çalışmada Antalya Kepez Devlet Hastanesi'ne başvuran Suriyeli göçmenlerin sağlık sorunlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak 01.01.2018-31.12.2018 tarihleri arasındaki hastane bilgi yönetim sistemi kayıtlarının retrospektif olarak incelenmesi yöntemi kullanılmıştır.[6]

1.1.2018 ile 31.12.2018 tarihleri arasında Antalya Kepez Devlet Hastanesi'ne başvuran Suriyeli sayısı 16.956'dır. Bunların 9.515 (%56,12)'i kadın, 7.441 (%43,88)'i erkek hastadır. Yaş grupları itibariyle bakıldığında, 0-17 yaş arası 5.869 (%34), 18-65 yaş arası 10.903 (%64,30), 66-79 yaş arası 127 (%0,75), 80-99 yaş arası 57 (%0,34) olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

Suriyeli hastaların aylar itibariyle dağılımına bakıldığında, Aralık (1.706, %10,06), Kasım (1.548, %9,13) ve Ekim (1.545, %9,11) ayları başvurunun en fazla olduğu aylardır. Diğer aylardaki hasta başvuru sayıları da sırasıyla Eylül (1.426, %8,41), Temmuz (1.414, %8,34), Ağustos (1.404, %8,28), Mart (1.380, %8,14), Nisan (1.358, %8,01), Mayıs (1.343, %7,92), Ocak (1.291, %7,61), Haziran (1.274, %7,54), Şubat (1.262, %7,44) şeklinde gerçekleşmiştir (Tablo 2).

[6]Antalya Kepez Devlet Hastanesi'nin Suriyeli hastalara ilişkin verilerinin toplanması ve yayın amaçlı olarak kulanılması için gereken yasal ve etik izinler (2.4.2019 tarih ve 4531 sayı) Hastane'den alınmıştır.

Tablo 2: Cinsiyet, Yaş ve Aylara Göre Suriyeli Hasta Dağılımı

CİNSİYET VE YAŞ DAĞILIMI (Frekans ve Yüzde)					
Kadın	**Erkek**	**0-17**	**18-65**	**66-79**	**80-99**
9.515 (%56,12)	7.441 (%43,88)	5.869 (%34)	10.903 (%64,30)	127 (%0,75)	57 (%0,34)
AYLARA GÖRE HASTA DAĞILIMI (Frekans ve Yüzde)					
Ocak	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**
1.291 (%7,61)	1.262 (%7,44)	1.380 (%8,14)	1.358 (%8,01)	1.343 (%7,92)	1.279 (%7,54)
Temmuz	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**
1.414 (%8,34)	1.404 (%8,28)	1.426 (8,41)	1.545 (%9,11)	1.548 (%9,13)	1.706 (%10,06)

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (2019) Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı verilerine göre, Antalya ilinde kayıtlı 1.714 Suriyeli var. Bu sayı Antalya il nüfusunun %0.07'sini oluşturmaktadır.

Antalya Kepez Devlet Hastanesi'ne başvuran hastaların ikamet adresleri bilgisi hastane kayıtlarında bulunmaktadır. Hastaların çoğunun ikamet adresi Antalya ili olarak belirtilmiştir (16.614). Ancak bu kişilerin sürekli olarak mı Antalya'da ikamet ettikleri; yoksa sadece hastane işlemleri için geçici olarak mı Antalya'da bulundukları bu kayıtlardan anlaşılamamaktadır. Antalya dışından gelenlerin en çok yoğunlaştığı illerin içinde ilk sırada Burdur (74) yer almaktadır. Yine Antalya'ya yakınlığı nedeniyle Konya (35) ve Isparta (24)'dan gelen hastaların sayısı fazladır. Diğer yandan diğer iller içinde Suriyelilerin göç sırasında ilk geçiş yeri olan ve sayıca da fazla bulundukları güneydoğu illeri ağırlık taşımaktadır. Bu illerin içinde Mersin (50), Hatay (41), Gaziantep (34), Adana (28), Mardin (10), Diyarbakır (6), Osmaniye (6), Viranşehir (5), Reyhanlı (4), Adıyaman (2), Kilis (1) yer almaktadır. Ayrıca Manisa, Samsun, Muğla, Nevşehir ve Çanakkale'den gelenler de olmuştur. Gelenlerin bazısı ikamet adresini Suriye (15) olarak ifade ederken, Avusturya ve Gürcistan'dan da Suriye vatandaşları gelmiştir.

Suriyeli hastaların hastaneye başvuru tipine baktığımızda (Tablo 3), en yüksek başvuru tipi Acil Servis'tir. 10.566 hasta (%62,26) acile başvurmuştur. En yüksek ikinci başvuru tipi Normal muayene olup, 5.715 hasta (%33,70) bu şekilde başvurmuştur. Daha az sayıdaki diğer başvuru tiplerindeki hasta sayısı ve yüzdeleri Adli vaka (271, %1,60), Trafik kazası (150, %0,88), İstisnail hal (32, %0,19), Sağlık kurulu (38, %0,22), İş kazası (17, %0,10) şeklindedir.

Tablo 3, Suriyeli hastaların Kurumları itibariyle dağılımını da göstermektedir. Buna göre, 7.992 Suriyeli hasta ile Ücretli olanlar ilk sırada yer almakta, onu 7.099 sayısı ile Kamp Dışı Suriyeli Sığınmacılar izlemektedir. Kamp içi olan Suriyelilerin başvuru sayısı ise 260'tır. Suriyeli sığınmacıların kamp dışı ve kamp içi verileri arasındaki fark, Suriyeli sığınmacıların kamplardan normal yerleşim yerlerine doğru bir akışının olduğunu göstermektedir.

Daha önce belirtildiği gibi, Geçici koruma altındaki Suriyelilere, Türk vatandaşlarına benzer şekilde Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında Acil'den giriş yaptıklarında tedavi ücretsiz verilmektedir. Kurumları itibariyle Suriyeli hastalar için en yüksek oranda Ücretli olarak giriş açılmakla birlikte, söz konusu hastaların başvuru tipi itibariyle en yüksek başvurunun Acil Servis olduğu dikkate alındığında, bu hastalar bu hizmetler için bir ücret

ödememişlerdir. Diğer yandan hastanedeki uygulamada Suriyelilerin ücret ödememek için de acilden başvuru yapma yolunu tercih ettikleri gözlemleri dile getirilmiştir.

Tablo 3: Başvuru Tipi ve Kuruma Göre Suriyeli Hasta Dağılımı

BAŞVURU TİPİ İTİBARİYLE (Frekans ve Yüzde)						
Acil	**Normal**	**Adli Vaka**	**Trafik Kazası**	**İstisnai Hal**	**Sağlık Kurulu**	**İş Kazası**
10.566 (%62,26)	5.715 (%33,70)	271 (%1,60)	150 (%0,88)	32 (%0,19)	38 (%0,22)	17 (%0,10)
KURUMA GÖRE SINIFLANDIRMA (Frekans)						
Ücretli	**Suriyeli Sığınmacılar Kamp Dışı**	**SSK**	**Suriyeli Sığınmacılar Kamp içi**	**Acil Hal**	**Bağ-Kur İl Müdürlüğü**	**Diğer**
7.992	7.099	782	260	254	82	487

Tablo 4, Branşlar ve cinsiyet itibariyle Suriyeli hastaların dağılımını göstermektedir. Branşlar itibariyle 11.481 hasta ve %67.7 oranıyla acil tıp ilk sırada yer almaktadır. Onu 1.293 hasta (%7,6) ile kadın hastalıkları ve doğum, 902 hasta (%5,3) ile çocuk sağlığı ve hastalıkları, 460 hasta ile Ortopedi ve travmatoloji, 377 hasta (2,2) ile dermatoloji izlemektedir.

Branşların dağılımına cinsiyet itibariyle bakıldığında, acil tıp branşına başvuranlar içinde kadınların daha fazla oldukları görülmektedir. Acil tıp branşına başvuranların içinde 6.082 kadın, 5.399 erkek hasta yer almaktadır. Kadınların en çok başvurduğu branş ise 1.293 hasta ile kadın hastalıkları ve doğum olmuştur. Onu 421 hasta ile çocuk sağlığı ve hastalıkları izlemektedir. Erkek hastaların acil tıp branşından sonra en yüksek oranda başvurduğu branş ortopedi ve travmatoloji olmuştur. Dermatolojiye başvuran hastalar içinde de 213 kadın, 164 erkek hasta yer almıştır.

Tabloda branşlar itibariyle dikkat çeken diğer bir gösterge ise bazı branşlara gelen hasta sayısının son derece sınırlı olmasıdır. Hasta sayısının 100'ün altına düştüğü branşlar içinde Kardiyoloji, Beyin ve Sinir Cerrahisi, Nefroloji, Plastik ve Estetik Cerrahi, Kalp ve Damar Cerrahisi, Göğüs Cerrahisi, Çocuk Psikiyatrisi ve Ruh Sağlığı ve Hastalıkları gibi branşlar vardır. Göç sürecinin özellikle ruhsal açıdan önemli etkisinin olduğu düşünüldüğünde, özellikle Çocuk Psikiyatrisi ve Ruh Sağlığı ve Hastalıkları branşına başvurunun bu kadar sınırlı olması bir tezatlık oluşturmaktadır. Bu durum Suriyeli hastaların bu branşlara diğerleri kadar kolay başvurmadıklarını göstermektedir.

Hastane bilgi yönetim sistemi kayıtlarından tanılar da incelenmiştir. 16.956 hasta içinde en yüksek orandaki tanı solunum yolları enfeksiyonlarına ilişkindir. 2.888 adet akut tonsillit, farenjit, sinüzit, rinit, nazofarenjit, otitis media, alt solunum yolları enfeksiyonu, pnömoni, bronşit, bronşiolit, bronkopnömoni ve astım teşhisi konulmuştur. İkinci olarak en sık tanı grubu ise 2.416 adet ile gebelik durumu ve gebelik sonrası takip oluşturmaktadır. Üçüncü tanı grubu trafik kazası sonrası muayene ve gözlem (177) oluşturmaktadır. Yine yüksek sıklıkta olan tanı gruplarından biri anemi ve vitamin eksikliği (B12 eksikliği ve demir eksikliği) olarak görülmektedir.

Tablo 4: Branş ve Cinsiyet İtibariyle Suriyeli Hastaların Dağılımı

	CİNSİYET		TOPLAM	YÜZDE
	Erkek	Kadın		
Acil Tıp	5399	6082	11481	67,7
Kadın Hastalıkları ve Doğum	0	1293	1293	7,6
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	481	421	902	5,3
Ortopedi ve Travmatoloji	292	168	460	2,7
Dermatoloji (Cildiye)	164	213	377	2,2
İç Hastalıkları	111	246	357	2,1
Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları	158	168	326	1,9
Genel Cerrahi	96	129	225	1,3
Göz Hastalıkları	107	115	222	1,3
Nöroloji	60	158	218	1,3
Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon	84	109	193	1,1
Üroloji	118	63	181	1,1
Adli Tıp	97	35	132	0,8
Göğüs Hastalıkları	38	65	103	0,6
Kardiyoloji	43	55	98	0,6
Beyin ve SinirCerrahisi	35	33	68	0,4
Anesteziyoloji	32	27	59	0,3
Çocuk Cerrahisi	29	7	36	0,2
Nefroloji	14	21	35	0,2
Enfeksiyon Hastalıkları	11	23	34	0,2
Plastik ve EstetikCerrahi	8	23	31	0,2
Kalp ve DamarCerrahisi	17	13	30	0,2
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları	7	18	25	0,1
Göğüs Cerrahisi	12	8	20	0,1
Diğer Dallar	16	4	20	0,1
Gastroenteroloji	9	8	17	0,1
Çocuk Psikiyatrisi	1	8	9	0,1
Sigara Bıraktırma	2	0	2	0,012
Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları	0	2	2	0,012
Toplam	7441	9515	16956	100

Kadınlar açısından bakıldığında, genel rakamlarda da görüldüğü gibi, gebelik ve doğumla ilgili olan tanılar ilk sıradadır. Poliklinik branşı olarak bakıldığında, Kadın Hastalıkları ve Doğum branşında konulan tanı sayısı 1.293'dür ve bunların 712'si gebelik durumudur. Onu izleyen diğer başlıca tanılar genel jinekolojik muayene (76), anemi, folat eksikliği ve

magnezyum eksikliği (72), düzensiz menstrüasyon (60), akut vajinit (54), akut sistit ve üriner sistem enfeksiyonları (44)'dır.

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları branşında, en sık tanı grubu rutin çocuk sağlığı muayenesi ve genel muayene (260) grubudur. Bu grubu solunum yolu hastalıkları (226) izlemektedir. Diğer tanılar içinde sindirim sistemi (gastroenterit, kolit, stomatit-31) ve üriner sistem rahatsızları (üriner sistem enfeksiyonları ve bozuklukları-30) ön plandadır.

Çocuklarda beslenme ve çocuk gelişimi ile ilgili sorunlar da sıktır. Özellikle anemi ve demir eksikliği anemisi (26), vitamin vb. eksikliği (demir, d vitamini, B12 vb) (18), protein enerji malnütrisyonu sonrası gelişme geriliği (11), gelişimsel konuşma ve dil bozukluğu (4) tanıları konulmuştur. Çocuk cerrahisi branşında karın ağrısı, hidrosel ve spermatosel, sünnet derisinin fazlalığı, lokalize şişme ve kitle, rezidüel yabanci cisim, inguianal herni ve umblikal herni vb. problemler görülmüştür. Çocuk psikiyatrisi branşında uyum bozuklukları görülürken, adli vakalar için genel psikiyatrik muayene yapılmıştır.

Dermatoloji branşına bakıldığında, skabies (uyuz) (9), varisella (su çiçeği) (5), lehismaniasis (şark çıbanı) (9), el ayak hastalığı (viral enfeksiyon) ile ilgili tanılar göze çarpmaktadır. Uyuz tanısı özellikle bakım evleri gibi toplu yaşanan yerlerde ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük topluluklarda sık görülmektedir. Benzer şekilde şark çıbanı olarak bilinen hastalık daha çok yetişkin grubunda, hijyen bakımından kötü bölgelerde görülmektedir. Dermatoloji branşında görülen diğer tanılar içinde herpes virüs enfeksiyonları, viral siğiller (HPV virüsü ile bulaşır), atopik dermatit, vitiligo, pityriasis rosea (gül hastalığı), ürtiker, akne vulgaris, impetigo (bakteriyal kötü hijyen koşulları sonucu), kserosis kütis (deri kuruluğu) gibi tanılar bulunmaktadır.

Göç nedeniyle ortaya çıkabilecek ruhsal hastalıklar açısından Ruh Sağlığı ve Hastalıkları branşına bakıldığında, bunların içinde en yüksek tanı grubu karışık anksiyete ve depresif bozukluk, yaygın anksiyete bozukluk (20) olarak ortaya çıkmıştır. Nöroloji branşı verilerinde de 219 hasta içinde en yüksek sayıdaki tanı grubu baş ağrısı, baş dönmesi ve migren (87) iken, onu yaygın anksiyete bozukluğu (45) ve vitamin B 12 eksikliği (9) izlemiştir.

5 Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Göç süreci hem göç edenler açısından hemde evsahibi ülke açısından sağlık değişkenlerini ve sağlık hizmetlerinin sunumunu etkilemektedir. Çalışmada Kepez Devlet Hastanesi'nde Suriyeli hastalara ilişkin olarak hastane bilgi yönetim sistemi kayıtları retrospektif olarak incelenmiş; araştırma bulguları tablolar halinde, frekans ve yüzde değerleriyle verilmiştir.

Araştırma sonucuna göre, hastaneye başvuranlar içinde kadınların (%56,12) ve çocukların (%34) sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum hem uluslararası düzeyde göç istatistiklerindeki hem de Türkiye'de bulunan Suriyelilerin %46,8'inin kadın, %44,7'sinin 18 yaş altı çocuklardan oluştuğunu ortaya koyan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün istatistiklerindeki sonuçlarla uyumludur. Kadın ve çocukların sağlık koşullarını etkileyebilecek durumlara karşı daha hassas oldukları da literatürde genel olarak dikkat çekilen bir durumdur.

Araştırmanın sonuçlarına göre, Suriyeli hastaların, hastaneye başvuru tipinin en çok acil servis olduğu, kurum açısından hastaların en çok ücretli ve kamp dışı oldukları görülmektedir. Geçici koruma altındaki Suriyelilere, Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında Acil'den giriş yaptıklarında tedavi ücretsiz verilmektedir. Kurumları itibariyle Suriyeli hastalar için en yüksek oranda Ücretli olarak giriş açılmakla birlikte, söz konusu hastaların başvuru tipi itibariyle en yüksek başvurunun Acil Servis olduğu dikkate alındığında, bu hastaların bu

hizmetler için bir ücret ödemedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, acil servise başvurunun çok yüksek oranda tercih edilmesinde, acil sağlık nedenlerinin yanı sıra gelir yetersizliği gibi ekonomik faktörlerin de etkili olduğunu düşündürmektedir. Zira Suriyelilerin ekonomik olarak yaşadıkları sorunlar olarak sosyal güvencenin olmaması, maddi yetersizlik, sigorta sahibi olmama gibi sorunları literatürde de (Domingo vd., 2008; Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006) dile getirilmektedir.

Göçmenlerin ve Suriyelilerin sağlık sorunlarının tespitine yönelik çalışmalarda bulaşıcı hastalıklar (Gümüş, 2015; Öztürk, 2017; Çıtıl ve Eğri, 2017; TTB, 2016); tüberküloz (Nacar ve Özer, 2017; Öztürk, 2017; İlhan vd., 2016; Arabacı vd., 2016); kızamık (Aydın vd., 2017; WHO, 2017); kadın ve çocuk hastalıkları (Artan ve Arıcı, 2017; Gümüş, 2015; Öztürk, 2017; Bollini vd., 2009); ruhsal sorun ve hastalıklar (Sır vd., 1998; Akdeniz ve Öz, 2009; Arabacı vd., 2016) vurgulanmaktadır.

Çalışmada branşlar itibariyle en çok başvuru acil tıp, kadın hastalıkları ve doğum, çocuk sağlığı ve hastalıkları, ortopedi ve travmatoloji ve dermatoloji branşlarına yapılmıştır.

Çalışmadaki bulgulara göre, en yüksek orandaki tanı solunum yolları enfeksiyonlarına ilişkindir. 2.888 adet akut tonsillit, farenjit, sinüzit, rinit, nazofarenjit, otitis media, alt solunum yolları enfeksiyonu, pnömoni, bronşit, bronşiolit, bronkopnömoni ve astım teşhisi konulmuştur. Literatürde bu hastalıkların Türkiye'de de yaygın bir şekilde görüldüğünü ortaya koyan çalışmalar vardır. Örneğin, Şensoy ve diğerleri tarafından Umurlu Aile Hekimliği Merkezi'ndeki başvuranlar incelendiğinde sırasıyla, %19.1'ine üst solunum yolu enfeksiyonu (viral ve bakteriyel üst solunum yolu enfeksiyonu, otit, tonsillit, farenjit, gribal enfeksiyon) teşhisi konulduğu ifade edilmiştir (Şensoy vd., 2009). Dedeoğlu (2016) ise Suriye'deki savaş mağdurlarının ülkemize gelmeye başladıklarından itibaren menenjit, bronşit, pnömoni gibi hastalıklara yakalanma risklerinin arttığına ve ülkemizde de bu hastalıkların yaygınlaştığına işaret etmiştir.

İkinci olarak en sık tanı grubu ise 2.416 adet ile gebelik durumu ve gebelik sonrası takip oluşturmaktadır. Suriyeli kadınların acilden sonra en çok başvurdukları branş da kadın hastalıkları ve doğum olmuştur. Çalışmada kadınlarda anemi, folat eksikliği ve magnezyum eksikliği tanılarının sıklığı da fazladır. Literatürde de bu sonuçlarla uyumlu olarak kadınların sağlık sorunlarına ilişkin olarak gebelik ve doğumla ilgili sorunlar ortaya konulmaktadır. Türk Tabipleri Birliği'nin "Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu"na göre, Suriyeli kadınlar, Türkiye'de bulundukları süre içinde doğum, doğum öncesi ve sonrası bakım ile ilgili herhangi bir yardım almadıklarını ifade etmektedirler (Türk Tabipleri Birliği, 2016). Ülkemizdeki göçmen kadınlarda en sık rastlanılan üreme sağlığı sorunları bulaşıcı hastalıklar, aile planlaması hizmetlerinden yararlanamama, doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanamama, evde sağlık personeli olmaksızın yapılan doğumların yüksek olması, düzensiz adet kanamaları, kendiliğinden olan düşükler, çok sayıda ve kısa aralıklarla olan gebelikler (Topçu ve Başer, 2006; Aksu ve Sevil, 2010) olarak ifade edilmiştir. Şimşek ve diğerleri tarafından Suriyeli kadınlarla yapılan bir çalışmada (2015) kadınlarda demir eksikliği, B12 vitamini eksikliği ve folik asit eksikliği olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde diğer çalışmalarda da, kadınların sağlık sorunları ve doğum sorunları (Artan ve Arıcı, 2017; Gümüş, 2015; Öztürk, 2017; Bollini vd., 2009); kadın beslenme ve vitamin eksikliği sorunları da (Benage vd., 2015) ifade edilmektedir.

Kadın hastalıkları ve doğum branşından sonra en yüksek başvuru çocuk sağlığı ve hastalıkları branşına yapılmıştır. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları branşında, en sık tanı grubu rutin çocuk sağlığı muayenesi ve genel muayene grubudur. Onu solunum yolu hastalıkları izlemektedir. Çocukların başvurduğu diğer branşlarla birlikte, üst solunum yolları enfesiyonlarının yanı sıra çalışmada özellikle çocuklarda beslenme ve çocuk gelişimi ile ilgili

sorunlar da sıktır. Özellikle anemi ve demir eksikliği anemisi, vitamin vb. eksikliği (demir, d vitamini, B12 vb), protein enerji malnütrisyonu sonrası gelişme geriliği, gelişimsel konuşma ve dil bozukluğu tanıları da konulmuştur. Çocuklarda göç nedeniyle eksik ve yetersiz beslenme ve buna bağlı olarak gelişim gerilikleri ve bozuklukları Polat ve diğerleri (2008), Çevik (2016), Gözübüyük ve diğerleri (2015), Alasagheirin ve diğerleri (2018) ve Özkahraman ve diğerleri (2015) tarafından da ortaya konulmuştur.

Türkiye'de kızamık vakalarının Suriyelilerin gelişi ile birlikte arttığına dikkat çekilmekte ve Sağlık Bakanlığı tarafından da aşılama programları uygulanmaktadır (Aydın vd., 2017; WHO, 2017). Çalışmada kızamıkla ilgili bir vakaya rastlanmamıştır.

Konuyla ilgili olarak Tablo 5, Yıllara Göre Enfeksiyon Hastalıklarının Vaka Sayılarını Antalya ve Türkiye olarak göstermektedir. Bu tabloda Suriyeli ya da bir başka ülke uyrukluğu üzerinden bir ayrım yapılmadan yerli vaka ve yabancı vaka olarak bilgiler verilmektedir. Antalya ilinin turizm nedeniyle almış olduğu yoğun mevsimlik göçü de göz önünde bulundurarak, bu tabloya bakıldığında, 2009, 2010, 2011 yıllarında Antalya'da kızamık vakaları görülmezken, 2012'den itibaren yerli ve yabancı kızamık vakalarının görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca Antalya'daki sıtma hastalığı sadece yabancı vakalardan kaynaklanmaktadır. Toplam 126 AIDS vakasının 82'si Antalya'dan kaynaklıdır ve bunun 72'si yerli, 10'u yabancı vaka olarak gerçekleşmiştir. Tüberküloz hastalığı ile ilgili olarak tabloda önce yerli ve yabancı ayrımı yapılmadan yazılan toplam vaka sayısında 2014 ve 2015 yıllarında açıkça yabancı vakaların sayısı da görülebilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018: 35; T.C. Sağlık Bakanlığı Antalya Sağlık Müdürlüğü, 2016: 18).

Çalışmada kadın hastalıkları ve çocuk hastalıkları branşlarından sonra en çok başvurulan branş ortopedi ve travmatoloji olmuştur. Cinsiyet açısından bu branşa başvuranlar içinde erkeklerin sayısı kadınlardan fazladır. Genel olarak tanıların içinde üçüncü en yüksek tanı grubu trafik kazası sonrası muayene ve gözlem oluşturmaktadır. Bu nedenle bu branşlara olan başvurunun içinde trafik kazalarının önemli bir payı vardır. Ayrıca ortopedi ve travmatoloji branşına yapılan başvurular içinde iş kazaları sonrası sağlık sorunları nedeniyle başvurunun olduğu da anlaşılmaktadır.

Araştırmada diğer önemli bir branş dermatoloji olmuştur. Literatürde göçmenlerin ve Suriyelilerin cilt sorun ve hastalıklarının olduğuna dikkat çeken çalışmalar (Sharara ve Kanj, 2014) vardır. Daha önce ifade edildiği gibi, Dedeoğlu (2016) diğerlerinin yanı sıra artan uyuz hastalığına dikkat çekmekteydi. Bu çalışmada da dermatoloji branşında skabies (uyuz), varisella (su çiçeği), lehismaniasis (şark çıbanı), el ayak hastalığı (viral enfeksiyon) ile ilgili tanılar görülmektedir. Ayrıca herpes virüs enfeksiyonları, viral siğiller (HPV virüsü ile bulaşır) gibi diğer bulaşıcı hastalıklar; atopik dermatit, vitiligo, pityriasis rosea (gül hastalığı), ürtiker, akne vulgaris, impetigo (bakteriyal kötü hijyen koşulları sonucu), kserosis kütis (deri kuruluğu) gibi tanılar vardır.

Göç süreciyle birlikte ortaya çıkan değişimin göçmenlerin ruh sağlığını derinden etkilediği literatürde (Sır vd., 1998; Akdeniz ve Öz, 2009; Arabacı vd., 2016; Polat vd., 2008) ortaya konulmaktadır. Bu çalışmada ruh sağlığı ile ilişkili sayılabilecek tanılar içinde anksiyete ve depresif bozukluk, yaygın anksiyete bozukluk, baş ağrısı, baş dönmesi ve migren tanıları gözlenmektedir. Ancak bu noktada Ruh Sağlığı ve Hastalıkları branşına doğrudan başvuran kadın sayısının 18, erkek sayısının 7 olması; bu branşa gelen hasta sayısının toplam içinde %0,1 oranında olması bu sorunların hastaneye taşınmasının sınırlılığını göstermektedir. Kadınların en çok başvurdukları birimin acil ve kadın hastalıkları olması daha çok acil sağlık sorunları ya da doğum gibi akut sorunların çözümü için hastaneye başvurduklarını işaret etmektedir. Gebelik ve doğumun yanı sıra diğer en yaygın tanıların da solunum yolları enfeksiyonları, trafik kazası sonrası bakım olması da akut sağlık sorunlarının ağırlık taşıdığını desteklemektedir.

Tablo 5: Yıllara Göre Enfeksiyon Hastalıklarının Vaka Sayıları, Antalya, Türkiye

		2002	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Türkiye (2014)
AIDS	Yerli Vaka	5	32	13	23	42	39	51	72	98
	Yabancı Vaka	0	0	0	1	5	9	9	10	28
	Toplam Vaka	5	32	13	24	47	48	60	82	126
Kızamık	Yerli Vaka	-	-	-	-	1	16	0	3	451
	Yabancı Vaka	-	-	-	-	0	7	2	0	114
	Toplam Vaka	224	0	0	0	1	23	2	3	565
Tüberküloz	Yerli Vaka	-	-	-	-	-	-	212	231	12.331
	Yabancı Vaka	-	-	-	-	-	-	13	15	777
	Toplam Vaka	123	205	250	208	214	242	225	246	13.118
Sıtma	Yerli Vaka	5*	0	0	0	0	0	0	0	0
	Yabancı Vaka	12	1**	3	2	9***	3	5	10	249
	Toplam Vaka	7	1	3	2	9	3	5	10	249

Kaynak: (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018b: 35; T.C. Sağlık Bakanlığı Antalya Sağlık Müdürlüğü, 2016: 18).

NOT: Sıtma * yerli vaka nüks vakadır. ** 2009 yılındaki yurt dışı kaynaklı vaka nüks vakadır. *** 2012 yılındaki yurt dışı kaynaklı bir vaka 2 kez nüks ettiği için toplamda 3 kez kaydedilmiştir.

Literatürde çocuklarda göç süreci ile birlikte okul problemleri, davranışsal problemler (Gözübüyük vd., 2015: 324), depresyon (Kim vd., 2018: 167), travma sorunları (Betancourt vd., 2017: 209), suça yönelme (Aydın vd., 2017: 8) vb. sorunlar dile getirilmektedir. Bu çalışmada çocuklarla ilgili olarak uyum bozukları tanısı görülmektedir. Ancak Çocuk psikiyatrisine gelen hasta sayısının 8 olduğu dikkate alındığında, bu sorunların yeterince önemsenmediği düşünülmektedir.

Bu çalışma Türkiye'de sayıları önemli bir büyüklüğe erişen Suriyelilerin sağlık sorunlarının tespit edilmesi açısından önemli bir başlangıç noktası oluşturmakta; sorunların genel olarak tespit edilmesinde yol gösterici olmaktadır. Bu aşamadan sonra özellikle acil hizmetleri, kadın hastalıkları, çocuk hastalıkları, ortopedi ve travmatoloji, dermatoloji gibi branşlarda doğrudan Suriyeli hastalarla yapılacak çalışmalarla daha ayrıntılı sonuçlara erişmek mümkün olacaktır. Bu şekilde Suriyelilerin ekonomik ve sosyal olanaklarının sağlık sorunlarını ve sağlık hizmetlerine erişebilmelerini nasıl etkilediği, eğitim durumu ile bazı hastalıklar arasında bir ilişki olup olmadığı; ilaçları temin edip edemedikleri, hastane sonrası yeterli tedavi ve bakım olanaklarına sahip olup olmadıkları; Antalya'da mı yaşadıkları, diğer illerden geçici olarak mı geldikleri; hastanede sağlık hizmetlerinden yararlanırken ne tür sorunlarla karşı

karşıya kaldıkları, sağlık personeli ile iletişimlerinin nasıl olduğu gibi soruların cevaplarının da bulunması mümkün olabilecektir. Diğer yandan evsahibi ülke olarak sağlık hizmetlerinin sunumunda karşılaşılan sorunların hastane, teknik ekipman, personel, finansman, ilaç vb. boyutları üzerinden tespit edilmesi de gerekmektedir.

Gelecek çalışmaların hem sayıca artırılması, daha küçük örneklemler üzerinden hastalarla ve/veya sağlık personeli ile yapılacak yüz yüze görüşmeler ile derinleştirilmesi, zaman içerisinde bunların tekrarlanması ile daha sağlıklı sonuçların elde edilmesi mümkün olacaktır. Bu çalışmalar da hem bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara hem de karar vericilere yardımcı olacaktır.

Göçmenlerin sağlık sorunlarının giderilebilmesi onların geldikleri ülkeyi benimsemeleri, kendilerini o ülkeye ait hissetmelerini; göçmenlerin sağlıklı ve dengeli bir yaşam sürmeye başlayabilmesini; evsahibi ülkede sağlık açısından oluşabilecek risklerin en aza indirilmesini; göçmenlerin bir tehdit olarak algılanmasının önlenebilmesini, göçmenlerin yerel halk, hekimler ve sağlık personeli tarafından kabul görülerek benimsenmesini sağlayabilecektir. Toplumun tümü, onu oluşturan tüm bireylerin asgari iyi olma durumu sağlandığında iyi olabilecektir.

Bunun için ortaya konulan diğer bazı öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Göçmen sağlığı konusunda özellikle birinci basamak sağlık hizmeti sunan sağlık kuruluşlarına büyük iş düşmektedir. Hizmet verilen nüfusun kayıtları düzenli olarak tutulmalı, risk altındaki nüfusun sorunları saptanmalıdır. Göç alan bölgelerde sağlık eğitimi ve danışmanlık hizmetlerinin arttırılması sağlanmalıdır. Sağlık personelinin göçmenlere karşı ayrım gözetmeksizin, güler yüzlü ve aydınlatıcı davranmaları gerekmektedir. Diğer yandan hekimlerin ve diğer tüm sağlık personelinin iş yükünün arttığı da dikkate alınmalı, sağlık personelinin sorunları da giderilmelidir.
- Özellikle en hassas gruplar olarak kadınlar ve çocuklar açısından bulaşıcı hastalıklarla mücadelede bağışıklamaya, ana-çoçuk sağlığına önem verilmelidir. Göç sonrasında kadınlar dil, beslenme, davranışlar yönünden yeni toplumsal yapıya uyum sağlaması için desteklenmelidir.
- Göç eden bireylerin yaşadığı sorunların etkilerini çocuklar daha fazla hissetmektedir ve çocukların gelişim sürecini olumsuz etkilemektedir. Kişilerin yaşadıkları sorunların çözümünde etkin başetme becerilerinin kazandırılmasına destek olunmalıdır. Göçün çocuk sağlığına yönelik etkisini inceleyen çalışmalar da arttırılmalıdır.
- Göçmenlerin iletişim sorunları ve bunlardan kaynaklanan diğer sorunlardan dolayı sağlık hizmeti alımından feragat etmelerinin önüne geçmek için sağlık kuruluşlarında sığınmacılarla daha rahat iletişim kurabilecek personel bulundurulmalıdır. Bu personelin bulundurulamadığı sağlık kuruluşlarında var olan personele özel eğitimler verilerek iletişim sorunlarını asgariye indirme yönünde adım atılmalıdır.
- Sığınmacıların bulundukları yerde hayatlarını idame ettirebilecekleri şekilde işgücüne katılması gerekmektedir. Bu sayede birçok problemin sebebi olan ekonomik sorunların da önüne geçilmiş olur.
- Sığınmacıların geçici koruma, sağlık sigortası vb. konularındaki hukuki sorunlarının ortadan kaldırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Göçün yarattığı sorunların çözümü; iş birliğini, iyi planlamayı, etkin uygulamayı, sağlıklı değerlendirmeyi ve gerekli değişimleri dikkate alan, sürdürülebilir programlarla mümkün olabilir.

Kaynakça

Akdeniz, E. B. ve Öz, F. (2009). "Koruyucu Ruh Sağlığı Açısından Göç ve Kadın'', *Kriz Dergisi,* 17 (1), ss.27-36.

Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B., Bay, A. (2002). "Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları", *Anadolu Psikiyatrı Dergisi,* 3, ss.97-103.

Aksu, H. ve Sevil, Ü. (2010). "Göç ve Kadın Sağlığı", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi,* 2(3), ss.134-138.

Alasagheirin, M. H., Mary, K. ve Clark, M. K. (2018). "Skeletal Growth, Body Composition, and Metabolic Risk Among North Sudanese İmmigrant Children", *Public Health Nurse*, 35, ss. 91–99.

Aljazeera. (2015). *Suriyeliler İçin Psikiyatri Merkezi*, http://www.aljazeera. com.tr/al-jazeera-ozel/suriyeliler-icin-psikiyatri-merkezi, 19 Mayıs, (19.06.2018).

Arabacı, Z., Hasgül, E. & Serpen, A.Ş.(2016). "Türkiye'de Kadın Göçmenlik ve Göçün Kadın Sağlığı", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(36), Ocak - Haziran, ss.126-144.

Artan, A. ve Arıcı, A. (2017). "İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi", *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), ss.1-21.

Aydın, D., Şahin, N. ve Akay, B. (2017). "Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri", *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7(1), ss.8-14.

Aydoğan, S. & Metintaş, S. (2017). "Türkiye'ye Gelen Dış Göç ve Sağlığa Etkileri", *Halk Sağlığı Dergisi,* 41.

Babaoğlu, A. E. (2013). "Almanya'nın Bir Yerleşim Yerinde Yaşayan Göçmen Türk Kadınlarının Kalitatif Yöntem İle Belirlenen Sorun Alanları", *International Journal of Human Sciences,* 10(2), ss.503-520.

Battır, O. (2017). *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Benage, M., Greenough, P. G., Vinck, P., Omeira, N., Pham, P. (2015). "An Assessment of Antenatal Care Among Syrian Refugees in Lebanon", *Confl Health*, 9, ss.2-11.

Betancourt, T. S., Newnham, E. A., Birman, D., Lee, R., Ellis, B. H., Layne, C. M. (2017). "Comparing Trauma Exposure, Mental Health Needs and Service Utilization across Clinical Samples of Refugee, Immigrant and U.S.-Origin Children",*J Trauma Stress*, 30(3), ss.209–218.

Bollini, P., Pampallona, S., Wanner, P., Kupelnick, B. (2009). "Pregnancy Outcome Of Migrant Women and Integration Policy: A Systematic Review Of The İnternational Literature", *Soc Sci Med*, 68(3), ss.452-461.

Çallı, M. (2016). "Türkiye'de Mültecilerin ve Sığınmacıların Sağlık Hakkı", *İş ve Hayat*, 3, ss.131-134.

Çevik, S. A. (2016). "Suriye'den Türkiye'ye Göç'ün Etkileri", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 2, ss.80-83.

Çıtıl, R. & Eğri, M. (2017). "Göçler ve Enfeksiyon Hastalıkları", *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Dergisi,* 3(1), ss.14-21.

Dedeoğlu, N. (2016). "Önsöz", *Savaş, Göç ve Sağlık*, Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları, ss.9-15.

Domingo, Puiggros. M., Figaro, Volta. C., Loverdos, Eseverri. I., Costa, Colomer. J., Badia, Barnusell. J. (2008). "Immigrant pregnancy and neonatal morbidity", *An Pediatr (Barc),* 68 (6): ss.596-601.

Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Etiler, N. & Lordoğlu, K. (2010). "Göçmenlerin Sağlık Sorunları Ev Hizmetlerinde Alan Araştırması", *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss.93-118.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). *Geçici Koruma*, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (26.5.2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019a). *Faaliyet Raporu*, http://www.goc.gov.tr/files/files/faaliyet_raporu_02 0617.pdf. (08.01.2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019b). *Kitlesel Akınlar*, http://www.goc.gov.tr/icerik6/kitlesel-akinlar_409_558_559_icerik, (27.05.2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019c). *Geçici Koruma Genel Bilgi,* http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_558_1094, (27.05.2019).

Gözübüyük, A. A., Ensar, D., Dağ, H., Arıca, V. (2015). "Olağan Üstü Durumlarda Çocuk Sağlığı", *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 6(3), ss.324-330.

Gültaç, A. S. & Balçık, Y. P. (2018). "Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sağlık Politikaları", *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), ss.193-204.

Gümüş, Y. (2015). "Göçün Sağlık Üzerindeki Etkileri", *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences,* 18(1), ss.63-67.

Gün, Z. & Bayraktar, F. (2008). "Türkiye'de İç Göçün Ergenlerin Uyumundaki Rolü", *Türk Psikiyatri Dergisi,* 19(2), ss.167-176.

Güvenç, S. (2011). *Zorla Yerinden Edilenler için Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Araştırma Raporu* [*Economical, Social and Cultural Rights Report for Forced Migrants*].

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*, Ankara, http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tgyona/TGYONA_rapor.pdf, (10.04.2018).

Halk Sağlığı Kurumu. (2017). *Halk Sağlığı Kurumu Faaliyet Raporu* 2016, http:// yeni.thsk.gov.tr/depo/thsk/stratejidb/birimler/stratejik-yoneti-planlama/idari-faaliyet raporu/2016_faaliyet_raporu-.pdf 2017, (01.05.2019).

Harunoğulları, M. (2016). "Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği", *Göç Dergisi*, 3(1): ss.29-63.

İçduygu, A. & Sirkeci, İ. (1999). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketler", *75 Yılda Köylerden Şehirlere,* (Ed.) Baydar, O., İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss.249-260.

İçduygu, A. (2011). *Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgalarında Transit Göç, Türkiye'nin Göç Tarihi* (*14.Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İlhan, M. N., Gözlü, M., Atasever, M., Dündar, M. A., Büyükgök, D., Barkan, O. B. (2016). *Göç ve Halk Sağlığı,* 2. Baskı, Ankara: Susam Yayınları.

Kara, P. ve Nazik, E. (2018). "Göçün Kadın ve Çocuk Sağlığına Etkisi", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 7(2): ss.58-69.

Karadağ, Ö. ve Altıntaş, K. H. (2010). "Mülteciler ve Sağlık", *TAF Preventive Medicine Bulletine*, 9(1), ss.55-62.

Kim, J. H., Nicodimos, S., Kushner, S. E., Rhew, I. C., McCauley, E., Vander, Stoep. A. (2018). "Comparing Mental Health of US Children of Immigrants and Non-Immigrants in 4 Racial/Ethnic Groups", *J Sch Health*, 88, ss.167-175.

Loeber, O. (2008). "Sexual and Reproductive Health Issues of Turkish Immigrants in the Netherlands", *Eur J Contracept Reprod Health Care*, 13(4), ss.330-338.

Lordoğlu, K. (2015). "Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar", *Çalışma ve Toplum*, ss.29-44.

Mamuk, R. ve Hotun, Ş. N. (2016). "İstanbul'da Düzensiz Göçmen Olarak Yaşayan Kadınların Sosyodemografik Özellikleri ve Yaşadıkları Sorunlar", *Journal of Human Sciences,* 13(3), 5174-5188.

Nacar, E. ve Özer, A. (2017). "Göçlerin Çocuk Sağlığına Etkileri", *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Dergisi*, 3(1), ss.36-40.

Nakhoul, T. E. (2014). "*Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye",* Uzmanlık Tezi, Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Orsam. (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*, Haziran, Rapor No: 22, 4.

Önal, A. ve Keklik, B. (2016). "Mülteci ve Sığınmacıların Sağlık Hizmetlerine Erişimde Yaşadığı Sorunlar: Isparta İlinde Bir Uygulama", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15), ss.132-148.

Özkahraman, S., Kolsuz, S., Gördük, M. N., Can, M., Turan, İ., Saka, G. (2015). "Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Şengalliler Çadirkent 6-10 Yaş Arası Malnütrisyon Durumu", *18. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Kongre Bildiri Kitabı*, Poster Bildiri No: 250, ss. 748-49.

Özturk, M. ve Altuntepe, N. (2008). "Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumlari: Bir Alan Araştırması", *Yaşar Universitesi Dergisi*, 3(11), ss.1587-1625.

Öztürk, A. (2017). "Göçlerin Kadın Sağlığına Etkileri", *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Dergisi,* 3(1), ss.41-48.

Polat, S. & Evliyaoğlu, N. (2008). "Göçmen Çocuklar", *Türkiye Klinikleri J Pediatr Sci*, 4(6), ss.52-55.

Selen, Elif. (2017). http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/sb/saggel/belge/Av_Elif_Selen_AY.pdf, (10/12/2018).

Semiz, Y. ve Akgün, B. (2005). "Büyük Orta Doğu Jeopolitiğinde İran-Abd İlişkileri", *İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ss.163-181.

SGDD (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği). (2015). *Suriyeli Mülteci Çocuklara Yönelik Koruma ve Beslenme Projesi*, http://www.sgdd.org.tr/Suriyeli-Multecicocuklara-Yonelik-Koruma-ve-Beslenme-Projesi--i73, (15.12.2018).

Sharara, S. L. ve Kanj, S. S. (2014). "War And Infectious Diseases: Challanges Of The Syrian War", *PLOS Pathogens*, 10(11): ss.1-4.

SIHHAT Projesi, http://www.sihhatproject.org/proje-faaliyetleri_0-657, (12/12/2018).

Sır, A., Bayram, Y. ve Özkan, M. (1998). "Zoraki İç Göçün Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Ön Çalışma", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 1(2), ss.83-88.

Stirbu, I., Kunst, A. E., Bos, V., Mackenbach, J.P. (2006). "Differences in Avoidable Mortality Between Migrants and the Native Dutch in the Netherlands", *BMC Public Health*, 6(78), ss.1-10.

Şahin, E. ve Kurtuldu, K. (2018). "Göçün Kadın Yaşamı ve Sağlığı Üzerine Etkileri", *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, Derleme, Aralık, 1(1), 37-46.

Şensoy, N., Başak, O. ve Gemalmaz, A. (2009). "Umurlu Aile Hekimliği Merkezi'nde Aile Hekimliği Uygulaması ve Hasta Profili: Aile Hekimliği Alan Eğitimi Gereksinimini Ne Ölçüde Karşılıyor?", *Kocatepe Tıp Dergisi*, 10, ss.49-56.

Şimşek, Z., Doğan, F., Ersin, F., Yıldırımkaya, G. (2015). "Bir İl Merkezinde Yaşayan 15-49 Yaşları Arasındaki Suriye'li Evli Kadınların Ruhsal Durumu", *18. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Kongre Bildiri Kitabı*, Sözel Bildiri No: 42, ss. 232-233.

T.C. Sağlık Bakanlığı Antalya Sağlık İl Müdürlüğü, (2016), *Sağlık İstatistikleri Yıllığı-2015,* Antalya, (01.05.2019).

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2018a). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı- 2017*, Sayı: 6-28 Eylül, Ankara, https://dosyasb.saglik.gov.tr, (01.05.2019).

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2018b). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2017*, Ankara.

Topçu, S.& Başer, A. (2006). "Göç ve Sağlık", *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3), ss.37-42.

TTB-Türk Tabipler Birliği.(2016). *Savaş, Göç ve Sağlık*, Ankara, https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr. pdf, (08.08.2018).

Tuzcu, A. & Bademli, K. (2014). "Göçün Psikososyal Boyutu", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), ss.56-66.

Türkiye İstatistik Kurumu - TÜİK. (2015). http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist, (05.05.2019).

Uluslararası Göç Hukuku (IOM). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*, (Ed.) Çiçekli, B., İsviçre Cenevre.

UNHCR. (2015). *Turkey Age, Genderand Diversity Report*, data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=13064, (29.01.2018).

UNHCR. (2016). *Mülteci ve Göçmen*, http://www.unhcr.org.cy/fileadmin/user_

UNHCR. (2018). *Syrian Refugees*, http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php 133 İş ve Hayat, (30.12.2018).

upload/Images/UNHCR_Refugees_Imrmigrants_Trk_FINAL.pdf, Mart, (10/12/2018).

Üstü, Y., Uğurlu, M., Kasım, İ., Eğici, T. M. (2012). "Sağlıkta Dönüşüm Projesi Sonrası Sağlık Kurumlarına Başvuru Sıklıklarının Değerlendirilmesi", *Konuralp Tıp Dergisi*, 4(2), ss.48-53.

World Health Organization [WHO]. (2017). *Regular vaccination of migrant population protects most vulnerable and helps Turkey maintain momentum towards measles elimination*, http://www.euro.who.int/en/healthtopics/health-determinants/migration-andhealth/news/news/2017/04/regular-vaccination-ofmigrant-population-protects-most-vulnerable-andhelps-turkey-maintain-momentum-towardsmeasles-elimination.Turkey – maintain- momentum -towards -measles –elimination, (08.08.2018).

World Health Organization [WHO]. (2003). *International Migration, Health And Human, Rights*,http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/WHO_IOM_UNOHCHRPublication.pdf, 17-20, (29.01.2018).

Yasin, Y. (2016). *Savaş, Göç ve Sağlık*, Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları, http://aa.com.tr/tr/saglik/suriyeli-siginmacilara-20-milyon-poliklinikhizmeti/680872, (01/01/2019).

Yavuz, Ö. (2015). "Türkiye'deki Suriyeli Mültecilere Yapılan Sağlık Yardımlarının Yasal ve Etik Temelleri'', *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), ss.265-280.

Yıldız, M. ve Alaeddinoğlu, F. (2011). "Göç ve Yoksulluk: Hakkari Örneği'', *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 10(1), ss.437-462.

Yılmaz, A. (2014). "Türkiye Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/2 Winter, ss. 1685-1704.

Yılmaz, M., Mayda, A. S., Yüksel, C., Bolu, F., Seval, O., Bayındır, K., Gençer, H., Soydan, B.Ş., Sarı, A. G., Sevinçer, S., Paksoy, F. K., Öztürk, Ş., Palabıyık, E., Toçoğlu, H. (2012). "Bir Aile Hekimliği Merkezi'ne Başvuran Hastalara Konulan Tanılar", *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3), ss.7-13.

Yılmaz, T. T. (2005). *Göç'ün Kadın Yaşamı Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Zhanadilova, A. (2018). "Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu", *Muhakeme Dergisi*, 1(2), ss.116-122.

INTERNATIONAL FORCED MIGRATION AND SYRIAN IMMIGRANTS: A CASE STUDY IN PAYAS

Suat KOLUKIRIK[1], Nurcan ÖZCAN[2]

Abstract

Due to historical and geographical proximity, Turkey has undoubtedly been the country that is affected the most from the Syrian War and had to host almost 4 million of Syrian population. Syrian migration has brought up many discussion fields to the agenda; however, overgeneralisations have prevented the consideration of the topic in terms of different aspects. Along with the magnitude of Syrian migration, the quality of the migration and the sociological background that the immigrated groups carry along with their identity have remained as fields that should also be scrutinised. Thus, ignoring the cultural differences among Syrian immigrant groups has prevented public social cohesion and has given way to the emergence of negative news or speculations. In other words, the limited information concerning the sociological characteristics of the immigration groups have postponed the consideration of the topic in terms of identity and space; and have set back the production of specific and human-centred public policies. This study discusses the sociological outlook of the Syrians that migrated to the district of Payas after the outbreak of Syrian war in terms of migration, sense of belonging, social cohesion, expectation, and social distance parameters. In the study, survey method has been used and the semantic world of the immigrant groups have been scrutinised through in-depth interviews.

Keywords: International Migration, Syria, Identity, Social Cohesion, Payas

ULUSLARARASI ZORUNLU GÖÇ VE SURİYELİ GÖÇMENLER: PAYAS İLÇESİ ÖRNEĞİ

Özet

Suriye savaşından kuşkusuz en büyük oranda etkilenen ülke, tarihi ve coğrafi yakınlığı nedeniyle Türkiye olmuş ve 4 milyona yakın Suriyeli nüfusa ev sahipliği yapmak zorunda kalmıştır. Suriye göçü beraberinde pek çok tartışma alanını gündeme taşımış ancak aşırı genelleştirmeler konunun farklı boyutlarıyla değerlendirilmesini engellemiştir. Zira Suriye göçünün sayısal büyüklüğü kadar, göçün niteliği ve göç eden grupların kimliği ile beraberinde taşımış oldukları sosyolojik birikimler irdelenmesi gereken bir alan olarak kalmıştır. Öyle ki Suriyeli göçmen gruplar arasındaki kültürel farklılıkların göz ardı edilmesi, kamusal manada sosyal uyumu engelleyen ve olumsuz haber ya da duyumların oluşmasına zemin teşkil etmiştir. Diğer bir ifadeyle göç gruplarının sahip olduğu sosyolojik özelliklere ilişkin sınırlı bilgiler,

[1] Prof.Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, suatkolukirik@akdeniz.edu.tr
[2] Uzman Sosyolog; nurcanozcan@msn.com

kimlik ve mekan boyutlarıyla konunun değerlendirilmesini ötelemiş, spesifik ve insan merkezli kamusal politikaların üretimini geciktirmiştir. Bu çalışmada Suriye savaşı sonrasından Payas ilçesine göç eden Suriyelilerin sosyolojik görünümü; göç, aidiyet, sosyal uyum, beklenti ve sosyal mesafe parametreleri bağlamında tartışılacaktır. Çalışmada anket tekniği kullanılmış ve derinlemesine mülakatlar ile göçmen grupların anlam dünyası irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Suriye, Kimlik, Sosyal Uyum, Payas

Kaynakça

İçişleri Bakanlığı, Göç İradesi Genel Müdürlüğü: Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler, 16 Mayıs 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713

Gilbert, Nigel., (2001). Research, Theory and Method. *Researching Social Life*, Sage Publication.

Gülyaşar, Melike (2017) Suriyeliler ve Vatandaşlık: Yerel Halk ve Suriyeli Sığınmacılar Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Uluslar arası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13 s.678-705.

İçduygu, A., Erder S., GençKaya Ö.F., (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: *Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, MiReKoç Proje Raporları*, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

Kolukırık, Suat (2014). Uluslararası Göç ve Türkiye: Yerel Uygulamalar ve Görünümler, *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, Vol: 6, No:2, s. 37-53.

Kolukırık, Suat (2017). "Türkiye'deki Suriyelilerin Toplumsal Etkisi ve Sosyolojik Görünümü: Kocaeli İli Örneği", *Innovation and Global Issues in Social Sciences, Bildiriler Kitabı*, s.1128-1241

Sofracı, İhsan Erdem (2018). Nazi Zulmünden Kaçan Almanca Konuşan Mülteci Bilim İnsanlarının İktisat ve Maliye İlmine Katkıları'na Bir Bakış, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:22, Sayı:1, s.93-106.

TBMM. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. Resmî Gazete, Kanun No:6458, Sayı: 28615.

ANALYSIS OF *DAHA* FILM THAT TREATS FORCED MIGRATION AND MIGRANT TRAFFICKING ISSUES

R. Özgün KEHYA[1]

Abstract

This paper analyzes the relationships between the characters in *Daha (More)* film, directed by Onur Saylak (2017), which deals with human trafficking issues related to the war and forced migration. 14 year-old-Gaza is the protagonist of the film. This child's compassionate approach towards to the victims of migrant smuggling, to whom he was assigned as the observer and guardian, later was transformed into a cruelty like his father's, Ahad. Majority of the people exposed to migrant smuggling are people of Syrian origin who escaped from civil war. *Daha* is important in terms of identification of the audience with the victims and showing that migrant smuggling is carried out under terrible conditions. The film also gives message of forgetting that the victims of forced migration are human beings and they turn into numbers for those who benefit from migrant smuggling. The title of the film evokes that more people means more money. On one hand, there are people who have collapse into war try to save their lives; on the other hand, there are people who derive benefits from these people's struggling with migration… It is necessary to examine the *Daha* film, as it produces an effect through presenting the real consequences of the Syrian civil war in the fictional world of cinema. The method of the study is sociological analysis.

Keywords: Cinema, Forced Migration, Migrant Smuggling, Civil War, Refugees

ZORUNLU GÖÇ VE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI KONUSUNUN İŞLENDİĞİ *DAHA* FİLMİNİN ANALİZİ

Özet

Bu çalışma ile savaş ve zorunlu göçle bağlantılı insan kaçakçılığı meselesini ele alan, yönetmenliğini Onur Saylak'ın yaptığı 2017 tarihli *Daha* filminde karakterler arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. *Daha* filminin kahramanı 14 yaşındaki Gaza'dır. İnsan kaçakçılığı kurbanlarının gözlemeciliği ve bekçiliği görevi verilen bu çocuğun ilk başlarda onlara karşı merhametli yaklaşımı zamanla babası Ahad'ınki gibi bir gaddarlığa dönüşmektedir. Filmde göçmen kaçakçılığına maruz kalanların büyük çoğunluğu Suriye kökenli olup, iç savaştan kaçmış kişilerdir. *Daha* filmi insan kaçakçılığının korkunç koşullarda yapıldığını sergilemesi ve seyircinin kurbanlarla özdeşleşme sağlayabilmesi açısından önem taşımaktadır. Film ayrıca zorunlu göç kurbanlarının insan olduğunun unutulması ve göçmen kaçakçılığı trafiğinde çıkar elde edenler için birer sayıya dönüşmesi mesajını vermektedir. Filmin adı bile daha çok can, daha çok para çağrışımı yapmaktadır. Bir yanda savaştan kaçıp canını kurtarma derdine düşmüş

[1] Araştırma Görevlisi, Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Sinema Televizyon Bölümü

kişiler, öte yanda bu insanların göç etme savaşından prim elde etmeye çalışanlar… *Daha* filmi, Suriye iç savaşının sonuçlarının bir gerçek olarak sinemanın kurgusal dünyasında sunulmasında etkili olduğu için incelenmesi gerekli bir çalışmadır. Araştırma sosyolojik analiz yöntemi ile incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Zorunlu Göç, Göçmen Kaçakçılığı, İç Savaş, Mülteciler

Giriş

"İnsanın kullandığı ilk alet bir başka insandır."[2]

Savaştan kaçan mülteci[3] ya da sığınmacıları göç yollarında türlü kötülükler beklemektedir. Umut taciri diye de adlandırılan insan tacirleri maddi çıkar elde edebilmek için savaşın zarar verdiği mültecilerin can güvenliklerini tehlikeye atabilmektedir. Ayrıca havasız ve karanlık kapalı kamyonların içinde balık istifi taşınmalarından, kilitlenerek kapatıldıkları insani koşullardan uzak mekânlara ve aşırı kalabalık sağlam olmayan şişme botlara bindirilmelerine kadar bütün süreçlerde hayatlarını kaybedebilmektedirler.

Daha filminde işlenen sorun savaştan iltica eden kişilerin kaçış yollarında insan tacirlerince can güvenliklerinin tehlikeye atılması ve kötü muameleye maruz kalmasıdır. Onların bu dramı adeta yağmurdan kaçarken doluya tutulmak olarak nitelenebilmektedir. İnsan tacirlerinin merhametsizliği ve gaddarlığının göçmen kaçakçısı bir baba oğul üzerinden incelendiği filmde vicdan sahibi olmanın, gaddarlığın ve şiddete meyilli olup olmamanın aile içinde öğrenildiği gösterilmektedir.

Türkiye yerli sinemasında Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'ye sığınan insanlarla ilgili hikâyelere son yıllarda değinilmeye başlanmıştır. Sayısı milyonları bulan bu kişilerin dramını sinema ve diğer sanat türlerinde farklı bakış açılarından incelemek bir gerekliliktir. Akademik açıdan ise göçmen kaçakçılığının sergilendiği bir film olan *Daha* filmi incelenerek dünyada büyük bir sorun olan göçmen ticaretinin sinemada nasıl sunulduğunu anlamak açısından önemlidir. Filmde bir çocuğun şiddeti öğrenerek merhametini kaybetmesi ve bir göçmen kaçakçısına dönüşmesi, dünyada büyük bir problem olması insan ve göçmen kaçakçılığında kötülüğün nasıl öğrenildiğini sergilemektedir. Yönetmen Saylak bir röportajında filmdeki amacını şu şekilde dile getirmektedir:

> …Bir de ne istediğimi çok iyi biliyordum. Şiddetin nesilden nesle aktarılmasıyla ilgili bir şey yapmak vardı kafamda. Özellikle baba olduktan sonra bu konudaki algılarım daha da açıldı. … Şu anda Türkiye'de Sadece Suriye'den üç milyonu aşkın göçmen var. Gelecekleri belli değil. Umut peşindeler. Bir de onlara umut satan tacirler var. Bu hangi insanı etkilemez? Bu toplumun en büyük sorunu şu; dünü unutuyoruz. O yüzden herkes istediğini yapabiliyor. Geldiğimiz noktada, filmde Gaza'nın ekrana bakması gibi; bir ekrandan rakamların geçip gitmesini izliyoruz, şu kadarı gelmiş, bu kadarı ölmüş… Oysa her biri ayrı bir hikâye (Güliz Arslan, 2018).

Çalışma büyük oranda karakterlerin davranışlarının ve ayrıca mekan tasarımı ile olay örgüsü incelenmesi üzerinden sosyolojik analiz yöntemi ile ilerlemektedir. Berger'in (2005), gösterge bilim, Marksist analiz, psikanalatik eleştiri gibi film araştırma yöntemlerine yer

[2] *Daha* filmi bu cümle ile başlamaktadır.

[3] Çalışmada mülteci, sığınmacı, göç etmiş, kaçak göçmen gibi farklı betimlemelerde bulunulmasının nedeni söz konusu tanımlamalar konusunda hukuki yönden tam olarak bir uzlaşıya varılmamış olmasıdır. Bu nedenle filmde, literatür taramalarında geçen ifadeler doğrultusunda mülteci sözcüğüne ağırlık verilmiş olup, haber medyasında özellikle kaçak göçmen betimlemesinin sıklıkla geçmesinden dolayı da bu ifade kullanılmıştır. Suriye İç Savaşından kaçarak Türkiye'ye sığınan ve ayrıca buradan da Avrupa ülkelerine kaçmaya çalışan kişilerle ilgili söz konusu betimlemelerdeki farklılıklar bilimsel bir çalışma için problemli bir durumdur.

verdiği çalışması referans alınarak *Daha* filmini incelemek için bunlardan sosyolojik analiz metodu uygun bulunmuştur. Sosyolojik analiz yöntemi ile yabancılaşma, dışlanma, sınıf, kültür, elitler, sapmalar gibi kavramlar medya ve sanat analizlerinde kullanılabilmektedir. Örneğin yabancılaşma kavramı, metindeki karakterler, sosyal gruplar ve alt kültürlerin davranışları ile anlaşılabilmektedir. Metinlerde ayrıca toplumun normlarını reddeden veya dışlanmış bir kişinin "davranışını" anlaşılıp analiz edilebilmektedir. Sosyolojik analiz yönteminde sınıf, ırk cinsiyet, etnik gruplar gibi bazen medyada kalıp yargı haline gelmiş kavramları incelemek medyadaki görüntüler ideolojik ve toplumsal boyutta örtük mesajlar da verebildiği için önemlidir (ss. 109-125). *Daha* filminin analizindeki toplumsal sorunlar Suriye savaşı, savaştan kaçan insanlar ve bu insanları maddi ve manevi olarak istismar eden göçmen kaçakçılarıdır. Filmde göçmenlerin yaşadıkları sorunlar, mekân analizi, olay örgüsü ve insan kaçakçılarının onlara davranışları ile anlaşılabilmektedir.

Daha filminde göçmen kaçakçılığının nasıl işlendiği ve bir çocuğun vicdan ve merhametten yoksun bir hale nasıl dönüştüğü ve tüm bu süreçlerin mültecileri nasıl etkilediği sorularına cevap aramak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırma soruları:

- Göçmen kaçakçılığı sürecinde medyada görülen problemler *Daha* filmine nasıl yansımaktadır?
- Göçmen kaçakçılığı sürecinde medyada görülmeyen problemler *Daha* filminde nasıl ele alınmaktadır?
- Bir çocuğun vicdanını kaybederek gaddar bir göçmen kaçakçısı haline gelmesindeki etkenler nelerdir?

Göçmen Kaçakçılığı, Savaş ve Mülteciler

Türk Ceza Kanunu'nun yetmiş dokuzuncu maddesine göre (2004), göçmen kaçakçılığı "Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan bir yabancının ülkeye sokulmasına veya ülkede kalmasına imkân sağlanması ile birlikte Türk vatandaşlarının ya da yabancıların yurt dışına çıkmasına imkân sağlanması" olarak tanımlanan hapis ve para cezası uygulanabilecek bir suçtur. Göçmen kaçakçılığı insan haklarının ihlal edildiği bir kavramdır ("What is Human Trafficking?", 2019). *Daha* filminde maddi menfaat elde etmek maksadı taşıyan ve yasadışı yollarla Türkiye'de yabancıları son derece kötü koşullarda kilit altında tutup Avrupa ülkelerine Ege Denizi üzerinden sağlam olmayan şişme botlarla geçirmeye çalışan göçmen kaçakçılığı şebekesi filmin ana eksenini oluşturmaktadır.

Savaş, şiddet ya da politik nedenlerle göç etmek zorunda kalan insanlar çoğu zaman yasal olmayan yollara başvurarak; maddi çıkar peşinde koşan umut taciri göçmen kaçakçıların istismarına maruz kalabilmektedir. 2011 senesinde Suriye'de patlak veren iç savaşın ardından milyonlarca Suriyeli insan, yasadışı yollarla göçmen kaçakçılığı yapan kişilere para ödeyerek savaştan kaçmaya çalışmıştır. Bunlardan bir kısmı Türkiye'de kalmayı başarabilmiş, bir kısmı daha iyi yaşama koşulları elde edebilmek hedefiyle Akdeniz üzerinden Batı Avrupa ülkelerine geçebilmek için zorlu bir yolculuğa başlamıştır. Ancak hem yasadışı hem de insan hayatını riske atan bu yolculukların sonu botların batmasıyla binlerce mültecinin hayatına mal olmuştur. Ya da bu kaçak ve yasadışı olarak nitelenen yolcular yakalanarak gerekli yasal prosedürlere tabii tutulmuşlardır.

Savaş, çatışmalar, açlık, doğal ve çevresel afet gibi itici faktörler nedeniyle kişilerin kendi iradesi dışında bulundukları yeri terk etmelerine zorunlu göç denilmektedir (Yılmaz, 2014, s. 1687). Burada zorunlu göçe maruz kalan gruplar Suriye İç Savaşı nedeniyle ülkelerini

terk etmek zorunda kalan Suriyelilerdir. Filmdeki göçmen kaçakçıları, göçe zorlanan ve yerinden edilen Suriyelileri maddi yönden istismar ettikleri gibi onlara bağırıp çağırarak aşırı kötü muamelede bulunmakta ve zorlu koşullar altında kaçak bir şekilde kilit altında saklamaktadırlar. Bir çalışmaya göre devletlerin yasadışı göçü önlemeye yönelik çalışmalarına rağmen insan kaçakçıları göçmenlerin can güvenliklerini tehlikeye atmakta ve sık sık ölümlerine neden olmaktadırlar (Yiğittepe & Çaykara, 2019). Akdeniz'i kaçak bir şekilde geçerek Avrupa'ya ulaşanların çok az sayıda mülteci olduğuna dikkat çeken Uluslararası Göç Örgütü, toplam kayıt altına alınmış, 2014-2018 yılları arasında boğularak ölen mülteci sayısını 15 bin 826 olarak açıklamaktadır ("Son Yıllarda Akdeniz'de Ölen Göçmen Sayısı – Mülteciler Derneği", 2019). Söz konusu verilerden hareketle kayıt dışı ölen mülteci sayısının çok fazla olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *Jugend Rettet (*Gençler Kurtarıyor) isimli Alman arama-kurtarma teşkilatı koordinatörü Titus Molkenbur Akdeniz'de binlerce mültecinin ölümüne sebep olan göçmen kaçakçılarının öleceklerini bile bile yeterince sağlam olmayan şişme botlara insanları doldurması ve çok sayıda insanı kurtaramamaları hakkında bilgi vermektedir:

> Libya sahillerinden hareket eden botların hemen hepsi aynı yapıda: Çok uzun ve ince şişme botlar. Duyduğumuz hikâyeler de hep aynı: Kıyıda bekleyenler bu botlara binmeye zorlanıyor. Botlarda ancak uluslararası sulara geçebilecek kadar yakıt bulunuyor. Gerçi yeterince yakıt olsa bile bu botlar Libya'dan İtalya'ya ulaşabilecek sağlamlıkta değiller. Yıllardır bu işi yapan insan kaçakçılarının hesabı, birilerinin bu insanları kurtarması üzerine kurulu. Bu son olayda da bizdik yakınlarda bulunan kurtarma ekibi. Maalesef bu kadar çok insanın hayatını kurtaramadık ama *Proctiva* gemisi ve biz orada olmasaydık kimsenin bu olaydan haberi bile olmayacaktı. En azından Avrupa'nın görmezden gelmemesi için tüm dünyanın dikkatlerini çekmeyi başardık (Hauswedell Charlotte, 2017).

Türkiye göçmen kaçakçılığında hedef ülke olmasının yanı sıra aynı zamanda transit ülke durumundadır. Türkiye'den Avrupa'ya düzensiz olarak gitmeye çalışan mülteci ve göçmenlerin çıkış noktalarından biri olan Çanakkale'deki insan kaçakçılığı üzerine yapılan bir çalışmaya göre kolay para kazanma isteği ile düşük gelirli birtakım insanlar insan kaçakçılığı suçuna bulaşmaktadır. Mültecilerin barınma, sağlık, dil, işsizlik ve sosyal uyum sorunları bulunmaktadır. Ayrıca birtakım işverenler tarafından ucuz işgücü olarak istihdam edilmeleri yerel halkın tepkisini doğurmaktadır (Ilgar, 2019, ss. 692–693).

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında medya ya da sinemada üretilen içeriklerin insanların zorunlu göç mağdurlarıyla ilgili empati ya da farkındalık kazanmasında ya da tam tersi ayrımcı ve nefret içeren düşünceler geliştirilmesinde etkili olması da göçmen kaçakçılığın yanı sıra gözlenen bir durumdur. Zorunlu göçe maruz kalan savaş mağduru Suriyelileri sadece göçmen kaçakçıları değil yerli halkın onlara karşı nefret söylemleri ve suçları da olumsuz yönde etkilemektedir (Kehya, 2018). Diğer yandan nefret söylemi üreten görüntü ve içeriklerin yanı sıra zorunlu göç mağdurlarına yönelik empati geliştirilmesini sağlayan örnekler de mevcuttur. Örneğin bir çalışmaya göre (Slovic, Västfjäll, Erlandsson, & Gregory), insan tacirlerinin yasadışı yollarla Akdeniz'den botla kaçırılmaya çalışması sırasında Aylan Bebek'in hayatını kaybetmesi olayı ve görüntülerinin ikonikleşmesi uluslararası arenada empati ve farkındalık oluşmasını sağlamıştır (2017). Ayrıca göç ve göçmen kaçakçılığı meselesi konusunda Türkiye'ye benzeye İtalya'da çok izlenen bir *vlogger/youtuber* olan Luca Donadel, bir dakika otuz iki saniyelik "*Göçmenler hakkında gerçekler*" isimli Youtube videosunda gizli bir insan ticaretine değinmekte ve izleyicilerin yaptıkları yorumlarda konuyla ilgili empati ve bilinç oluştuğu anlaşılmaktadır (Kehya, 2018). Bu örnekler ışığında *Daha* filmini, denizleri aşmaya çalışarak hayatta kalma mücadelesi verirken yaşamını kaybeden insanlardan menfaat elde eden umut taciri göçmen kaçakçılarının perspektifinden incelemek ve göç mağdurlarıyla empati kurmak açısından önemlidir.

Film Analizi

Film Adı: Daha

Yönetmen: Onur Saylak[4]

Senarist: Hakan Günday, Onur Saylak, Doğu Yaşar Akal

Yıl: 2017

Süre: 1s 57dk

Ülke: Türkiye

Dil: Türkçe ve Arapça

Tür: Göç Sineması- Dram - Suç

Oyuncular: Ahmet Mümtaz Taylan (Ahad), Hayat Van Eck (Gaza), Turgut Tuncalp (Harmin), Tuğba Büyüküstün (Ahra), Ahmet Melih Yılmaz (Osman), Tankut Yıldız (Dordor), Kağan Uluca (Yadigar), Uğur Aslan (Zahir)

Daha filmi Hakan Günday'ın aynı isimli romanından uyarlanmış, mültecilerin yasadışı göç sürecindeki umut taciri insan tacirlerini 14 yaşındaki çocuk karakter Gaza'nın gözünden anlatmaktadır. Film Ege'de bir sahil kasabasında geçmektedir, bunun nedeni Türkiye'nin çoğu zaman daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için Batı Avrupa ülkelerine geçişte Ege Denizinin bir köprü görevi görmesidir. Gaza lise eğitimini İstanbul'da almak istemesine ve sınavda başarılı olmasına rağmen babası Ahad'ın baskısı ile insan kaçakçılığı işinde kendisiyle birlikte çalışmaya zorlanır. Gaza, babasının onu gaddar bir kişiye dönüştürerek maddi kazanç elde etmesi için baskı kurması karşısında direnmesine rağmen bunda başarılı olamaz. Filmde mülteciler masum ve kurban rolünde, insan taciri Ahad kötü karakter, Gaza ise başlarda masum ve iyi bir çocuk; film ilerledikçe kötüleşen ve suça karıştırılan bir karakterdir. Filmde anne ya da kardeş rolünde kimse bulunmamaktadır.

Daha filminde insan tacirlerinin, mültecilerden yüksek paralar kazanmalarına rağmen onlara kötü muamele edişi, kamyonlarla taşımaları ve balık istifi şeklinde karanlık bodrumlara kilitlemeleri, kadınlara tecavüz etmeleri, onların yaşama haklarıyla ilgilenmeyişleri ve hatta öldürmeleri toplumsal problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu sosyolojik problemler seyirciyi rahatsız edici şekilde kurgulanmıştır.

Filmin başındaki "*Bir insanın kullandığı ilk alet bir başka insandır*" yazısı filmin önermesidir ve insanın mal, meta gibi nesneleştirerek ticaretinin yapılmasının çok eskiye dayandığını anlatmaktadır. Bir gece vakti üzerinde '*Ahad Lojistik*' yazan bir kamyonun yolda ilerlemesinin ardından bir evin önüne gelip durur. Kamyonun önünden Gaza ve Ahad ile diğer bir göçmen kaçakçısı şebekesi üyesi işbirlikçi erkek kamyonun kasasından birlikte mültecileri boşaltır. Burada kamyonuyla lojistik işi yaptığı sanılan ya da yapıyormuş gibi görünen bir tüccarın filmde yaptığı iş bir tür insan tacirliği olan göçmen kaçakçılığıdır. İlerleyen sahnelerde de görüleceği üzere bu yasadışı işin içinde yer alanların hemen hepsi erkektir.

Kamyonun kapıları kapatıldığındaki karanlık, izleyicinin o kapalılığı hissetmesini sağlar. Mülteciler kapalı kamyondan indirildiğinde yine karanlık bir bodruma kilitlenirler. Burası içinde elektrik ve suyun bulunmadığı, tepesinde sadece küçücük bir gün ışığı olan bir bodrumdur mekân olarak… Bu karanlığı gidermeyecek düzeydeki zayıf aydınlatma ve filmin

[4] Filmin yönetmeni Onur Saylak çeşitli dizi ve filmlerde 2004 yılından beri oynamakta olup bir kaçtane filmin yönetmenliğini ve senaristliğini yapmış bir yönetmendir. Bunlardan 2015 yapımlı *Orman* isimli kısa filmde İstanbul'da Suriye iç savaşından kaçarak İstanbul'a gelen Omar ve kızının yaşam mücadelesini anlatmaktadır.

ilerleyen dakikalarında ışık kullanılarak yapılan bodrumdaki kısacık eğlence sahnesi filmdeki umuda ilişkin hızlı ve kısa anlardır. Umut tacirleri olan göçmen kaçakçılarının sunduğu umut gibi; gerçek olmayan, cılız ve sonu ölümle bitme ihtimali yüksek bir kaçma umudu olarak da değerlendirilebilir.

Ahad'ın mültecilere yönelik yemek ve su ihtiyacında kullandığı dili incelemek açısından; "*Sen yapacaksın, yiyeceksin, hacet edeceksin, zamanı gelinceye kadar burada bekleyeceksin*" ifadeleri güçsüz olanın üzerindeki otoritesini ve '*siz*' yerine '*sen*' emir kipini kullanması kabalığını ve zorbalığını göstermektedir. Bu durum güçlünün güçsüz üzerinde kurabildiği hegomonik bir davranış örneğidir. Filmin ilerleyen dakikalarında Gaza aynı repliği 'siz' öznesiyle daha yumuşak bir şekilde kullanmaktadır. Ancak dönüşüm geçirdiği daha da ileriki sahnelerde Gaza'nın babasının repliğini tıpatıp tekrar etmesi, artık onun gibi baskıcı ve zorba bir göçmen kaçakçısı haline geldiğini göstermektedir.

Daha filminin mekânsal tasarımı olarak bakıldığında tıklım tıklım karanlık bir bodrumda mülteciler için yatabilecekleri yatak ve oturabilecekleri bir sandalye bile bulunmamaktadır. Yaşlılar, bebekler, çocuklar ve kadınlar; yani bütün göçmenler insani olmayan şartlar altında kilitli tutulmaktadır. Hâlbuki dışarıda güneşli bir hava ve serinletici bir deniz, yani hayat vardır. Karanlık ve kapalı bir kamyondan sonra yine karanlık ve kapalı bir bodrumda kilitlemek ve ardından gecenin bir karanlığında plastik şişme botlara bindirmek güneşli bir güne kavuşmak için kaçan göçmenlerin umudunu istismar etmek şeklinde yorumlanabilir. Filmdeki güneşli ve açık hava sahneleri ne kadar yaşamın sembolüyse, karanlık da o kadar ölümün ve belirsizliğin sembolüdür.

Kamyoncu olan Ahad'ın teknecilerle olan parayı bölüşme sahnesindeki daha çok kişiyi botlara bindirme üzerine pazarlığa tutuşması tekne batması sonucu boğularak ölen mültecilerin dramını akla getirmektedir. Filmin isminin daha olmasında 'daha çok can daha çok para hırsı' gerçeğinin yola çıkıldığı düşünülebilmektedir. İnsanların canı üstüne insan tacirlerinin para hırsı filmdeki toplumsal bir gerçektir. Film Suriyeli zorunlu göç mağdurlarının botlara koşuşuyla biterek onların yaşam ya da ölüm konusunda ne yaşadığı izleyiciye açık açık gösterilmeyerek film açık uçlu bir şekilde biter. Ancak film boyu göçmen kaçakçılarının diyalog ve davranışlarından, medyada yaşanan gerçek dramların arka planı, vicdansızlık, aşırı para hırsı gibi etmenlerin yani filmin adından da anlaşıldığı gibi daha fazla göçmenin botlara bindirilmesinin Akdeniz ve Ege'de yaşanan bot faciası sonucu daha fazla ölümlerin nedeni olduğu kurgusal olarak izleyiciye hissettirilmektedir.

Daha filmi, insanların merhametsizliklerinin ve şiddete yönelmelerinin doğuştan gelmeyip anne babalarının otoriter yönlendirmeleri ile sonradan geliştiğini sergilemektedir. Bu bağlamda insanların iyi ya da kötü karakterler olması bir anlamda içinde yaşadıkları ortamla ilgilidir. Çocukluk dönemindeki merhamet duygusunun, çocuk tarafından başta ne kadar mücadele edilse de büyüdükçe kaybedilebileceği gösterilmektedir. Hatta "*boynuz kulağı geçer*", atasözüne benzer şekilde çocuklar daha da kötü ve acımasız birine dönüşebilmektedir. Filmde bir çocuğun duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişimi sürecinde kötülüğün, suçun ve travmanın içinde büyümesi onun kişiliği üzerinde son derece olumsuz etkilere ve davranışsal tepkilere neden olabilmektedir. Bir çocuk olarak ekonomik, psikolojik ve sosyal yönden babasına bağımlı olan Gaza eğitim görme isteği karşısında babasının şiddetine maruz kaldığında pes etmek ve içinde bulunduğu durumun koşullarını kabul etmek zorunda kalır. Örneğin Ahad'ın hortumla oğlunun yüzüne su tutarak şaka yapması, Gaza'nın "*baba yapma!*" demesine rağmen buna devam etmesi oğluna bile şaka yaparken dahi gaddar olabildiğinin bir göstergesidir.

Gaza merhametli olduğu ilk zamanlarda mültecileri misafir olarak görürken, merhametini kaybettiği zamanlarda ise fazlalık olarak görmeye başlar… Filmde makro düzeyde

dünyadaki genel tavrın mikro düzeyde insan tacirleri açısından bakış açısı görülmektedir. İnsan tacirlerine ek olarak, yüksek kira ücretleri talep edilerek ve ucuz iş gücü şeklinde istismar edilerek; Van Dijk'in eleştirel söylem analizi çalışmalarında mülteciler aynı zamanda ülkelerde fazlalık olarak görülürken, bir yanda da onlara karşı merhametsiz, ayrımcı ve kötü muamele dünya çapında hemen hemen aynıdır (1995, ss. 17–33). Gaza'nın *Daha* filminin sonlarında aşağıda günlerce havasızlıktan ve karanlıktan bunalmış onlarca insanı kilit altında tutması, yetişkin erkek göçmenlerden birinin kilidi, kırmaya çalışması karşısında hiçbir şey yapmaması üstelik güvenlik kamera görüntüleriyle onları çekip zevk alarak ekrana bakması makro düzeyde göç mağduru insanların dikizlenmesiyle benzerlik taşımaktadır. Gaza'nın sadist bir şekilde; mağduriyeti artmış, acı çeken insanları dikizlemesi ve elinden gelmesine rağmen onlara yardım etmemesi uluslararası düzeyde bile savaş mağduru göçmenler, sığınmacılar ya da mülteciler için bir şey yapılmaması sadece medyada dikizlenmeleri gibi yorumlanabilmektedir.

Filmde günlerce bodrumdan dışarı çıkamayan mültecilerle, okumak için kasabasından çıkamayan Gaza arasında bir benzerlik kurulabilir. Filmin iç ve dış mekân çekimlerinde karanlık bir atmosfer hâkimdir. Sadece Gaza'nın bir kadınla görüşme sahnesinde ve pavyon olduğu izlenimi veren kırmızı ışık kullanımıyla, filmlerde bir tür cazibe unsuru şeklinde kullanılan cinsellik öğesi olarak algılanabilmektedir. *Daha* filminde ayrıca Suriyeli bir kadının Ahad'ın işlerini halledebilmek için başka bir adama sunularak cinsel istismar yaşaması, mültecilerin göç süreçlerinde maruz kalabildikleri istismar türlerine bir örnektir.

Filmden Kareler

Şekil 1. Filmin başlarında Daha ve babasının uzaklığını sembolize eden masada yemek görüntüsü

Şekil 2. Filmin ilk sahnelerinde Gaza'nın göçmen kaçakçısı, gaddar babasına karşı çıkışı

Şekil 3. Gaza'nın dönüşüm geçirmeye başlaması, zafer işareti onun kendinden güçsüz olan Suriyeli kaçak göçmenlere karşı üstünlüğü olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4. Karanlık ve havasız bodrumlarda kilit altında tutularak saklanan Suriyeli mülteciler

Şekil 5. Göçmen kaçakçılığı yapan şebekenin botla kaçakçılık kısmından sorumlu üyeleriyle maddi çıkara dayalı bir tartışma

Sonuç

Daha filmindeki en büyük problem savaştan kaçan Suriyelilerin insan tacirlerince can güvenliklerinin tehlikeye atılması ve kötü muameleye maruz kalmasıdır. Umut satıcısı göçmen tacirlerinin merhametsizliği ve gaddarlığı bir baba oğul üzerinden incelendiğinde vicdan sahibi olup olmamanın aile içinde öğrenileceği görülmektedir. Okuluna devam etmek isteyen derslerinde başarılı bir çocuk insan ticareti işine babası tarafından zorla dâhil edilerek zamanla kötü bir karakter haline dönüşmüştür. Filmin başındaki merhamet ve empati duygusunu kaybederek babası gibi gaddar biri olmuştur.

Daha filminde incelenen toplumsal meseleler insan kaçakçılığında büyük dramlarla karşılaşan savaş mağduru Suriyelilerin can güvenliklerinin tehlikeye atılması, insani olmayan yerlerde günlerce bekletilmesi, fuhuşa sürüklenmeleri, öldürülmeleri ve sözlü ve davranışsal kötü muameleye maruz kalmalarıdır. Bütün bunlar filmin anlatıcısı konumundaki Daha'nın gözünden izleyiciye sunulmuştur.

Araştırmanın birinci sorusu olan, "*Göçmen kaçakçılığı sürecinde medyada görülen problemler Daha filmine nasıl yansımaktadır?"* sorusuna, doğrudan Ege denizinde yaşanan bot kazaları sonucu ölümler bu filmde görülmemekle birlikte daha fazla mülteciyi botlara bindirerek maddi çıkar elde etme hırsının bu ölümlerin sebebi olduğu mesajı izleyiciye verilmektedir.

Daha filmi bu bağlamda araştırmanın ikinci sorusu olan *"Göçmen kaçakçılığı sürecinde medyada görülmeyen problemler Daha filminde nasıl ele alınmaktadır?"* sorusuna kadınların maruz kaldığı tecavüz, fuhuşa zorlanma, bebek, çocuk yaşlı, kadın erkek mültecilerin havasız ve karanlık bir bodrumda haftalarca bekletilmesi, fiziksel ve sözel şiddete, cinayete maruz kalma gibi medyada yeterince yer bulmayan gerçekleri empati kuracak düzeyde izleyiciye yansıtmaktadır.

Araştırmanın üçüncü sorusu olan "*Bir çocuğun vicdanını kaybederek gaddar bir göçmen kaçakçısı haline gelmesindeki etkenler nelerdir?"* sorusuna şu cevap bulunmuştur: Vicdansız ve merhametsiz bir göçmen kaçakçılığı şebekesi üyesi babanın oğluna kötü muamelede bulunması, eğitimden yoksun bırakıp, sadece maddi çıkar için diğer insanları

düşünmeyip kötü yolla para kazanma hırsına kapılması ve oğlunu buna alet etmesi; kendi oğluna ve başkalarına yaptığı büyük bir kötülüktür. Referans alınan kaynaklardan da anlaşıldığı gibi vicdanlı ya da vicdansız olmada, şiddete ve suça bulaşıp bulaşmamada en büyük etkenlerden biri ailedir.

Daha filmi, sadece savaşın insanları yok etmediğini, savaştan kaçarken ayrıca bir de canını kurtarma savaşı verdiklerini ve maalesef göçmen kaçakçılarının savaşın kendisi gibi onları yok edebildiğini gösteren önemli bir yerli filmdir. Göçmen tacirlerini, savaş ve şiddet sırasında bombalayan, yakıp yıkan, katleden insanların kötülüğünün bir devamı olarak görmek mümkündür. *Daha* filmindeki göçmen kaçakçılığı sorunu gerçek yaşamda da savaşın beraberinde getirdiği sorunlardan biridir. Filminin bir insanlık dramını ele alması kitlelerin zorunlu göç mağdurlarına karşı nefret yerine empati kurmasında etkili olabilecektir. Böylesi bir varsayımın doğrulanması için gelecekte bir başka çalışmada izleyici araştırmaları yapılabilir.

Kaynakça

Arthur Asa Berger. (2005). *Media Analysis Techniques* (3. baskı). California: Sage Publications.

Bakanlar Kurulu. (2004). 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. *Resmi Gazete*.

Dijk, T. A. Van. (1995). Discourse Analysis as Ideology Analysis. *Language and Peace*. https://doi.org/http://discourses.org/OldArticles/Discourse%20analysis%20as%20ideology%20analysis.pdf

Güliz Arslan. (2018). Gerçeği bilseniz, bu filmi sert bulmazdınız. Tarihinde 11 Haziran 2019, adresinden erişildi http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-cumartesi/gercegi-bilseniz-bu-filmi-sert-bulmazdiniz-40707603

Hauswedell Charlotte. (2017). Akdeniz'de can pazarı | AVRUPA | DW | 28.03.2017. Tarihinde 11 Haziran 2019, adresinden erişildi DW website: https://www.dw.com/tr/akdenizde-can-pazarı/a-38153921

Ilgar, R. (2019). "Türkiye'ye Yönelik İnsan Kaçakçılığı ve Çanakkale Örneği". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. https://doi.org/10.33692/avrasyad.543859

Kehya, R. Ö. (2018). *İtalya ve Türkiye'ye Göç Etmiş İnsanlarla İlgili Youtube Video Yorumlarında Nefret Söylemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Ankara Üniversitesi.

Slovic, P., Västfjäll, D., Erlandsson, A., & Gregory, R. (2017). "Iconic photographs and the ebb and flow of empathic response to humanitarian disasters". *Proceedings of the National Academy of Sciences*. https://doi.org/10.1073/pnas.1613977114

Son Yıllarda Akdeniz'de Ölen Göçmen Sayısı – Mülteciler Derneği. (2019). Tarihinde 11 Haziran 2019, adresinden erişildi Mülteciler Derneği website: https://multeciler.org.tr/son-yillarda-akdenizde-olen-gocmen-sayisi/

What is Human Trafficking? (2019). Tarihinde 08 Mayıs 2019, adresinden erişildi https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html

Yiğittepe, L., & Çaykara, Y. H. (2019). "Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Suçları: Türkiye ve İtalya Örneği". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*. https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.523310

Yılmaz, A. (2014). "Uluslararasi Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri". *Journal of Turkish Studies*. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6274

Şekil 1 Filmin başlarında Daha ve babasının uzaklığını sembolize eden masada yemek görüntüsü 69

Şekil 2 Filmin ilk sahnelerinde Gaza'nın göçmen kaçakçısı, gaddar babasına karşı çıkışı..... 70

Şekil 3 Gaza'nın dönüşüm geçirmeye başlaması, zafer işareti onun kendinden güçsüz olan Suriyeli kaçak göçmenlere karşı üstünlüğü olarak değerlendirilebilir. 70

Şekil 4 Karanlık ve havasız bodrumlarda kilit altında tutularak saklanan Suriyeli mülteciler 70

Şekil 5 Göçmen kaçakçılığı yapan şebekenin botla kaçakçılık kısmından sorumlu üyeleriyle maddi çıkara dayalı bir tartışma 71

THE NEW IMMIGRANTS OF ANATOLIAN CITIES: INTERNATIONAL STUDENTS

Devrim VURAL YILMAZ[1], Cevdet YILMAZ[2]

Abstract

In the 21st century massification and internationalization have emerged as the major trends in higher education with significant demographic implications, particularly for small cities. Turkey is one of the countries where this trend also intensely felt. Turkish higher education system has witnessed a significant massification and internationalization trend during the last thirty years. Consequently, all Anatolian cities have met more international students as their new immigrants. This situation, which is expected to continue in the coming years, is likely to be transformed into an opportunity if managed well. The aim of this paper is to contribute to the literature by presenting findings of a survey on the study abroad experiences of international students in an Anatolian city, Isparta.

Keywords: Anatolian cities, internationalization in higher education, international students, Turkish universities.

References

Altbach PG, Reisberg L and Rumbley L (2009). Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. Retrived March 14, 2017 from http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001831/183168e.pdf

Altbach P.G. and Knight J. (2007). "The internationalization of higher education: motivations and realities". *Journal of Studies in International Education, 11*(3/4), pp.290–305.

DEİK (2016). *Uluslararası Yükseköğretim ve Türkiye'nin Konumu Egitim Ekonomisi İş Konseyi Raporu*. Retrieved May 10, 2017 from https://www.deik.org.tr/uluslararasi-yuksekogretim-hareketliligi-ve-turkiye-nin-konumu-raporu

De Vita, G. (2007). "Taking Stock: An Appraisal of the Literature on Internationalising He Learning", *Internationalising Higher Education*, In E. Jones and S. Brown (Eds.) (pp.154-168). Abingdon, Oxon: Routledge.

De Wit, H. (2011). "Internationalization of Higher Education in Europe and Its Assessment". In H.de Wit (Eds.) *Trends, Issues, and Challenges in Internationalization of Higher Education* (pp.39-43). Amsterdam, The Netherlands: Centre for Applied Research on Economics and Management, School of Economics and Management of the Hogeschool van Amsterdam.

Harrison, N. and Peacock, N. (2010). "Cultural Distance, Mindfulness and Passive Xenophobia: Using Integrated Threat Theory to Explore Home Higher Education Students'

[1] Assist. Prof. Dr., Suleyman Demirel University, Turkey, devrimvural@sdu.edu.tr
[2] Assoc. Prof. Dr., Suleyman Demirel University, Turkey, cevdetyilmaz@sdu.edu.tr

Perspectives on Internationalisation at Home". *British Education Research Journal 36* (6), pp.877-902.

Ippolito, K. (2007). "Promoting Intercultural Learning in a Multicultural University: Ideals and Realities". *Teaching in Higher Education, 12* (5-6), pp.749-763.

OECD (2014). *Education at a glance, 2014: OECD indicators*. Paris: OECD.

Özer, M. (2012). "International Students in Turkey". *Journal of Higher Education and Science*, 2 (1), pp.10-13.

Özoğlu, M., Gür, B. S. ve Coşkun, İ. (2012). *Küresel Eğilimler Işığında Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler.* Ankara: SETA.

Pandit, K. (2007). "The Importance of International Students on Our Campuses", *Association of Pacific Coast Geographers Yearbook,* 2007/69, pp.156–159.

Ramachandran, N.T. (2011). "Enhancing International Students' Experiences: An Imperative Agenda for Universities in the UK". *Journal of Research in International Education, 10*(2), pp.201–220.

Sovic, S. (2009). "Hi-bye Friends and The Herd Instinct: International and Home Students in The Creative Arts". *Higher Education, 58* (6), pp.747-761.

Snoubar, Y. and Celik G. (2013). "Cultural Differences of International Students in Turkey and Problems They Experience". *Procedia-Social and Behavioral Sciences 106*, pp.759-766.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2015). *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler Için Çekim Merkezi Haline Getirilmesi Araştırma Projesi Raporu*. Ankara: T.C Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Araştırmaları Merkezi.

Thom, V. (2010). "Mutual Cultures: Engaging with Interculturalism in Higher Education". In Jones E (Eds.) *Internationalization and the Student Voice: Higher Education Perspectives*, New York: Routledge, pp.155-165.

Türkiye Scholarships (2017). *International students*. Retrieved August 10, 2017 from https://www.turkiyeburslari.gov.tr/en/english-home/

ÜAK (2016). Türkiye'de Yükseköğretim ve Uluslararasılaşma. Retrieved August 12, 2017 from http://cdn.hitit.edu.tr/hitit/files/23530_1610041532492.pdf

Vural Yılmaz, D. (2014). *Yükseköğretimde Uluslararasılaşma: Türkiye'de Ulusal Siyasalar, Kurumsal Stratejiler ve Uygulamalar*, Yayımlanmamış doktora tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

YBYS (2017). Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. Retrieved September 10, 2017 from https://istatistik.yok.gov.tr

THE ROLE OF THE DIRECTORATE GENERAL OF MIGRATION MANAGEMENT IN MIGRATION POLICY[1]

Süleyman KOÇ[2], Belgin UÇAR KOCAOĞLU[3]

Abstract

With the impact of globalization, immigration has become influential in recent years, whether or not it is within its borders. Due to internal turmoil in Syria occurred in Turkey in recent years has been exposed to a major migration. The main aim of this study is to determine the contributions of migration administrations in Konya and Hatay to migration policy as a result of the surveys conducted by Provincial Migration Expert and Asisstant of Provincial Migration Expert working in Provincial Directorate of Migration Management. Most of the respondents think that cooperation with universities and migration centers should be developed for migration policies. Likewise, in both Konya and Hatay, most researchers believe that civil society organizations should play an active role in the implementation of migration policy.

Keywords: Migration, Migration Policy, Directorate General of Migration Management, Provincial Directorate of Migration Management.

GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN GÖÇ POLİTİKASINDAKİ ROLÜ

Özet

Küreselleşmenin de etkisiyle son yıllarda göç, tüm ülkeleri sınırlarında olsun ya da olmasın etkiler hale gelmiştir. Türkiye'de son yıllarda Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle büyük bir göçe maruz kalmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, Konya ve Hatay'daki göç idarelerinin göç politikasına yaptığı katkıları İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde çalışan İl Göç Uzmanı ve İl Göç Uzman Yardımcılarına yapılan anketler aracılığıyla tespit etmektir. Araştırmaya katılanların çoğu göç politikalarının oluşturulmasında ve geliştirilmesinde üniversiteler ve göç merkezleriyle işbirliği yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Yine aynı şekilde hem Konya hem Hatay illerinde araştırmacıların çoğu sivil toplum kuruluşlarının göç politikası uygulanmasında etkin rol alması gerektiğine inanmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç Politikası, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İl Göç İdaresi Müdürlüğü.

[1] Bu çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Belgin UÇAR KOCAOĞLU danışmanlığında Süleyman KOÇ tarafından yazılan yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

[2] Göç Uzmanı, İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü, suleymankoc42@gmail.com

[3] Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, bucar@erbakan.edu.tr

1 Giriş

Göç tarihi, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanlık tarihinin başlamasıyla birlikte insanlar sürekli göç ve hareketlilik halindedir. Göç; insanların korku, savaş gibi nedenlerle istemeyerek zorunlu göçe tabi tutulmaları veya ekonomik, siyasi nedenlere bağlı olarak bulunduğu yerden başka bir yere hareket etmek zorunda kalmasıdır.

Türkiye, tarihin her döneminde göç olgusuyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti balkanlardan mübadele yöntemi ile muhacir dediğimiz soydaşları 1923 yılından itibaren belli dönemlerde ülkeye almaya başlamıştır. Bu göç politikasını yönetmek için 1934 yılında İskân Kanunu çıkartılmıştır. 1950 yılında Türkiye'ye gelen yabancıların hak ve yükümlülüklerini düzenlemek için Pasaport Kanunu çıkartılmıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye körfez savaşında yaklaşık yarım milyon mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'nin göç politikasını kapsamlı şekilde gözden geçirmesini sağlayan en önemli olay Suriye Arap Cumhuriyetinde yaşanan iç savaştır. Göç politikasının kilometre taşlarından biri 2013 yılında Resmî Gazetede yayınlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur. Kanun bünyesinde idari teşkilat yapısı içinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Teşkilatlanma çalışmaları, 2015 yılı içinde 81 ilde bulunan Göç İdaresi İl Müdürlüklerinin kurulmasıyla tamamlanmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye'de göç politikasının uygulanmasında en önemli ulusal aktördür. Bu araştırmanın temel amacı da Konya ve Hatay'daki göç idarelerinin göç politikasına yaptığı katkıları İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde çalışan İl Göç Uzmanı ve İl Göç Uzman Yardımcılarına yapılan anketler sonucunda tespit etmektir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle göç kavramı ve Türkiye'de göç politikasının gelişimi ile ilgili kısa bilgi verilecek daha sonra ise Konya ve Hatay da gerçekleştirilen alan araştırmasına ilişkin bilgi ve bulgulara yer verilecektir.

2 Göç Kavramı ve Türkiye'de Göç Politikasının Gelişimi

Göç kavramı Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğünde 'Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret' olarak tanımlanmıştır (sözlük.gov.tr, 2019). Göç, Çiçekli (2013: 39-40) tarafından "bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde bir yerden başka bir yere gitmesi" olarak tanımlanmaktadır. Göç, Ünalan (1998: 91) tarafından ise 'iyi tanımlanmış coğrafik bölgeler veya idari alanlar arasındaki yerleşim yer değişikleri' olarak tanımlanmıştır.

Göç her şeyden önce bir yer değiştirme durumudur. Kişiler çeşitli sebeplerle bulundukları yerlerden başka yerlere gitmektedirler. Bu durum daimî olabileceği gibi geçici ve mevsimlik de olabilmektedir. Diğer taraftan göçün süresi göçün niteliğine ilişkin bilgi veren ölçütlerden de biridir. Göçe ilişkin yapılan diğer sınıflandırma da yer ve mesafe ile ilgilidir. Bazıları göçler kısa mesafeler arasında olurken bazı göçler ise daha uzun mesafeler arasında olabilmektedir. Bu durumda sosyal ve kültürel mesafe de dikkate alınarak bir değerlendirme yapılabilir (Sağlam, 2006).

Göç hareketlerinin yönetimi, siyaset, iktisat, sosyoloji, çevre, sağlık ve çeşitlilik yönetimi gibi çeşitli alanları içeren çok yönlü bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Ülkeler, uluslararası göç bakımından kaynak, hedef ya da geçiş ülkesi olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin göç itibari ile özelliği doğal olarak o ülkenin göç politikasının belirlenmesi için de hareket noktası olmaktadır (Erdoğan vd., 2013: 424).

"Göç: Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye

girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı" (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013).

Türkiye'de göç ve sığınma politikaları incelendiğinde öncelikle "Türk soyu ve kültürü" taşıyan göçmenlerin Türkiye'ye yerleşmesi üzerine kurulmuş bir anlayış mevcuttur. Bu anlayış, İskân Kanunu çerçevesinde Türkiye'nin uluslararası göç kurallarını halen belirlemektedir. 1980'lerden sonra belirgin bir "yabancı göçü" ile karşılaşan Türkiye, mevcut göç politikalarıyla bu yeni göç ortamını düzenlemekte zorlanmaktadır (Ökmen, 2010: 14-15).

Öyle ki 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile yasal ve yasadışı göç sonucunda Türkiye'de bulunan yabancılar ile ilgili düzenlemeler yapılmış; bu sayede göçmenler açısından var olan insan hakları ihlallerinin önüne geçmek ve ülkemizde oluşabilecek siyasal ve ekonomik sorunları en aza indirmek hedeflenmiştir (Akıncı vd., 2015: 78).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile göç alanına ilişkin politika ve stratejilerin uygulanması, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemlerin yürütülmesi amacıyla İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görevlerine kurumun internet sitesinde şu şekilde yer verilmektedir (www. Goc.gov.tr, 2019):

a) Göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi, politika ve stratejilerin belirlenmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Bakanlar Kurulunca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek

b) Göç Politikaları Kurulunun sekretarya hizmetlerini yürütmek, Kurul kararlarının uygulanmasını takip etmek

c) Göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek

ç) 19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanununda Bakanlığa verilen görevleri yürütmek

d)İnsan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek

e) Türkiye'de bulunan vatansız kişileri tespit etmek ve bu kişilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek

f) Uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek

g) Geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek

ğ) Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek

h) Kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek ve onaylamak, yürütülen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesine destek vermek

(1) Mevzuatla verilen diğer görevleri yürütmek

(2) Genel Müdürlük, görevleriyle ilgili konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyonu sağlamakla yetkilidir.

(3) Genel Müdürlüğün bu Kanun kapsamındaki her tür bilgi ve belge talebi, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından geciktirilmeden yerine getirilir.

Çalışmanın devam eden bölümünde Konya ve Hatay illerinde, İl Göç İdarelerinde çalışan uzman ve uzman yardımcılarının bakış açısıyla İl Göç İdarelerinin göç politikalarındaki rolü tespit edilmeye çalışmıştır.

3 Göç Politikasının Uygulanması: Hatay ve Konya Örneği

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle araştırmanın amacı, kapsamı, örneklemi, yöntemi ve veri toplama araçlarına ilişkin bilgilere daha sonra ise araştırma sonucunda elde edilen bulgu ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Göç olgusu ve göç politikası oluşturma çabaları Türkiye'nin gündemini sürekli meşgul etmiştir. Son yıllarda Türkiye, kitlesel akınlara maruz kalarak göç meselesiyle uğraşmak zorunda kalmıştır ve çeşitlik kanun ve yönetmelikler çıkararak göç alanında idari teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Paydaşlar arasında yer alan göç idareleri, göç politikasının oluşmasına ve gelişmesine önemli katkılar sunmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı, Konya ve Hatay'daki göç idarelerinin göç politikasına yaptığı katkıları, İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde çalışan İl Göç Uzmanı ve İl Göç Uzman Yardımcıları'na yapılan anketler sonucu elde edilen verilerden yararlanarak tespit etmektir.

3.2 Araştırmanın Örneklemi

Çalışmanın örneklemini, Hatay ve Konya İl Göç İdaresi Müdürlükleri'nde çalışan 44 İl Göç Uzmanı ve İl Göç Uzman Yardımcısı oluşturmaktadır. Araştırmada İl Göç Uzmanı ve İl Göç Uzman Yardımcılarının seçilmesinin en önemli sebebi göç politikasının en önemli uygulayıcı olmalarından kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan illerden biri olan Hatay, Türkiye'nin güneyinde ve göç güzergahları üzerinde bulunan ildir. Eski hac yolu Hatay ilinden geçmektedir. Türkiye'nin en büyük gümrük kapılarından olan Cilvegözü Kara Hudut Kapısına sahiptir. Hatay ilinde üç tane barınma merkezi bulunmaktadır. Barınma merkezlerinden bir tanesi Yayladağı İlçesinde, bir tanesi Altınözü İlçesinde ve bir tanesi de Antakya İlçesinde bulunmaktadır. Bu barınma merkezlerinin yönetimi AFAD ile yapılan protokol neticesinde İl Göç İdaresi Müdürlüğüne geçmiştir. İl Göç İdaresi Müdürlüğü başta Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşları olmak üzere şehirdeki yaklaşık yarım milyon yabancıya hizmet vermektedir.

Araştırmanın örneklemini oluşturan illerden diğeri olan Konya, Türkiye'nin iç kesiminde ve ulaşımın kolaylıkla sağlanabildiği gelişmiş bir ildir. Sanayi, sağlık ve eğitim gibi sektörlerin gelişmiş olması nedeniyle göç olgusunun merkezi haline gelmiştir. Sosyal vakıfların faaliyetleri sayesinde yabancılar uyum konusunda fazla sıkıntı yaşamamaktadır. İl Göç İdaresi Müdürlüğü başta Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşları olmak üzere şehirdeki Afgan, Irak, Somali vb. yaklaşık iki yüz bin yabancıya hizmet vermektedir.

Konya ilinde yüz altı bin üç yüz kırk beş geçici koruma sahibi Suriyeli bulunmaktadır. Hatay ilinde ise dört yüz otuz beş bin dokuz yüz elli beş geçici koruma sahibi Suriyeli bulunmaktadır. Türkiye'deki geçici koruma sahibi Suriyelilerin illere göre dağılımında Hatay ili üçüncü sıradadır. Konya ili ise onuncu sıradadır (www.goc.gov.tr, 16.04.2019). Araştırma da bu illerin seçilmesinin en önemli nedenleri hem Suriyeli sayısının bir hayli çok olması hem de çalışmada yukarıda bahsedilen stratejik konuma sahip yerler olmalarından kaynaklanmaktadır.

Hatay ve Konya illerinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nde çalışan 44 İl Göç Uzman Yardımcısı ve İl Göç Uzmanı bulunmaktadır. Çalışmada evreni oluşturan 44 kişiye anket uygulanmıştır.

3.3 Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Göç politikasının uygulanmasını ölçmeye yönelik anket soruları oluşturulmuştur. Anketin uygulanması amacıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden resmi izinler alınarak süreç tamamlanmıştır. Hatay ve Konya İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde çalışan İl Göç Uzmanı ve İl Göç Uzman Yardımcılarına 2018 yılının temmuz ayında yüz yüze anket uygulanmıştır. Anket çalışmasında Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Kurum çalışanları tarafından anketi oluşturan yargılar; Kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, tamamen katılıyorum önermeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 21 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) kullanılmıştır. Çalışmanın güvenilirlik analizi sonucu Cronbach Alpha değeri 0,85'dir. Çalışmanın güvenilirliğinin yüksek olduğu söylenebilir.

3.4 Araştırma Bulguları ve Yorumlar

Çalışmada, İl Göç Uzmanları ve İl Göç Uzman Yardımcılarına uygulanan anket sonucunda elde edilen veriler, katılımcıların demografik özellikleri ve İl Göç İdaresinin kamu politikasındaki rolü olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

3.4.1 Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

Tablo 1'te görüldüğü gibi ankete katılanların %68 (30 kişi)'i erkek, %32 (14)'si kadın çalışandan oluşmaktadır. Katılımcılardan 20-25 yaş aralığında 8 (% 18), 26-30 yaş aralığında 32 kişi (%73), 31-35 yaş aralığında ise 4 kişi (% 9) bulunmaktadır. İl Göç İdaresi Müdürlüğü çalışanlarının genç ve dinamik olmasının göç politikasının uygulanabilirliğini kolaylaştıracağı söylenebilir. Araştırma grubu üyelerinin % 95'i (42 kişi) lisans eğitimi; % 5'i (2 kişi) ise lisansüstü eğitim almıştır. Lisansüstü eğitim alan 2 kişi ise yüksek lisans mezunudur. Araştırma grubu üyelerinin tamamının lisans ve yüksek lisans mezunu olması göç politikasının uygulanmasında önemli kolaylık sağlayabilecektir. Katılımcıların %78 (30 kişi)'i bekar buna karşın % 32 (14 kişi)'si evlidir. Araştırma grubu üyelerinin %100 (44 kişi)'ünün memuriyette çalışma süresi 0-5 yıl aralığındadır. Bu çerçevede çalışanların iş tecrübelerinin az olduğu söylenebilir. Araştırma grubu üyelerinin % 34 (15 kişi)'ü İl Göç Uzmanı; % 66 (29 kişi)'sı ise İl Göç Uzman Yardımcısıdır. İldeki göç politikasının kariyer mesleklere sahip memurlar tarafından yürütülmesi ilgili politikanın başarısı açısından olumlu olabilir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Değişkenler	Ölçekler	Frekans	Yüzde %
Cinsiyet	Erkek	30	68
	Kadın	14	32
	Toplam	44	100
Yaş	20-25	8	18
	26-30	32	73
	31-35	4	9
	Toplam	44	100
Eğitim Düzeyi	Lisans	42	95
	Lisansüstü	2	5
	Toplam	44	100
Medeni Hal	Bekar	30	78
	Evli	14	32
	Toplam	44	100
Memuriyet Kıdemi	0-5 Yıl	44	100
	Toplam	44	100
Mesleki Ünvan	İl Göç Uzmanı	15	34
	İl Göç Uzman Yardımcısı	29	66
	Toplam	44	100

3.4.2 İl Göç İdarelerinin Kamu Politikasındaki Rolü

İl Göç İdareleri'nin kamu politikasındaki rolünü tespit etmek amacıyla göç uzman ve göç uzman yardımcılarına aşağıda yer alan başlıklardaki yargıları değerlendirmeleri istenmiştir.

Ulusal Göç Politikası Oluşturma: Anket çalışmasına katılanlara öncelikle '*Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün ulusal göç politikasını oluşturma çabasını başarılı buluyorum'* yargısı yöneltilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü gibi Hatay ilinde bu yargıya kesinlikle katılmıyorum diyenlerin oranı %20, katılmıyorum diyenlerin oranı %28, kararsızların oranı % 11, katılıyorum diyenlerin oranı % 33 ve tamamen katılıyorum diyenlerin oranı % 8'dir.

Tablo 2: Ulusal Göç Politikası Oluşturma

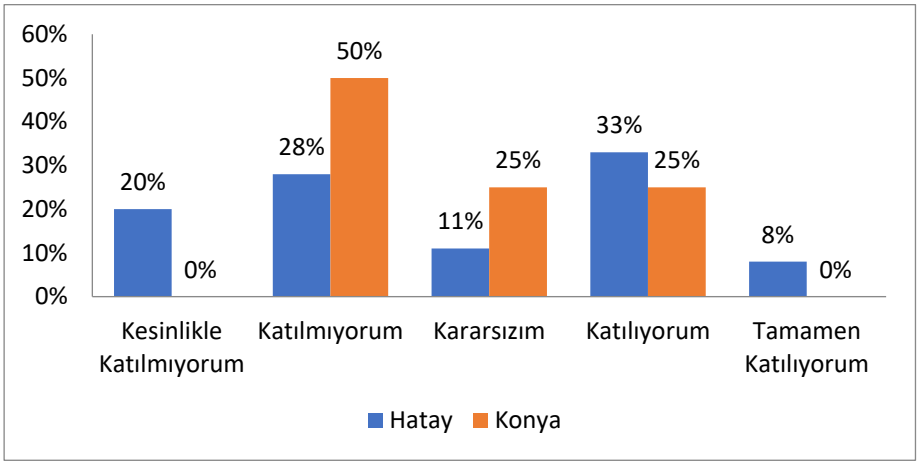

Göç politikanın yeni oluşturulması nedeniyle katılmayanların ve kesinlikle katılmayanların oranı katılanların oranından daha fazla çıkmış olabilir. Anket sonuna eklenen ilave görüşler kısmında ulusal ve yerel aktörlerin katılımlarının artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Konya ilinde ise; kesinlikle katılmıyorum %0 oranında, katılmıyorum %50 oranında, kararsızım %25, katılıyorum %25 ve tamamen katılıyorum %0 oranında çıkmıştır. Katılmayanların oranındaki fazlalık politikanın oluşum aşamasında ilde yaşanan yabancıların uyum sorunlarından kaynaklanabilir.

Kamu Kurum ve Kuruluşları: Anket çalışmasına katılanlara ikinci olarak *'göç politikasının uygulama aşamasında kamu kurum ve kuruluşlarının görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirdiğini düşünüyorum',* yargısı yöneltilmiştir. Tablo 3'te yer aldığı gibi Hatay ilinde; kesinlikle katılmıyorum %5, katılmıyorum %33, kararsızım %22, katılıyorum %40 ve tamamen katılıyorum %0'dır.

Konya ilinde ise Tablo 3'de görüldüğü gibi kesinlikle katılmıyorum % 0; katılmıyorum % 50; kararsızım % 25; katılıyorum % 25 ve tamamen katılıyorum % 0 olarak çıkmıştır. Katılmıyorum oranının Hatay iline göre daha yüksek çıkmasının nedeni kamu kurumları arasındaki iletişimsizliğin fazla olmasından kaynaklanabilir. Konya İl Göç İdaresi Müdürlüğü, göç politikasının ilde uygulanmasından sorumludur. İl Müdürlüğü, diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ortaklaşa hareket ederek politikayı uygulaması gerekmektedir. Kamu kurumları arasındaki iletişimsizlik göç politikasının ildeki uygulanabilirliğinde sıkıntılar yaşanmasına neden olabilmektedir. Göç politikasının oluşum aşamasında sorumluluğun külfet paylaşımı ilkesi gereğince diğer kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları üzerinden dağıtılması gerekmektedir. İl Göç İdaresi Müdürlüğünün göç politikasının etkinliğini artırmak amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarıyla ortaklaşa hareket etmesinin daha doğru olacağı söylenebilir.

Koordinasyon: Anket çalışmasına katılanlara üçüncü olarak *'İl Göç İdaresi Müdürlükleri'nin ildeki göç politikasının uygulanması aşamasında aktörler arasında koordinasyonu sağladığını düşünüyorum'*, yargısı yöneltilmiştir. Tablo 4'te görüldüğü gibi Hatay ilinde; kesinlikle katılmıyorum %0, katılmıyorum %13 oranında, kararsızım %11, katılıyorum %57 ve tamamen katılıyorum %19 oranında çıkmıştır. Katılıyorum oranının yüksek çıkmasının sebebi İl Müdürlüklerinin ildeki göç politikasının uygulanması aşamasında etkili görevler üstlenmesinden kaynaklanabilir. Konya ilinde ise; kesinlikle katılmıyorum %0

oranında, katılmıyorum %13 oranında, kararsızım %37, katılıyorum %37 ve tamamen katılıyorum %13 oranında çıkmıştır.

Tablo 3: Kamu Kurum ve Kuruluşları

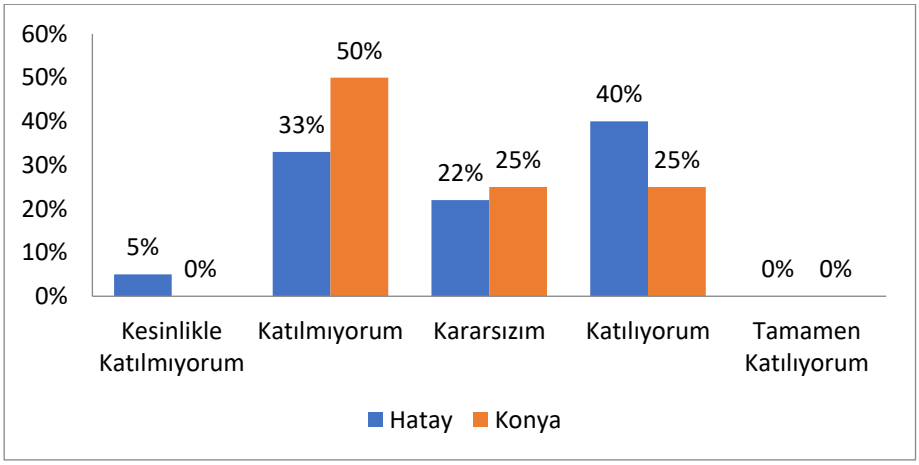

Tablo 4: Koordinasyon

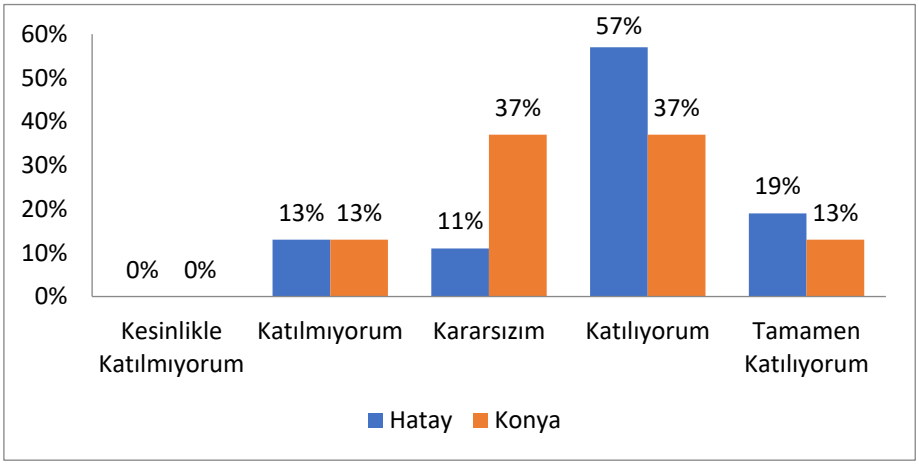

Göç alanıyla ilgili yükün neredeyse tamamını göç idareleri yerine getirmektedir. Göç olgusu karmaşık ve çözümü için üst düzey iş birliğinin gerekli olduğu olaylar bütünüdür. Göç politikası bir tür süreç yönetimidir. İldeki göç politikasının uygulanması aşamasında İl Göç İdaresi Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Jandarma Komutanlığı, İl Sağlık Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü başta olmak üzere bütün kurum ve kuruluşların koordineli bir biçimde çalışması gerekmektedir.

İl Emniyet Müdürlüğü ve İl Jandarma Komutanlığı göç olgusunun güvenlik boyutuyla ilgilenmektedirler. Hatay ilinde İl Göç İdaresi Müdürlüğü ile Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü arasında göç alanında iş birliği bulunmaktadır. İl Göç İdaresi Müdürlüğü yabancı refakatsiz çocukların GöçNet bilgi sisteminden tanımlamasını yapmaktadır. Yabancı çocuğun kimlik tanımlanması yapıldıktan sonra Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünden uzman personel tarafından teslim alınan çocuk, koruma evlerine yerleştirilmektedir. Koruma evlerinde barındırılan refakatsiz çocukların mülakatları psikolojik danışmanlar eşliğinde alınmaktadır. Refakatsiz çocukların ailesi bulunmuş veya sınır bölgesinde ise uzmanlar eşliğinde çocuk ailesine teslim edilmektedir. İl Göç İdaresi Müdürlüğü ve İl Sağlık Müdürlüğü arasında da göç

politikasının uygulanması konusunda etkileşim söz konusudur. Göç politikasının etkinliğini artırmak için kamu kurum ve kuruluşları kendi aralarında iletişim seviyesini üst düzeyde tutarak koordinasyonu sağlamaları gerekmektedir.

İletişim: Ankete katılan uzman ve uzman yardımcılarına, değerlendirmelerini istenilen bir diğer yargı ise 'İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin hizmet alacak yabancılarla, etkili bir iletişim kurduğunu düşünüyorum' yargısıdır. Tablo 5'te görüldüğü gibi Hatay ilinde; kesinlikle katılmıyorum %3 oranında, katılmıyorum %5 oranında, kararsızım % 11, katılıyorum % 57 ve tamamen katılıyorum ise % 24 oranındadır. Katılıyorum oranının yüksek çıkmasının sebebi İl Müdürlükleri çalışanlarının tercümanlar aracılığıyla veya bireysel olarak yabancılarla etkili iletişim yoluna gidebilmesinden kaynaklanabilir.

Tablo 5: İletişim

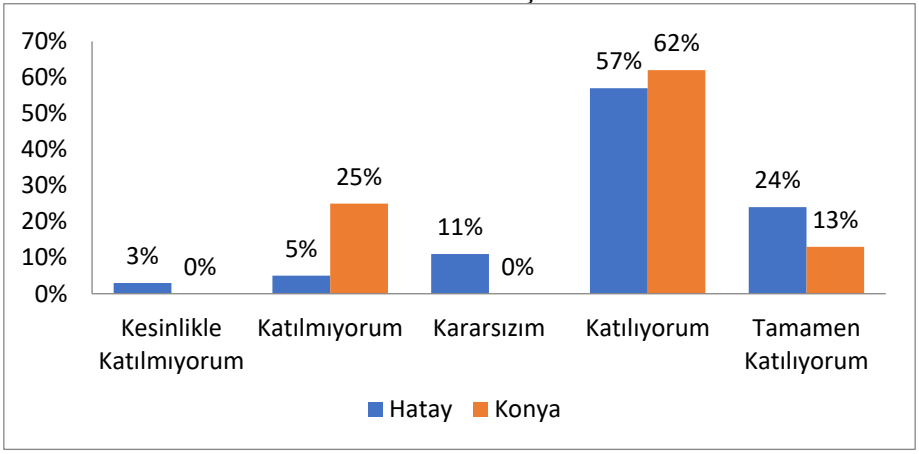

Konya ilinde uzman ve uzman yardımcıların vermiş olduğu cevaplara ilişkin bilgiler Tablo 5'de yer aldığı gibi kesinlikle katılmıyorum %0, katılmıyorum %25, kararsızım % 0, katılıyorum % 62 ve tamamen katılıyorum %13 oranındadır.

Fiziksel Olanaklar: Araştırmaya katılan uzman ve uzman yardımcılarına *'İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin fiziksel imkanlarının (çalışma şartları açısından) yeterli olduğunu düşünüyorum'*, yargısı yöneltilmiş olup Tablo 6'da görüldüğü gibi Hatay ilinde; kesinlikle katılmıyorum %0, katılmıyorum %13, kararsızım %11, katılıyorum %57 ve tamamen katılıyorum ise %19 oranında çıkmıştır. İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin bazılarına yeni binalar yapılmış olup bazılarına da boşta bulunan kamu binaları tahsis edilmiştir. Bu kamu binalarının belli başlı eksiklikleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından tamamlanarak hizmete hazır hale getirilmiştir. İl Göç İdaresi Müdürlüğünün araç ve gereç ihtiyacı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bağlı Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir. Hatay İl Göç İdaresi Müdürlüğü de önceden kamu binası olarak hizmet veren binayı onararak hizmet vermeye devam etmektedir. İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin araç ve gereç konusunda herhangi bir sıkıntı yaşadığı söylenmemektedir. İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin yeni kurulması nedeniyle modern araç ve gereçlere sahiptir. İl Göç İdaresi Müdürlükleri araç ve gerece ihtiyaç duyduklarında Genel Müdürlük tarafından ihtiyaçları zaman kaybetmeksizin karşılanabilmektedir.

Tablo 6: Fiziksel Olanaklar

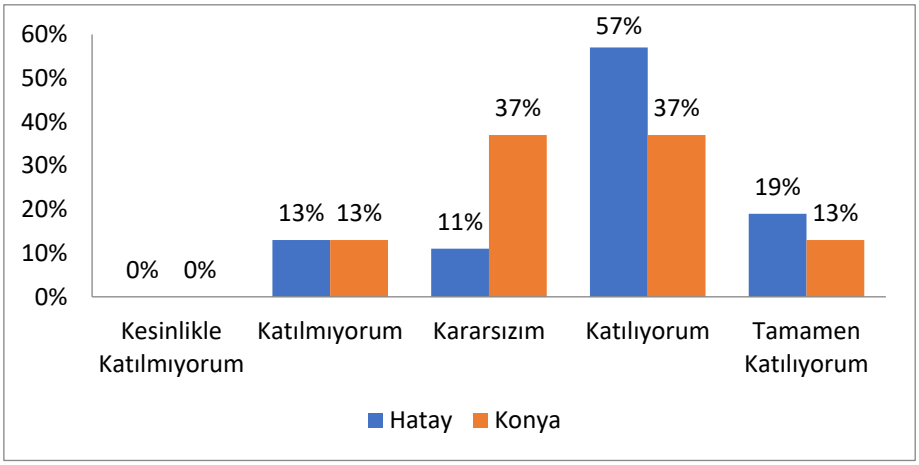

Tablo 6'da yer aldığı gibi Konya ilinde uzman ve uzman yardımcılarının ilgili yargıyı değerlendirme sonuçları şu şekildedir: Kesinlikle katılmıyorum %0, katılmıyorum %13, kararsızım %37, katılıyorum %37 ve tamamen katılıyorum ise %13 oranındadır. Konya İl Göç İdaresi Müdürlüğü daha önce hizmet verdiği binasından ayrılarak daha geniş ve yabancıların kolaylıkla ulaşabileceği hizmet binasına taşınmıştır.

Eğitim: Anket çalışmasına katılan uzman ve uzman yardımcılarına 'Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından çalışanlara kurumsal iş ve işlemler konusunda yeterli eğitimler verildiğini düşünüyorum', yargısını değerlendirmeleri istenmiştir. Tablo 7'de yer aldığı gibi Hatay ilinde; kesinlikle katılmıyorum %11, katılmıyorum %49, kararsızım %19, katılıyorum %8 ve tamamen katılıyorum % 3 oranında çıkmıştır. Katılmıyorum oranının yüksek çıkmasının sebebi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından teorik eğitimlerin verilmesi ve uygulama boyutunun eksik kalmasından kaynaklanabilir.

Göç idareleri kurulmasından itibaren Türkiye yoğun kitlesel göç akınlarına maruz kalmıştır. Hatay ili sınır ili olması nedeniyle bu göç dalgasından en çok etkilenen iller arasındadır. İl Müdürlüğü kuruluşunda yoğun bir şekilde göç olgusuyla uğraşmıştır. İl Göç İdaresi Müdürlüğü çalışanları yabancılarla birebir muhatap olmasından dolayı kötü fiziksel ortamlarda çalışabilmektedir. Bu durum personelin iş motivasyonunu düşürebilmekte ve verimliliğini azaltabilmektedir. Bu sorunun olumsuzluklarını azaltabilmek amacıyla Genel Müdürlük tarafından personele süreç yönetimiyle ilgili motivasyon artırıcı eğitimler verilebilir.

Tablo 7: Eğitim

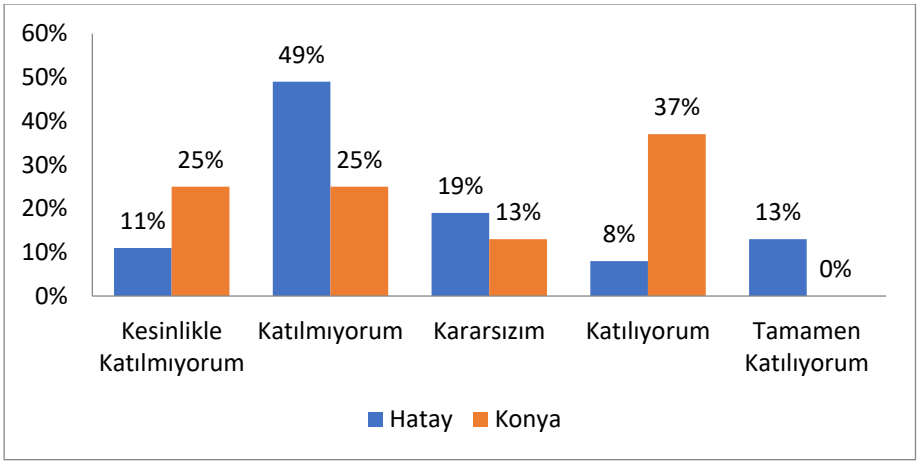

Konya ilinde ise; kesinlikle katılmıyorum %25, katılmıyorum %25, kararsızım %13, katılıyorum %37 ve tamamen katılıyorum %0 oranında çıkmıştır. Hatay ilinin aksine katılıyorum oranının yüksek çıkmasının sebebi ise Konya İl Müdürlüğündeki personel sayısının azlığından dolayı eğitimlere (özellikle uygulamalı eğitimlere) katılımın fazla olmasından kaynaklanabilir.

Bilgilendirme: Anket çalışmasına katılanlara 'Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yabancıların ihtiyacı olan bilgilendirmeleri yeterince yapabildiğini düşünüyorum' yargısı yöneltilmiş olup Tablo 8'de görüldüğü gibi Hatay ilinde; kesinlikle katılmıyorum %3, katılmıyorum %16, kararsızım %3, katılıyorum %67 ve tamamen katılıyorum %11 oranında çıkmıştır. Katılıyorum oranının yüksek çıkmasının sebebi Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün internet adresi, broşür, basın açıklaması vb. araçlar aracılığıyla gerekli bilgilendirmeleri yapabilmesinden kaynaklanabilir. Katılıyorum seçeneğinin fazla çıkmasının bir diğer nedeni de e-ikamet uygulamasının yabancı ve çalışanlar açısından kırtasiyeciliği önleyerek yapılan iş ve işlemler konusunda büyük kolaylıklar sağlamasından kaynaklanabilir.

Tablo 8: Bilgilendirme

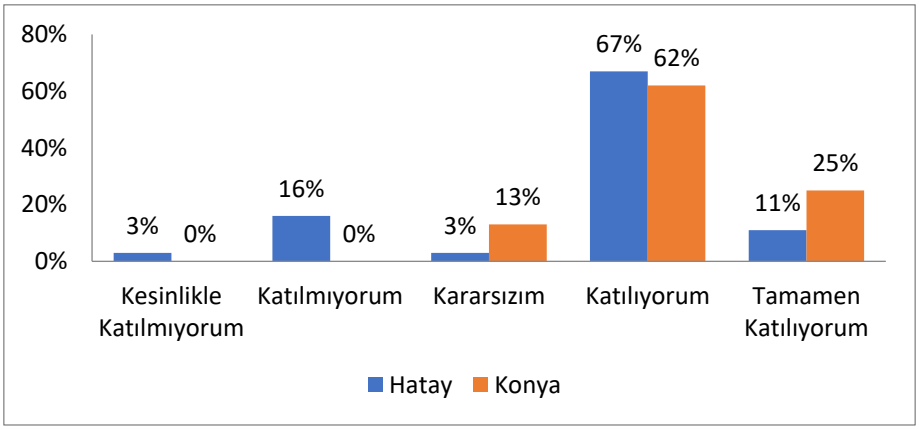

Konya ilinde ise uzman ve uzman yardımcılarının ilgili yargıyı değerlendirme sonuçları şu şekildedir: kararsızım %13, katılıyorum %62 ve tamamen katılıyorum %25 oranındadır. Konya İl Göç İdaresi Müdürlüğünde e-ikamet sistemi uygulanmaktadır. İlde ikamet tezkeresiyle kalan e-ikamet uygulamasından yararlanan yabancı sayısı bir hayli fazladır. Sistem kullanımında belli sıkıntılar yaşanmasına rağmen işlerliğini devam ettirerek göç politikasındaki yerini korumaktadır. Yabancıların sağlıklı bilgiye ulaşmaları göç politikasının uygulanması açısından önemlidir.

Hizmet Sunma Süresi: Anket çalışmasına katılanlara, 'İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin yabancılara verilmesi gereken hizmetleri mümkün olan en kısa sürede yerine getirdiğini düşünüyorum' yargısı yöneltilmiş olup Tablo 9'da görüldüğü gibi Hatay ilinde, katılmıyorum %19, kararsızım %11, katılıyorum %59 ve tamamen katılıyorum %11 oranında çıkmıştır. Katılıyorum oranının yüksek çıkmasının sebebi İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin yabancıların iş ve işlemlerini etkili ve yerinde çözmeye çalışmalarından kaynaklanabilir. İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde e-ikamet uygulaması başlatılmıştır. Düzenli göç olgusunu temsil eden e-ikamet uygulaması yabancılar için büyük kolaylık sağlamaktadır. Elektronik ortamda başvurusunu tamamlayan yabancıya sistem tarafından randevu günü ve saati belirlenmektedir. Yabancı randevu gününde İl Göç İdaresi Müdürlüklerine gelerek sıra beklemeksizin işlemini

tamamlayabilmektedir. Hatay İl Göç İdaresi Müdürlüğünde de e-ikamet sistemi uygulanmaktadır.

Tablo 9: Hizmet Sunma Süresi

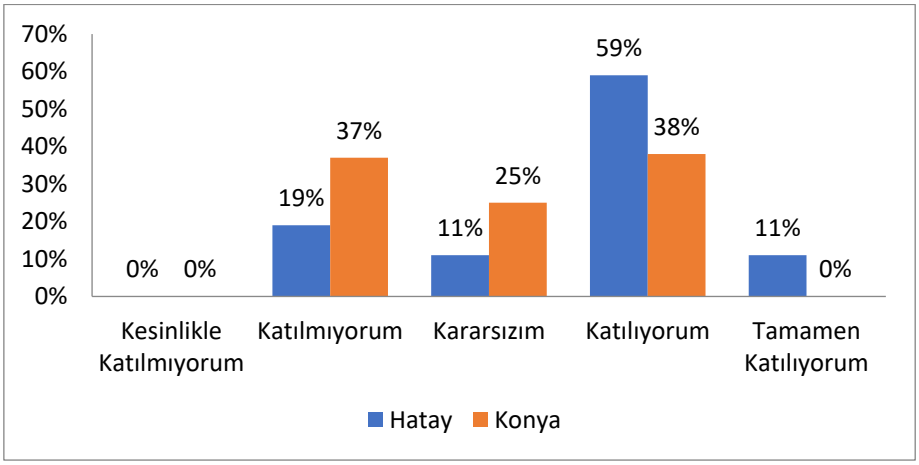

Konya ilinde ise; katılmıyorum %37 oranında, kararsızım %25, katılıyorum %38 ve tamamen katılıyorum % 0 oranında çıkmıştır.

Bilimsel Aktiviteler: Anket çalışmasına katılanlara 'Göç politikasının işleyişi ile ilgili yeterli sayıda çalıştay, seminer, konferans vb. faaliyetlerin yapıldığını düşünüyorum' yargısını değerlendirmeleri istenmiştir. Değerlendirme sonuçları Tablo 10'da yer aldığı gibi Hatay ilinde; kesinlikle katılmıyorum %8, katılmıyorum %54 oranında, kararsızım % 16, katılıyorum % 22 oranında çıkmıştır. Katılmıyorum oranının yüksek çıkmasının sebebi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün saha çalışmalarından dolayı yeterince bilimsel aktivitelere yer verememesinden kaynaklanabilir. Üniversitelerle iş birliği içerisinde bu faaliyetler artırılmaya çalışılmalıdır.

Tablo 10: Bilimsel Aktiviteler

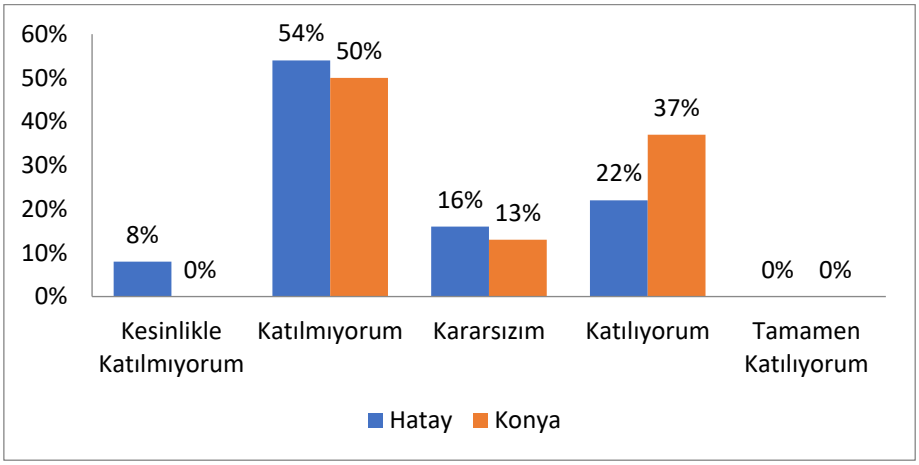

Konya ilinde ise; ilgili yargıya uzman ve uzman yardımcılarının %50 si katılmıyorum, %13'ü kararsızım, %37'si tamamen katılıyorum şeklinde değerlendirmiştir. Üniversitelerin, yerel yönetimlerin ve çeşitli aktörlerin yer aldığı diğer bir ifade ile hem uygulayıcıların hem de

bu konuyu teorik bazda çalışan araştırmacıların bir araya gelebileceği konferanslar düzenlenerek göç politikasındaki ve uygulamasındaki aksaklıkların tespit edilmesi sağlanabilir.

4 Sonuç

Türkiye göç alanında mevzuat çalışmalarına 1934 tarihli İskân Kanunu'nun yasalaşmasıyla başlamıştır. 1950 tarihli Pasaport Kanunu en kapsamlı kanunlardandır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsünün Belirlenmesine Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokol dünya göç anlayışının anayasası şeklindedir. Türkiye bu iki anlaşmayı çekince koyarak kabul etmiştir. Devlet, coğrafi konumu nedeniyle sözleşmeleri çekince koyarak kabul etmiştir. 2000'li yıllar mevzuat çalışmasının yoğun olarak yaşandığı yıllar olmuştur. Vatandaşlık Kanunu başta olmak üzere Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Kanun ve Avrupa Birliği üyelik sürecine bağlı olarak 2013 yılında yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu bunlardan bazılarıdır. Kanunlar çerçevesinde yönetmelikler ve uygulama talimatları yayınlanmıştır. Kanun'un, göç alanında mevzuat eksikliğini büyük ölçüde ortadan kaldırdığı söylenebilir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun yayımlanması ile birlikte kanunun uygulanmasını sağlayan idari teşkilatlanmalar oluşturulmuştur. Merkezi idare olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Taşrada İl Göç İdaresi Müdürlükleri kurulmuştur. Genel Müdürlük, 18 Mayıs 2015 tarihi itibari ile yabancılara yönelik iş ve işlemlerin devrini Yabancılar Şube Müdürlüklerinden alarak teşkilatlanmasını seksen bir ilde büyük ölçüde tamamlamıştır. Yurt dışı teşkilatlanması olarak Göç Ataşeliği ve Göç Müşavirliği düzenlenmiştir. Yurt dışı teşkilatlanması kurulma aşamasındadır. İl Göç İdaresi Müdürlüklerine bağlı ilçe müdürlüklerinin kurulma aşaması devam etmektedir.

Bu çalışmada, Göç İdareleri'nin göç politikasına yaptığı katkılar, Konya ve Hatay'da İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde çalışan İl Göç Uzmanı ve İl Göç Uzman Yardımcılarına yapılan anketler sonucunda tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda son zamanlarda en çok göç alan şehirlerden olan Hatay ve Konya İl Göç İdaresi Müdürlüğünde çalışan İl Göç Uzmanı ve İl Göç Uzman Yardımcıları ile anket gerçekleştirilmiştir. Yapılan anketler SPSS 21 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) ile analiz edilmiştir.

Anket çalışmasına katılanların çoğunluğu tarafından Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün ulusal göç politikası oluşturma çabası tam anlamıyla başarılı bulunmamıştır. Bunda Türkiye'de uygulanan göç politikasının yeni olması etkili olmuş olabilir. Göç politikasının mevzuat kısmı ile uygulama kısmının tam anlamıyla örtüşmediği anket çalışmasına katılanların çoğunluğu tarafından söylenmiştir. Sağlam temellere dayanan göç politikası oluşturmak için ulusal, uluslararası ve yerel aktörlere yer verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Ankete katılanlar tarafından İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin, hizmet alacak yabancılarla sağlıklı ve etkili bir iletişim kurduğu belirtilmiştir. İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin çalışma şartları açısından fiziksel imkanların yeterli olduğu vurgulanmıştır. Hatay ilinde katılanların oranı, Konya iline göre daha fazla çıkmıştır. Bu farklılık, Konya ilinde yaşanan GöçNet bilgi sistemi ve e-ikamet gibi uygulamalardan kaynaklı sistemsel sorunlarla ilgili olabilir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından kurumsal iş ve işlemler konusunda yeterli eğitimlerin verilmediği düşünülmüştür. Konya ilinde katılmayanların oranı Hatay iline göre daha az çıkmıştır. Bu farklılık Konya ilindeki personel azlığı nedeniyle daha fazla eğitime katılabilme imkanlarının olmasından kaynaklanabilir.

Ankete katılanların çoğu, İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin ildeki göç politikasının uygulanması aşamasında aktörler arasında koordinasyonun sağlandığını belirtmiştir. Bu

duruma Hatay ilinde katılanların oranı, Konya iline göre daha fazla çıkmıştır. Bu farklılık Konya ilinde uygulanan göç politikasında bir bütünlüğün sağlanamamasından kaynaklanabilir. Göç politikasının uygulanmasını kolaylaştırmak için diğer kurum ve kuruluşlar arasında külfet paylaşımı ilkesi gereğince görev dağılımının yapılması gerektiği söylenmiştir. İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde hizmet alacak yabancıların kendilerini güvende hissedebildikleri ve verimli hizmet aldıkları anket çalışmasına katılanlar tarafından ifade edilmiştir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün, yabancıların ihtiyacı olan bilgilendirmeleri yeterince yapabildiği ankete katılanların çoğu tarafından vurgulanmıştır. Göç politikasının bilimsel arka plan çerçevesinde yürütülmediği anket çalışmasına katılanların çoğunluğu tarafından söylenmiştir. Bu durumun ortadan kaldırılması için göç politikasının uygulanması aşamasında üniversitelerle iş birliği yoluna gidilebilir. Göç politikasının uygulanması aşamasında sivil toplum kuruluşlarının etkin rol alması gerektiği söylenmiştir.

İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin yabancılara verilmesi gereken hizmetleri mümkün olan en kısa sürede yerine getirdiği ankete katılanlar tarafından belirtilmiştir. Bu duruma Hatay ilinde katılanların oranı, Konya iline göre daha fazla çıkmıştır. Bu farklılık, Konya ilinde yaşanan teknik sorunlar nedeniyle yabancılara verilen hizmetlerin zamanında yerine getirilememesinden kaynaklanabilir.

Göç politikası illere göre farklılık arz etmektedir. Bu farklılığın oluşmasında illerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları rol oynayabilmektedir. Göç politikasının uygulanmasında yeknesaklığın sağlanması gerekmektedir. Göç politikasının uygulama aşamasında etkinliğin sağlanması için uluslararası, ulusal ve yerel aktörlere daha çok yer verilmelidir. Göç olgusunun sivil ayağı ön planda tutulmalıdır. Göç konusunun sosyal bir olgu olduğu unutulmadan külfet paylaşımı ilkesi gereğince kamu kurumları ve yerel yönetimler arasında görev paylaşımı yapılarak göç politikasının etkinlik derecesi artırılmalıdır. İllerde kurumsal koordinasyonun artırılması gerekmektedir. İllerde uygulanan göç politikasındaki yükün tamamı İl Göç İdaresi Müdürlüklerine bırakılmamalıdır. Kurumsal koordinasyon artırılarak göç politikasındaki görev dağılımı eşit bir şekilde yapılmalıdır. Göç politikasının sahada başarıya ulaşabilmesi için e-ikamet gibi yenilikçi uygulamaların sayısı artırılmalıdır. Türkiye'de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yayımlanmadan önce göç politikası güvenlikçi bakış açısıyla yönetildiğinden dolayı bürokratik engeller ve kırtasiyecilik daha fazla görülmekteydi. Kamu bürokrasisini ve kırtasiyeciliği en aza indiren e-ikamet gibi yenilikçi uygulamaların sayısı artırılmalıdır. Göç politikasının etkinliğini artırmak amacıyla yabancılarla daha iyi iletişim seviyesi oluşturulması gerekmektedir. Yabancılarla etkili iletişim kurmak amacıyla basın yayın araçları daha fazla kullanılmalıdır. Göç politikasının yerleşmesi açısından uyum çalışmalarına öncelik verilmelidir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yabancıların uyumuna yönelik uyum buluşmaları illerde düzenlenmeye devam etmektedir. Uyum çalışmaları, şehirlerdeki yabancıların gettolaşmalarını engelleyerek sosyal barışın sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

Akıncı, B., Ahmet Nergiz ve Ercan Gedik (2015). "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), ss.58-83.

Çiçekli, B. (2013). *Açıklamalı Göç ve İltica Hukuku Terimleri Sözlüğü***.**

Erdoğan, M.; Yelda Devlet Karapınar ve Deniz Aydınlı (2013). "Türkiye'nin Göç Politikası", *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama***,** (Ed.) Mete Yıldız ve Mehmet Zahid Sobacı, Ankara: Adres Yayınları, 1.Baskı, ss.422-465.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2015). *2013 Türkiye Göç Raporu,* Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:32.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, *Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı*, www.goc.gov.tr, (16.04.2019)

Göç Müdürlüğünün Görevleri, http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-mudurlugun-gorevleri_274_275_752 , (30.05.2019).

Ökmen, Ö. (2010). "Yabancılar Hukukunda Göçmenler", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Saylam, S. (2006). "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) Dergisi*, (5), ss.33-44.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, http://sozluk.gov.tr (31.05.2019).

Ünalan, T. (1998). "Türkiye'de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi'', *Türkiye'de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı Bildiriler Kitabı***,** (Ed.) Ahmet İçduygu; İbrahim Sirkeci; İsmail Aydıngün, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, ss.91-103.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (29.05.2019).

A COMPARATIVE STUDY ON INTERNATIONAL MIGRATION POLICIES AND MIGRATION MANAGEMENT STRATEGIES OF POLITICAL PARTIES: JUNE 24, 2018 GENERAL ELECTIONS

Ahmet CEYLAN[1], Nazlı Can AKINBİNGÖL[2]

Abstract

Following the Arab Spring process that began in 2010, the events in Syria in 2011 caused mass migration movements. Turkey, Lebanon and Jordan are located in the center of the international migration movements of Syrian origin. As of February 2019, the number of Syrian refugees under Temporary Protection in Turkey was 3.644.342 and Turkey was one of the top refugee countries in the international public opinion. The international movement for Migration, which started in 2011, has gained a political identity and has been involved in the migration policies of the political parties. The migration policies, which are important agenda items of international politics, were among the topics discussed in the most recent general elections in Turkey. The study discussed the international migration policies of the ruling candidate political parties in a comparative manner and discussed the general approaches to migration management. The aim of the study was to analyze the international migration policies and commitments of the ruling candidate political parties on the international migration process. An examination of these policies is important because political parties will shapethe country's immigration policies if they are governments. In the conclusion of the study, the findings obtained from the international migration policies of the five political parties that have the ability to represent theTurkish Grand National Assembly as a result of the 24 June 2018 General Elections; The Syrians under temporary protection have been examined mutually on the various sub-headings, particularly irregular migration and brain migration.

Keywords: General Elections Of June 24, 2018, International Migration, Syrians, Migration Policies, Temporary Protection.

SİYASAL PARTİLERİN ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI VE GÖÇ YÖNETİMİ STRATEJİLERİNE İLİŞKİN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME: 24 HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİMLERİ

[1] Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, ahmetceylan.politik@gmail.com
[2] Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, nazlican.akinbingol@hotmail.com

Özet

2010 yılında başlayan Arap Baharı sürecini takiben 2011 yılında Suriye'de meydana gelen olaylar, kitlesel göç hareketlerine sebebiyet vermiştir. Türkiye, Lübnan ve Ürdün, Suriye kökenli uluslararası göç hareketlerinin merkezinde yer almıştır. 2019 yılı Şubat ayı itibariyle Türkiye'deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeli sayısı 3.644.342 olmuş ve Türkiye, uluslararası kamuoyunda en çok mülteci barındıran ülkelerin başında yer almıştır. 2011 yılında başlayan uluslararası göç hareketi, siyasallaşan bir kimlik edinmiş ve siyasal partilerin göç politikalarında yer edinmiştir. Uluslararası siyasetin önemli gündem maddelerinden olan göç politikaları, Türkiye'deki en yakın tarihli genel seçimlerin tartışılan konularından olmuştur. Çalışma, iktidar adayı siyasal partilerin uluslararası göç politikalarını karşılaştırmalı bir şekilde tartışmış ve göç yönetimlerine ilişkin genel yaklaşımları ele almıştır. Çalışmanın amacı, siyasallaşan uluslararası göç sürecine ilişkin iktidar adayı siyasal partilerin uluslararası göç politikalarını ve vaatlerini tahlil etmek olmuştur. Bu politikaların incelenmesi, vaat sahibi siyasal elitlerin iktidar adayı olmaları ve iktidara gelmeleri durumunda ülke göç politikalarını şekillendirecek olmaları nedeniyle önem taşımıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri neticesinde TBMM'de temsil kabiliyeti yakalayan beş siyasal partinin uluslararası göç politikalarından elde edilen bulgular; geçici koruma altındaki Suriyeliler, düzensiz göç ve beyin göçü başta olmak üzere çeşitli alt başlıklardaki yaklaşımlar üzerinden karşılıklı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri, Uluslararası Göç, Suriyeliler, Göç Politikaları, Geçici Koruma.

1 Giriş

Arap Baharı sürecinin Suriye'deki yansımalarını takiben başlayan uluslararası göç hareketliliği, 2011 yılı itibariyle Türkiye'de de hissedilmeye başlanmıştır. Sürecin başlangıç aşamasında olması ve ülke kamuoyunda ses getirecek yoğunluğa ulaşmaması nedeniyle 12 Haziran 2011 tarihli genel seçimler, söz konusu göç hareketinin tartışılmasında önemli bir platform olmamıştır. Ülke sathında siyasallaşan uluslararası göç süreci, ülke yönetimine talip siyasal partilerce 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri ile ilk kez kamuoyuna ayrıntılı politik yönelimler olarak arz edilmiştir. Süreci takiben siyasal elitlerin ülke yönetimine talip oldukları tüm seçimler, özellikle de merkezi idareye talip olunması nedeniyle genel seçimler, uluslararası göç politikalarının irdelenmesi konusunda özel önem taşımaya başlamıştır.

24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde beş siyasal parti, ittifaklar yahut ülke geneli %10'luk seçim barajını aşmak suretiyle TBMM'de temsil kabiliyeti yakalamıştır. Çalışmanın sınırlılığı bu nedenle beş siyasal parti üzerinden belirlenmiştir. Çalışmanın metodolojisi göç araştırmalarının bir alt alanı olarak uluslararası göç incelemeleri üzerinden vücut bulmuştur. Çalışma içerisinde göç kavramı ve uluslararası göç başlığı ele alınmış, Türk göç hukuku üzerinden bir inceleme sonrasında siyasal partilerin seçim süreçlerindeki uluslararası göç politikaları irdelenmiştir. Çalışmanın gönderilmek üzere hazırlandığı yayın sahası gereği, siyasal partilerin iç göç konusundaki vaat ve politikaları ele alınmamış, uluslararası göç yönelimleri irdelenmiştir. Yazılı beyanlar temel alınmak suretiyle siyasal partilerin seçim bildirgeleri incelenerek uluslararası göç politikaları karşılaştırmalı olarak takip edilmiştir. Bildirgede, son dönemde karşılaşılan uluslararası göç hareketinin merkezinde olması nedeniyle "Suriyeli" "geçici koruma", Türk göç hukukunda bir süre yer edinmesi nedeniyle "misafir",

uluslararası göç hukukunda yer edindiği için "göçmen", "mülteci", "sığınmacı" gibi temel bazı kelimelerin taranmasına ve ilgili bölümlerin dikkatle irdelenmesine önem atfedilmiştir.

Çalışmada ele alınan zaman dilimi çerçevesinde ülke genelinde 3.600.000'in üzerinde geçici koruma altında Suriyelinin bulunması, düzensiz göç konularının gündemde olması ve siyasal partilerin beyin göçü üzerine filizlenen çeşitli söylemleri, ülke yönetimine talip siyasal partilerin uluslararası göç politikalarının irdelenmesini gerekli kılmıştır. Zira vaat sahibi siyasal partilerin ülke genelinde iktidar namzeti pozisyonunda bulunmaları, kendilerinin uluslararası göç konusundaki yönelimlerinin incelenmesini zaruri bir öneme haiz kılmıştır.

Çalışmada arşiv araştırması ve literatür taraması yöntemlerinden istifade edilmiştir.

2 Göç ve Uluslararası Göç

Göç ve içermiş olduğu çok yönlü etkileşimler, pek çok tanımlamada insanlık kadar eski bir olgu olarak tartışılmaktadır. Göç, insanlığın ortaya çıkışından itibaren çok yönlü bir etkileşim içerisinde ekonomik, siyasal, psikolojik, antropolojik, sosyolojik ve nüfus bilimi çerçevesinde ele alınabilecek bir olgu olarak sivrilmiştir (Yalçın,2004: 3-4).Uluslararası Göç Örgütü'ne göre göç: "*Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir.*" olarak tanımlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç Terimleri Sözlüğü, 2009).

Türk Dil Kurumu (TDK) göç kavramını "*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret*" şeklinde ele almıştır (Türk Dil Kurumu, Göç, 2019). Menşe ve hedef bölgede değişimlere sebebiyet verebilecek bir olgu olarak göç, insanların bireysel ya da toplu olarak, bir amaç çerçevesinde yer değiştirmeleridir. Doğal, toplumsal, siyasal ya da ekonomik gerekçelerden meydana gelen göç hareketinin öznesi konumundaki kişi ya da gruplar göçmen olarak ele alınmaktadır (Peköz, 2012: 31).

Göç olgusu çeşitli alt başlıklar çerçevesinde irdelenebilmektedir. İradeyi etkileyen faktörlere göre serbest ve zorunlu göç ayrımı ön plana çıkmaktadır. Göçün zaman boyutuna göre mevsimlik ve daimî göç kategorileri irdelenebilmektedir. Göç hareketinin yönelim gösterdiği egemenlik alanına göre iç ve dış (uluslararası) göç, göçün yoğunluğuna göre ise kitlesel ve bireysel göçler olarak incelenmektedir. (Yıldız, 2018: 8-14). En basit yaklaşımla kişilerin yaşadıkları yerlerden uzağa yerleşmelerini içeren göç olgusu her şeyden önce coğrafi bir olgu olarak sivrilmektedir. Bu bağlamda göçün bir alt başlığı olarak ele alınabilecek olan uluslararası göç sade bir tanımla; insanların geçici yahut kalıcı olarak bir ülkeden çıkış yaparak hedefteki yeni bir ülkeye yönelim göstermesidir. Bu süreç yeni bir toplumsal grupla yaşamayı ve uyum süreçlerini ele alan geniş bir yelpazeyi içermektedir (Bartram vd.,2017: 13). Uluslararası göç hareketi, göç veren menşe ülke ile göç alan hedef ülke arasında devam eden çok boyutlu bir iktisadi, siyasal, kültürel ve demografik bağ içermektedir (Faist,2003: 30).

Uluslararası göçün bir alt başlığı olarak irdelenebilecek olan ''mültecilik'' kavramının tarihsel gelişiminde dünya savaşları önemli bir yer edinmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan mülteci krizine çözüm üretebilmek amacıyla, 1920 yılında Fridtjof Nansen'in öncülüğünde Milletler Cemiyeti çatısı altında inşa edilen ''Mülteciler Yüksek Komiserliği'' gelişim göstermiştir (Hazan, 2016: 186). İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni dünya düzeni,

soğuk savaş süreci çerçevesinde yeni bir mülteci rejimi gereksinimi doğmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem içerisinde vücut bulan yeni mültecilik rejiminin inşasında önem arz etmiştir. Cenevre Sözleşmesine göre mülteci şu şekilde ele alınmıştır: "*1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs*" (TBMM, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 1951).

Türkiye, coğrafi çekince şartı koymak suretiyle Cenevre Sözleşmesi'ni 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamıştır. Türkiye, şerh olarak konulan coğrafi sınırlama şartı ile yalnızca Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul edeceğini deklare etmiştir. Türkiye, bahsi geçen sözleşmeyi zaman şerhi ile de imzalamıştır. Avrupa Konseyi üyesi ülkeler dışından gelenler ise mülteci olarak değil sığınmacı statüsü çerçevesinde değerlendirilmiştir (Erdoğan, 2018: 44-45). 1967 ek protokolü çerçevesinde mülteci kabulünde zaman çekincesini kaldırmış olan Türkiye, coğrafi çekince şartını devam ettirmiştir (Erder, 2018: 164).

2.1 Arap Baharı ve Suriye Krizi

Çalışmanın odağını oluşturan Suriye krizinin çıkış noktası ve krizle birlikte gelişim gösteren kitlesel göç hareketinin doğuşunda, Arap Baharı süreci önem arz etmiştir. Arap Baharı olayları Tunus'tan başlayarak yayılım gösteren zincirleme bir sürece haiz olmuştur. 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta Muhammed Buazizi isimli satıcının tezgâhına el konulması ve bahsi geçen gelişme üzerine Buazizi'nin trajik intihar girişimi sürecin uluslararası kamuoyundaki başat sembolü olarak kabul görmüştür. Tunus, Mısır, Libya ve çeşitli Arap ülkelerinde peşi sıra gelişim gösteren toplumsal olaylar silsilesi, Suriye'ye de uzanmıştır. Esasen Suriye'deki Baas rejimi, Arap Baharı sürecinin öncesinde de, iktidarı sürdürdüğü süreç içerisinde çeşitli siyasal şiddet olayları ile bir arada anılmıştır. Uluslararası kamuoyunda yakından gözlemlenen bu olayların başında; 1982 tarihli "Hama katliamı", muhalif gruplara karşı istihbarat teşkilatının kullanımı, Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri cinayeti gelmiştir (Baczko vd., 2018: 26).

Arap Baharı olaylarının Suriye'deki yansımaları çerçevesinde, 2011 yılı itibariyle Suriye'de çatışmalar, bir iç savaş kimliği taşımaya başlamıştır. Suriye'deki çatışmaların iç savaş olarak nitelendirilmesine olanak tanıyan çeşitli sembolik vakalar ön plana çıkmıştır. İlgili olayların öncül kabul edilebilecek örneklerinden birisi Dera'da vuku bulmuştur. Dera'da 2011 yılının Mart ayında "Halk Sistemin Yıkılmasını İstiyor" sloganının duvara yazılması hasebiyle 16 öğrenci tutuklanmıştır. Öğrencilerin cezaevinde işkence gördüğü yönündeki haberler üzerine protestocular, 15 Mart 2011 tarihinde Şam Emevi Camii'nde kıldıkları öğle namazını takiben, Hamidiye Kapalı Çarşısı'nda yönetim karşıtı bir protesto yürüyüşü gerçekleştirmiştir. Yürüyüş, rejime karşı önemli bir muhalif politik yansıma olarak not edilmiş ve "ilkler" arasında yer almıştır. Mart ayından Haziran ayına gelinen süreçte toplumsal gerilim artış göstermiştir. 3-4 Haziran 2011 tarihlerindeki olaylar, Suriye'de yaşanan gelişmelerin uluslararası kamuoyunda bir iç savaş olarak nitelendirilmesinde önem taşımıştır. 3 Haziran 2011 tarihinde Hama'da Asi Meydanında yaklaşık 50 bin kişinin gerçekleştirdiği yönetim karşıtı protesto gösterisi, Şam rejimine bağlı askeri birlikler tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. 4 Haziran tarihinde Suriye ordusu Cisr Eş-Şugur kentine hava saldırısı düzenlemiştir. Suriye'de 3-4 Haziran 2011 tarihinde yaşanan silahlı çatışmalarda çok sayıda güvenlik görevlisi ve

protestocunun yaşamını yitirmesi, iç savaşın başlangıç sembolleri arasında not edilmiştir (Hürriyet, İç Savaş Üçüncü Yılında, 2013).

2.2 Türkiye'ye Suriyeli Göçünün Başlangıcı ve Aşamaları

Suriye'de yaşanan insani krizin büyümesi sonucunda, Suriye'den Türkiye'ye yönelen ve 29 Nisan 2011 tarihinde Cilvegözü sınır kapısından giriş yapan ilk grup, ilk çadır kent alanı olarak kurgulanan Yayladağ merkezine yerleştirilmiştir. 300-400 arasında Suriye vatandaşının, Cilvegözü sınır kapısına doğru hareketlenmesi Suriye'den Türkiye'ye yönelik ilk toplu nüfus hareketi olma hüviyeti ile önem taşımıştır. Nüfus hareketi sırasında gerekli tedbirler alınmaya başlanmış; 252 Suriye vatandaşı sınırdan içeri alınarak Hatay'daki bir spor salonunda geçici konaklama olanağı sunulmuş ve temel ihtiyaçlar çerçevesinde gıda gereksinimleri sağlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Geçici Koruma, 2019). 2011 yılının Haziran ayında ise Altınözü ve Boynuyoğun çadır kentleri inşa edilmiştir. Yaşanan sınır ötesi hareketlilikle ilgilenilmesi için T.C Başbakanlık Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) ve Türk Kızılayı görevlendirilmiştir (Erdoğan, 2018: 7).

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2012 yılının Ağustos ayında gerçekleştirmiş olduğu değerlendirmede Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli sayısının 100.000'i aşması durumunda, olayın mülteci krizinin ötesinde bir kitlesel sığınma mahiyeti taşıyacağını ve Birleşmiş Milletler'in sorumluluk almaya çağrılacağını belirtmiştir. Bahsi geçen sayı çeşitli açıklamalar çerçevesinde Türkiye'nin "*kırmızı çizgisi*" olarak addedilmiş ve kamuoyunda bu bağlamda ele alınmıştır (Sabah, Suriyeli Sayısı Yüz Bini Geçerse, 2012). Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 2012 yılı Ekim ayında yapmış olduğu değerlendirmede; Türkiye'de 100. 363 Suriye vatandaşı bulunduğunu belirtmiştir. Söz konusu açıklamada, Hatay'da 5, Şanlıurfa'da 2, Gaziantep'te 3, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Adıyaman'da 1'er olmak üzere 13 çadır kentle Kilis'te 12 bin kişilik 1 konteyner kent kurulduğu da belirtilmiştir (NTV, Suriyeli Sığınmacı Sayısı Yüz Bini Aştı, 2012).

2013 yılında açıklanan göç raporuna göre, 2012 yılında ''Geçici Koruma Altına alınan Suriyelilere Ait Biyometrik Kayıtlar'' çerçevesinde kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 14.237 olurken, 2013 yılında bu sayı 224.655 olmuştur. Takip eden yıllar, kitlesel sığınmanın güç kazandığı süreç olarak ön plana çıkmıştır. Resmi verilere göre, 2014 yılında bu sayı 1.519.286 olarak not edilmiştir. 2015 yılında sayının 2.503.549'a yükseldiği gözlemlenmiştir. 2016 yılında geçici koruma altına alınan Suriyelilerin biyometrik kayıt sayısı 2.834.441 olmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016 Türkiye Göç Raporu, 2016). 15 Mart 2017 itibariyle Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce, Türkiye'de bulunan 2 milyon 957 bin 454 Suriyelinin biyometrik verileriyle kayıt altına alındığı bildirilmiştir (Hürriyet, Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Sayısı, 2017). Sayının dönemsel ilerleyişindeki son resmi veri ise 7 Şubat 2019 tarihinde açıklanmıştır. Buna göre Türkiye'deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeli sayısı 3.644.342 olmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma, 2019).

2.3 Türk Göç Hukukuna Bir Bakış

Türk göç hukukunun temel taşları olarak 1934 tarihli İskân Kanunu, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanarak, 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe giren ve 359 Sayılı Onay Kanunu 5 Eylül 1961 tarihinde ve 10898 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Cenevre

Sözleşmesi, sözleşmenin 1967 Ek Protokolü, 1994 tarihli "İltica Yönetmeliği" ve 2006 tarihli yeni İskan Kanunu ön plana çıkmıştır.

1923 tarihli iskân Kanunu, göçebe ve sürgünlerin iskanını, 1926 tarihli kanun ise mübadilleri esas almıştır (Erder, 2018:114). 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu, Türkiye'nin göç politikasının temel taşlarından olmuştur. 1934 tarihli kanunun 3.maddesinin gözlemlenmesi, yasanın ulus-devlet anlayışı çerçevesinde gelişim gösteren ruhunun idraki noktasında önem arz edecektir: "*Türkiyede yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek istiyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararileteşbit olunur*." (T.C. Resmî Gazete, İskan Kanunu, 1934: 4003).

Kanun, ulus-devlet anlayışının yansıması çerçevesinde homojen bir Türk kimliği yaratmak gayreti ile "Türk soylu ve Türk kültürüne" bağlı göçmen yahut mülteci kabulünü benimsemiş ve onların göçünü teşvik eden bir yönelim takip etmiştir (İçduygu, 2012: 11-12).

1951 Cenevre Sözleşmesi uluslararası göç hukuku ve mültecilik rejimi açısından kritik bir öneme haiz olmuştur. Mültecilik tanımı ilgili sözleşme ile yapılmış ve Türkiye, coğrafi ve zaman çekince şartları koymak suretiyle Cenevre Sözleşmesini 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamıştır. Türkiye, şerh olarak konulan coğrafi sınırlama şartı ile yalnızca Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul edeceğini ilan etmiştir. Öte yandan 1967 ek protokolü çerçevesinde zaman şerhini kaldıran Türkiye, coğrafi çekincesini sürdürmüştür.

1994 tarihli "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" çerçevesinde coğrafi çekince şartı korunmak suretiyle mülteci şu şekilde ele alınmıştır: "*Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır.*"(T.C. Resmi Gazete, 3941 Sayılı 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu ile Bağlı (A) ve (B) İşaretli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına ve Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun, 1994: 7).

Türk göç hukukunun gelişim sürecinde 2013 ve 2014 yılları ise özel önem arz etmiştir. 11 Nisan 2013 tarihinde Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu göç sorunlarının çağın değerleri ön plana alınarak daha verimli çözümler üretilebilmesi amacıyla, 28615 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* çıkarılmıştır. Yasanın kabulü çerçevesinde, 81 il, 148 ilçe ve yurt dışında örgütlenmek hedefi ile İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur. (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Hakkımızda, 2017). Yasa ile Avrupa'dan gelenler için mültecilik tanımı devam etmiştir. Bu minvalde coğrafi çekince şartının sürdürülmesi istikametinde bir yönelim izlenmiştir. Ayrıca şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma terimleri Türk göç literatüründe yer edinirken, sığınmacı kavramı yerini şartlı mülteci ifadesine bırakmıştır. Kitlesel göç hareketleri hususunda ise geçici koruma statüsü tercih edilmiştir (Erdoğan,2018: 51-52).

Suriyelilerin nasıl tanımlanacağı kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. Göçün başlangıcı ile birlikte Suriyeliler, resmi yetkililerce kimi zaman mülteci olarak ele alınmışlar, takiben kısa süre içerisinde misafir olarak tanımlanmışlardır. İçişleri Bakanlığınca 30 Mart 2012 tarihinde konu özelinde ilk yönerge yayınlanmıştır. Yönerge; ‘’*Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge''* ismini taşımıştır. 2014 yılında ise Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Demirel,2015: 50). 22 Ekim 2014 tarihli yönetmelikte şu değerlendirmede bulunulmuştur: "*28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak Türkiye sınırına gelen veya sınırları geçen Suriye vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınacaklar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz"* (T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014: 6220).

Geçici koruma altındaki Suriyeliler hakkında bir diğer önemli hukuki düzenleme ise çalışma hakkı konusunda olmuştur. Türkiye'de mülteci ve sığınmacıların çalışma izni 4817 sayılı "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun" kapsamında düzenlenmiştir. 2016 yılının ocak ayında gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu toplantısı ile Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışma izinleri konusunda düzenlemeye gidilmesi kararlaştırılmıştır. İlgili düzenleme ise 2016 yılı şubat ayında yürürlüğe girmiştir. Düzenleme çerçevesinde geçici kimlik belgeleri hazırlanan Suriyeliler, belgelerinin hazırlanmasını takiben 6 aylık bir zaman zarfının tamamlanması ile ikamet ettikleri illerde çalışma iznine başvuru hakkı kazanmışlardır. Öte yandan çalışma izni ile ilgili önemli bir sınırlama da getirilmiş ve çalışılan işyerinde geçici koruma altındakilerin, genel işçi sayısının %10'ununu geçemeyeceği belirtilmiştir (Şimşek,2017: 20).

3 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde TBMM'de Grup Oluşturarak Temsil Kabiliyeti Kazanan Siyasal Partilerin Seçim Bildirgelerindeki Uluslararası Göç Politikaları

3.1 AK Parti

Adalet ve Kalkınma Partisi 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, "Güçlü Meclis Güçlü Türkiye Güçlü Hükümet Yaparsa Yine Ak Parti Yapar" başlığı ile kamuoyuna sunulmuştur. Beyanname 360 sayfadan oluşmuştur. Göç ve ona ilişkin konular "İnsan ve Toplum" bölümünün içerisinde ayrıca konumlandırılmıştır. Beyannamede, "göç" kelimesi 29 kez, "mülteci" kelimesi 7 kez, "Suriyeli" ifadesi 22 kez tercih edilirken, "göçmen" sözcüğü 7 kez, "sığınmacı" sözcüğü 14 kez, "geçici koruma" 9 ve "misafir" sözcüğü ise 5 kez kullanılmıştır (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018).

Göç başlığı altında Türkiye'ye yapılan nitelikli nüfus göçünden azami derecede faydalanılacağı göçmenlerin ülkede bulundukları süre boyunca sosyo-ekonomik hayatın içerisinde değer üretmelerinin sağlanacağı belirtilmiştir (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 134). Göç konusu "neler yaptık" ve "neler yapacağız" olmak üzere iki bölümde irdelenmiştir. "Neler yaptık" başlığı içerisinde Türkiye'nin ekonomik ve coğrafi özellikleri nedeniyle göç almaya devam edeceği vurgulanmıştır. Türkiye'ye gelenlere yönelik çalışma izni sayısının 2016 yılında 74

bine çıktığı açıklanmıştır. Türkiye'nin Suriye'de yaşananlar sonrası ülkeye gelen sığınmacılara açık kapı politikası uygulayarak insani yardım refleksi gösterdiğini bu nedenle de dünyada en fazla sığınmacı kabul eden ülke konumuna geldiği belirtilmiştir. Bu başlık altında ayrıca sığınmacılara yönelik barınma merkezleri, çadırkent, konteynr kent hizmetlerinden bahsedilmiştir (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 134-135).

"*Düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı ile daha aktif mücadele etmek maksadıyla kurumsal yapımızı güçlendirdik.*"ifadesi ile göçmen kaçakçılığı sorununa dikkat çekilmiştir (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 46).

Beyannamede beyin göçü olgusuna değinilmiş ve çeşitli ülkelerde, Türkiye'ye yönelik beyin göçünü sağlamak ve yüksek nitelikli işgücünü çekmek amacıyla yurtdışı tanıtım ofisleri kurulacağı yönünde bir değerlendirmede bulunulmuştur (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 127).

Parti beyannamesinde, Türkiye'deki uluslararası göç alanındaki koruma sahasını geliştirmek amacıyla Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun çıkarıldığı vurgulanmıştır. "*Kitlesel akın durumlarında sağlanacak 'Geçici Koruma' sistemi, bu kanun ile yasal dayanak kazanmıştır.*" ifadesine yer verilerek konu ile ilgili kanunlaşma hareketine dikkat çekilmiştir. Eğitim hizmetleri, eğitim kursları, Türkçe öğretimin yaygın eğitim kapsamına alınması, verilen dil eğitimi dikkat çekilen diğer konular arasında yer almıştır. Bu durum Türkiye'de bulunan uluslararası göçmenlerin uyum ve entegrasyon süreçleri çerçevesinde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 135).

Uluslararası göç konusunun önemli bileşenleri arasında yer alan kadın ve çocuk göçmenler konusu parti seçim beyannamesinde kendisine yer bulmuştur. "*Kardeşlerimiz içinde daha dezavantajlı durumda bulunan kadınlar ve çocuklar için şiddetin ve istismarın önlenmesi, resmi nikâh, kadın ve çocuk hakları konularında eğitim programları düzenledik.*" ifadesi ile kadın ve çocuk göçüne verilen öneme dikkat çekilmiştir. Göç ve sağlık ilişkisi kapsamında ise sığınmacıların genel sağlık sigortası kapsamına alındığından, poliklinik hizmetlerinden, gerçekleştirilen ameliyat ve doğum sayılarından bahsedilmiştir. *''Suriyeli kardeşlerimizin yaşadığı acıların, travmaların ve savaşın izlerini silmek için psikososyal destek hizmetleri verdik.''* ifadesi ile geçici koruma altındaki Suriyelilerin psikolojik olarak da desteklendikleri vurgusuna yer verilmiştir. *"Ülkemizdeki sığınmacıların ihtiyaç duydukları her an onların yanında olabilmek için İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesinde 7 gün 24 saat 6 dilde ücretsiz hizmet veren Alo 157 çağrı hattını kurduk."* ibaresi konu özelinde dikkat çekici hususlar arasında yer almıştır. Neler yaptık başlığı altında son olarak e- ikamet uygulamasından söz edilerek toplam 1 milyon 50 bin yabancıya ikamet izni verildiği belirtilmiştir (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 136).

"Neler yapacağız" başlığı altında ise göç olgusuna ilişkin hedefler açıklanmıştır. Öncelikli olarak göç politikaları konusunda kurumsal kapasitenin arttırılacağına, 2023 hedefleri kapsamında göç yönetimine ilişkin tüm iş ve işlemlerin insan odaklı olarak gerçekleştirileceğine vurgu yapılmıştır. Göç yönetimine ilişkin merkezi ve yerel düzeyde kurumsal yapılar, insan kaynakları ve teknolojik imkanların güçlendirileceği vaat edilmiştir. "Düzenli Göç Strateji Belgesi", "İnsan Ticaretiyle Mücadele Eylem Planı" gibi yeniliklerin hayata geçirileceği belirtilmiştir. Jandarma Genel Komutanlığı sorumluluk alanında, Göçmen

Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele faaliyetlerinin daha etkin yürütülebilmesi amacı çerçevesinde alınacak tedbirlere yer verilmiştir. *"2013 yılına kadar düzensiz göç olaylarının yoğun olarak yaşandığı 19 il ve 18 ilçede göçmen kaçak ve insan ticareti ile mücadele ile ilgili gerekli birimleri kuracağız.*" ifadesi ile insan kaçakçılığı konusuna verilen önem vurgulanmıştır. İskanlı göçe dair işlemlerin sistematik bir yapıya kavuşturulacağı belirtilmiştir. Gönüllü geri dönüşler için özel programlar hazırlanacağı, sınır dışı kapsamında olan yabancılar için Milli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizmasının kurulmasının sağlanacağı vaat edilmiştir. Göç alanında güvenilir bir veri sistemi oluşturulacağı önemle vurgulanmıştır (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 137).

Parti seçim beyannamesinde, 18 Geri Gönderme Merkezine ilaveten yeni Geri Gönderme Merkezlerinin İnşa edildiği konusunda kamuoyu bilgilendirilmiştir. Göç danışma merkezlerinin oluşturulmaya başlandığı ayrıca mobil göç danışma merkezlerinin de hizmet vermeye başlayacağı belirtilmiştir (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 138).

Parti seçim beyannamesinde kamuoyunda tartışılan bir konu olan beyin göçü ve tersine beyin göçüne ilişkin değerlendirmeler de yer almıştır. "*Göç olgusunu yöneterek ülkemizi dünyanın her yerinden parlak zihinlerin cazibe merkezi haline getirmek ve tersine beyin göçünü sağlamak da temel bir hedefimizdir.*" ibaresi ile beyin göçünün önemine vurgu yapılmıştır (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 138).

Parti beyannamesinde, Myanmar'da yaşanan ve Müslüman Rohinga toplumunun hedef alındığı şiddet olayları konusunda uluslararası kamuoyunun bilgilendirildiği belirtilmiştir. "*Bangladeş'e sığınan Rohinga mültecilerine insani yardım ulaştırılmasında öncü rol oynadık. Kamplarda hastane ve sağlık merkezleri kurduk.*" ifadesi ile Türkiye dışında cereyan eden uluslararası göç konusunda, iktidarı idame eden siyasal partinin politik yönelimlerine değinilmiştir (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 292). Yine aynı şekilde "*25 Ağustos 2017 tarihinde meydana gelen olaylar sonucu, yaklaşık 900 bin Arakanlı'nın yerlerinden edilerek mülteci konumuna düştüğü Bangladeş'te insani yardımlarımız devam ediyor.*" ifadesi ile konuya ilişkin dış yardımlar yapıldığı ifade edilmiştir.

"Dış Politika ve Milli Güvenlik" bölümü içerisinde "İnsani ve Vicdani Dış Politika: Dış Yardımlar ve Mülteciler" başlığı içerisinde*''Göç alanında insan odaklı politikamızı bugüne kadar yaptığımız şekilde sürdüreceğiz. Uluslararası yükümlülüklerimiz ve ulusal mevzuatımız çerçevesinde insan onuruna yakışan şekilde koruma sağladığımız kişilerin refahının arttırılması ve sosyal uyumunun geliştirilmesi amaçlarıyla gerekli koşulları sağlamaya devam edeceğiz.''*ifadesine yer verilmiştir. Bu başlık altında tekrar göç uyum politikalarının ve gönüllü geri dönüş mekanizmalarının güçlendirileceğine vurgu yapılmıştır (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 307-308). Yine aynı bölüm içerisinde ''Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlarımız'' başlığı altında yurtdışındaki vatandaşlarımızın göç tarihini yansıtacak göç müzelerinin kurulacağı ifade edilmiştir (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 314).

''İnsani ve Vicdani Dış Politika: Dış Yardımlar ve Mülteciler'' başlığı içerisinde *''Bugün ülkemizde yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli misafiri ağırlıyoruz. 10 ilimizde 20 Geçici Barınma Merkezi kurduk. Geçici barınma merkezlerimizde; eğitim, sağlık, güvenlik, din hizmetleri vb. konularda 7 gün 24 saat Suriyeli misafirlerimize hizmet vermekteyiz. Esasen tüm uluslararası camianın sorumluluk üstlenmesi gereken mülteciler konusunda ülkemiz, ekonomisi*

gelişmiş ülkelerden ve uluslararası kurumlardan beklenen desteği görememiştir.'' ibaresi ile Türkiye'nin bu konuda yalnız bırakıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca uluslararası toplumun üzerine düşeni yapması gerektiği vurgulanmıştır (AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi, 2018: 301-302).

3.2 Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 26 Mayıs 2018 tarihinde yayınlanan seçim bildirgesi "Millet için geliyoruz" ismini taşımış ve 231 sayfadan oluşmuştur. Bildirgede "göç", "Suriyeli" ve "göçmen" sözcükleri peşi sıra 11, 7 ve 1 kez tercih edilmiştir. "Sığınmacı" sözcüğü 2 defa yer edinirken, "mülteci" ifadesi bildirgede yer almamıştır. "Geçici koruma" ifadesi 1 kez kullanılırken, Türk göç literatürü çerçevesinde bir süre için önem arz eden "misafir" ifadesi bildirgede kendisine yer bulamamıştır (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018).

Parti bildirgesi, henüz giriş kısmında uluslararası göçün bir bileşeni olarak beyin göçü olgusuna dikkat çekmiş ve bu konuda önemli bir refleks göstermiştir. Bildirge, iktidar partisini ve yöneticilerini hedef almış ve yönetim tarzından kaynaklı çeşitli sorunlar nedeniyle yetişmiş beşeri sermayenin ülkeyi terk etmek eğilimine girdiğini savunmuştur. Beyin göçünün ülkeyi bilim ve teknolojide geri bıraktığı belirtilen bildirge, *"Türkiye, nitelikli göç veren; niteliksiz sığınmacı kabul eden bir ülke konumuna geriliyor."* beyanı çerçevesinde ülkenin verdiği ve aldığı göçlere ilişkin genel bir bakış açısı sunmuştur (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 16-17). Bildirge, 5 ana başlık çerçevesinde kamuoyu ile paylaşılmış ve ilgili başlıkların içerikleri "İçindekiler" başlığı altında özet olarak sunulmuştur. Bu bağlamda "Eğitim: İş Garantili, Parasız, Nitelikli Eğitim" başlığında, beyin göçü sorununa değinilmiş ve konu ''demokrasi eksikliği'' noktasından hareketle tartışılmıştır. Takiben "Dış politika: İstikrar ve İtibar" başlığında, iktidar partisinin Arap Baharı süreci ve Suriye politikasına yönelik eleştiriler getirilmiştir. Suriyeli sığınmacı krizinin sadece insani dram özelliği taşımadığı aynı zamanda ülkeye ekonomik külfetler de getirdiği vurgulanmıştır (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 27).

"Ekonomi: Çokça Üretim, Hakça Bölüşüm" başlığı, "Kısa Vadeli Hedefler" alt başlığında nüfusu artmakta olan ve yoğun göç alan ülkenin hızla istihdam yaratma gereksinimine dikkat çekilmiş ve konu iktisadi perspektiften ele alınmıştır (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 53).

"Eğitim: İş Garantili, Parasız, Nitelikli Eğitim" başlığında YÖK ve üniversiteler arasındaki ilişkinin mahiyeti eleştirilmiştir. Üniversitelerin yeterince özgür olmadığı ve demokrasi eksikliği olduğunu savunan parti, bu durumun beyin göçü sorunu doğurduğunu savunmuştur (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 95).

"Dış Politika: İstikrar ve İtibar" başlığı, "Avrupa" alt başlığında, Avrupa ile ilişkilerde, Türkiye'deki Suriyelilerin bir koz olarak kullanılmayacağı ve bu durumun bir insan hakları sorunu olduğu dile getirilmiştir (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 121).

CHP'nin, geçici koruma altındaki Suriyeliler konusundaki genel yaklaşımının ve konunun Türkiye sathında ilk kez bir genel seçimde ele alındığı 7 Haziran 2015 genel seçim sürecindeki eğiliminin, Suriye'de barışı tahsis edip akabinde ivedi bir biçimde Suriyelileri Suriye'ye göndermek üzere geliştiği gözlemlenmiştir (Ceylan ve Uslu, 2019: 107). Partinin 2018 genel seçimlerinde de benzer bir yönelimi olmuştur. CHP'nin "Dış Politika: İstikrar ve

İtibar" bölümünün bir diğer alt başlığı olarak ise "Suriye'de Savaşın Sona Erdirilmesi" tercih edilmiştir. İlgili bölümde; "*Suriye'de barışçı çözüm sonrasında ülkemizde geçici koruma altındaki Suriyeliler arasında dileyenlerin mağdur edilmeden, aşamalı olarak, güvenli bir biçimde ülkelerine geri dönüşünü sağlayacağız.*" ifadesine yer verilmiştir. "Suriye'de Savaşın Sona Erdirilmesi" alt başlığında geçici koruma altındaki Suriyeli grubu ilgilendiren bir başka politik eğilim yer almıştır. Parti, "*Geçici koruma altındaki Suriyelilere yapılan yardımların şeffaf ve denetlenebilir olmasına özen göstereceğiz. Yapılan yardımların Türk hukuk sistemi ve bağımsız kuruluşlarca denetlenmesini sağlayacağız*." değerlendirmesine yer verilmiştir. Başlık içerisindeki son vaat ise çocuklar başta olmak üzere, kayıt dışı ve kabul edilemez koşullar altında iş hayatında çalıştırılan Suriyelilerin durumunun düzenleneceği minvalinde olmuştur (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 125-126).

"Toplum Kesimleri" başlığında "Meslek Grupları"nın ele alınmış olduğu alt başlıkta esnaflarla ilgili yasal düzenlemeler değerlendirilmiştir. "*Suriyelilerin vergiden ve yasal yükümlülüklerden muaf şekilde iş yaparak haksız rekabet etmesini önleyeceğiz*" ifadesi ile Suriyeli esnafa ilişkin geliştirilen düzenleme kamuoyu ile paylaşılmıştır (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 195).

"Adil ve İnsan Onuruna Yaraşır Bir Çalışma Hayatı" başlığı, "İş Güvencesi" alt başlığında göçmenlerin ucuz işgücü olarak görülmesi ve kayıt dışı çalışmaları sorununa dikkat çekilmiştir. Bu durumla mücadele edileceği beyan edilmiştir (CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 171).

3.3 Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisi seçim beyannamesi, ''Cumhur İttifakı Millet Aklı Milli Diriliş Kutlu Yükseliş'' başlığı ile 130 sayfa olarak kamuoyuna sunulmuştur. Beyannamede ''göç'' kelimesi 5 kez, ''sığınmacı'' ifadesi 5 kez kullanılmıştır. ''Mülteci'', ''Suriyeli'', ''göçmen'' ''geçici koruma'' ve ''misafir'' sözcükleri ise beyannamede kendisine yer bulamamıştır (MHP 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi, 2018).

Beyannamede ''Politikalarımız'' bölümü içerisinde ''Dış Politika'' başlığı altında yasadışı göç küresel sorunlar içerisinde sayılmış ve çözüm üretebilmek için Birleşmiş Milletler sisteminde reforma gidilmesi gerektiği belirtilmiştir (MHP 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi, 2018: 104-105). Beyannamede yine aynı başlık altında, Avrupa Birliği'nin kaçakçılık, göç gibi sınır aşan sorunlar karşısında Türkiye'nin desteğine ihtiyacı olduğu belirtilmiştir (MHP 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi, 2018: 106). Yine Aynı bölüm içerisinde ''Güvenlik ve Savunma'' başlığı içerisindeki ''Asayişin Tesisi'' alt başlığı altında *''Göç nedeniyle oluşan sağlıksız yapı ve kentleşmeden kaynaklanan güvenlik sorunları ortadan kaldırılmalıdır.''* ifadesine yer verilerek göçün kent üzerindeki etkilerine yönelik çözümler üretileceği vurgulanmıştır. Ayrıca bu başlık içerisinde Türkiye'nin çok sayıda sığınmacının ülkemizde bulunması ile karşı karşıya kaldığı problemler tespit edilmiştir. Bu problemler, yüksek ekonomik maliyet, kentlerde oluşan hırsızlık, soygun, isyan, dilencilik, salgın hastalıklardaki yayılma, uyuşturucu kullanımı, fuhuş, çocuk yaşta evlilik, yasa dışı işçilik olarak sayılmıştır. Bu durumun sığınmacılar için de yaşamlarını sağlıksız şartlarda sürdürmek zorunda kalmaları sonucunu beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Bu duruma yönelik olarak *''Hem sığınmacıların yaşadığı sıkıntıların azaltılması hem de toplumsal tahribata yol açan bu yapının süratle onarılmasına dönük politikalar uygulamaya*

konulmalıdır.'' ifadesi kullanılmıştır (MHP 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi, 2018: 109).

''Milletimize Taahhütlerimiz'' bölümü içerisinde ''27. Yasama Dönemindeki Başlıca Taahhütlerimiz'' başlığı altında Türkiye'ye yönelik toplu göçlerin kaynağında çözülmesi gerektiği, sığınmacıların yurt içine dağılımlarının kayıt altında ve belirlenen yerlere yapılması, yeme, içme gibi temel ihtiyaçlarının sağlıklı şartlarda yapılması ile ilgili hususlar belirtilmiştir (MHP 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi, 2018: 123).

3.4 Halkların Demokratik Partisi

HDP, 24 Haziran seçimlerine yönelik dört adet seçim bildirgesi hazırlamıştır. Bunlar ''parlamento seçim bildirgesi'', ''cumhurbaşkanlığı seçim bildirgesi'', ''kadın seçim bildirgesi'' ve ''ekonomi bildirgesi''dir. HDP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi (parlamento seçim bildirgesi) 92 sayfa olarak kamuoyuna sunulmuştur. Beyannamede ''göç'' kelimesi 5 kez, ''mülteci'' kelimesi 14 kez, ''göçmen'' ifadesi 6 kez tercih edilmiştir. ''Sığınmacı'' kelimesi 2, ''geçici koruma'' ve ''misafir'' sözcükleri ise birer kez kullanılmıştır. ''Suriyeli'' ifadesi ise hiç kullanılmamıştır (HDP 2018 Seçim Bildirgesi, 2018).

Beyannamede göç konusu ''en güzel ülke insan haklarına saygı duyulan ülkedir'' bölümü içerisinde ''Zorla Yerinden Edilenler ve Zorunlu Göç'' ve ''Sığınmacılar ve Mültecilere Eşit ve Özgür Yaşam'' başlıkları altında ele alınmıştır. Birinci başlık altında ''zorunlu göç'' konusu vurgulanmıştır. Zorunlu göç hafızası ile yüzleşilerek çözüm yolları üretileceği belirtilmiştir (HDP 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 19-20).

''Sığınmacılar ve Mültecilere Eşit ve Özgür Yaşam'' başlığı taşıyan kısımda ise Türkiye'de yaşayan farklı statülerdeki göçmen sayısının 4,3 milyon olduğu belirtilmiştir. Mevcut iktidar partisi mültecileri ''misafir'' olarak tanımladığı için eleştirilmiştir. Geçici koruma rejiminin uluslararası normlara uygun olmadığı vurgulanmıştır. Mevcut mülteci politikalarının nefret söylemini yükselttiği ifade edilmiştir. Mülteci ve sığınmacılarla ilişkilerin ''hak konsepti'' üzerinden kurulacağı vurgulanmıştır. Mülteci kamplarının denetime açık tutulacağı, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki çekincelerin kaldırılacağı, mültecilere yönelik nefret söylemi ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. *''Mültecilerin can güvenliğini sağlayacağız. Göçmen işçilerin yaşadığı barınma, sağlık, kayıt dışılık, eşitsizlik, iş güvencesi, sendikal örgütlenme hakkı ile ilgili sorunları çözeceğiz. Mülteci kadınların iş ve sosyal hayatta karşılaştıkları bütün zulümleri ivedi bir şekilde çözeceğiz. Mülteci çocuklarının eğitim haklarını anadilinde almaları için gereken tüm hazırlıkları yapacağız.''* ifadesi ile işçi, kadın, çocuk göçmenler için amaçlananlar açıklanmıştır. (HDP 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 20-21). Beyannamede ayrıca, ''25 Haziran'da Kadınlar Yönetimde Olacak'' başlığı altında *''Göçmen kadınların, kadın ve göçmen olmaktan kaynaklı yaşadıkları sorunları çözüme kavuşturacağız''* ifadesine yer verilmiştir (HDP 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 89).

HDP' nin kadın meclisi seçim bildirgesinde de göç konusuna değinilmiştir. Burada ise savaşın bir sonucu olan göç ve yoksullaşma ile en çok kadınların mücadele etmek zorunda olduğuna vurgu yapılmıştır (HDP Kadın Meclisi 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 16). Göçmen/sığınmacı kadınlara sağlıklı, güvenlikli, erişilebilir barınma desteği sağlanacağı belirtilmiştir (HDP Kadın Meclisi 2018 Seçim Bildirgesi, 2018: 39)

3.5 İYİ Parti

İyi Parti seçim beyannamesi, 30 Mayıs 2018 tarihinde "Milletimizle Sözleşme, Toplumda Birlik, Ekonomide Güven, Yönetimde Liyakat" başlığı ile kamuoyuna sunulmuş ve 138 sayfadan oluşmuştur. Beyannamede "göç" kelimesi 10 kez, "mülteci" ifadesi 3 kez, "Suriyeli" kelimesi 5 kez tercih edilirken, "göçmen" ve "sığınmacı" ifadeleri ise kullanılmamıştır. "Geçici koruma" terimi ise beyannamede 3 defa yer almıştır. Türk göç literatüründe bir süre için tercih edilen ve genel bir kullanım mahiyeti ile kullanımı süregelen "misafir" kelimesi de Türkiye'deki Suriyeliler için kullanılmıştır. Göç kelimesi 9 kez uluslararası göç ile alakalı ele alınırken 1 kez ülke içi değerlendirilmiştir (İYİ Parti 24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi, 2018).

"Dünyada ve Bölgemizde Barışı Hedefleyen Güçlü Dış Politika, Huzurlu Türkiye" üst başlığı çerçevesinde, "Dış politika" başlığında parti 101 numaralı maddesinde "Küresel terörle mücadelede uluslararası toplum ile iş birliği halinde hareket edeceğiz" beyanı yer almıştır. Madde uluslararası göçleri güvenlik endeksi çerçevesinde tartışmıştır. "*Savaş ve iç çatışmalar nedeniyle yaşanan dış göçler de dünya barışını tehdit eder hale gelmiştir.*" ifadesinde bulunulmuş, göç eğilimlerinin perde arkasında; insan, silah ve narkotik kaçakçılığı gibi eylemlerin gelişim gösterdiği savunulmuştur. Bu bağlamda dış göçlerin önlenmesinde gerekli tedbirlerin alınarak uluslararası iş birliğinin geliştirileceği beyan edilmiştir (İYİ Parti 24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi, 2018: 44). "Her insan, doğduğu topraklarda mutludur" alt başlığında, 106 numaralı madde "Yeni bir Suriye Politikası Uygulayacağız. Suriyeli misafirlerimizin ülkelerine geri dönmelerini sağlayacağız. 2019 yılı Ramazan'ında Suriyeli kardeşlerimizin misafiri olarak Suriye'de birlikte iftar yapacağız" ifadesinde bulunulmuştur. Madde çerçevesinde, kaynak ülkelerde güvenlikli alanların oluşumunun sağlanmasına uluslararası iş birliği çerçevesinde destek sunularak göç ve mülteci sorununa çözüm üretilmek gayretinde olunacağı belirtilmiştir. Bahsi geçen madde içerisinde "*Geri kabul anlaşmalarına üçüncü ülkeleri de katarak göçe neden olan veya kolaylaştıran ülkelerin maliyete katlanmalarını sağlayacağız*" ibaresi uluslararası bir göç politikası vaadi olarak dikkat çekmiştir. Parti, "mülteci" olarak tanımladığı Türkiye'deki Suriyelilerin, önceki hükümetin hatalı politikalarının bir ürünü olduğunu savunmuştur. Parti, iktidara gelinmesi durumunda Suriye'deki iç savaşın giderilmesi için diplomasi ve türlü gayretlerle mültecilerin ülkelerine dönmelerinin sağlanacağı paylaşımını yapmıştır. 106. Maddenin sonunda "Suriye Politikamız" alt başlığı yer almıştır. Başlık altında vücut bulan 10 sıralı beyanın 3 tanesi geçici koruma altındaki Suriyeliler ile ilgili olmuştur. Afrin'de operasyonlar neticesinde güvenli hale gelen bölgelerde Suriye devleti ile mutabakat temelinde bir yönelimle uluslararası destekle kamplar kurulacağı ve bu kampların maliyetinin Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlarca sağlanacağı beyan edilmiştir. Başlık içerisinde Türkiye'deki geçici koruma kapsamında yer alan Suriyelilerin kontrol altına alınacağı ibaresi dikkat çekmiştir. Parti beyannamesi tamamlayıcı bir ifade ile herkesin kendi vatanında mutlu olacağı kabulü ile "…*Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin vatanlarına dönmesi için Suriye Devleti ile iş birliği yapacağız*." Söylemini kamuoyuna ilan etmiştir. Yeni geçici koruma ve iltica taleplerinin kabul edilmeyeceği belirtilen beyannamede "*Türkiye vatandaşı olmayan ve kayıt dışı faaliyet gösteren her kimse ticari faaliyette bulunmasını engelleyeceğiz.*" ifadesi çerçevesinde düzensiz göçle mücadele kararlılığı vurgulanmıştır (İYİ Parti 24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi, 2018: 48-49).

"Bilgi Ekonomisine Geçiş" üst başlığında "Beyin Göçü" başlığı beyannamenin dikkat çekici başlıkları arasında yer almıştır. Parti, başlık çerçevesinde 272 numaralı maddede "Beyin gücü programını uygulamaya koyacağız" değerlendirmesinde bulunmuştur. 272 numaralı

beyanat maddesi, yurt dışında yaşan Türk bilim insanların ülkelerine dönmeleri ve tersine beyin göçünün gerçekleşmesi noktasında çeşitli fırsatların hayata geçirileceği vaadinde bulunmuştur. Parti, tersine beyin göçüne ek olarak yabancı araştırmacıların, uluslararası öğrencilerin ve uluslararası öğretim üyelerinin, Türkiye'nin küresel ekonomi ve teknoloji ekosisteminde yer almasını sağlamak amacıyla ülkeye çekilmek gayretinde olunacağını beyan etmiştir (İYİ Parti 24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi, 2018: 99).

"İyi Eğitim İyi Gelecek" başlığı ve "Eğitim Politikaları" alt başlığında 276 numaralı beyanat maddesinde Türkiye'nin uluslararası eğitim sıralamasında daha iyi yerlere getirileceği vaadi yer almıştır. Bu bağlamda PISA sıralamasında ilk 20'nin hedefleneceği ve uluslararası üniversite sıralamasında en iyi 100 üniversite arasına 5 Türk üniversitesinin girmesinin sağlanması hedefi partinin önemli söylemleri arasında yer almıştır. Madde ilgili tartışma çerçevesinde, yurt dışındaki önemli üniversitelerde çalışmakta olan başarılı Türk öğretim üyelerinin tersine beyin göçü ile ülke üniversitelerine kazandırılması hedefini toplumla paylaşmıştır (İYİ Parti 24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi, 2018: 101).

4 Sonuç

İktidar partisinin seçim beyannamesindeki uluslararası göç unsurları olarak; geçici koruma altındaki Suriyeliler, yurt dışındaki Türkler, düzensiz göç, insan kaçakçılığı ve beyin göçü dikkat çekici bir mahiyet taşımıştır. Parti düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı ile kararlı bir mücadele söylemini dile getirmiştir. AK Parti seçim beyannamesinde, Türkiye'ye yönelik beyin göçünü sağlamak ve yüksek nitelikli işgücünü çekmek amacıyla yurtdışı tanıtım ofisleri kurulacağı yönünde bir değerlendirmede bulunulmuştur.

"İnsani ve Vicdani Dış Politika: Dış Yardımlar ve Mülteciler" alt başlığının Dış Politika ve Milli Güvenlik" bölümü içerisinde yer almış olması, parti siyasal yaklaşımında göçe ilişkin güvenlik odaklı bakışa işaret eden önemli bir örnek olmuştur. Parti, seçim beyannamesinde Türkiye'nin Suriye'de yaşananlar sonrası gelen sığınmacılara açık kapı politikası uygulamış olmasını insani yardım refleksi çerçevesinde ele almıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun çıkarıldığı vurgulanmıştır. Göçmen grupların uyumuna ilişkin eğitim hizmetleri, eğitim kursları, Türkçe öğretimin yaygın eğitim kapsamına alınması, verilen dil eğitimi beyannamede dikkat çekilen diğer konular arasında yer almıştır. Göç uyum politikalarının ve gönüllü geri dönüş mekanizmalarının güçlendirileceği söylemi, beyannamenin dikkat çekenleri arasında yer almıştır. Türkiye'nin ekonomisi gelişmiş ülkelerden ve uluslararası kurumlardan beklenen desteği göremediği söylemi çerçevesinde Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik ve sosyal maliyetlerinin uluslararası kamuoyu tarafından paylaşılmadığı görüşü ifade edilmiştir.

Parti beyannamesinde, Myanmar'da yaşanan ve Müslüman Rohinga toplumunun hedef alındığı şiddet olayları aktarılmış ve konuya ilişkin gösterilen refleksler çerçevesinde Türkiye dışında cereyan eden uluslararası göç hususlarındaki yönelimler vurgulanmıştır.

CHP seçim bildirgesinde dikkat çeken öncelikli uluslararası göç başlıkları olarak beyin göçü ve geçici koruma altındaki Suriyeliler konuları gözlemlenmiştir. CHP, geçici koruma altındaki Suriyeliler konusunu iktidar partisinin dış politika yönelimlerine koşut olarak ele almıştır. İktidar partisinin Arap Baharı süreci ve Suriye politikasına yönelik eleştiriler getiren parti bildirgesinde, Suriyeli sığınmacı krizinin sadece insani dram özelliği taşımadığı aynı zamanda ülkeye ekonomik külfetler de getirdiği vurgulanmıştır. CHP, "Dış Politika: İstikrar ve İtibar" bölümünün alt başlığı olarak "Suriye'de Savaşın Sona Erdirilmesi" bölümüne bildirgede yer vermiştir. İlgili bölümde; Suriye'de barışçı çözüme ulaşılması sonrası Türkiye'de geçici

koruma altındaki Suriyelilerin mağdur edilmeden, aşamalı olarak, güvenli bir biçimde ülkelerine geri gönderilecekleri vurgulanmıştır. Parti bildirgesinde yer alan Suriyelilere yönelik yardımların şeffaf ve denetlenebilir olmasına özen gösterileceği beyanı ve yapılan yardımların Türk hukuk sistemi ve bağımsız kuruluşlarca denetlenmesini ifadesi, geçici koruma altındaki Suriyeliler konusundaki dikkat çekici maddeler olarak not edilmiştir. Parti, "Suriyelilerin vergiden ve yasal yükümlülüklerden muaf şekilde iş yaparak haksız rekabet etmesini önleyeceğiz" ifadesi ile Suriyeli esnafları konu alan bir seçim vaadini de kamuoyu ile paylaşmıştır. Parti bildirgesinde göçmenlerin ucuz işgücü olarak görülmesi ve kayıt dışı çalışmaları sorununa ilişkin çözüm getirileceği beyanı yer edinmiştir. Avrupa ile ilişkilerde, Türkiye'deki Suriyelilerin bir koz olarak kullanılmayacağı vurgusu ise iktidara yönelik eleştirel bir söylem olma hüviyeti taşımıştır.

Bildirge, iktidar partisini ve yöneticilerini hedef almış ve yönetim tarzından kaynaklı çeşitli sorunlar nedeniyle yetişmiş beşerî sermayenin ülkeyi terk etmek eğilimine girdiğini savunmuştur.

MHP seçim beyannamesinde uluslararası göç konusu, dış politika ve güvenlik odaklı ele alınmıştır. Yasadışı göçü küresel sorunlar içerisinde sayan parti, çözüm üretilmesi için Birleşmiş Milletler sisteminde reforma gidilmesi gerekliliğini vurgulamış ve Avrupa Birliği'nin kaçakçılık, göç gibi sınır aşan sorunlar karşısında Türkiye'nin desteğine ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin çok sayıda sığınmacının ülkede bulunması ile bazı problemlerle karşı karşıya kaldığını belirten parti beyannamesi; yüksek ekonomik maliyet, kentlerde oluşan hırsızlık, soygun, isyan, dilencilik, salgın hastalıklardaki yayılma, uyuşturucu kullanımı, fuhuş, çocuk yaşta evlilik, yasa dışı işçilik gibi sorunları bu bağlamda ele almış ve konuya ilişkin sert bir söylem dili geliştirmiştir. Sığınmacıların da zarar gördüğü söylenen bu durumun çözülmesi için çeşitli politikalara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiş çözüm önerileri olarak ülkeye yönelik toplu göçlerin kaynağında çözülmesi ve sığınmacıların ivedi biçimde ülkelerine dönmelerinin sağlanması not edilmiştir.

İyi Parti seçim beyannamesinde göç eğilimlerinin perde arkasında; insan, silah ve narkotik kaçakçılığı gibi eylemlerin gelişim gösterdiği savunulmuş ve göç olgusunu güvenlik odaklı bir bakış çerçevesinde tartışmıştır. Düzensiz göç ile mücadele edileceği vurgulanmıştır. Yeni bir Suriye politikası uygulayacağını söyleyen parti beyannamesi, geçici koruma altındaki Suriyelileri misafirler olarak değerlendirmiş ve ülkelerine geri dönmelerini sağlayacaklarını belirtmiştir. Geri dönüş tarihi olarak ise 2019 yılı Ramazan ayı işaret edilmiş ve"Suriyeli kardeşlerimizin misafiri olarak Suriye'de birlikte iftar yapacağız" değerlendirmesi ile belirtilmiştir. Parti, "mülteci" olarak da tanımladığı Türkiye'deki Suriyelilerin, önceki hükümetin hatalı politikalarının bir ürünü olduğunu savunmuş ve diplomasi dahil çeşitli yönelimler çerçevesinde ivedi biçimde ülkelerine geri gönderme eğilimini beyannamede paylaşmıştır.

İyi Parti, beyin göçü konusuna özel bir önem atfetmiş ve beyin gücü programının uygulanmaya konulacağını vaat etmiştir. Parti beyannamesinde, yurt dışında yaşayan Türk bilim insanlarının ülkelerine dönmeleri ve tersine beyin göçünün gerçekleşmesi noktasında çeşitli fırsatların hayata geçirileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, tersine beyin göçüne ek olarak yabancı araştırmacıların, uluslararası öğrencilerin ve uluslararası öğretim üyelerinin Türkiye'ye kazandırılacağı belirtilmiştir. Bu minvalde bir yönelim ile PISA sıralamasında ilk 20'nin hedefleneceği ve uluslararası üniversite sıralamasında en iyi 100 üniversite arasına 5 Türk üniversitesinin girmesinin sağlanmak istediği kamuoyu ile paylaşılmıştır.

HDP'nin seçim beyannamesinde uluslararası göç politikaları özgürlükçü liberal bir söylem içermiştir. Beyannamede, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki çekincelerin kaldırılacağının belirtilmesi ve mültecilere yönelik nefret söylemi ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. Beyannamede dezavantajlı bir grup olarak hak temelli bir yaklaşımla politika üretileceği belirtilen göçmen gruplara ek olarak kadın göçmenler hususunda ayrı bir değerlendirmede de bulunulmuştur. Bu bağlamda göçmen kadınların, kadın ve göçmen olmaktan kaynaklı yaşadıkları sorunların çözümüne yönelik ayrı politikalar üretileceği vaat edilmiştir.

24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde siyasal partilerin üretmiş oldukları uluslararası göç politikaları çeşitli kategorilerde benzerlikler arz etmiştir. Düzensiz göç ve insan kaçakçılığı ile mücadele, siyasallaşan göç sürecinin ortak politik hedefi olarak not edilmiştir. Beyin göçü başlığı muhalefet partilerinden CHP ve İyi Parti'nin seçim manifestolarındaki ortak bir irdeleme alanı olmuştur. Geçici koruma altındaki Suriyeliler hususu tüm siyasal partilerin değindiği ancak ortak bir dilin gelişmediği konu başlığı olmuştur. AK Parti'nin neler yapıldığı başlığında göçmen uyum sürecine ilişkin geliştirilen politik ve kurumsal eylemler ele alınmıştır. Neler yapılacağına ilişkin vurgularda ise göç uyum politikalarının ve gönüllü geri dönüş mekanizmalarının güçlendirileceği söylemi ön plana çıkmıştır. CHP ve İyi Parti'nin geçici koruma altındaki Suriyeliler konusundaki politikaları iki temel çerçeve içermiştir. Birinci yönelim, iktidarın Suriye konusundaki dış politikasının hatalar içerdiği eleştirisini içerirken ikinci politik söylem ise Türkiye'deki Suriyelilerin gönderilmesine ilişkin ortak bir dilin olması noktasında gelişim göstermiştir. MHP'nin de geçici koruma altındaki Suriyelilerin gönderilmesi istemini paylaştığı ancak konuyu bir iktidar eleştirisi penceresinden tartışmadığı not edilmiştir. Kuşkusuz bu durum seçim süreci içerisindeki ittifak dili ve kampanya sürecinin bütünü ile değerlendirilebilecek bir husus olarak ön plana çıkmaktadır. HDP'nin konu özelindeki ifadeleri ise Cenevre sözleşmesinden doğan mülteci tanımına ilişkin çekincelerin kaldırılmasını öncülleyen daha liberal bir söylem olmuştur.

Kaynakça

AKP 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi. (2018). https://www.trthaber.com/pdf/Beyanname23Mays18_icSayfalar.pdf. (22.02.2019).

Bartram, D., Poros, V.M. &Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, (Çev.) Tuncay, A. I., Ankara: Hece Yayınları.

Ceylan, A., Uslu, İ. (2019). "7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Partilerin Uluslararası Göç Yaklaşımları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8 (1): ss.97-114.

CHP 24 Haziran 2018 Seçim Bildirgesi. (2018). http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf. (15.03.2019).

Demirel, C. (2015). "Türkiye'deki Suriyeliler: Statüler ve Hükümet Politikaları", *Göçler Ülkesi*, (Ed.) Körükmez, L ve Südaş, i., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss. 45-68.

Erdar, S. (2018). *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Erdoğan, M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, (Çev.) Gündoğan, Z. A., Nacar, C., Ankara: Bağlam Yayınları.

Hazan, J. C. (2016). "Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler", *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar*, (Ed.) Öner, G. I. S.& Öner, Ş. A. N., İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 183-197.

HDP 2018 Seçim Bildirgesi. (2018). https://www.hdp.org.tr/tr/materyaller/secim-arsivi/24-haziran-secimleri/11967. (18.03.2019).

HDP Kadın Meclisi 2018 Seçim Bildirgesi. (2018). https://drive.google.com/file/d/1UsdcumnQFo5pF1lnALchOzwo26_IamEq/view. (25.03.2019).

Hürriyet. (2017). *Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Sayısı*, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/resmi-aciklama-geldi-iste-turkiyedeki-suriyeli-gocmenlerin-sayisi-40396451. (25.03.2019).

Hürriyet. (2013). *İç Savaş Üçüncü Yılında,* http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyede-icsavas-3uncu-yilinda-22824015. (24.02.2019).

İçduygu, A. &BiehlKrısten. (2012). "Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi", *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya*, (Der.) İçduygu, A., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 9-72.

İYİ Parti 24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi. (2018). https://iyiparti.org.tr/assets/pdf/secim_beyani.pdf. (21-03.2019).

MHP 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi. (2018). https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/24haziran2018_secim_beyannamesi_tam_web.pdf. (18.03.2019).

NTV. (2012). *Suriyeli Sığınmacı Sayısı Yüz Bini Aştı*, https://www.ntv.com.tr/turkiye/suriyeli-siginmaci-sayisi-100-bini-asti,S6wm54XaPUmd2DI8VDUOHg. (25.03.2019).

Peköz, M. (2012). *Küresel Kapitalizm ve Göçmenlik*, İstanbul: Karakoyun Yayınları.

Sabah. (2012). *Suriyeli Sayısı Yüz Bini Geçerse*, https://www.sabah.com.tr/dunya/2012/08/20/suriyeli-sayisi-100-bini-gecerse. (22.03.2019).

Şimşek, D. (2017). "Göç Politikaları ve İnsan Güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği", *Toplum ve Bilim Dergisi*, 140: ss.11-26.

TBMM. (1951). *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme,* https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM__/d00/c002/km__00002024ss0053.pdf (17.03.2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü,* http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf). (17.03.2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği*, http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf. (25.03.2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2016). *2016 Türkiye Göç Raporu,* http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf. (20.03.2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). *Hakkımızda,* http://www.goc.gov.tr/icerik/hakkimizda_308_309. (26.03.2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). *Türkiye'de Geçici Koruma*, http://www.goc.gov.tr/icerik6/turkiye%E2%80%99de-gecici-koruma_409_558_1097_icerik. (25.03.2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç Genel Müdürlüğü. (2019). *Geçici Koruma,* http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713. (24.03.2019).

T.C. Resmî Gazete. (1934). *İskân Kanunu,* http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf. (24.02.2019).

T.C. Resmî Gazete. (1994). *3941 Sayılı 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu ile Bağlı (A) ve (B) İşaretli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına ve Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun,* http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf. (23.03.2019).

Türk Dil Kurumu. (2019). *Göç,* http://www.tdk.gov.tr. (13.03.2019).

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Yıldız, İ. (2018). *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*, Ankara: Kırmızı Çatı Yayınları.

VICTIMS OF IMMIGRATION AND POVERTY: CHILDREN IN *CAPHARNAUM (KEFERNAHUM)* FILM

R. Özgün KEHYA[1]

Abstract

The concepts of immigration, poverty, family and childhood in Nadine Labaki's 2016 film *Capharnaüm (Kefernahum)* are analyzed in this study. *Kefernahum*, a French Word, means chaos and disorder. The film has a chaotic atmosphere with features compatible with its title. 12-year-old Zain is the lead actor, who is a Syrian refugee and works on the streets, steal, doesn't have an identity card and struggles to prevent his sister from marrying at a child's age in return for the bride price. Together with him an Ethiopian refugee, an early age mother named Rahil and a 1.5-year-old Yonas child represent the displaced persons who migrate and work illegally on the poor neighborhoods of the Beirut city. Problem of poverty as a result of immigration is a general problem of the country, which is tried to be revealed in the film. The thesis that children are the people affected too much by forced migration is shown in *Kefernahum*. No paying attention to the methods of birth control, giving birth to children who are forced to beg, commit or work on the streets is another issue in the film. Early motherhood and fatherhood are also associated with forced migration. The film shows that the people have to live in the poorest neighborhoods of the countries to where they had to flee from war or violence, and could not even go to school because they have no identity, are not treated in hospitals, after all they could neither belong to their homeland nor the country where they flee. Moreover, Lebanon, which they see as a transitional country, is a point of escape from the poor living conditions to Western European countries. The film bears traces of the Italian Neorealism movement with its post-war reality dimension. *Kefernahum* is analyzed through the space design, plot and the characters' behaviors that address some sociological concepts.

Keywords: Cinema, Forced Migration, Refugee, Childhood, Poverty, Italian Neorealism

CAPHARNAÜM (KEFERNAHUM) FİLMİNDE GÖÇ VE YOKSULLUĞUN KURBANI ÇOCUKLAR

Özet

Bu çalışmada Nadine Labaki'nin 2019 yılında gösterime giren *Capharnaüm (Kefernahum/Capernaum)* isimli filmindeki göçmenlik, yoksulluk, aile ve çocukluk kavramları incelenmektedir. Fransızca kökenli bir sözcük olan *Kefernahum*; kaos ve karmaşa anlamına gelmektedir. Film ismiyle uyumlu özellikler taşıyıp kaotik bir atmosfere sahiptir. Lübnan'da okula gitmesi gerekirken dışarıda çalışan, hırsızlık yapan, kimlik kartı bile olmayan, kız

[1] Araştırma Görevlisi, Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Sinema Televizyon Bölümü

kardeşinin başlık parası karşılığında çocuk yaşta evlendirilmemesi için mücadele eden 12 yaşındaki Suriyeli mülteci Zain karakteri filmin kahramanıdır. Onunla birlikte Rahil isimli Etiyopyalı kaçak mülteci bir çocuk anne ve 1,5 yaşındaki Yonas isimli bebek Beyrut şehrinin yoksul sokaklarında yasal olmadan barınan ve çalışan zorunlu göç etmiş kişileri temsil etmektedir. Filmde gözler önüne serilmeye ve çözülmeye çalışılan, ülkenin genel bir problemi olan mültecilik ve beraberinde getirdiği yoksulluk sorunudur. Zorunlu göçlerden çocukların çok fazla etkilendiği yönündeki tez *Kefernahum* filminde gözler önüne serilmektedir. Sokaklarda dilendirilen, suça itilen ya da çalıştırılan çocukların anne babalarının aile planlamasına dikkat etmeden dünyaya çocuk getirmeleri de işlenen diğer bir konudur. Ayrıca çocuk anne babalar zorunlu göçle ilişkilendirilmektedirler. Film, savaştan ya da şiddetten kaçmak zorunda kalan ve sığındıkları ülkelerin en yoksul muhitlerinde yaşamaktan başka çaresi olmayan, kimliksiz oldukları için okula bile gidemeyen, hastanelerde tedavi göremeyen insanların ne kaçtıkları ülkeye ne de sığındıkları ülkeye ait olamadıklarını göstermektedir. Ayrıca geçiş ülkesi olarak gördükleri Lübnan'dan hedeflerinde Batı Avrupa ülkelerinin olması yine bir aidiyetsizlik olduğu şeklinde ağır yoksul yaşama koşullarından bir kaçış anlamına gelmektedir. Film savaş sonrası gerçeklik boyutuyla İtalyan Yeni Gerçekçilik akımından izler taşımaktadır. *Kefernahum* filminin analizi mekân tasarımı, olay örgüsü ve karakterlerin davranışları gibi bazı sosyolojik olguları irdeleyerek yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Zorunlu Göç, Mültecilik, Çocukluk, Yoksulluk, İtalyan Yeni Gerçekçilik

Kaynakça

Armes, R. (1971). *Patterns of Realism.* Tarihinde adresinden erişildi https://books.google.com.tr/books/about/Patterns_of_realism.html?id=RmtZAAAAMAAJ&redir_esc=y

Avcı, M. (2008). "Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştirma: Çocuklarin Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Berzofsky, M., Couzens, L., Harrell, E., Langton, L., ve Smiley-McDonald, H. (2014). Household Poverty and Nonfatal Violent Ruberto, L. E., ve Wilson, K. M. (y.y.). Tarihinde adresinden erişildi https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=7ldcIc6ruUcC&oi=fnd&pg=PR9&dq=effects+of+italian+neorealist+c. *Bureau of Justice Statistics*. https://doi.org/10.1002/pbc.20346

Capernaum: Q+A with Nadine Labaki, Khaled Mouzanar and Zain al Raffea - YouTube. (2018). Tarihinde adresinden erişildi https://www.youtube.com/watch?v=h6nFntnBYCQ

Çelik, S. (2003). *De-Mythologizing the Fther in Turkish-German Film*. London Metropolitan University.

Cooke, R. (2019). nadine-labaki-interview-capernaum-film-director-actor-lebanon-oscar-nomination @ www.theguardian.com. Tarihinde 08 Mayıs 2019, adresinden erişildi https://www.theguardian.com/film/2019/feb/16/nadine-labaki-interview-capernaum-film-director-actor-lebanon-oscar-nomination

Elmacı, T. (2006). *Son Dönem Türk Sineması'nda Kentli Kimlik Bağlamında Ötekinin Sunumu*. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Farrington, D. P., ve Welsh, B. C. (2012). Saving Children from a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Interventions. Içinde *Saving Children from a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Interventions*. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195304091.001.0001

Jarvis, T. J., Copeland, J., ve Walton, L. (1998). Exploring the Nature Of The Relationship Between Child Sexual Abuse And Substance Use Among Women. *Addiction*. https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.1998.9368658.x

Jiang, Yang, Maribel R. Granja, H. K. (2017). *Basic Facts about Low-Income Children Children under 18 Years, 2015*. New York.

Karacaoğlu, B., ve Musa, E. (2017). Milyonlarca Suriyeli çocuk temel haklarından yoksun büyüyor. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/milyonlarca-suriyeli-cocuk-temel-haklarindan-yoksun-buyuyor/970558 (07 Mayıs 2019).

EKehya, R. Ö. (2019). "Zorunlu Göç ve İnsan Kaçakçılığı Konusunun İşlendiği Daha Filminin Analizi". *Küresel Dönüşümler ve Farklılaşmalar Kongresi ;Uluslararası Göç, Kentleşme ve Aidiyet*. Antalya.

Kehya, R. Ö., ve Serdaroğlu, C. (2018). "Representation of Poor People in Television Series: Lost Lifes In Extreme Representations". *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. https://doi.org/10.30692/sisad.440376

Migration and Children. (y.y.). https://www.unicef-irc.org/article/606-migration-and-children.html (08 Mayıs 2019)

Milstead David. (2012). As Two-Income Family Model Matures, Divorce Rate Falls., Cnbc website: https://www.cnbc.com/id/46797203 (30 Mayıs 2019).

Niemiec, R. M., & Wedding, D. (2014). Positive psychology at the movies: Using films to build virtues and character strengths. Içinde *Positive psychology at the movies: Using films to build virtues and character strengths.*

Phillips, C. (2018). Making drama out of the refugee crisis | Film | The Guardian. https://www.theguardian.com/film/2018/apr/01/refugee-films-another-news-story-stranger-in-paradise-island-of-hungry-ghosts (30 Mayıs 2019),

Pomeroy Robin, R. H. (2018). Tipped for Cannes glory, Beirut slum actors play their real lives - Reuters. https://www.reuters.com/article/us-filmfestival-cannes-capharnaum/tipped-for-cannes-glory-beirut-slum-actors-play-their-real-lives-idUSKCN1IJ28O (29 Mayıs 2019).

Ruberto, L. E., & Wilson, K. M. (2017). Italian neorealism and global cinema. Içinde *A Companion to Italian Cinema*. Tarihinde adresinden erişildi http://www.wsupress.wayne.edu/books/detail/italian-neorealism-and-global-cinema

Saussure, F. de. (1914). Course in General Linguistics: Ferdinand de Saussure. Içinde *Language*. https://doi.org/10.1037/0021-9010.60.6.742

Schneller, J. (2019). Capernaum director Nadine Labaki on the refugee crisis, 'poverty porn' and the urgent need to simply 'look' - The Globe and Mail., https://www.theglobeandmail.com/arts/film/article-capernaum-director-nadine-labaki-on-the-refugee-crisis-poverty-porn/ (21 Mayıs 2019)

Şenol, D., & Dinç, A. (2016). Türkiye ' nin Suriyeli Çocuk Gelinleri : Sosyolojik Bir Değerlendirme (Syrian Child Brides of Turkey : A SociologicalReview). *Suriyeli Çocuklarla El Ele "Uluslararası Göç ve Çocuk Sempozyumu*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.

Shiel, M. (2008). Italian Neorealism: Rebuilding the Cinematic City. London & New York: Wallpaper (Short Cuts), 2006. 142 pp. *Forum for Modern Language Studies*. https://doi.org/10.1093/fmls/cqm110

Söylemez, Y. S. (2016). "Sinemada Göçmen Sorunu ve Iñárritu'nun Göçü: "Biutiful" ". *Marmara Iletisim Dergisi*, (24), ss. 123–123. https://doi.org/10.17829/midr.20152420002

TheWrap. (2018). 'Capernaum' Director Left Out 'Shocking' Details About Kids on the Streets - YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=VgLX7bjYZhk (29 Mayıs 2019)

Ulusoy, N. (2008). "Sanatta Gerçeklik İçerisinde İtalyan Yeni Gerçekçiliği". *İletişim*, ss.187–204. Tarihinde adresinden erişildi http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruid/article/viewFile/5000013316/5000013633

Üsküdar Üniversitesi. (2013). Zorunlu Göç ve Psikolojik Etkileri. https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/176/zorunlu-goc-ve-psikolojik-etkileri (30 Mayıs 2019).

What is poverty? - Economic and Social Inclusion Corporation. (2008). https://www2.gnb.ca/content/gnb/en/departments/esic/overview/content/what_is_poverty.html(30 Mayıs 2019)

EUROCITIES NETWORK MEMBERSHIP OF LOCAL GOVERNMENTS IN TURKEY

Zuhal ÖNEZ ÇETİN[1]

Abstract

With the re-structuring of the state, the local governments take over lots of responsibilities in related with the urban area, and they launched to take part in international networks in order to cope with the urban issues. The local governments' numbers of memberships have been raised day by day in Turkey. In the study, the international networks that local governments have a membership have been searched in the framework of their fundamental targets, and EUROCITIES network within those memberships has been examined in detail, in terms of its main targets, organizational structure, types of membership, its forums and projects, and the achievements of that membership to the local governments have been evaluated.

Keywords: Local Governments, International Networks, EUROCITIES

1 Introduction

The formation of localization policies with the change at the understanding of nation-state caused local governments coming to the forefront and cities became important actors in the economic dimension (Batmaz, 2016: 125-126). Local governments are able to produce effective policies and defend the rights of citizens in local foreign policy through the local government associations (Yaylı and Gönültaş, 2018: 284). Nowadays, municipalities are connected to the network systems within the context of the development of joint projects and programs such as research and learning, information and technology, management development, coordinated action on common problems, development of economic cooperation networks (Gençkaya and Kaya, 2018: 305). Additionally, it is determined that membership to local, regional, national and international local government associations have the functions, as well as enhancing solidarity among member local governments, allowing for the defense of urban common interests and sharing of knowledge and experience on urban issues, and it is also stated that associations can constitute international networks; UCLG (United Cities and Local Governments Organization), NALAS (Union of Turkish World Municipalities) and TDBB (Union of Turkish World Municipalities) are given as samples to the important international networks (Arıkboğa, 2017: 83).

Some of the significant organizations that local governments' have a membership in Turkey are listed as EUROCITIES (European Cities Association), UCLG (United Cities and

[1]Assistant Prof. Dr., *Uşak University, Public Administration Department, Head of the Local Government Studies, Studies,* zuhal.cetin@usak.edu.tr, zuhalonez@gmail.com

Local Governments), UCLG+MEWA (United Cities and Local Governments Middle East and West Asia Section), Assembly of European Regions (AER), FMCU-UTO (World Federation of United Cities), CPMR (Conference of Peripheral Maritime Regions), WUWM (World Union of Wholesale Markets), EWT (European Walled Towns), CITTASLOW, and TDBB (Akman, 2017: 489-490). Other networks can be listed as; International City Leaders, International City/County Management Association, International Council on Monument and Sites, Global Mayors' Forum, Cities Allieance, World Urban Campaign, European Historic Thermal Towns Association, European Association Historic Towns and Regions, Europe Energy Cities (Yerel Diplomasi, 2019). Within the context of the study, EUROCITIES network is examined in detail, but in general, the fundamental targets of some networks can be clarified as follows;

UCLG-MEWA (2019) defined their targets as ensuring the protection of the interests and providing the development of cooperation and partnerships by means of being an international advocate of local government organizations in their regions.

UCLG (2019) clarified their objective as the representation of local governments in the international platform, promoting international cooperation within the scope of local administrations, and the establishment is stated to be based on three basic principles such as democracy, autonomy, and decentralization (at the service provision).

CPMR's (2019) policy work and projects have been focused on those following themes such as cohesion, maritime, accessibility, energy/climate, and cooperation-based projects.

WUWM's (2019) main target is pointed out as to promote wholesale and retail market interests with including local governments, to provide information exchange, and to set up partnerships with the interested parts of the society.

EWT (2019) declared its fundamental target as European walled towns and cities' sustainable development through the participation to European projects.

CITTASLOW's (2019) main objective is defined as cities where people can communicate with each other and socialize, protect the nature and traditions, have no infrastructure problems, benefit from renewable energy sources and facilities of technology.

TDBB (2019) designated their objective as to maintain inheritance in related with history and culture, to set up collaborations in economic, technical, and social and cultural fields, to determine the city administrations' problems.

2 EUROCITIES: European Cities Association

The Organization of European Cities Association was founded in 1986 as a gathering of European cities such as Barcelona, Birmingham, Frankfurt, Lyon, Milan and Rotterdam, and as a result of the conferences in Rotterdam in 1986 and the conference in Barcelona in 1989 revealed that the cities listed above should come together around a legal personality (Yerel Diplomasi, 2019). It is pointed out that the network's purpose is to gather the cities' local administrations of European nations; the number of the members of the network raised to 42 city within 5 years period, and it is determined that the related network covers approximately 150 cities of Europe (Levent, Kundak and Gülümser, 2006: 3). Within the context of the conferences organized in the years of 1989 and 1990, that movement designated its fundamental action fields as to promote the connection between Eurocities and other institutions or organizations in the society, and to endorse collaborative projects among the cities of Europe (Borja, 1992: 21). It is pointed out that the cities effort on to endorse an integrated urban model

pave the way for the establishment of working groups, and it is also added that an additional conference was held in Lyon during the year 1990 (EUROCITIES, 2019a).

In 1996, the number of members exceeded to 70 members, and the organization focused on the efforts towards the local governments' involvement in decision-making processes and later became a lobbying organization, and the main objectives of the organization in relation to local administrations are determined as to assist local governments' work processes by working in cooperation with EU institutions, to improve the place and importance of local governments in governance, to influence the decisions of decision-makers in Brussels, and to develop EU laws that help to solve the problems of local governments (Yerel Diplomasi, 2019). Besides, it is stated that network designs urban policy of Europe around those dimensions; communication and reaching to infrastructure, urban social policy with focusing on integration at social and cultural levels and tolerance, technological improvement, economic encouragement, life quality (Borja, 1992: 26).

That platform has been determined to include various institutions and organizations' to deal with the policies having an influential impact on cities to determine the city problems and solutions through the thematic forums and other participatory platforms such as working groups (EUROCITIES, 2013: 1). In that context, EUROCITIES targets have been determined as to enable the cities to participate to the EU's decision-making practice and with that engagement it is hoped that the function and the role of the cities came to the front side at the improvement of the social cohesion and sustainable growth of the Union, and it is designated that the Union can be more responsive to the requirements of the cities through that network, at that framework, the other significant target is clarified as augmenting the collaborations among cities, enabling a platform for cities to learn the practices and to gain information, and to find project partners (Griffith, 1995: 217-218).

II.1 EUROCITIES Organizational Structure and Membership

That center of the network is in Brussels Office, and the Office has been conducting the affairs such as financial resource, management, and policy issues. In addition to that, there is an executive committee liable from the management of the association's affairs that is composed of twelve members came into power with election. That committee held meetings three times a year (EUROCITIES, 2019b). At the Statute of EUROCITIES, in the Article 11, it is also designated that the Executive Committee is composed of the association's members, those members nominated by Annual General Meeting for three years (EUROCITIES Statute, 2006: 3), it is also elucidated that related committee is liable from the management of the association (EUROCITIES Statute, 2006: 5).

The significant decisions have been taken at the annual general meeting (AGM) that is organized in the duration of the annual conference. Daily affairs are carried out by thematic forums and working groups, in that context forums can meet two or three times in a year period (EUROCITIES, 2019b). At the Article 17 of the Statute, it is determined that AGM is composed of the whole members of the organization (EUROCITIES Statute, 2006: 6). That network has four types of membership types such as full member (the cities of EU or EEA member states), Associate member (the state's cities outside of EU or EEA), Associated partner (local authorities who have no required condition of above two membership types), Associated business partner (interested company and business organizations) (EUROCITIES, 2019c).

In that regard, there are also some criteria at the membership process of EUROCITIES, the population should be at least 250.000 for cities, their city administrations have to come to

power with election, and the cities should have a role on international basis, those cities should be an influential center in the region (Griffith, 1995: 216). At the Article 7 of the Statute of EUROCITIES, it is pointed out that full and associate members should pay a subscription fee annually (EUROCITIES Statute, 2006: 3).

Chart I. EUROCITIES Forums and Projects:

FORUMS	**PROJECTS**
Culture Forum	ROCK (Regeneration and Optimization of Cultural heritage in creative and Knowledge cities) (2017-2020)
Economy Forum	PROSPECT (Peer powered cities and regions) (2017-2020)
Environment Forum	Civitas Satellite (2016-2020) Covenant of Mayors for Climate and Energy (2017-2020) European Green Capital Network Pilot Project (2018-2020) Collectors (2017-2020)
Knowledge Society Forum	Sharing Cities (2016-2020) Smart Cities Information System (SCIS) (2017-2020) ICTFootprint.EU (2016-2019)
Mobility Forum	Civitas Satellite (2016-2020) European Mobility Week (2002-2020) European Green Capital Network Pilot Project (2018-2020) PROSPECT (2017-2020) Go SUMP (2016-2019) SUMPs UP (2016-2020) Vital Nodes (2017-2019)
Social Affairs Forum	VALUES (2019-2021) RESOMA (2018-2020)
Urban Governance Forum	Projects for Urban Governance
Cooperation Forum	TRANS-URBAN-EU-CHINA (2018-2020) URBAN-EU-CHINA (2017-2019)

Source: (EUROCITIES, 2019d)

At the above chart, it is observed that under the EUROCITIES network, various projects have been conducted in different themes in related with the cities such as culture, environment and cooperation issues.

3 Achievements of Eurocities Membership

The partners from Turkey are listed as Beylikdüzü (Associated Partner), Beyoğlu (Associated Partner), Gaziantep (Associate Member), Istanbul (Associate Member), İzmir (Associate Member), Kadıköy (Associated Partner), Konya (Associate Member), Mezitli (Associated Member), Osmangazi (Associated Partner), Pendik (Associated Partner), Serdivan (Associated Partner) (EUROCITIES, 2019e).

One of the main achievements of EUROCITIES is determined as the critical role of the network on cities in pertinent to member cities is the setting up relationship and collaborations surpassing their national scale, and it is elucidated that this possibility can enable cities to communicate with other partners, and the communication and partnership is evaluated as an opportunity at the formation of European citizenship (Borja, 1992: 25). Another benefit of that network is pointed out as the existence of the working groups in various thematic issues that enables members to reach visibility and, the other outcome of the network is declared as urban expertise (Payre, 2010: 266).

Besides, it is also elucidated that the reason to participate to that related network has been designated with to grasp the information about experiences and share opinions, and also the cities enable to set up communication with decision-makers at superior levels of management, and the other reason is declared as the member cities of the network attain to reach significant EU structural funds such as regional development (ERDF) and social funds (ESF) (Griffith, 1995: 220). The network is designated as a platform to share and exchange opinions, to determine problems and solution proposals through the participatory platforms of that related network (Levent, Kundak and Gülümser, 2006: 3). Moreover, EUROCITIES network has expressed their working process as networking, influencing, and visibility. At networking, it is determined that the policy forums and working groups enable the participation of the delegates of the city in order to share opinions, and it is added that network assists the member cities to improve policy precedence with the engagement to the EU Projects. According to the influencing issue, it is also pointed out that EUROCITIES network has an influential link with the European institutions and ministries at the national scale. Lastly, in regard to visibility, it is clarified that the network enables a platform at the international scale for local administrators to describe their cities (EUROCITIES, 2013: 2). Moreover, Batmaz (2016: 126) clarified the benefits provided by the memberships of local administrations abroad as follows; "*the memberships are critical in demonstrating the development level to the world public opinion through the publicity of the services provided by the municipality, the city comes to the front side at the global scale through friendships developed through membership, created networks, and close cooperation, local governments contribute to increase their reputation by promoting their cities and countries*".

4 Conclusion

Local governments' membership to the international networks provides them many benefits on various fields in related with the urban spatial areas. Local governments who cannot cope with the urban issues by themselves can attain the opportunity to deal with those problems with a collaborative framework. Local governments gain the chance to communicate with other partners of the network, information and experience sharing has been realized via the participatory platforms of working groups and thematic forums of the network. The local

governments also grasp the information of the other member cities' evaluation of urban concerns.

When examining the EUROCITIES forums and projects, it is seen that there are various projects that have been carried out by the 2000s onwards in related with the citybased issue. The local governments' engagement to such projects has a critical significance at the solution of urban problems that the local governments should have awareness in pertinent to the critical role of those international networks and the projects. The successful experiences within the context of EUROCITIES network should be learned by local governments in Turkey. The international network member local governments from Turkey should share their experiences and practices with the other local government units in Turkey.

References

Akman, Ç., (2017). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Uluslararası Kuruluşlara Üyelikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 22(2), pp. 485-510.

Arıkboğa, E., (2017). "Yerel Yönetim Birlikleri Üstüne", *Şehir ve Toplum*, (8), Ağustos-Kasım, pp.77-87. <mimoza.marmara.edu.tr/~earikboga/yayin/Birlikler.pdf>. (Accessed in 12.03.2019).

Batmaz, N. Y., (2016). "Yerel Yönetimlerin Üye Oldukları Uluslararası Kuruluşlar Üzerine Bir Değerlendirme: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 51, (1), pp. 103-128.

Borja, Jordi, (1992). "Eurocities: A system of major urban centers in Europe", Ekistics, Urban Networking in Europe-II: Recent Initiatives as an Input to Future Policies, Vol.59, No. 352/353, pp. 21-27.

CITTASLOW, (2019). "Cittaslow Felsefesi". <https://cittaslowturkiye.org/#cittaslow>. (Accessed in 14.03.2019).

CPMR, (2019). "About CPMR". <https://cpmr.org/who-we-are/>. (Accessed in 13.03.2019).

EUROCITIES, (2013). "What is EUROCITIES?" < http://nws.eurocities.eu/MediaShell/ media /infopack2013_new_dec.pdf>. (Accessed in 13.03.2019).

EUROCITIES, (2019a). "EUROCITIES from 1986 to present day" <http://wsdomino.eurocities.eu/eurocities/about_us/history>. (Accessed in 14.03.2019).

EUROCITIES, (2019b). "EUROCITIES Structure", <http://wsdomino.eurocities.eu/ eurocities/about_us/structure>. (Accessed in 14.03.2019).

EUROCITIES, (2019c). "Membership Categories", <http://www.eurocities.eu/eurocities/ members/membership_categories>. (Accessed in 14.03.2019).

EUROCITIES, (2019d). "Projects For Cooperation", <http://www.eurocities.eu/ eurocities/ projects&sector=coop#>. (Accessed in 14.03.2019).

EUROCITIES, (2019e). "Members List", <http://wsdomino.eurocities.eu/ eurocities/ members&country=turkey>.(Accessed in 14.03.2019).

EUROCITIES STATUTES, (2006). <www.eurocities.eu/media/forms/ Statutes_ 281106_ EN.pdf>. (Accessed in 14.03.2019).

EWT, (2019). "European Walled Towns", <https://www.europeanwalledtowns.org/about>. (Accessed in 14.03.2019).

Gençkaya, Faruk Ömer and Kaya, Kemal, (2018). "İstanbul İşçe Belediyelerinin Dış İlişkileri", *Uluslararası Yönetim Akademi Dergisi*, 1(3), pp.303-316.

Griffiths, Ron, (1995). "Eurocities", *Planning Practice and Research*, 10(2), pp.215-221.

Levent, Baycan Tüzin, Kundak, Seda and Gülümser, Aliye Ahu, (2006). "Eurocities and Their Sisters: How Are They Close to Each Other", 46th European Congress of the European Regional Science Association Enlargement, Southern Europe and the Mediterranean August 30th September 3rd, 2006 Volos, Greece, pp.1-21.

Payre, Renaud, (2010). "The Importance of Being Connected. City Networks and Urban Government: Lyon and Eurocities (1990-2005)", *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 34, Issue: 2, pp.260-280.

TDBB, (2019). "Türk Dünyası Belediyeler Birliği", <http://www.tdbb.org.tr/ ?page_ id= 29&lang=tr>. (Accessed in 03.03.2019).

UCLG (2019). "Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı", <http://uclg-mewa.org/uclg-genel-bilgiler/>. (Accessed in 03.03.2019).

UCLG-MEWA, (2019). "UCLG-MEWA Hakkında", <http://uclg-mewa.org/uclg-mewa-hakk%C4%B1nda/>. (Accessed in 03.03.2019).

WUWM, (2019). "World Union of Wholesale Markets: Our Goals", <https://www.wuwm.org/ 4dr/who-are-we/our-goals.html>. (Accessed in 03.04.2019).

Yaylı, Hasan and Gönültaş, Yasin Can, (2018). "Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler: Yerel Dış Politika (Paradiplomasi) Kavramına Teorik Bir Bakış", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 20(2), pp. 271-288

Yerel Diplomasi, (2019). "EUROCITIES", <http://www.yereldiplomasi.gov.tr/aglar/eurocities-avrupa-sehirler-birligi/>. (Accessed in 13.03.2019).

READING URBAN LONELINESS OVER YOUTH: DENİZLİ SAMPLE

Gül AKTAŞ[1]

Abstract

An individual evolves into a cultural and social creature during his/her relations built with others in social life. The most essential characteristics distinguishing human beings from other creatures is the ability of expressing themselves and using cultural tools. Hence, human beings need to interact with others to maintain their existence in social life. The individuals who are capable of expressing themselves in social life, being understood by others, requesting assistance from groups or individuals when solving their problems and receiving response from them can maintain their lives within relationships in a more harmonized way, in comparison to those lacking these capabilities. However, the individuals who cannot maintain their social relations in a healthy way, and are ignored by others and alienated from them, face with the problem of getting lonely and alienated in sociologic context.

Modern world has surrounded living environments of individuals in such a way that various responsibilities such as work, education and family have become important determiners of individual's life. Many problems such as the changes occurring in sociocultural life, growing space occupied by technology in human life, the need to overcome financial problems can rupture individuals from their respective environments c and occasionally can strengthen the feeling of loneliness.

The individuals experiencing loneliness can define themselves as "the other" or "the alienated" in crowds. This situation can turn into a different type of loneliness with the problems caused by urban life. In this context, the present study treats the problem of loneliness of the individuals who degrade everything into digits, getting alienated from themselves and others in the city life, as defined by Simmel, one of the urban sociology theorists, from the sociological perspective. Within this scope, this study was designed so as to describe the way loneliness is experienced by the young people from different rural and urban social backgrounds, the local young people living in Denizli and those who live in Denizli city center for the purposes of having education or working, from their own perspectives. To this end, in-depth interviews were conducted with 30 individuals. The findings of the study revealed that most prominent causes of the loneliness experienced by young people are trust issues among people due to the cosmopolitan nature of city, the fact that life at apartment blocks detach people from others, rising prevalence of individualism and the problem of selfishness problem, growing space occupied by internet and social media in individuals' lives and insufficient financial opportunities.

Keywords: City, youth, urban loneliness, alienation.

[1] Doç., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, gaktas@pau.edu.tr

KENTSEL YALNIZLIĞI GENÇLER ÜZERİNDEN OKUMAK: DENİZLİ ÖRNEĞİ

Özet

Birey toplumsal yaşam içinde diğerleri ile kurduğu ilişki ile kültürel ve sosyal bir varlık haline gelir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en temel özellik dil aracılığıyla kendini ifade edebilme ve kültürel araçları kullanabilme yetisidir. Dolayısıyla sosyal yaşam içinde varlığını sürdürebilmesi için diğerleri ile etkileşime girmesi gerekmektedir. Toplumsal yaşam içinde kendini ifade edebilen, diğerleri tarafından anlaşılabilen, sorunların çözümünde birey yada gruplardan yardım talep eden ve karşılık bulan kişi diğerleri ile görece uyumlu birliktelikler içinde yaşamını devam ettirir. Fakat toplumsal ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürütemeyen, diğerleri tarafından yok sayılan, ötekileştirilen birey sosyolojik bağlamda yalnızlaşma ve yabancılaşma sorunsalıyla karşı karşıya gelir.

Modern dünya insanların yaşam alanını öylesine kuşatmıştır ki, iş, eğitim, aile gibi birçok sorumluluk kişinin yaşamının önemli belirleyenleri haline gelmiştir. Sosyo-kültürel yaşamda meydana gelen değişmeler, teknolojinin insan yaşamında daha fazla yer kaplaması, ekonomik yaşamda ortaya çıkan sorunlarla baş edebilme gerekliliği gibi birçok sorun kişiyi içinde bulunduğu bağlamdan koparabilmekte ve zaman zaman yalnız olma duygusunu pekiştirmektedir.

Yalnızlığı deneyimleyen insan, kalabalıklar arasında kendini "öteki" ya da "yabancılaşmış" olarak tanımlayabilir. Bu durum özellikle kent yaşamının beraberinde getirdiği sorunlarla farklı tip yalnızlıklara dönüşebilir. Bu bağlamda çalışma, kent kuramcılarından Simmel'in de bahsettiği kentsel yaşam içinde her şeyi sayıya indirgeyen, birbirinden ve kendinden uzaklaşan bireyin yalnızlık sorunsalını sosyolojik açıdan ele almıştır. Bu çerçevede çalışma farklı kırsal ve kentsel toplumsal yapılardan gelenler ile Denizli'de yaşayan ve çalışmak, eğitim almak amacıyla Denizli kent merkezinde ikamet eden gençlerin yalnızlığı nasıl deneyimlediğini onların bakış açısıyla betimlemek üzere kurgulanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma bulgularına göre, gençlerin yalnızlık sorununu ortaya çıkaran sebeplerin başında kentin kozmopolit yapısından kaynaklı kişiler arası güven sorunu, apartman yaşantısının insanları birbirinden koparması, bireycilik ve bencillik sorunsalının yaygınlık kazanması, internet ve sosyal medyanın insan yaşamında daha fazla yer kaplaması, ekonomik imkânların yetersiz olması öne çıkan nedenler gelmektedir.

Anahtar kelimeler: Kent, gençlik, kentsel yalnızlık, yabancılaşma.

Kaynakça

Akgül, H. (2016). "Yalnızlık Duygusu ve Ölçümü", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (9): ss.273-289.

Aydoğan, F. (2009). "Tüketim Kültürünün Gölgesinde Kentler", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 27(2): ss.203-215.

Akyol, S.U. (2013). *Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık, Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Baltacı, A. (2018). "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1): ss.231-274.

Gün, F. (2006). *Kent Kültüründe Yalnızlık Duygusu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Güven, A. (2016). "Kent, Kentlileşme ve Kentsel Yönetim İhtiyacı", *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 4(1): ss.21-30.

Harvey, D. (2006). *Umut Mekanları*, (Çev.), Gambetti, U., İstanbul: Metis Yayınları.

Hergüner, B. (2017). "İnsanın Kentinden Kentin İnsanına: Öyküde Kent, Kentleşme, Kentlileşme Görünümleri", *Fatih Sultan Mehmet İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 9: ss.219-239.

Işık, Ş. (2005). "Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri", *Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi,* 14: ss.57-71.

Kıray, M. (1998). *Kentleşme Yazıları*, 1. Baskı, Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Koyuncu, A. (2011). "Sosyoloji Kuramlarında Kent", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 25: ss.31-56.

Özdemir, A. (2011). "Kültür Bağlamında Kent ve Mekânsal Örgütlenme", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2: ss.62-76.

Özyurt, C. (2007). "Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (18): ss.111-126.

Sımmel (1996). "Metropol ve Zihinsel Yaşam", *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 8: ss.81-91.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*, (Çev.), Birkan, T., İstanbul: Metis Yayınları.

Yahyagil, M.Y. (1998). "Kentlerin Kültürün Gelişmesindeki Etkileri", *Sosyoloji Konfereansları, İİBF.*, 25. Kitap: ss.105-120

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

GLOBAL STRUGGLE WITH GLOBAL PROBLEMS: THE EU'S POLICIES FOR CLIMATE CHANGE

Fulya KÖKSOY[1]

Abstract

The phenomenon of globalization that expresses the process of change and transformation in its shortest form is one of the most discussed concepts. Globalization, which takes effect largely especially in the 1980s; asserts itself on very distinct fields from economy to politics, from environment to socio-culture, from technology to security. Globalization, which has been felt in the differentiated areas and which have positive effects, causes many problems to arise. At this point, another problem that acquire an international dimension with globalization, as important as economic, political or security problems is about climate change. On the other hand, it is seen that new actors have started to play a central role in the international system which is transforming with globalization. Although there have been some internal problems in the last period and its future has been debated, the European Union (EU), which has emerged with the aim of transition from economic integration to political integration progressively with a neo-functionalist approach, has become an important actor in the globalized world. In this context, the EU's policies on climate change are analyzed. The main purpose of this study is to focus on European Union in the framework of being one of the central actors of the global world and to focus on climate change in the context of being one of the important global problems.

Keywords: Globalization, Global Climate Change, European Union, EU Policy on Climate Change

KÜRESEL SORUNLARLA KÜRESEL SAVAŞIM: AB'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE YÖNELİK POLİTİKALARI

Özet

En kısa haliyle değişim ve dönüşüm süreceni ifade eden küreselleşme olgusu, üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Özellikle 1980'li yıllarla beraber etkisini büyük ölçüde hissettiren küreselleşme; ekonomiden siyasete, çevreden sosyo-kültüre, teknolojiden güvenliğe kadar çok farklı alanlarda kendini göstermektedir. Birbirinden farklılaşan alanlarda hissedilen ve olumlu etkilere yol açan küreselleşme beraberinde birçok problemin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu noktada ekonomik, siyasi veya güvenliğe ilişkin sorunlar kadar önem arz eden ve küreselleşmeyle beraber uluslararası bir boyut kazanan bir diğer problem de iklim değişikliğine yöneliktir. Öte yandan küreselleşme ile dönüşüm yaşayan uluslararası sistemde

[1] Dr. Öğr.Üyesi, Batman Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler A.B.D., fulya.koksoy@batman.edu.tr

ise yeni aktörlerin merkezi bir rol oynamaya başladığı görülmektedir. Her ne kadar son dönemde bazı içsel problemlere sahip olsa da ve geleceğine yönelik tartışmalar yapılsa da neo-işlevselci bir yaklaşımla ekonomik bütünleşmeden aşamalı olarak siyasi bütünleşmeye geçme hedefiyle ortaya çıkan Avrupa Birliği (AB), küreselleşen dünyada önem arz eden bir aktör konumuna yükselmiştir. Bu bağlamda makalede, çevre ve iklim değişikliğine yönelik AB'nin politikaları analiz edilmektedir. Söz konusu çalışmanın oluşturulmasındaki temel amaç ise küresel dünyanın merkezi aktörlerinden biri olması çerçevesinde Avrupa Birliği'ne ve önem arz eden küresel sorunlardan biri olması ekseninde iklim değişikliğine odaklanmaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresel İklim Değişikliği, Avrupa Birliği, AB'nin İklim Değişikliğine Yönelik Politikaları

1 Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyılda acil önlem alınmazsa pek çok olumsuz sonuca neden olacak birçok küresel sorun bulunmaktadır. Su, gıda ve enerji güvenliği, nüfus artışı, çarpık kentleşme, bulaşıcı hastalıklar, uluslararası güvenlik sorunları, terör vb. sorunlar küresel riskler skalasında yer almaktadır. Küresel iklim değişikliği ise küresel riskler arasında acil müdahale gerektiren günümüzün en başat sorunlarından biridir. Söz konusu sorunun hem küresel, ulusal ve yerel boyutu hem de farklı alanları (sağlık, ekonomi, nüfus, yaşam standartları vb.) etki altına alması noktasında evrenin karşıya karşıya kaldığı diğer sorunlardan bir nebze olsun ön plana çıkması ve soruna yönelik çok daha acil bir çözüm sağlanması gerektiği görülmektedir. Nitekim tehdit altında olan bir bütün olarak yerkürenin tamamıdır.

Öte yandan, altı çizildiği üzere iklim değişikliği diğer sorunlardan izole edilerek analiz edilememektedir. Öyle ki iklim değişikliği birçok sektörü/alanı etkileyen ve diğer küresel sorunlarla keşişen bir problemdir. Söz konusu sorun su kaynaklarını, beslenme koşullarını, tarımsal üretimi, canlıların yaşamını ve sağlığını, enerji alt yapılarını etkilemektedir. Bu noktada, küresel bir soruna çözüm sağlanması için herhangi bir sorunun bir diğeri üzerindeki etkisinin göz ardı edilmemesi realitesi çerçevesinde küresel iklim değişikliğiyle mücadele ederken sürdürülebilir küresel bir çözüm sağlanması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Küresel iklim değişikliğiyle küresel mücadelede ön plana çıkana aktörlerden biri de Avrupa Birliği'dir. Yeni İşlevselci bir yaklaşımla ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşme hedefiyle yola çıkan Avrupa Birliği, siyasi birlik hedefine henüz ulaşamasa da ve küresel bir soruna yönelik somut bir çözüm sağlama konusunda henüz tam anlamıyla yeterli olmasa da küresel iklim değişikliğine yönelik mücadelede çeşitli adımlar atmakta ve politikalar ortaya koymaktadır.

Bu minvalde çalışmada öncelikle küresel iklim değişikliğiyle mücadelenin önemine değinilecek olup akabinde söz konusu soruna ilişkin küresel yaklaşımlar, bir başka ifadeyle küresel mücadeleye dair ortaya konan politikalar analiz edilecektir. Son kısımda ise küresel iklim değişikliğiyle mücadelede Avrupa Birliği ne yönde politikalar izlemektedir? sorusuna cevap aranacaktır. Küresel dünyanın merkezi aktörlerinden biri olması çerçevesinde Avrupa Birliği'ne ve önem arz eden küresel sorunlardan biri olması ekseninde iklim değişikliğine odaklanmak ve söz konusu sorunun çözümüne yönelik hem evrensel düzeyde hem de Avrupa Birliği özelinde ne gibi adımlar atıldığını ortaya koymak ve çözüm sağlanmassa yerkürenin tamamı üzerinde derin ve ciddi etkiler bırakacak soruna ilişkin farkındalık düzeyinin artırılmasını sağlamak bu çalışmanın gün yüzüne çıkmasındaki başat amacı oluşturmaktadır.

2 Küresel İklim Değişikliğiyle Mücadelenin Önemi

18. yüzyılın sonunda yaşanan Sanayi devrimiyle beraber ekolojik krizin temelindeki etkenlerden biri olan hızlı nüfus artışı ve antropojenik faaliyetler (insana özgü) sonucunda küresel iklim değişikliği sorunu ortaya çıkmıştır. Küresel iklim değişikliği, fosil yakıtların yakılması, arazi kullanım değişiklikleri, ormansızlaştırma ve sanayileşme gibi antropojenik faaliyetler ekseninde atmosfere salınan sera gazı salınımlarında yaşanan hızlı artışı ve buna bağlı olarak yeryüzü ve atmosferin alt katmalanlarındaki sıcaklık artışını ve iklimlerde meydana gelen değişimleri ifade etmektedir. (ÇSB, 2012: 1). 1992 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşemesinde ise iklim değişikliği, insan faaliyetlerinin doğrudan veya dolaylı etkisi ile oluşan ve bir zaman periyodu ekseninde karşılaştırma yapılarak gözlemlenen bir doğa olayı olarak tanımlanmaktadır (UN, 1992:3). Bir risk çarpanı olarak da ifade edilen iklim değişikliği; geçim koşulları sağlık, su ve gıda güvenliği[2] gibi öncelikli alanlar bağlamında sorunlara yol açmaktadır. Öte yandan özellikle artan sıcaklıklar ve değişkenlik gösteren yağış miktarını, gıdanın ve suyun mevcudiyetini etkileyerek uluslararası istikrar ve güvenliğe etki etmektedir. (Climate Diplomacy, 2016; UN General Assembly, 2009:6).

En sıcak on yılın (1991-2000) önceki kayıtlardan ortalama 0,2° derece, 1961-1990 ortalamasından ise yaklaşık 0,4° derece daha sıcak olduğu gözlemlenmektedir (World Meteorological Organization, 2011:2). Daha yakın tarihli bir analiz yapıldığında Dünya Meteroloji Örgütünün 2018 yılı raporuna göre 2015-2018 dönemi, en sıcak geçen dört yıl olarak gösterilmekte ve küresel sıcaklıkların endüstriyel dönem öncesine göre yaklaşık 1° derece üzerine çıkmaya yaklaştığı belirtilmektedir (World Meteorological Organization, 2018). Yapılan gözlemler, hem atmosfer hem de okyanus sıcaklıklarının yükselişe geçtiğini ortaya koymaktadır. Küresel iklim değişikliğinin mevcut en belirgin etkileri; doğal yaşam alanları ve türlerin kaybı, buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olaylarının oluşması ve yağış miktarında yaşanan değişimler (orta enlemlerde yağış miktarında artış, subtropik enlemlerde yapış miktarında azalış) zarfında görülmektedir (Arndt ve diğer., 2009; Zhang ve diğer., 2007:461). Dünya Bankası verilerine göre 30 yıl içinde 143 milyon kişinin kuraklık, su baskını, deniz seviyesinin yükselmesi, tarımsal verimlilik ve üretimin düşmesi, erozyon gibi doğa olayları nedeniyle kuzeyden güneye göç edeceği belirtilmektedir (The World Bank, 2019). Günümüzde yaşanan göç olayları ekseninde yaşanan gerilimler düşünüldüğü zaman bu yüksek orandaki göç dalgası olasılığının çok daha büyük sorunlara yol açacağı aşikardır. Bu noktada Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli tarafından ortaya konan raporda, küresel ısınmanın 1,5° derece ile sınırlandırılmasının tüm evrenin mevcudiyeti ve geleceği için önem arz ettiği vurgulanmaktadır. Nitekim küresel sıcaklıkların endüstriyel dönem öncesine göre 2° derece üzerine çıkması, bir bütün olarak evreni olumsuz olarak doğrudan etkileyecektir (WWF, 2018).

Her geçen gün daha çok ısınan dünya çerçevesinde iklim değişikliğiyle mücadele etmek ve bu noktada özellikle enerji, ulaşım ve gıda gibi alanlarda düşük karbona geçilmesi için istikralı politikaların uygulanması önem arz etmektedir. Küresel ısınma artışına ilişkin sıcaklık ortalamasının 1,5° derece seviyesinde sabit kalmasına dair ortaya konan hedefe ise emisyonların azaltılması konusunda devletlerin verdiği taahütlerin yeterli olmaması ekseninde tam anlamıyla ulaşılamamaktadır. Bu noktada karbon emisyonlarının düşürülmemesi, tropikal

[2] Su güvenliği; geçim kaynaklarını, insan refahını ve sosyo-ekonomik gelişimi sürdürmek için yeterli miktarda ve kaliteli suya bir nüfusun erişimini sağlama kapasitesi olarak tanımlanırken (UN Water, 2013) gıda güvenliği ise insanoğlunun beslenme ihtiyacını karşılamak için her daim yeterli ve güvenli gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak erişilebilmesi ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için yeterli ve kaliteli gıdanın karşılanması olarak tanımlanmaktadır (World Food Summit, 1996).

bölgelerde bulunan mercan resiflerinden kutuplardaki buzulllara kadar ve bir bütün olarak ekosistem üzerinde geri dönüşü olmayan menfi etkilere neden olacaktır (WWF, 2018).

Sonuç olarak, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli tarafından ortaya konan raporda da vurgulandığı gibi iklim değişikliğiyle mücadele edilmesi konusunda harekete geçmek büyük bir aciliyet taşımaktadır. Nitekim söz konusu mücadele ne kadar geciktirilirse sonuçları bir o kadar büyük olacak ve gelecek süreç için maliyetler günümüze kıyasla çok daha yüksek bir boyuta ulaşacaktır (WWF, 2018).

3 Küresel İklim Değişikliği Sorununa Küresel Yaklaşımlar

Özellikle 1980'li yıllarla beraber sıklıkla bahsedilmeye başlanan ve özellikle Soğuk Savaş sonrasında hem akademik literatürde hem de günlük hayatta doruk noktasına ulaşan küreselleşme olgusu, avantajların yanı sıra bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Yıllar içerisinde küreselleşen dünya kavramının kalıplaşarak, küreselleşmeye yönelik pek çok hususun tartışılmaya devam ettiği görülmektedir. Üzerinde tartışılması gereken ve küresel ölçekte en önemli meselelerden biri de iklim değişikliğidir. Dünyanın neredeyse tamamı üzerinde olumsuz etkiye neden olan bu konu, topyekün olarak tüm aktörlere tesir etmektedir. Bu noktada yerküre üzerinde karşılaştığımız her sorunun küresel bir boyut kazanarak küresel çözümler beklediği aşikardır.

Söz konusu soruna yönelik farkındalığın oluşması için atılan ilk somut ve uluslararası adım Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından 1979 yılında düzenlenen Dünya İklim Konferansında atılmıştır. Konferansta, birincil enerji kaynağı olan fosil yakıtlara olan bağımlılığın ve ormansızlaşmanın gelecek nesillere taşınmasının, atmosferdeki karbondioksit birikimini yüksek oranda artıracağı ve bu durumun da küresel iklimde değişime yol açacağı belirtilmiştir (WMO, 1979:5; Zillman, 2009). Söz konusu konferansın önem arz etmesi, hem küresel iklim değişikliğinin önlenmesine ilişkin kararların ortaya konması hem de Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın bu konferans sonrasında hayata geçmesi bağlamında ortaya çıkmaktadır. 1988 yılında ise Uluslararası Meteoroloji Örgütü ve BM Çevre Programı çerçevesinde uluslararası topluma iklim değişikliğine ilişkin tavsiyelerin sunulduğu Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli oluşturulmuştur (Heywood, 2013:469).

1990'lı yıllarda ise söz konusu soruna yönelik atılan adımların daha ileri bir boyuta taşınmaya başladığı görülmektedir. Bu noktada Dünya Meteroloji Örgütü tarafından 29 Ekim-7 Kasım 1990'da İkinci Dünya İklim Konferansı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu konferansta iklim değişikliği ve sera gazları üzerine odaklanılmış ve bir iklim değişikliği çerçeve sözleşmesine yönelik görüşmelerin başlaması kararı alınmıştır (Unfcc, t.y.; Zillman, 2009).

1992 yılında Rio'da toplanan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ise İkinci Dünya İklim Konferansında iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi görüşmelerine başlanmasına yönelik alınan kararın hayata geçirilmesi ve iklim değişikliğini uluslararası ve ciddi çapta ele alan ilk konferans olması noktasında önem arz etmektedir. Nitekim bu konferansta BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) imzaya açılmış ve 1994 yılında yeterli sayıda devletin onayıyla yürürlüğe girmiştir (Zillman, 2009; UN Sustainable Development, t.y.). İklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası hukuki bir dayanağı oluşturan söz konusu sözleşmeye, 196 devletle beraber 2007 yılında imzalanıp 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ekseninde tüzel kişilik kazanan Avrupa Birliği de taraftır. Sözleşme taraflarını sera gazı emisyonlarını azaltma, orman, okyanus ve göl gibi sera gazı yutaklarını koruma, bilim, teknoloji ve araştırma konusunda işbirliği yapmaya yönlendiren BMİDÇS, bazı devletlerin

sanayi devrimi sonrası sera gazı salınımlarının diğerlerine kıyasla daha fazla olmasından dolayı bu devletlerin daha fazla yükümlülük altına girmesi üzerine oluşturulmuştur. Bu bağlamda "Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler" ilkesi devreye girmekte ve farklı sorumluluklar bağlamında devletler üç gruba[3] ayrılmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.; UN, 1992; Heywood, 2013:473).

1997 yılında imzalanıp 2005'de yürürlüğe giren ve 2020'ye[4] kadar geçerliliğini koruyan Kyoto Protokolü, BMİDÇS'ye taraf devletlerin iklim değişikliğiyle mücadele konusunda daha fazla yükümlülük altına girilmesi gerekliliği ekseninde ortaya çıkmıştır. Nitekim sera gazı salınımlarının her geçen gün artması ve iklim değişikliği sorununda ciddi önlemler alınmasına yönelik ortaya çıkan realite, söz konusu tarafları daha etkili adım atmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda BMİDÇS ile küresel bir çözüm bekleyen küresel iklim değişikliği sorunun bertaraf edilmesine ilişkin temel ilkelerin ve sorumlukların ortaya konması söz konusu iken, Kyoto Protokolü çerçevesinde söz konusu yükümlülüklerin daha ayrıntılı olarak ortaya konduğu görülmektedir.

Öte yandan 2020 yılında geçerliliğini yitirecek Kyoto Protokolü'nün geleceğine ilişkin yapılan görüşmeler çerçevesinde 194 devlet temsilcisi ve AB'nin katılımıyla 2015 yılında düzenlenen BMİDÇS 21. Taraflar konferansında imzalanıp[5], 2016 yılında yürürlüğe giren Paris İklim Sözleşmesi önem arz etmektedir. Paris İklim Sözleşmesi, tüm devletlerin katkılarına dayanan bir sistem öngörmesi bağlamında BMİDÇS'den farklılaşmaktadır. Ayrıca özellikle 2020 yılı sonrası uygulamaları hedef alan söz konusu sözleşme zarfında, dünya sıcaklık ortalamasının 2° derecenin mümkün olduğunca altında tutulması kararı alınmıştır (Ünal, 2019; UNFCCC, 2015). Bununla beraber sözleşmeye göre gelişmiş ülke taraflarının mutlak emisyon azaltım taahütünü üstlenmeleri, gelişmekte olan tarafların ise "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesi doğrultusunda emisyon azaltım çabalarına devam etmeleri gerekmektedir. Ek olarak, iklim değişikliği nedeniyle zarar gören ve az gelişmiş ve küçük ada devletleri gibi

[3] Ek I: Bu grupta 42 devlet ve AB bulunmaktadır. Sera gazı emisyonlarının azaltılması, sera gazı yutaklarının korunması, sera gazı emisyonlarına ilişkin güncel verileri iletmek bu grupta yer alan tarafların sorumluklukları ndandır. Ek II: Bu grupta 23 devlet ve AB bulunmaktadır ve söz konusu taraflar birinci grupta üstlendikleri sorumluluklara ek olarak çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve bu teknolojinin gelişmekte olan taraf devletlere aktarılmasından yükümlü kılınmaktadır. Ek Dışı Devletler: 154 devletin yer aldığı bu grupta taraflar herhangi bir yükümlülük altına alınmamakla beraber sera gazı emisyonlarının azaltılması, araştırma ve teknoloji transferine yönelik işbirliğinin geliştirilmesi, sera gazı yutaklarının korunması gibi hususlarda teşvik edilmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Güncel veriler ekseninde BMİDÇS'ne, 196 ülke ve AB taraftır (UN Climate Change, t.y.).

[4] Protokün 2020'ye kadar geçerliliğini korumasına yönelik uzlaşıya, 2012 yılında Doha'da gerçekleşen 18. Taraflar Konferansında varılmıştır. Bu bağlamda Kyoto Protokolü'nün ikinci taahüt dönemi (2013-2020) başlamıştır. Söz konusu konferansta BMİDÇS'de EK-I içinde yer alan tarafların, 2020 yılında 1990 dönemine kıyasla sera gazı emisyonlarını %18 azaltmaları kararına varılmıştır. Ancak söz konusu kararın yürürlüğe girmesi için 144 tarafın onayı gerekmektedir. Kanada Rusya, Japonya ve Yeni Zelanda'nın ikinci döneme ilişkin taahütte bulunmaktan geri çekilmeleri ve ABD, Çin, Brezilya ve Hindistan gibi emisyon salınımları yüksek olan devletlerin protokol dışında kalmaları iklim değişikliğiyle mücadeleye ilişkin hedeflere ulaşılması yolunu tıkamaktadır. Günümüzde 192 devlet ve AB Protokol'e tarafır (UN Climate Change b, t.y.).

[5] Paris İklim Sözleşmesine mevcut durumda 185 taraf imza atmıştır. Öte yandan 1 Haziran 2017 tarihinde iklim değişikliğine inanmadığını dile getirerek söz konusu sözleşmeden ayrılacağı açıklaması yapan ABD yönetiminin bu söyleminin işlerliğinin pratikte farklılaştığı görülmektedir. Nitekim ABD yönetiminin bu talebi en erken 4 Kasım 2020 tarihinde kabul edilecektir-(ABD Başkanlık seçimlerinden bir gün sonra). Çünkü kural olarak taraflar, sözleşme yürürlüğe girmesinden dört yıl sonraya kadar ayrılamamaktadır (Stefanini ve Mathiesen, 2018). Dolayısıyla sürecin ne şekilde işleyeceği mevcut durumda net değildir.

uyumsal anlamda kapasite sınırlılıkları bulunan tarafların önceliklerine önem verilmesi gerekliliğinin altı çizilmektedir (UNFCCC, 2015).

Paris İklim Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesini takiben günümüze gelinen süreçte üç adet taraflar konferansı yapılmıştır. İlki, Paris İklim Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden 3 gün sonra Fas'ın Marakeş kentinde gerçekleşen konferansta (COP22) Paris İklim Sözleşmesi'nin uygulamaya geçirilmesi, finansal ve teknolojik mekanizmaların geliştirilmesi gibi konulara yönelik karar alınırken (UN Climate Change b, t.y.), Almanya'nın Bonn kentinde 2017 yılında düzenlenen 23. Taraflar (COP23) konferansında ise tartışmalar daha teknik ve kapsamlı bir bağlamda gerçekleşmiştir. 24. Taraflar (COP24) konferansında tartışılmak üzere Paris Kural Kitabı (Paris Rule Book) isminde bir çalışma ve karar metninin taraflarca hazırlandığı 23. Taraflar konferansında alınan başat karar ise üç maddeden oluşmaktadır: 1-2020 öncesinde hedeflerin hayata geçirilmesi 2-Paris Sözleşmesi çalışma kapsamının yinelenmesi 3- Kolaylaştırılmış diyalog oluşturulması. Öte yandan söz konusu konferansta yaşanan bir diğer gelişme, kömür kullanımının azaltılmasına ilişkin bir ittifak sisteminin oluşturulmasıdır. İttifak çerçevesinde kömür kullanımın aşamalı bir şekilde azaltılması ve bu bağlamda sürdürülebilir ekonomik dönüşüm sağlanması kararlaştırılmıştır (Pmr, 2017; Powering Past Coal Alliance: Decleration, 2017). Sonuncusu olan 24. Taraflar Konferansı ise 2018 yılında Polonya'nın Kanoviçe kentinde gerçekleşmiştir. Paris İklim Sözleşmesi'nin başat unsurularını yerine getirme konusunda anlaşmaya varılan konferansta COP 23'de hazırlanan ve 2020'de uygulamaya girecek olan Paris Kural Kitabı kabul edilmiştir. Ayrıca taraflar 2020 yılına kadar mevcut iklim hedeflerine ilişkin Ulusal Niyet Katkı Beyanı (INDC) belgesini hazırlayacakları konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Ek olarak küresel iklim değişikliğiyle mücadelede taraflar, finans konusuna yönelik taahütlerde bulunmuştur (İklim Haber, 2018; Un Climate Change d, t.y.).

Sonuç olarak, küresel iklim değişikliğiyle mücadele konusu, son derece hassas ve küresel ölçekte acil çözümlerin gerektiği önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Söz konusu soruna yönelik uluslararası toplumda farkındalığın kademeli olarak artmasını takiben 1979'dan yılından günümüze küresel mücadele yönünde çeşitli politikaların, stratejilerin takip edildiği, sözleşme ve protokollerin imzalandığı ve konferansların düzenlendiği görülmektedir. Ancak atılan pek çok adıma rağmen, gelinen süreçte somut bir çözüm sağlanamadığı görülmekte ve yakın dönem zarfında etkin bir çözüm ortaya konulmazsa geleceğin kendi elimizle adım adım yok olması gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

4 Küresel İklim Değişikliğine Yönelik Avrupa Birliği'nin Politikaları

Küresel iklim değişikliğiyle mücadele eden aktörlerden biri olan Avrupa Birliği (AB) iklim politikalarının Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin ilk raporunu yayınladığı 1990'lardan günümüze geliştiği görülmektedir. Bu noktada ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşme[6] hedefi ekseninde yola çıkan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması-ABA) ile Avrupa Birliği olarak anılmaya başlayan topluluğun iklim değişikliğine ilişkin politikaları bütünleşmenin başladığı ilk dönemlerde ortaya çıkmamıştır. Nitekim 1990'lı yıllarda söz konusu soruna yönelik adım atmaya başlayan Birlik, 1997 yılında Kyoto Protokolü'ne imza atmış ve daha sonra 2015'te imzalanan BM Paris Sözleşmesine katılmıştır. Kyoto Protokolü, AB'nin özellikle sera gazı

[6] Siyasi bütünleşme hedefi doğrultusunda Birlik, savunma, sağlık, güvenlik, eğitim, çevre ve iklim değişikliği gibi pek çok alanda ortak politikalar geliştirmeye çalışmaktadır.

emisyonlarını azaltmayı hedefleyen bir dizi kapsamlı politika[7] geliştirmesinde önemli bir aşama olmuştur (Delbeke ve Vis, 2016:8). Paris İklim Sözleşmesi çerçevesinde ortaya konan sıcaklık ortalamasının sanayi öncesine kıyasla 2° derece altında tutulması ise AB'nin iklim değişikliği sorununa yönelik mevcut hedefidir (ECOFYS, 2018; Delbeke ve Vis, 2016:20). Birliğin mevcut dönemdeki hedefine ek olarak, uzun vadede-2050'ye kadar- 1990'lı yıllara kıyasla %80-95 oranında sera gazı emisyonlarını azaltma taahüdü bulunmaktadır (Delbeke ve Vis, 2016:20). Ancak teknolojik gelişim, mevcut üretici tüketici davranışları, enerji ve ulaşım sisteminde devam eden sorunlar nedeniyle düşük karbonlu ekonomiye başarılı ve somut anlamda bir geçisin sağlanması noktasında soru işaretleri söz konusu olmaya devam etmektedir.

AB iklim politikaları, çevre tehditlerini ve özellikle iklim değişikliği ile mücadele etmek için uluslararası eylemlerin desteklenmesini ortaya koyan Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın[8] 191. Maddesine dayanmaktadır. Bu noktada AB, sera gazı emisyonlarını koordineli bir şekilde ve en az maliyetle azaltmaya çalışmaktadır. Söz konusu politikanın hedefe ulaşması amacıyla ise emisyonlar iki kategori altında toplanmaktadır:

1- AB sera gazı emisyonlarının yaklaşık% 40 ila% 45'ini kapsayan AB emisyon ticaret sistemi (ETS)[9] kapsamındaki endüstriyel ve diğer emisyonlar
2- ETS kapsamında olmayan ve toplam değerin yaklaşık % 55 ile % 60'ını oluşturan emisyonlar (European Parliament, 2018).

Avrupa Konseyi 2030 İklim ve Enerji Politikaları Çerçevesi ve Avrupa Komisyonu'nun 2020 sonrası dönemde iklim değişikliğine yönelik mücadele planı doğrultusunda AB, 6 Mart 2015'de iklim eylem planını ortaya koymuştur (AB Türkiye Delegasyonu, t.y.). Bu bağlamda toplam emisyon azaltımının başarılması için bağlayıcı hedefler koyan Birliğin, 2020'ye kadar 1990'larla kıyasla emisyonlarını %20 azaltması gerekmektedir. Ayrıca 2030 yılına kadar emisyonların asgari %40 azaltılmasına yönelik kararı kabul eden Birlik, bu noktada Paris İklim Sözleşmesi altındaki yükümlülüğünü de ortaya koymuştur (EU Commission, 2018; ECOFYS, 2018). Öte yandan ETS ve ETS dışı emisyonlarda farklı azaltım oranlarının kabul edilidiği görülmektedir. Bu noktada 2030 yılına kadar ETS emisyonlarında %43 ve ETS dışı emisyonlarda %30 azaltım hedefi söz konudur (European Parliament, 2018). Ek olarak, sera gazı emisyonu azaltımına yönelik iki girişim çalışması ortaya konmuştur: Çaba Paylaşım Kararı

[7] Söz konusu politikalar, Avrupa Birliği'nin, Kyoto Protokolü'nün 2012 yılındaki ilk taahüt dönemi sonunda 1990'lı yıllara kıyasla sera gazı salınımları %8 azaltma hedefine ulaşmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur (Delbeke ve Vis, 2016:8).

[8] Kurucu Antlaşmalardan Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran antlaşma içerik ve isim bakımından değişikliklere uğramıştır. Söz konusu antlaşmanın ismi öncelikle, 1993 yılında Maastricht (ABA) Antlaşması ile beraber Avrupu Topluluğunun kuran antlaşma olarak anılmaya başlanmış akabinde 2009 yılında yürürşüğe giren ve kurucu antlaşmalarda değişiklik yapan bir tadil antlaşması olan Lizbon Antlaşması ile Avrupa Topluluğunu kuran antlaşma, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak değiştirilmiştir.

[9] AB Emisyon Ticaret Sistemi, dünya karbon ticaretinin %75'ini oluşturması bağlamında dünyanın en büyük sistemini teşkil etmektedir. ETS, Birleşik Krallığın üyelikten ayrılma durumu bir kenara bırakılırsa mevcut 28 AB üyesi ülke ile birlikte İzlanda, Lihtenştayn ve Norveç'te endüstri ve enerji sektöründen 12.000 tesisi ve 1000'den fazla havayolu şirketini içermektedir. AB ETS, 2005 yılında yürürlüğe girmiş olup şuanda 2013-2020 tarihlerini kapsayan 3. dönem içerisindedir (Konaklı, 2016).

–ESD-[10] (Effort Sharing Decision) ve Çaba Paylaşım Düzenlemeleri –ESR-[11] (Effort Sharing Regulation).

Tüm bunlara ek olarak AB genel iklim politikası çerçevesinde, emisyon azaltım hedefinin adil bir şekilde paylaşılmasını sağlamak için bir dizi mevzuat getirmiştir. Bu noktada temel yapı taşları şu şekildedir:

Emisyon Ticareti: 2003/87/EC sayılı direktif uyarınca elektrik santralleri, çelik, alimünyum, kimyasallar, çimento ve cam üretimi gibi enerji yoğun sektörler, her yıl belirlenen bir emisyon sınırına tabidir. 14 Mart 2018 tarihli 410 sayılı direktife göre AB, 2020 yılına kadar %1,74, 2021 itibariyle % 2,2 azaltım oranları ile emisyon salınımlarının düşürülmesini hedeflemektedir.

Emisyon Dışı Ulusal Hedefler: Avrupa Parlamentosu, 17 Nisan 2018'de her üye devletin 2030 yılına kadar ulaşım, tarım, inşaat ve atık yönetimi gibi ETS dışı sektörlerde ulusal azaltımları belirleyecek bir düzenleme yapmıştır. Ancak üye devletler ulusal koşullarına bağlı olarak, azaltımları ne şekilde gerçekleştirebileceklerine kendileri karar vermektedir. Bu bağlamda söz konusu azaltımlar üye devletlerin gelişme düzeyine ve kapasite göre değişmektedir. Nitekim varlıklı üye devletlerin emisyonlarını diğerlerine göre daha fazla azaltma şartı konulmuştur (EU Commission a, t.y.).

Arazi Kullanımı ve Ormancılık: Avrupa Parlamentosu, 17 Nisan 2018'de AB'nin emisyon azaltım çabalarına karbon yutaklarını da dahil eden bir yönetmeliğe onay vermiştir. Karbon yutakları, orman ve göl gibi kaynakları içermektedir. Bu noktada üye devletlerden karbon yutaklarını koruma altına almaları, iklim dostu orman yönetimi konusunda faaliyetlerini geliştirmeleri beklenmektedir (European Parliament, 2018).

Yenilenebilir Enerji ve Enerji Tasarrufu: AB, nihai enerji tüketiminin %20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmasına yönelik bağlayıcı ve 2020'deki tahmini enerji tüketimi ile kıyasla %20 enerji tasarrufu sağlamaya ilişkin bağlayıcı olmayan iki hedefi kabul etmiştir. 2015 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynaklarında %16,7 oranında bir artış sağlanmış olup, yenilenebilir enerjiye yönelik hedefin başarıya ulaşması beklenmektedir. Öte yandan 2017 verileri ışığında enerji tüketiminde gözlemlenen artış çerçevesinde enerji tasarrufu konusunda hedefe ulaşılıp ulaşılamayacağı henüz net değildir (European Parliament, 2018).

Sektörel Mevzuat: AB, enerji tüketimini ve belirli sektörlerden kaynaklanan emisyonları azaltmak için bazı direktifler kabul etmektedir. Örneğin EkoDesign Direktifi (2009/125/EC) uyarınca ev gereçleri, televizyon, bilgisayar, endüstriyel ekipmanlar dahil geniş bir ürün yelpazesi bağlamında enerji verimliliğinin sağlanması ve kara, hava, deniz taşıtları ve inşaatlardan kaynaklanan karbondioksit emisyonlarının azaltımı için bazı standartları benimsemektedir (European Parliament, 2018).

[10] ESD, AB'nin 2020 için iklim ve enerji politikası çerçevesinin bir parçasını oluşturmaktadır. 2005 yılı seviyesinden yüzdesel olarak değişimi ortaya koyarak 2020 yılı için ulusal emisyon hedeflerini belirlemektedir (EU Commission a, t.y.). (Şekil 1'e bakınız).

[11] ESR, AB'nin emisyon azaltımlarına yönelik üyelerin ulusal koşullarına ve kapasitelerine (GSYH) bağlı olarak yapılan düzenlemelerdir. Bu noktada yüksek gelirli üye devletler, düşük gelirli üye devletlere göre daha yüksek oranlı emisyon azaltım hedefini yerine getimekle yükümlü kılınmaktadır. 2030 yılı emisyon azaltım hedefleri, 2005 yılı seviylerine göre %0 ile %-40 arasında değişmektedir (EU Commission b, t.y.)

Tablo 1: ESD ve ESR Hedeflerine İlişkin Değerlendirme

ÜLKE	2015 ESD Hedefi	2020 ESD Hedefi	2030 ESR Hedefi (% olarak alt/üst değer	2015 edef Başarı Oranı (%olarak alt/üst değer)	2020 için beklenen hedef (% olarak alt/ üst değer)
Almanya	459,1	410,9	296,2	3	-4
Avusturya	51,5	47,8	36,4	4	-3
Belçika	75,3	68,2	55,2	3	-4
Bulgaristan	27,5	26,5	22,1	8	18
Çek Cumhuriyeti	64	67,2	53,1	4	8
Danimarka	35	32,1	24,5	7	3
Estonya	6,3	6	4.7	3	0
Finlandiya	30,8	28,5	20,7	3	-1
Fransa	384,4	342,5	250,9	8	7
Hırvatistan	20	19,3	16,2	22	21
Hollanda	118,4	107,4	81,8	15	12
İngiltere	349,7	350,9	263,2	7	12
İrlanda	44,6	37,7	33	4	-21
İspanya	223,7	212,4	174,6	12	11
İsveç	40,4	36,1	26,1	16	18
İtalya	304,2	291	224,1	10	10
Kıbrıs	5,9	4	3,2	32	10
Letonya	9,4	10	8	4	8
Litvanya	13,7	15,2	12,1	3	11
Lüksemburg	9,1	8,1	6,1	6	-4
Macaristan	52,6	52,8	44,6	21	26
Malta	1,2	1,2	0,9	-8	-8
Polonya	196,1	205,2	167,4	5	7
Portekiz	49,9	49,1	40,3	18	18
Romanya	79,3	89,8	74	6	15
Slovakya	24,7	25,9	20,2	19	22
Slovenya	12,4	12,3	10	14	13
Yunanistan	59,6	60	52,6	24	19
AB-28	2,749	2,618.2	2,019.1	8	7

Kaynak: (ECOFYS, 2018).

Turkuaz: Hedefi, %10'a kadar yerine getirme veya daha üstünde yerine getirme

Yeşil:Hedefin, %10 veya daha fazlasının yerine getirilmesi

Sarı: Ortalamanın altında ekonomik büyüme ile beklenen hedefin üzerine çıkma

Kırmızı: Hedefin altında bulunma

Tablo 2: AB Ülkelerinde Toplam Karbondioksit Emisyonları (%-2017)

Ülke	%
Almanya	23
İngiltere	11,2
İtalya	10,7
Fransa	10
Polonya	9,8
Diğer AB ülkeleri	8,35
İspanya	7,7
Hollanda	5
Çek Cumhuriyeti	3
Belçika	2,3
Yunanistan	2,1
Romanya	2,1
Avusturya	1,7
Bulgaristan	1,5
Portekiz	1,5

Kaynak: (European Data Journalism Network, 2018).

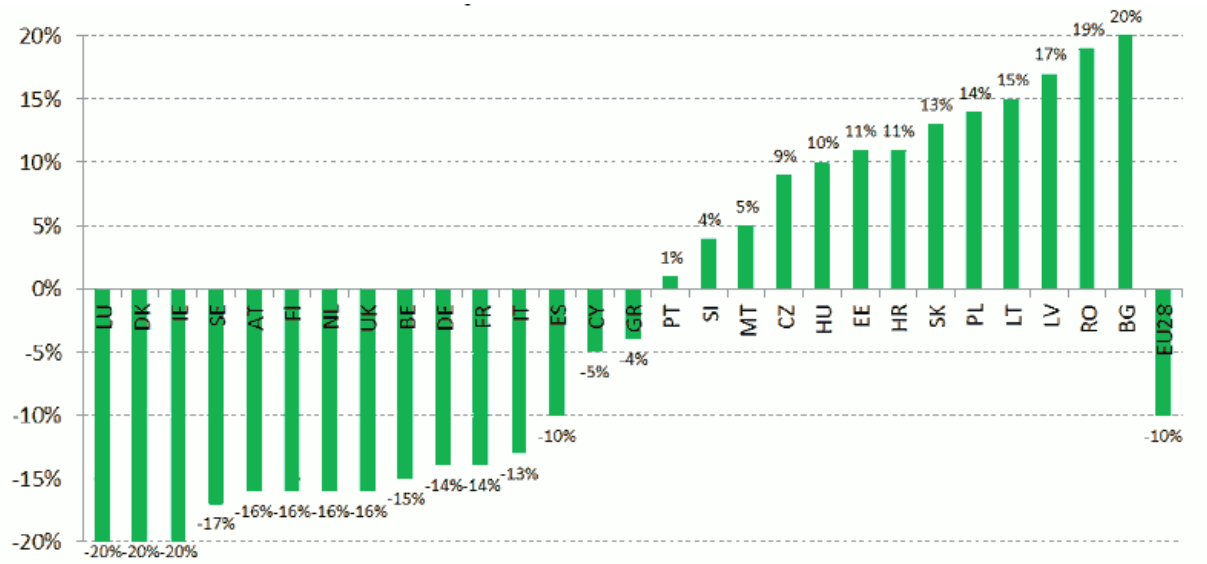

Kaynak: (EU Commission, t.y.).

Şekil 1: 2005 Seviyeleri ile Kıyaslanarak 2020'de Üye Devletlerin Sera Gazı Emisyon Sınırları

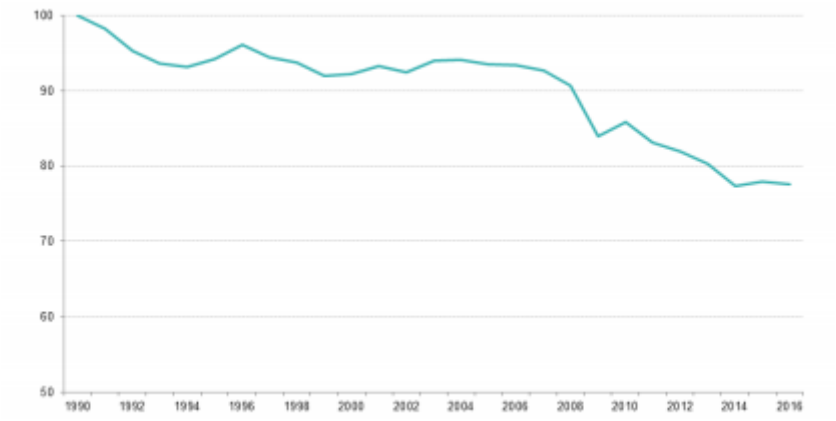

Kaynak: (Eurostat, 2018).

Şekil 2: AB Sera Gazı Emisyon Trendi (1990-2016)

Şekil 2 analize tabi tutulduğu zaman, 1996 yılında gözlemlenen yükselişe rağmen genel olarak 1990-1999 dönemleri arasında emisyonların genel bir düşüş eğilimine girdiği görülmektedir. 1999-2006 dönemlerinde ise sera gazı emisyonlarında belirgin bir değişim yaşanmadığı görülmekle beraber 2008 yılında mütevazi bir oranda düşüş yaşanmıştır. Buna binaen 2009 yılı küresel ekonomik ve finansal kriz bağlamında endüstriyel aktivitelerin düşmesi sonucunda AB sera gazı emisyonlarında keskin bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 2010 yılında yükselen oranlar 2011 yılında yeniden düşmüştür. 2015 yılında 2014'e göre bir miktar yükselen oranlar 2016 yılında yeniden düşüş eğilimine girmiştir. 2016 yılında AB üye devletleri genelinde sera gazı emisyon oranı en yüksek olan Almanya'dır (AB üye devletleri toplamının %21'i ve 936 ton CO2 salınımı ile). Bununla beraber, Almanya'yı İngiltere ve Fransa takip etmektedir. Öte yandan sırasıyla %-58, %-56, %-54 ve %-51 oranlarıyla Litvanya, Letonya, Romanya ve Estonya'da 1990'lı yıllara göre büyük düşüşler yaşandığı belirtilmektedir. 1990'lara kıyasla söz konusu oranlarda büyük artış yaşayan üye devletler ise Kıbrıs (% + 53), İspanya (% + 16) ve Portekiz'dir (% + 16) (Eurostat, 2018).

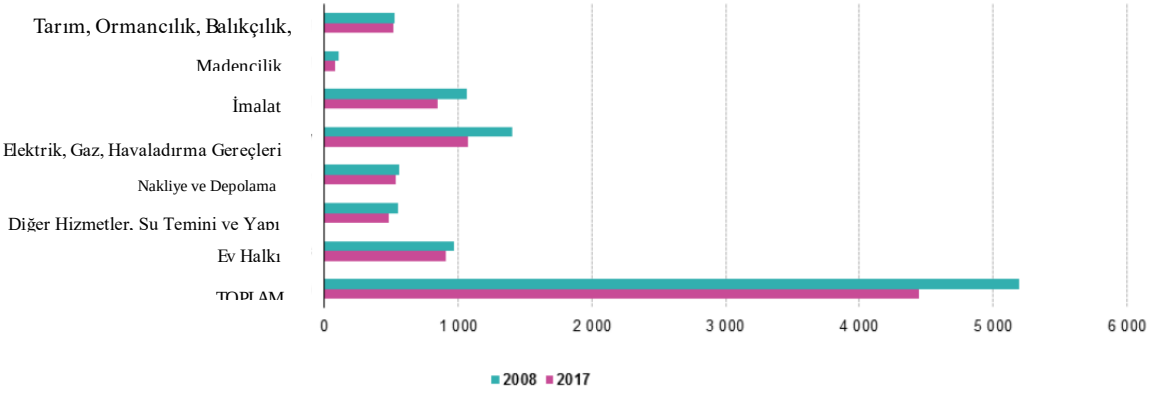

Kaynak: (Eurostat, 2019).

Şekil 3: Ekonomik Aktivitelere Göre Sera Gazı Emsiyonları-AB 28-2008 ve 2017

2017 yılında AB-28'in sanayi ve hanehalkı sera gazı emisyonları, 2008 yılına göre % 14 daha düşük bir oranda seyretmiştir. 2008 ve 2017 arasında elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme kaynaklı emisyon seviyeleri, göreceli olarak % 24 düşüşle 333 milyon ton CO2 eşdeğeri azalmıştır. Söz konusu bu oran analiz edilen diğer kalemler içerisinde en fazla düşüş yaşanan alan olmakla beraber bunu emisyonların göreceli olarak %21 azaldığı -222 milyon ton- imalat kalemi takip etmektedir. Bununla beraber 2008 ile 2017 dönemleri arasında AB-28'deki hanehalkı kaynaklı emisyonlar da 56 milyon ton (%6) azalma yaşanmıştır.

Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği politikaları bağlamında vurgulanması gereken önemli bir diğer gelişme ise 2050 yılı için Avrupa Komisyonu tarafından 2011 yılında hazırlanan "Düşük Karbon Yol Haritası'dır". Düşük karbon ekonomisi 2050 yol haritası, temel olarak ekonomi ve maliyet etkinliği hususlarına dayanmaktadır. Söz konusu yol haritası çerçevesinde küresel bir mücadelenin parçası olarak, sıcaklık ortalamasının 2 derecenin altına düşürülmesi hedefini karşılamak ve 2050 yılında 1990'lara kıyasla sera gazı emisyonlarını en az %80-95 aralığında azaltmanın mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca 2050 düşük karbon yol haritasında, yatırım ihtiyaçları ön plana çıkarılmaktadır. Bu bağlamda yol haritası ekseninde ortaya konan hedefe ulaşmak için yıllık ortalama olarak 270 milyar euro veya Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın (GSYİH) %1,5'una yatırım yapılması gerekliliği ortaya konmaktadır. Bu yatırımların büyük ölçüde düşük karbonlu üretim teknolojileri (örneğin güneş, rüzgar, nükleer vb.) akıllı şebekeler, yeni otomotiv ve ulaşım teknolojileri, düşük enerjili evler, cihazların geliştirilmesinde önem arz ettiği belirtilmektedir (Delbeke ve Vis, 2016:21).

Öte yandan 2016 yılında Komisyon düşük emisyon hareketliliği konusunda önemli bir strateji belirlemiştir. Söz konusu strateji, düşük ve sıfır emisyonlu taşıt ve düşük emisyonlu yakıt önlemlerinin geliştirilmesini ortaya koymaktadır. Ek olarak, 2018 yılında Avrupa Birliği Komisyonu, AB'nin iklim değişikliğiyle mücadelede öncü bir rol oynaması bağlamında enerji verimliliğini odak noktası haline getirmiş ve yenilenebilir enerji konusunda AB'nin düzenleyici bir mevzuat geliştirmesine yönelik birçok öneri yayınlamıştır. Bu öneriler genel itibariyle şu şekildedir:

1-Rüzgar, güneş, biyokütle gibi daha fazla yenilenebilir enerji kullanımının teşvik edilmesi ve birleşik ısı ve elektrik tesisleri bağlamında önlemlerin alınması
2- İnşaat, sanayi, endüstri gibi sektörlede enerji verimliliğine yönelik iyileşmeler sağlanması
3- Ev aletlerinin kullanımına yönelik enerji verimliliğinin sağanması
4- Taşıtlardan kaynaklanan karbondioksit emisyonlarının azaltılması
5- Atık depolanmadan kaynaklanan emisyonların azaltılması (European Environment Agency, t.y.).
6- AB içinde CO2 salınımlarının ticaretine yönelik daha somut bir planın oluşturulması
7-Binaların ısıtılma ve soğutulmasında enerji tasarrufunun arttırılması
8-Havacılıktan kaynaklanan sera gazı salınımlarının azaltılması
9-İklim değişikliğinin Birliğin öncelikli konularından biri olarak kabul edilmesi (Altunok ve Altunok, 2013:51).
10- Karbon yakalama ve tükenmiş gaz sahalarında veya eski tuz madenlerinde yeraltına depolama teknikleriyle karbondioksitin atmosphere girişini engellemek için düşük karbonlu –sıfır karbonlu-teknolojilerin gelişmesini sağlamak
11- Uluslararası işbirliğini arttırmak

12- Söz konusu soruna yönelik ortak ve daha somut bir yaklaşım benimsemek (AB Türkiye Delegasyonu, 2010).

Söz konusu öneriler, alınacak önlemler doğrultusunda hem AB ekseninde düşük karbonlu bir ekonomiye geçiş sürecinin hızlanmasına yardım edecek hem de yeni iş fırsatlarının doğmasına olanak sağlayacaktır (AB Türkiye Delegasyonu, 2017).

Tablo 3: İklim Değişikliğiyle Mücadele Eden Avrupa Birliği Üye Devletleri'nin Mücadeledeki Mevcut Durumları (2018 Verileri)

ÜYE DEVLET	%	DURUM
İsveç	77	İyi
Portekiz	66	Orta
Fransa	65	Orta
Hollanda	58	Orta
Lüksemburg	56	Orta
Danimarka	49	Kötü
Almanya	45	Kötü
Hırvatistan	43	Kötü
Finlandiya	42	Kötü
Litvanya	42	Kötü
Letonya	41	Kötü
İtalya	41	Kötü
İngiltere	37	Kötü
Avusturya	37	Kötü
İspanya	35	Kötü
Belçika	35	Kötü
Slovenya	34	Kötü
Slovakya	34	Kötü
Çek Cumhuriyeti	33	Kötü
Romanya	33	Kötü
Macaristan	32	Kötü
Yunanistan	32	Kötü
Kıbrıs	30	Çok Kötü
Malta	30	Çok Kötü
Bulgaristan	26	Çok Kötü
Estonya	24	Çok Kötü
İrlanda	21	Çok Kötü
Polonya	16	Çok Kötü

Kaynak: (Climate Action Network, 2018).

5 Sonuç

1980'li yıllarla beraber ekonomiden siyasete, çevreden sosyo-kültüre, teknolojiden güvenliğe kadar birbirinden farklı alanlarda etkisini hissettirmeye başlayan ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte doruk noktasına ulaşan küreselleşme, sunduğu avantajlara ek olarak sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu noktada küresel ölçekte karşılaştığımız ve ciddi önlemler alınması gereken önemli sorunlardan biri de iklim değişikliğidir. Nitekim Sanayi Devriminden sonra atmosferdeki sera gazının artışıyla beraber yeryüzü sıcaklık ortalamasının istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. 1980'li yıllarda başlayan ve her yıl katlanarak artan sıcaklıklar ve bu bağlamda ortaya çıkan iklim değişikliği sorununa yönelik bölgesel, ulusal ve nihayetinde küresel önlemlerin ve politikaların somut anlamda uygulanması gerekmektedir.

Söz konusu soruna uluslararası platformda küresel bir çözüm sağlanmasına yönelik 1970'li yıllardan günümüze önemli adımların atıldığı görülmektedir. Yakın dönem zarfında atılan en önemli üç adım ise Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 2020 yılında geçerliliğini yitirecek olan Kyoto Protokol'ü ve 2020 yılı sonrası uygulamaları hedef

alan Paris İklim Sözleşmesi'dir. Bu çerçevede ulaşılması gereken başat hedef ise başta sera gazı emisyonlarının azaltımı doğrultusunda sanayi dönemi öncesine göre sıcaklıkların 2° derecenin altında tutulmasıdır. Söz konusu hedefin gerçekleşmesi noktasında ise çeşitli taahütler ortaya konmakla beraber hem Protokol'ün hem de İklim Sözleşmesinin uygulanmasına yönelik seslerin yükseldiği ve zaman zaman itirazların yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Kyoto Protokol'üne yönelik en önemli itirazlar kendi ulusal ekonomilerine getireceği olumsuz yansımalardan ötürü emisyon düzeyi en yüksek olan ABD, Kanada, Çin, Avustralya ve Hindistan'dan gelmektedir. Son dönemde ise Paris İklim Sözleşmesine taraf olan ABD yönetimi, sözleşmeden çekileceği yönünde açıklamalar yapmaktadır.

İklim değişikliğiyle mücadele eden önemli aktörlerden bir diğerinin de Avrupa Birliği olduğu görülmektedir. Ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye gidilmesi amacı ekseninde yola çıkan Birlik, ilk oluşum yıllarında iklim değişikliğine ilişkin herhangi bir politika geliştirmemiştir. Bu noktada Birlik, 1990'lı yıllarla beraber söz konusu soruna yönelik adım atmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Paris İklim Sözleşmesine taraf olan Avrupa Birliği, sıcaklıkların endüstriyel dönem öncesine kıyasla 2° derecenin altında tutuması hedefini gerçekleştirmek için çeşitli adımlar atmaktadır. Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın 191. Maddesine dayanan iklim politikaları çerçevesinde AB, çeşitli hukuksal düzenlemeler getirmekte, tüm üye devletlerin söz konusu düzenlemelere uymasını istemekte ve öncelikli olarak da sera gazı emisyonlarını koordineli bir şekilde ve en az maliyetle azaltmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda AB, hem 2020 hem de 2030 yılı için iklim hedefini tamamlama yolunda ilerlemektedir. Ancak çeşitli adımlar doğrultusunda iklim değişikliğiyle mücadelede başat hedefi gerçekleştirmeye çalışan Birliğin, bir bütün olarak daha fazla yükümlülük altına girmesi gerektiği görülmektedir. Nitekim bazı üye devletler mevcut soruna yönelik hedefler konusunda ilerleme katederken, bazı üye devletler ise istenilen düzeyde adım atmamaktadır. Bu bağlamda mevcut durumda eşgüdüm içerisinde olan somut bir iklim politikasının olmadığı görülmektedir. Öte yandan kurumsal bazda ortaya konan hedeflerin ortak bir zeminde buluşmadığı görülmektedir. Örneğin son dönemde Avrupa Parlamentosu, 2030 yılı için AB enerji tüketiminin %35'inin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanmasına ilişkin bağlayıcı bir hedef koyarken bu oran AB Konseyi tarafından % 27 olarak belirlenmektedir. Son noktada AP, bu hedefini %32,5'a çekmesine rağmen söz konusu öneri Komisyon tarafından-özellikle Almanya Muhalefeti ekseninde- kabul görmemiştir (Yeşil Ekonomi, 2018). Dolayısıyla küresel bir çözüm için kurumların belirlenen hedefler üzerinde anlaşmaya varmaları önem arz etmektedir.

İklim değişikliğiyle mücadelede atılan önemli adımlara rağmen geçmiş yıllardan günümüze söz konusu sorundan kaynaklanan tahribatın düzeltilmesinin kısa dönemde mümkün olmadığı aşikardır. Ancak bugün tam anlamıyla uygulamaya geçirilemeyen kararların ötelenmesi ise geleceğe yönelik olumsuz sonuçların ve maliyetlerin artmasına sebebiyet verecektir. Bir başka ifadeyle mevcut durumda iklim değişikliğiyle mücadelede köklü adımların atılmaması, söz konusu soruna yönelik küresel savaşımın gelecekte büyük bir darbe almasına neden olacaktır. Nitekim iklim değişikliğinin çok büyük oranda olumsuz etkilerinin yaşadığı günümüz dünyasının gelecekte söz konusu sorun bağlamında ne büyüklükte bir riskle karşı karşıya geleceğini tahmin etmek zor değildir.

Sonuç olarak insanoğlunun kendi eliyle yarattığı, üretim tarzları ve alışkanlıkların ve bir bütün olarak küresel kapital düzenin en önemli sonucu olan küresel iklim değişikliği çok önemli bir küresel sorunu teşkil etmektedir. İklim değişikliği mücadele, bir an önce ve somut anlamda hayata geçirilen küresel çözümler ve politikalar gerektirmektedir. Enerji tüketimi ve

fosil yakıtlara olan bağımlılık çerçevesinde çözülmesi son derece zor olan söz konusu soruna yönelik küresel çözüm ve politikaların hayata geçmesi için ise başta tüm insanoğlunun akabinde özellikle gelişmiş olan devletlerin üretim ve tüketim tarzlarında ivedi ve derin değişimler yapması önem arz etmektedir. Köklü değişimler ekseninde aşağıdan yukarıya ivmelenerek çözüme kavuşması gereken iklim değişikliği konusunda sistemde yer alan tüm aktörlere büyük bir yükümlülük düşmektedir. Bu noktada unutulmamalıdır ki: "Hiçbir devlet, ne kadar güçlü olursa olsun, bu sorunu tek başına çözemez. Ve hiçbir devlet, ne kadar küçük olursa olsun bu sorundan uzak kalamaz" (The New York Times, 2009).

Kaynakça

AB Türkiye Delegasyonu, (t.y.), "Geleceğe Dair: Paris İklim Anlaşması", https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/brochure_4_v2.pdf, (25.04.2019).

AB Türkiye Delegasyonu, (2010), "AB Öncülüğünde İklim Değişikliği ile Mücadele", https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/AB_cevre_kitap.pdf, (13.05.2019).

AB Türkiye Delegasyonu, (2017), "BM İklim Değişikliği Konferansı-Bonn", https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/bm-iklim-degisikligi-konferansi-bonn-sorular-ve-cevaplar-7177, (17.04.2019).

Altunok, Ebru ve Altunok, Ahmet, (2013), "AB İklim Değişikliği Politikaları", *Denetişim*, ss.45-55.

Arndt, D.S. ve diğerleri, M.O. Barringer, M.R. Johnson (2018) "State of the Climate in 2009", https://biotech.law.lsu.edu/climate/docs/climate-assessment-2009-lo-rez.pdf, (06.04.2019).

Climate Action Network, (2018), "Off Target: Ranking of EU Countries' Ambition and Progress in Fighting Climate Change", http://www.caneurope.org/docman/climate-energy-targets/3357-off-target-ranking-of-eu-countries-ambition-and-progress-in-fighting-climate-change/file, (25.05.2019).

Climate Diplomacy, (2016), "Insurgency, Terrorism and Organised Crime in a Warming Climate", https://www.climate-diplomacy.org/file/2988/download?token=NKBhgKxo, (25.05.2019).

Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı (ÇSB), (2012), "Karbon Piyasalarında Ulusal Deneyim ve Geleceğe Bakış", http://iklim.cob.gov.tr/iklim/New%20folder/KARBON%20piyasası,kitap[1].pdf, (11.04.2019).

Delbeke, Jos ve Vis, Peter, (2016), "EU Climate Leadership in a Rapidly Changing World", EU Climate Policy Explained (Jos Delbeke ve Peter Vis (Edt.), https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/eu_climate_policy_explained_en.pdf, (25.05.2019).

ECOFYS, (2018), "Overview of Emission Reductions and National Climate Policies in the Non-ETS Sectors Across Europe", https://www.euki.de/wp-content/uploads/2018/09/overview-emission-reductions-nat-climate-policies-non-ets-sectors-eu.pdf, (21.04.2019).

EU Commission a, (t.y.), "Effort Sharing: Member States' Emission Targets", https://ec.europa.eu/clima/policies/effort_en, (23.04.2019).

EU Commission b, (t.y.), "Effort Sharing 2021-2030: Targets and Flexibilities", https://ec.europa.eu/clima/policies/effort/proposal_en, (23.04.2019).

EU Commission, (2018), "Member States' Emission Reduction Targets to 2021 to 2030 Adopted", https://ec.europa.eu/clima/news/member-states-emission-reduction-targets-2021-2030-adopted_en, (19.04.2019).

European Data Journalism Network, (2018), "Carbon Emissions in the EU on the Rise", https://www.europeandatajournalism.eu/News/Data-news/Carbon-emissions-in-the-EU-on-the-rise, (16.05.2019).

European Environment Agency, (t.y.), "Climate Change Policies", https://www.eea.europa.eu/tr/themes/climate/policy-context,

European Parliament, (2018), "The EU, A World Leader In Fighting Climate Change", http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621818/EPRS_BRI(2018)621818_EN.pdf, (21.04.2019).

Eurostat, (2018), "Greenhouse Gas Emission Statistics", https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/1180.pdf, (16.05.2019).

Heywood, Andrew, (2013), *Küresel Siyaset*, (Çev: Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), İstanbul: Adres Yayınları.

İklim Haber, (2018), "COP 24 Sona Erdi: Paris Anlaşması'nın Kural Kitabı Kabul Edildi", https://www.iklimhaber.org/cop24-sona-erdi-paris-anlasmasinin-kural-kitabi-kabul-edildi/, (19.04.2019).

Konaklı, Betül, (2016), "İklim Değişikliği ile Mücadelede Politika ve Önlemler", *Kalkınmada Anahtar Verimlilik,* S.329, https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/iklim-degisikligi-ile-mucadelede-politika-ve-onlemler/4273, (18.04.2019).

Pmr, (2017), "COP 23 Ardından: Başlıca Tartışılan Konular, Kararlar ve Sonuçlar", http://pmrturkiye.org/elektronik-bultenler/bulten-no8/haber-4/, (19.04.2019).

Powering Past Coal Alliance: Decleration, (2017), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/660041/powering-past-coal-alliance.pdf, (19.04.2019).

Stefanini, Sara ve Mathiesen, Karl, (2018), "The US, Still in the Paris Agreement, is Trying to Decide Its Future", https://www.climatechangenews.com/2018/12/10/us-still-paris-agreement-trying-decide-future/, (25.05.2019).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (t.y.), "BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi", http://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa, (08.04.2019).

The New York Times, (2009), "Obama's Speech to Climate Change", https://www.nytimes.com/2009/09/23/us/politics/23obama.text.html, (07.05.2019).

The World Bank, (2019), "Climate Change", https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/overview, (17.04.2019).

UN, (1992), 'UN Framework Convention on Climate Change', https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf, (10.04.2019).

UN Climate Change a, (t.y.), "Status of Ratification of the Convention UN Climate Change", https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/status-of-ratification/status-of-ratification-of-the-convention, (11.04.2019).

UN ClimateChange b, (t.y.), "The Kyoto Protocol-Status of Ratification", https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/status-of-ratification, (11.04.2019).

UN Climate Change c, (t.y.), "COP-22 Decisions", https://unfccc.int/process-and-meetings/conferences/past-conferences/marrakech-climate-change-conference-november-2016/cop-22/cop-22-decisions, (17.04.2019).

UN Climate Change d, (t.y.), "COP 24", https://unfccc.int/event/cop-24, (19.04.2019).

UNFCCC, (2015), "Adoption of the Paris Agreement",

https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf, (15.04.2019).

UNFCC, (t.y.), "The Second World Climate Conference", https://unfccc.int/resource/ccsites/senegal/fact/fs221.htm, (08.04.2019).

UN General Assembly, (2009), "Climate Change and Its Possible Security Implications", https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/sg%20report%202009.pdf, (25.05.2019).

UN Sustainable Development, (t.y.), "Climate Negotiations Timetable", https://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-negotiations-timeline/, (08.04.2019).

UN Water, (2013), "What is Water Security", http://www.unwater.org/publications/water-security-infographic/, (04.04.2019).

Ünal, Yurdanur, (2019), "IPCC Özel Raporu", https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/HİE-Taşkın-Son/IPPC%20Özel%20Raporu%20Yurdanur%20ÜNAL.pdf, (14.04.2019).

WMO, (1979), "Proceedings of the World Climate Conference", https://library.wmo.int/pmb_ged/wmo_537_en.pdf, (02.04.2019).

World Food Summit, (1996), "Rome Decleration on Food Security", http://www.fao.org/3/w3613e/w3613e00.htm, (04.04.2019).

World Meteorological Organization, (2011), "WMO Statement on the Status of the Global Climate in 2010", http://www.wmo.int/pages/prog/wcp/wcdmp/documents/1074_en.pdf, (06.04.2019).

World Meteorological Organization, (2018), "WMO Statement on the State of the Global Climate in 2018", https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=5789, (05.04.2019).

WWF, (2018), "Yeni IPCC Raporu: Küresel Isınmayı 1,5°C'de Tutmak İçin Acilen Harekete Geçilmeli", https://www.wwf.org.tr/basin_bultenleri/basin_bultenleri/?8100/yeni-ipcc-raporu-kuresel-isinmayi-birbucuk-derecede-tutmak-icin-acilen-harekete-gecilmeli, (04.04.2019).

Yeşil Ekonomi, (2018), "AB 2020 Yılı Yenilenebilir Enerji Hedefini Belirledi" https://yesilekonomi.com/ab-2030-yili-yenilenebilir-enerji-hedefini-belirledi/, (05.05.2019).

Zillman, W. John, (2009), "A History of Climate Activities", https://public.wmo.int/en/bulletin/history-climate-activities, (02.04.2019).

Zhang X. et al. (2007), "Detection of Human Influence on Twentieth-Century Precipitation Trends", *Nature*, C. 448, ss.461–465.

EFFECT OF SOCIAL GLOBALIZATION ON SOCIAL EXPENDITURE IN TURKEY

Musa ÖZTÜRK[1], Alim TETİK[2]

Abstract

Introduction

A social transformation similar to the one during the process of transition from the agriculture society to the industry society in the world was experienced during the globalization process which emerged after 1970s with increasing effects after 1980s. In this process, the welfare state approach was replaced by the neoliberal policies taking place under the discourse of globalization and the perception of social state started to weaken. However, neoliberal policies caused significant problems on societies and countries had to apply social policies and therefore to make social expenditure. The study examines the relation between social globalization and social expenditure based on the data of the years between 1980 and 2013 when the globalization trends increased.

1 Data, Methodology and Application Results

Globalization is a multidimensional and controversial concept that refers to the integration process in the scale of individuals, societies and states starting from 1970s (Mooney & Evans, 2007: IX). The concept usually causes associations on economic and technological effects while it has deeper and more comprehensive reflections in political and sociological sense. Therefore, globaphilia, globaphobia and neutral points of views emerged towards the concept (Ritzer, 2010: 68-71). This reveals the need for the studies on globalization to proceed over the indices. KOF is one of the most frequently used indices on globalization and it is a globalization data published by the Swedish Institute World Politics Economy Statistics (Gygli et al., 2019; Dreher, 2006). The index covers social, economical and political globalizations listing countries. Within the scope of social globalization, the social globalization data including communication, transportation and integration data are blended. Another data used in the study is the social expenditure data (SOCX) published by OECD.

Within the scope of the econometric analysis of the study, Maki (2012) cointegration test was conducted to question the long-term relation between the variables. After that, Toda-Yamamoto (1995) Type Granger (1969) Causality Test and Efron (1979) Bootstrapt test were conducted in the Rolling Windows developed by Balcılar et al. (2012) for the determination of the causality relations between variables. The model was created to be questioned in the

[1] Dr., Şırnak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, benim@hotmail.com
[2] Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Labour Economics and Industrial Relations, alimtetik@sdu.edu.tr

cointegration and causality tests and it reads as follows: $SH = \alpha + \beta_{1i} SK_{TR} + u_{it}$ where SH refers to social expenditure while SK refers to social globalization.

When we look at the descriptive statistics of the variables covering the years between 1980 and 2013, it is noticed that their asymmetry is positive and depressed compared to normal. According to the Maki (2012) cointegration test results, the model was subjected to the structural break in the level in 1987, 1994, 1999 and 2004, in the trend and regime in 1996 and 2004 with a cointegeration in the significance level of 5%. The graphical representation of the structural break dates is as follows:

Chart 1: Development of Social Globalization and Social Expenditure in Turkey (1980-2013)

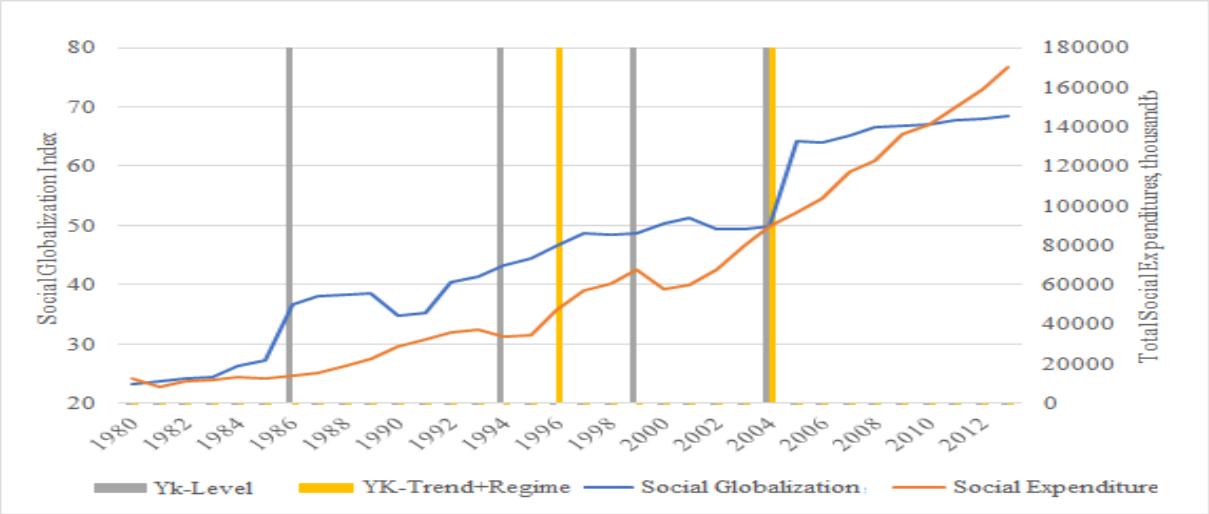

When we look at the Balcılar et al. (2010), Rolling Windows Toda-Yamomoto type Granger causality test results, the results are shown in the chart as follows: Accordingly, the causality relation exists only in the dots below the threshold value line representing a significant level of only 10%. When we study the chart, it is noticed that the causality relation between the variables is not homogenous and it varies by periods.

Chart 2: The Development of the Causality Relation between Social Globalization and Social Expenditures1

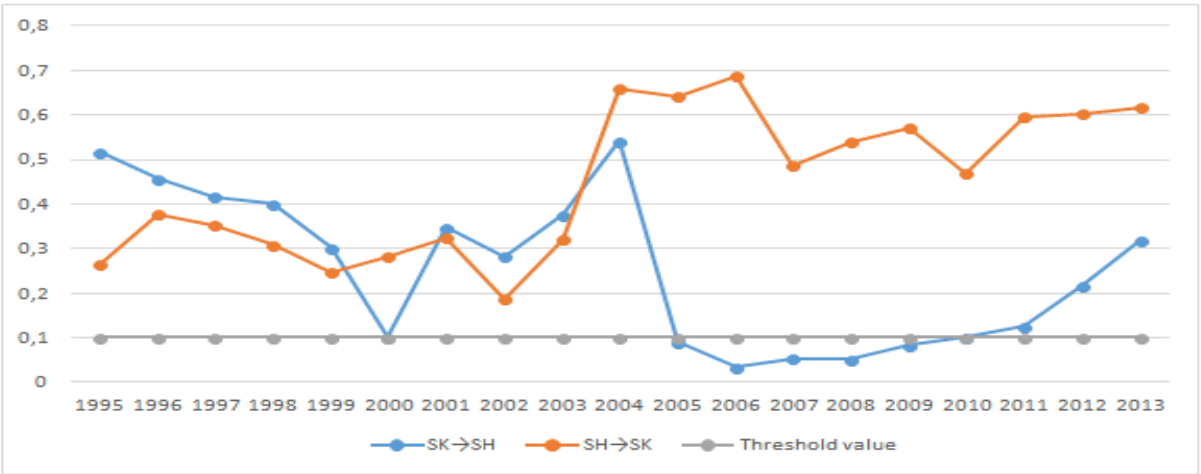

The chart indicates the existence of the causality relation in 2000 and between 2005 and 2010 from social globalization (SG) and social expenditure (SX).

2 Evaluation and Result

The fact that the neoliberal thoughts and policies manage the global integration process by eliminating the welfare state approach beyond the globalization discourse caused serious problems in all societies. Irregularities emerging as a result of capitalism which gains a global ground and rapidly spread particularly in 1990s increased the searches of solutions. Globalization process has multidimensional effects with economic, social and political aspects. Particularly, the fact that the social and political effects are long termed and permanent strengthens the need for better management of expenditures by countries.

The study examined the relation between social globalization and social expenditures which includes subtopics of between people, knowledge and culture. Two variables are related in the long term according to the result of the cointegration test. When we examine the causality relations, we observe that the relation is a one way relation with reverse mark from social globalization towards social expenditures and that these relations were achieved in the crises in 2000, and in the years between 2005 and 2010. This strengthens the idea that the distance achieved by social globalization triggers social expenditure particularly during the periods of crisis. Therefore, these relations should be taken into consideration within current practices and future plans.

TÜRKİYE'DE SOSYAL KÜRESELLEŞMENİN SOSYAL HARCAMALAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Genişletilmiş Özet

Giriş

Dünyada tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde yaşanan toplumsal dönüşümün bir benzeri 1970lerden sonra ortaya çıkan, etkisini ise 1980lerden sonra artan şekilde gösteren küreselleşme sürecinde yaşanmıştır. Bu süreçte refah devleti yaklaşımının yerini küreselleşme söylemi altında cereyan eden neoliberal politikalar almış ve sosyal devlet algısı zayıflamaya başlamıştır. Ancak zaman içinde neoliberal politikalar toplumlar üzerinde ciddi sorunların baş göstermesine neden olmuş ve ülkeler sosyal politikalar uygulamak ve dolayısıyla sosyal harcamalar yapmak zorunda kalmışlardır. Çalışma kapsamında, küreselleşme eğilimlerinin arttığı 1980-2013 yılları verileriyle sosyal küreselleşme ile sosyal harcamalar arasındaki ilişki incelenmektedir.

1 Veri, Metodoloji ve Uygulama Sonuçları

Küreselleşme; 1970li yıllardan itibaren birey, toplum ve devletler ölçeğinde entegrasyon sürecini ifade eden çok boyutlu ve tartışmalı bir kavramdır (Mooney & Evans, 2007: IX). Genellikle ekonomik ve teknolojik etkileri merkezinde çağrışım uyandıran kavramın politik ve sosyolojik anlamdaki karşılığı çok daha derin ve kapsamlı olabilmektedir. Dolayısıyla kavrama yönelik globafili, globafobi ve nötr bakış açıları şekillenmiştir (Ritzer, 2010: 68-71). Bu durum küreselleşme üzerine yapılan çalışmaların endeksler üzerinden

ilerlemesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Küreselleşmeye dair yaygın kullanılan endekslerden biri KOF İsveç Enstitüsü Dünya politik ekonomi istatistikleri tarafından yayınlanan küreselleşme verisidir (Gygli vd., 2019; Dreher, 2006). Sosyal, ekonomik ve politik anlamdaki küreselleşmeleri kapsayan endekste ülkeler sıralanmaktadır. Sosyal küreselleşme kapsamında iletişim, ulaşım ve entegrasyon verilerini içeren sosyal küreselleşme verileri harmanlanmaktadır. Çalışmada kullanılan diğer veri ise OECD tarafından yayınlanan sosyal harcamalar (SOCX) verisidir.

Araştırmanın ekonometrik analiz kapsamında Maki (2012) eşbütünleşme testi yapılarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki sorgulanmaktadır. Sonrasında değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin tespiti için Balcılar vd. (2010) tarafından geliştirilen Kayan Pencerelerde Toda-Yamamoto (1995) Tipi Granger (1969) Nedensellik ve Efron (1979) bootsrapt testi yapılmıştır. Eşbütünleşme ve nedensellik testlerinde sorgulanmak üzere oluşturulan model $SH = \alpha + \beta_{1i} SK_{TR} + u_{it}$ şeklindedir ve burada SH sosyal harcamaları, SK ise sosyal küreselleşmeyi ifade etmektedir.

1980-2013 yıllarını kapsayan değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerine bakıldığında bunların asimetrisi pozitif ve normale göre basık olduğu görülmektedir. Maki (2012) eşbütünleşme testi sonuçlarına göre model düzeyde 1987, 1994, 1999 ve 2004 yıllarında, trend ve rejimde ise 1996 ve 2004 yıllarında yapısal kırılmaya uğramakla birlikte %5 anlam düzeyinde eş bütünleşiktir. Yapısal kırılma tarihlerinin grafik üzerinden gösterimi şöyledir;

Grafik 2: Türkiye'de Sosyal Küreselleşme ve Sosyal Harcamaların Gelişimi (1980-2013)

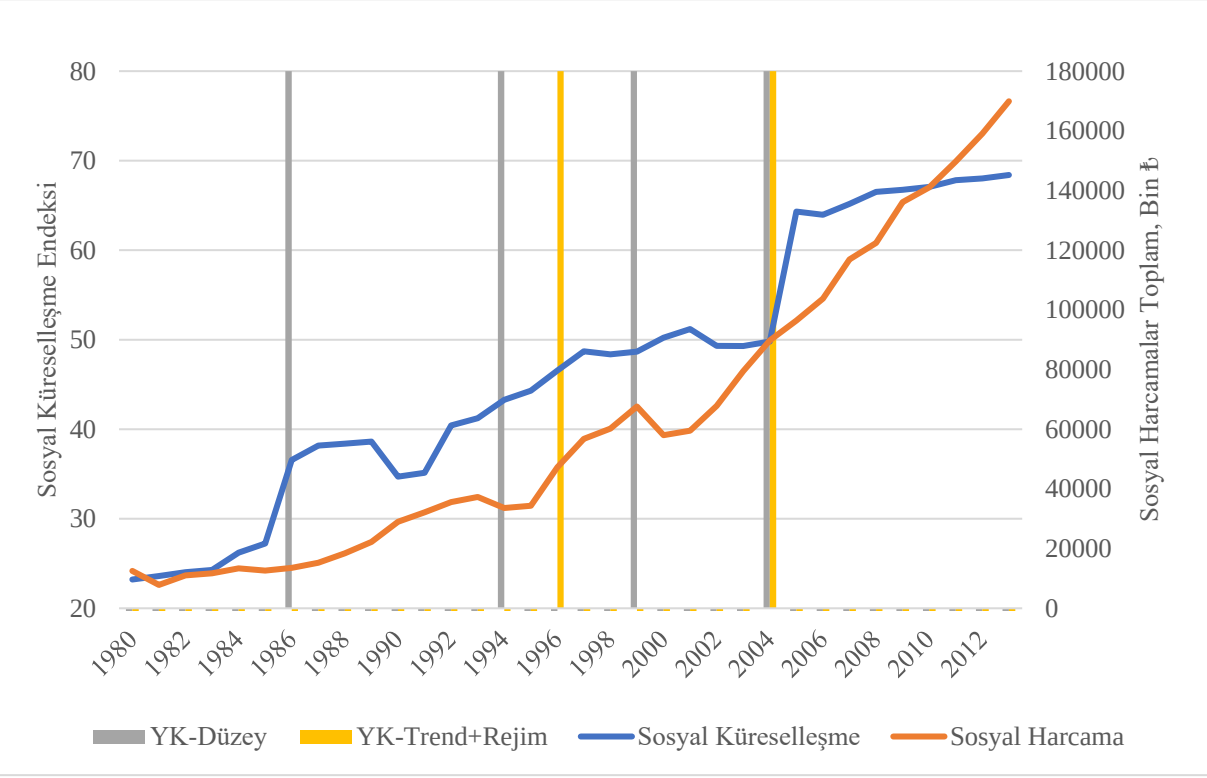

Balcılar vd. (2010) Kayan pencereler Toda-Yamamoto tipi Granger nedensellik testi sonuçlarına bakıldığında ise sonuçlar grafik üzerinden aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir. Buna göre nedensellik ilişkisi sadece %10 anlam düzeyini temsil eden eşik değer çizgisinin altına gelen noktalarda mevcuttur. Grafik incelendiğinde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin homojen olmadığı, dönemlere göre değişebildiği göze çarpmaktadır.

Grafik 3: Türkiye'de SK ve SH arasındaki Nedensellik İlişkisinin Gelişimi (1995-2013)

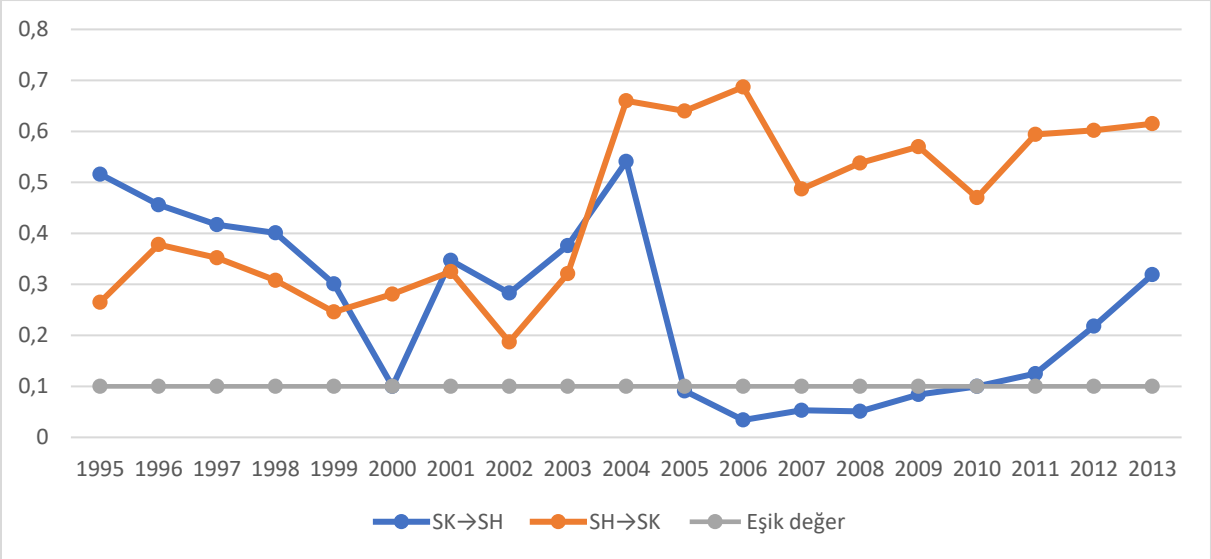

Bu durumda sosyal küreselleşmeden (SK) sosyal harcamalara (SH) doğru ve 2000 yılı ve 2005-2010 yılları arasında nedensellik ilişkisinin varlığı işaret edilmektedir.

2 Değerlendirme ve Sonuç

Küreselleşme söylemi ardında neoliberal düşünce ve politikaların refah devleti yaklaşımını ekarte ederek küresel entegrasyon sürecini yönetmesi bütün toplumlarda ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle 1990lar itibariyle küresel çapta zemin bulan ve hızla yayılan kapitalizm neticesinde ortaya çıkan çarpıklıklar çözüm arayışlarının arttırmıştır. Ekonomik, sosyal ve politik saç ayakları bulunan küreselleşme sürecinin toplumları çok boyutlu etkilemektedir. Özellikle sosyal ve politik etkilerin uzun dönemli ve kalıcı etkiler barındırıyor olması, ülkelerin bu kapsamda harcamalarını iyi yönetmeleri ihtiyacını pekiştirmektedir.

Çalışma kapsamında insanlar arası, bilgi ve kültürler arası alt başlıklarından oluşan sosyal küreselleşme ile sosyal harcamalar arasındaki ilişki incelenmiştir. Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre iki değişken uzun dönemde ilişkilidir. Nedensellik ilişkileri incelendiğinde ise ilişkinin sosyal küreselleşmeden sosyal harcamalara doğru, ters işaretli ve tek yönlü olduğu görülmekte ve bu ilişkilerin 2000, 2005-2010 gibi kriz yıllarında sağlandığı dikkat çekmektedir. Bu durum sosyal küreselleşme kapsamında kaydedilen mesafenin sosyal harcamaları özellikle kriz dönemlerinde tetiklediği düşüncesini beslemektedir. Bu nedenle cari uygulamalar ve gelecek planlarında bu ilişkiler göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

Balcılar, M., Özdemir, Z. A. ve Arslantürk Y. (2010). "Economic Growth And Energy Consumption Causal Nexus A Viewed Through A Bootstrap Rolling Window", *Energy Economics*, 32: ss.1398-1410.

Dreher, A. (2006). "Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization", *Applied Economics*, 38(10): ss.1091-1110.

Efron, B. (1979). "Bootstrap Methods: Another Look At The Jackknife", *Annuals of Statistics*, 7 (1): ss.1–26.

Granger, C.W.J. (1969). "Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross Spectral Methods", *Econometrica*, 37(3): ss.424-438.

Gygli, S., Florian H., Niklas P. & Jan-Egbert, S. (2019). "The KOF Globalisation Index – Revisited", *Review of International Organizations*, https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2.

Maki, D. (2012). "Tests for Cointegration Allowing for an Unknown Number of Breaks", *Economic Modelling*, 29 (5): ss.2011-2015.

Mooney, A. & Evans, B. (2007). *Globalization – The Key Concepts*, Routledge – Taylor & Francis Group, London and New York.

Ritzer, G.,(2010). *Küresel Dünya*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Toda, H. Y. & Yamamoto, T. (1995) "Statistical Inferences in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes", *Journal of Econometrics*, 66: ss.225-50.

SPIRAL OF CURRENCY, TRADE, PROXY, COLD AND HOT WAR: CYCLICAL ANALYSIS OF GLOBALIZATION

Musa ÖZTÜRK[1]

Extended Abstract

Introduction

Having a holistic consideration of the developments throughout the human history, we observe consecutive similarities triggering discussions on the premise that "history repeats itself". Particularly the developments in the last two centuries strengthen the idea that they have a spiral structure. Changes, transformations and differentiations in the patterns of production, consumption and shares create socioeconomic and political structural breaks and the studies on the subject strengthen the approach that these developments are spiral and cyclic. According to this approach, the developments taking place, regardless of their type, are repeated in a certain order and the completion of stages takes place within a certain – not absolute – period of time. In fact, this idea and approach have been addressed since the antiquity in different manners and are used frequently for transforming the future forecasts to predictions. In this regard, this study deals with the current developments of currency, trade, proxy and cold/hot war in the centre of harmony approach and questions the future expectations if the course of events of the past takes place.

Keywords: Conjuncture theories, Economic Fluctuations, Currency Wars, Trade Wars, Economic Cold War

1 Idea of Harmony and Fluctuations

The existence of harmony and the way it operates within social functions is a topic that has been discussed for thousands of years and parties in this discussion are divided into two within the main classification to be solidarity and conflict. According to the solidarist view, there is a harmony among all beings while the conflict view suggests that there is a constant conflict (Ersoy, 2015: 13- 17). Pythagoras (M.Ö.582-507), Democritus (M.Ö.460-370) and Aristoteles (M.Ö. 384-322) uphold the approach of balance and harmony. Heraclitus (M.Ö.535-475), Xenepon (M.Ö. 440-335) and Plato (M.Ö.427-347) are against these philosophers and they concentrate on conflict rather than balance (Haftacı, 2014: 12-13). The study covers balance and fluctuations within the framework of the solidarist view. Accordingly, the social, economic, political and technological developments fluctuate to cover certain periods. When we look at the fluctuations in economic and technological analysis, we have several studies particularly including Juglar, Kitchin, Kondratieff and Schumpeter. Among them, the approaches of Kondratieff (1935) and Schumpeter (1939) are remarkable.

[1] Dr. Şırnak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, benim@hotmail.com

1.1 Kondratieff Waves

Views regarding that the economic developments expand and shrink with certain intervals in time were pronounced even at the time of philosophers of classical school. Van Gelderen and Pareto have the initial studies on the subject in modern period while the most comprehensive studies were conducted by Nikolay Kondratieff and named after him late on (Freeman and Soete, 2003: 30). According to the findings of N. Kondratieff in his analysis on variables including merchandise prices, interest bearing assets and developments of fees, waves cover a period of 50 to 60 years and consist of ups and downs while the welfare increase takes places in the periods of rising and depression takes places in the periods of falling. Agriculture shrinks and production technique developments increase in the periods of falling. Periods or rising include increased production of gold together with the expansion of products and markets. New normal starts to form in the periods of rising with experiences of great wars and revolutions (Aydoğuş et al., 2018: 116).

1.2 Schumpeter Waves

In addition to Kondratieff's approach where a wave is completed in 50 to 60 years, Schumpeter presented the approach of business cycles and technological developments which involves fluctuations within these periods themselves. Accordingly, technological developments take place in every 8 to 12 years and cause the operation of the "creative destruction" process on those who cannot keep pace with change (Demir, 1995: 165; Er, 2013: 76-77). Schumpeter refers to the existence of the butterfly effect predominating the domino effect in economic operations and takes innovations and entrepreneurship to be production factors while he also talks about the existence of the stages of cyclic fluctuations including the development of new production techniques, offering of new goods and types, finding of new sources and development of sectoral organization (Aydoğuş et al., 2018: 118). Innovations addressed by Schumpeter around technology may be valid in the socioeconomic and political senses.

2 Spiral of Currency, Trade, Proxy, Cold and Hot War

It is controversial whether the wave approach, which is examined economically by Kondratieff and technologically by Schumpeter, is explanatory for the modern currency, trade and proxy wars. These discussions started to be pronounced by the officials of the supranational organizations including IMF, WB, OECD and BM after the global crisis in 2008.

The currency wars were first expressed by Guido Mantega and it can be summarized to be taking advantage in the international trade by devaluating the currency of a country through direct and indirect interventions, in other words to be the strategy of "impoverishing the neighbour" (Eichengreen, 2013: 425; Pınar and Uzunoğlu, 2013). The currency wars ignited by the 2008 crisis and the FED policies thereafter (Dong, 2011: 92) were followed by the trade wars. Trade wars refer to the application of tariff and non-tariff measures by countries to eliminate the external deficit positions with competitive countries (Sachs, 2019). Proxy wars refer to the application of embargo, restriction, penalty and similar sanctions between two countries through competition in third countries and companies. Sanctions on Huawei in Canada can be shown to be an example of proxy wars (Haynal, 2019). Economic and political cold war refers to the indirect methods including corruption allegations, manipulation accusations, political interventions, embargoes etc applied by countries in order to establish a socioeconomically and political pressure on rival/opponent/target countries (Liu, 2018; Roubini, 2019). Hot wars refer to the wars whose impact area gets rapidly out of economy.

The relation between these concepts through historical development can be shown as follows:

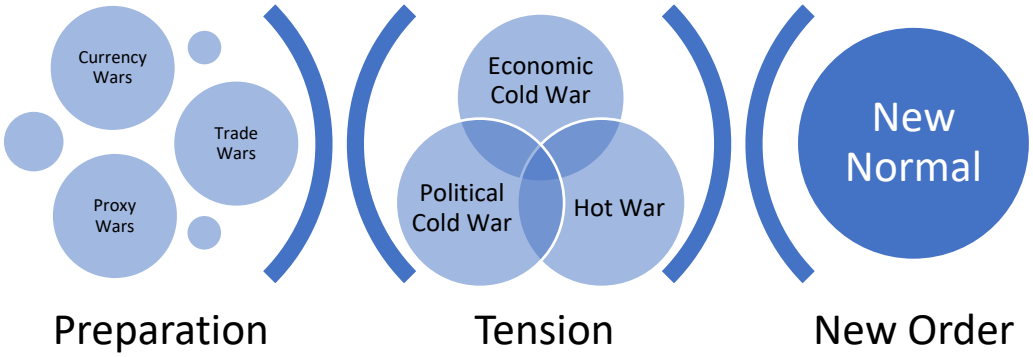

As shown in the figure, currency wars is the first stage in shaping the new normal. Currency wars are followed by trade wars and proxy wars. Economic and political cold wars emerge thereafter and, if becomes unmanageable, cold wars may trigger multidimensional and multisided hot wars. When we look at the developments in the past century, we find that currency, trade and proxy wars took place before the first world war and the second world war. The fact that these developments having a spiral structure are also taking place today in a similar manner and the formation of global uncertainty atmosphere support the views regarding the third world war.

3 Evaluation and Result

The developments throughout the history of mankind display a wavy course of progress under certain dimensions. According to the evaluations of the philosophers like Pythagoras, Democritus and Aristoteles from the perspectives of balance and harmony, developments follow each other like seasons. Based on this point, economists like Kondratieff and Schumpeter examined the current developments and put forward theories that have high explanatory capability. Upon the retrospective study of the current concepts of currency, trade and proxy wars over this method, that is referred to be cyclic theories in the above heading, we observe that the relation between them also took place before the first and second world wars. From this point of view, it is believed that present currency, trade and proxy wars over various global centres with USA and China being the poles have a tendency to rapidly turn to a economic and political cold war and can lead to the Third World War if no precautions are taken.

KUR, TİCARET, VEKALET, SOĞUK VE SICAK SAVAŞ SARMALI: KÜRESELLEŞMENİN DÖNGÜSEL ANALİZİ

Genişletilmiş Özet

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan gelişmeler bütüncül olarak ele alındığında, ‘tarihin tekerrür edip etmediği’ konusundaki tartışmaları ateşleyecek şekilde ardı sıra gelen

benzerliklerin yaşandığı görülmektedir. Özellikle son iki asırda yaşananlar incelendiğinde kaydedilen gelişmelerin sarmal yapıda (helezoni) olduğu düşüncesi pekişmektedir. Üretim, tüketim ve paylaşım kalıplarındaki değişim, dönüşüm ve başkalaşım sosyoekonomik ve politik anlamda yapısal kırılmaları meydana getirmektedir ve yapılan çalışmalar bu gelişmelerin helezonik ve konjoktürel olduğu konusundaki yaklaşımı güçlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre -türü fark etmeksizin- yaşanan gelişmeler belli bir sıralama halinde tekrarlanmaktadır ve aşamaların tamamlanması -keskin olmamakla birlikte- belli bir süre zarfında gerçekleşmektedir. Aslında bu düşünce ve yaklaşım antik çağlardan bugüne farklı şekillerde ele alınmakta, özellikle geleceğe dair tahminlerin öngörülere dönüştürülmesi kapsamında sıkça kullanılmaktadır. Bu açıdan çalışmada, günümüzde yaşanan kur, ticaret, vekalet ve soğuk/sıcak savaş gelişmelerinin ahenk yaklaşımı merkezinde ele alınarak önceki dönemlerdeki serencamın işlemesi durumunda geleceğe dair beklentilerin nasıl şekilleneceği sorgulanmaktadır.

1 Ahenk Düşüncesi ve Dalgalanmalar

Toplumsal işleyişte ahengin varlığı ve nasıl işlediği konusu binlerce yıldır tartışılan bir konudur ve bu tartışmada taraflar ana tasnifte dayanışmacı ve çatışmacı olarak ikiye ayrılmaktadır. Dayanışmacı görüşe göre bütün varlıklar arasında bir ahenk varken çatışmacı görüşe göre devamlı çatışma durumu söz konusudur (Ersoy, 2015: 13- 17). Pythagoras (M.Ö.582-507), Democritus (M.Ö.460-370) ve Aristo (M.Ö. 384-322) denge ve harmoni yaklaşımını savunmaktadır. Bu düşünürlerin karşısında Heraclitus (M.Ö.535-475), Xenepon (M.Ö. 440-335) ve Platon (M.Ö.427-347) yer almakta ve denge yerine çatışmayı merkeze almaktadırlar (Haftacı, 2014: 12-13). Çalışma kapsamında dayanışmacı görüş çerçevesinde denge ve dalgalanmalar ele alınmaktadır. Buna göre sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler belli dönemleri kapsayacak şekilde dalgalanmaktadır. Ekonomik ve teknolojik analizde dalgalanmalara bakıldığında Juglar, Kitchin, Kondratieff ve Schumpeter başta olmak üzere birçok çalışmanın olduğu bilinmektedir. Bunlardan Kondratieff (1935) ve Schumpeter'in (1939) yaklaşımları öne çıkmaktadır.

1.1 Kondratieff Dalgaları

İktisadi gelişmelerin belli zaman aralıklarıyla genişleme ve daralma yaşadığına dair görüşler klasik okul düşünürlerinden itibaren dillendirilmeye başlanmıştır. Modern dönemde konuyla ilgili ilk çalışmalar van Gelderen ve Pareto'da gözlemlenirken en kapsamlı çalışmalar Nikolay Kondratieff tarafından yapılmış ve sonrasında adıyla anılır olmuştur (Freeman ve Soete, 2003: 30). N. Kondratieff'in mal fiyatları, faiz getiren varlıklar ve ücretlerin gelişimi gibi değişkenler üzerinden yaptığı analizinde elde ettiği bulgulara göre; dalgalar 50-60 yılı kapsamaktadır, yükseliş ve inişlerden oluşmaktadır ve yükseliş dönemlerinde refah artışı, iniş dönemlerinde depresyon oluşur. İnişlerde tarım daralır, üretim tekniğinde gelişmeler artar. Yükselişlerde altın üretimi artar, ürün ve pazar genişlemesi yaşanır. Yükseliş döneminde yeni normal oluşmaya başlar, büyük çaplı savaşlar ve devrimler yaşanır (Aydoğuş vd., 2018: 116).

1.2 Schumpeter Dalgaları

Kondratieff'in bir dalganın tamamlanması sürecinin 50-60 yılı bulan yaklaşımına ilave olarak Schumpeter bu dönemlerin kendi içinde dalgalanmaları beraberinde getirdiğini ifade eden iş çevrimleri ve teknolojik gelişmeler yaklaşımını sunmuştur. Buna göre her 8-12 yılda bir teknolojik gelişmeler katlanmakta, yenilikler meydana gelmekte ve bu durum değişime ayak uyduramayan kesimler üzerinde 'yaratıcı yıkım' sürecinin işlemesine neden olmaktadır (Demir, 1995: 165; Er, 2013: 76-77). Ekonomik işleyişte domino etkilerine baskın olacak şekilde kelebek etkisinin varlığını işaret eden ve yenilikler ile girişimciliği üretim faktörü olarak ele

alan Schumpeter, konjoktürel dalgalanmalarda yeni üretim tekniğinin geliştirilmesi, yeni mal ve tipin piyasaya sürülmesi, yeni kaynakların bulunması, sektörel organizasyonun geliştirilmesi aşamalarının varlığından bahsetmektedir (Aydoğuş vd., 2018: 118). Schumpeter'in teknoloji merkezinde ele aldığı yeniliklerin sosyoekonomik ve politik anlamda da geçerli olabilmektedir.

2 Kur, Ticaret, Vekalet, Soğuk ve Sıcak Savaş Sarmalı

Kondratieff'in iktisadî ve Schumpeter'in de teknolojik olarak incelediği dalgalanma yaklaşımının günümüzde yaşanan kur, ticaret, vekalet savaşlarında açıklayıcı olup olmadığı tartışmalıdır. Bu tartışmaların özellikle 2008 küresel krizi sonrasında başta IMF, WB, OECD ve BM gibi uluslar üstü kuruluşların yetkilileri tarafından dillendirilmeye başlanmıştır.

İlk olarak Guido Mantega tarafından ifade edilen kur savaşları; ülkenin ulusal para biriminin değerini doğrudan ve dolaylı müdahalelerle düşürerek uluslararası ticarette avantajlı konuma gelme, diğer bir ifadeyle 'komşuyu fakirleştirme' stratejisi olarak özetlenebilmektedir (Eichengreen, 2013: 425; Pınar ve Uzunoğlu, 2013) 2008 krizi ve krizin ardından FED tarafından uygulanan politikalarla fitili ateşlenen (Dong, 2011: 92) kur savaşlarının bir sonraki aşamasında ticaret savaşları gelmiştir. Ticaret savaşları; ülkelerin rakip ülkelerle olan dış açık pozisyonlarını gidermek üzere tarife ve tarife dışı önemlere başvurmasıdır (Sachs, 2019). Vekalet savaşları ise iki ülkenin üçüncü ülkeler ve firmalar üzerinden rekabete girerek, ambargo, kısıt, ceza ve benzeri yaptırımlara yönelmeleridir. Vekalet savaşlarına örnek olarak Kanada'da Huawei firmasına yapılan yaptırımlar gösterilebilir (Haynal, 2019). Ekonomik ve siyasal soğuk savaş; ülkelerin rakip/karşıt/hedef ülkeler üzerinde sosyoekonomik ve politik baskı kurmak adına başvurduğu dolaylı yöntemler; yolsuzluk suçlamaları, manipülasyon ithamı, politik müdahaleler, ambargolar vb. (Liu, 2018; Roubini, 2019) iken sıcak savaşlar ise etki alanı hızla ekonomik alandan çıkan savaşlardır.

Tarihsel gelişim süreci içinde bakıldığında bu kavramlar arasındaki ilişki aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir.

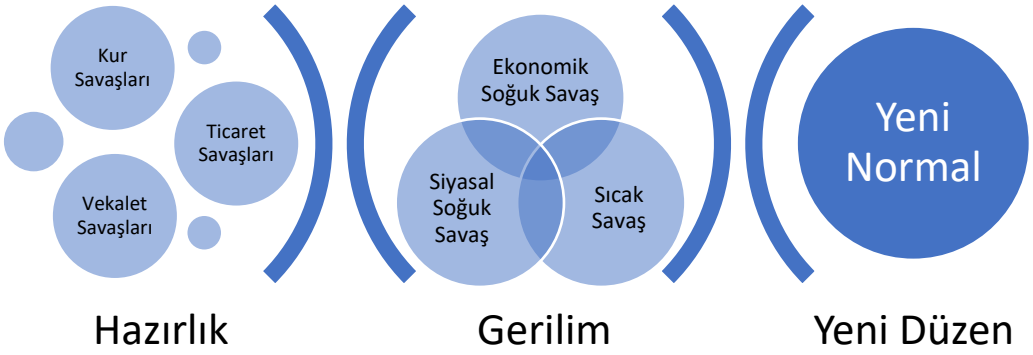

Şekilde gösterildiği üzere küresel yeni normalin şekillenme sürecinde ilk aşama kur savaşlarıdır. Kur savaşlarını ticaret savaşları ve vekalet savaşları izlemektedir. Bunların karşılık bulması durumunda ekonomik ve siyasal anlamda soğuk savaşlar ortaya çıkmakta ve eğer yönetilemez hale gelirse soğuk savaşlar çok boyutlu ve taraflı sıcak savaşları tetikleyebilmektedir. Geçtiğimiz yüzyılda yaşanan gelişmeler incelendiğinde birinci dünya

savaşı ve ikinci dünya savaşı öncesinde kur, ticaret ve vekalet savaşlarının yaşandığı görülmektedir. Sarmal yapıda olan bu gelişmelerin benzer şekilde günümüzde cereyan ediyor olması ve küresel belirsizlik atmosferinin oluşması üçüncü dünya savaşına dair görüşleri desteklemektedir.

3 Değerlendirme ve Sonuç

İnsanlık tarihindeki gelişmeler incelendiğinde bunların belli boyutlarda dalgalı olarak seyrettiği gözlemlenebilmektedir. Pythagoras, Democritus ve Aristo gibi düşünürlerin denge ve harmoni perspektifinden yaptıkları değerlendirmelere göre yaşanan gelişmeler mevsimler gibi birbirini takip etmektedir. Kondratieff ve Schumpeter gibi iktisatçılarda bu noktadan hareketle yaşanan gelişmeleri incelemişler ve açıklama kabiliyeti yüksek teoriler geliştirmişlerdir. Üst başlıkta konjonktür teorileri olarak ifade edilen bu yöntem üzerinden güncel kur, ticaret ve vekalet savaşları kavramları geçmişe dönüş olarak incelendiğinde bunlar arasındaki ilişkinin birinci ve ikinci dünya savaşı öncesinde de meydana geldiği görülmektedir. Buradan hareketle, son yıllarda başta ABD ile Çin kutuplarında olmak üzere çeşitli küresel odaklar üzerinden gerçekleşen kur, ticaret ve vekalet savaşlarının hızla ekonomik ve siyasal soğuk savaşa dönme eğiliminde olduğu ve eğer önlem alınmazsa, helezonik-sarmal yaklaşıma göre, bunların III. Dünya Savaşına dönüşebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konjonktür Teorileri, İktisadi Dalgalanmalar, Kur Savaşları, Ticaret Savaşları, Ekonomik Soğuk Savaş

Kaynakça

Demir, Ö. (1995). "Joseph A. Schumpeter: Hayatı, Eserler ve Katkıları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50(1): ss.155-172.

Dong, X. (2011). "World Crisis, Currency War, And The End Of US/Dollar Hegemony: A Conversation With Michael Hudson", *International Critical Thought*, 1(1): ss.92-107.

Eichengreen, B. (2013). "Currency war or international policy coordination?", *Journal of Policy Modeling*, 35: ss.425–433.

ER, P. H. (2013). "Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşüncedeki Yeri: Joseph A. Schumpeter", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29: ss.75-85.

Haynal, G. (2019). "The Huawei Crisis: Canada as a Proxy in US-China Relations", *The Globalist*, https://www.theglobalist.com/canada-us-hawei-china-trade-war/

Liu, Q. (2018). "From Economic Crisis to World War III", *Project-Syndicate*, https://www.project-syndicate.org/commentary/economic-crisis-military-conflict-or-structural-reform-by-qian-liu-2018-11?barrier=accesspaylog

Kondratieff, N. D. ve Stolper, W. F., (1935), "The Long Waves in Economic Life", *The Review of Economics and Statistics*, 17(6): ss.105 - 115.

Pınar, Ö. ve Uzunoğlu H. (2013). "Dünyada Kur Savaşları Alarmı", *Ar&Ge Bülten*., Haziran– Ekonomi. http://www.izto.org.tr/portals/0/argebulten/ovgu_hande_kursavaslari.pdf

Roubini, N. (2019). "The Global Consequences of a Sino-American Cold War", *Project-Syndicate*, https://www.project-syndicate.org/commentary/united-states-china-cold-war-deglobalization-by-nouriel-roubini-2019-05

Sachs, J. D. (2019). "The Dangerous Absurdity of America's Trade Wars", *Project-Syndicate*, https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-dangerous-absurd-trade-wars-by-jeffrey-d-sachs-2019-03?barrier=accesspaylog

Schumpeter, J. A. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical, And Statistical Analysis of The Capitalist Process*, New York: McGraw-Hill Book Company, Inc.

EFFECT OF THE ECONOMIC GLOBALIZATION PROCESS ON THE UNEMPLOYMENT RATES IN TURKEY

Musa ÖZTÜRK[1], İbrahim KARA[2]

Extended Abstract

Introduction

Globalization" is a concept that has been shaping the modern economic life since 1970s and this effect is still valid. By a general definition, globalization refers to the removal of the social, economic and political borders between people/societies and states and to the development of global interaction and integration. With globalization, almost any actual or potential development in countries, either negative or positive, may have a national and/or international effect. From this point of view, it will not be inaccurate to state that the labour and capital with international mobility is shaped again with globalization affecting the labour markets of countries directly or indirectly (Scholte, 1999: 9-11; O'Loughlin et al,, 2004: 20; Murray and Overton, 2016: 422).

The theoretical studies on globalization and employment level reveal that the subject has been addressed multidimensionally since the early thinkers. Hence, globalization is a process with supporters as well as opponents due to its complex nature (Ritzer, 2010: 69-71) The results of this process, which suggests an increase in the socio-economic and political interaction between the countries within the framework of liberal doctrine, may vary by country. From a retrospective point of view, it is noticed that the neoliberal globalization propositions have been useful for countries with developed institutions while underdeveloped countries have come to harm from this process. While the conventional school upholds free trade, and therefore globalization, for the long-term benefit/yield in this subject which questions the economic nature of free trade, Prebish and Singer put forward some propositions on the negative outcomes of free trade particularly in the developing countries (Hepaktan and Karakayalı, 2009: 182). The argument by Prebish and Singer was echoed in German historian schools and schools like Keynes that criticise conventional prepositions and prescribe interventions. These trends also stated that globalization may not realize its promise for everyone and/or long-term results may come out contrary to the propositions.

Particularly, the developments in the fields of communication and transportation mobilized labour leading to frequent review of the relation between globalization and employment. The literature on the relation between economic globalization and unemployment rate have three different conclusions indicating that economic globalization will reduce the unemployment rates (eg. Erer and Erer, 2014), increase the same (eg. Lim and Burgoon, 2017)

[1] Dr., Şırnak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, mozturk@sirnak.edu.tr
[2] Süleyman Demirel Üni., Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Labour Economics and Industrial Relations, ibrahimkara@sdu.edu.tr

and that the results may vary by country. It is found that studies directly on Turkey provided various results. (eg. Demirtaş and Yayla, 2017)

1 Data, Methodology and Empirical Findings

It is controversial how to measure globalization which is a multidimensional and comprehensive topic, however, the present study used the World Political Economy Statistics (WEPS) globalization index by the KOF Swedish Economic Institute (Gygli et al., 2019), the index data collected over the data of countries including export, import, current deficit, external deficit, direct foreign investments, portfolio investments, customs and tariffs and restrictions (Dreher, 2006) and the unemployment rates published by the OECD database.

As the methodology, the study used the dual internal break unit root test by Lee-Strazicich (2002-2003-2004), the VAR model developed by Sims (1980) where structural breaks are added as dummy variables and the causality test by Granger (1969). The models is as $\dot{I}O = \alpha + \beta_{1i} EK_{TR} + u_{it}$ where IO refers to the unemployment rate and EK refers to the economic globalization.

When we look at the empiric findings, it is found that the economic globalization and unemployment rate were subject to structural break in 1992 &2006 and 1980&2000 respectively with a significance level of 1% according to the Lee-Strazicich test results applied to the series. Dummy variable was created to cover these dates and the VAR model was formed. According to the results of the variance analysis where the latency length was selected to be one within the framework of the Akaike criteria, it is found that economic globalization had a 13% effect in the employment level while the reverse relation was around 0,6%. When we evaluated the Granger causality results, it was found that there is a one-way relation only from the economic globalization towards the unemployment rate with a significance level of 5%.

2 Evaluation and Conclusion

Considerable socio-economic and political transformations take place as a result of the globalization attempts in line with the prevailing paradigm from 1970s. When we look from the economic point of view, it is known that several macroeconomic parameters including employment had significant changes together with the changes in production, consumption and sharing mechanisms. The study examined the relation between economic globalization and unemployment rates over the data set covering the years between 1970 and 2014 in Turkey. According to the findings of the analysis, series are subject to the structural break in parallel to the changes in the economy of Turkey. When we look at the results of variance analysis and the causality test, the fact that the relation is a one-way relation from economic globalization to unemployment indicates that Turkey takes globalization attempts that turns the direction towards foreign countries from 24 January 1980 at the cost of increase in unemployment rates.

As a result, it was determined that Turkey must take its economic globalization steps with a view to the unemployment rates and that it is necessary to provide the current labour force with qualities that can adapt to the external competition conditions as soon as possible.

Keywords: Globalization, Economic Globalization, Unemployment

EKONOMİK KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK ORANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Genişletilmiş Özet

Giriş

Günümüz ekonomik hayatını 1970'li yıllardan bu yana şekillendiren ve bu etkisini hala devam ettiren kavram "küreselleşme". Genel bir tanımla küreselleşme, insanlar/toplumlar ve devletler arasındaki sosyal, ekonomik ve politik kapsamdaki sınırların kalkmasını, küresel etkileşim ve entegrasyonun gelişmesini ifade etmektedir. Küreselleşmeyle birlikte artık ülkelerde ortaya çıkan ya da çıkabilecek olan, olumlu ya da olumsuz, hemen hemen her gelişme ulusal ve/veya uluslararası etkiye sebep olabilmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, küreselleşmeyle birlikte uluslararası hareket kabiliyetine sahip olan emek ve sermayenin yeniden şekillendiğini ve bu durumdan ülkelerdeki emek piyasalarının doğrudan ve dolaylı olarak etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Scholte, 1999: 9-11; O'Loughlin vd,, 2004: 20; Murray ve Overton, 2016: 422).

Küreselleşme ve istihdam düzeyiyle ilgili teorik çalışmalara bakıldığında konunun ilk düşünürlerden bugüne çok boyutlu olarak ele alındığı görülmektedir. Zira küreselleşme; girift yapısı gereği, taraftarı ve karşıtları olan bir süreçtir (Ritzer, 2010: 69-71). Liberal doktrin çerçevesinde ülkeler arasındaki sosyoekonomik ve politik kapsamdaki etkileşimin artmasını öngören bu sürecin sonuçları ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Bugünden geçmişe doğru bakıldığında süreç içinde kurumları itibariyle gelişmiş olan ülkeler için neoliberal küreselleşme önermelerin fayda sağladığı görülürken, henüz gelişimini tamamla (ya)mamış olan ülkelerin bu süreçten zararlı çıktıkları dikkat çekmektedir. İktisadi açıdan serbest ticaretin mahiyetinin sorgulandığı bu konuda klasik okulun uzun dönemli fayda/kazanç için serbest ticareti ve dolaylı olarak küreselleşmeyi savunması karşısında Prebish ve Singer serbest ticaretin özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki olumsuz sonuçlarına dair önermelerde bulunmuştur (Hepaktan ve Karakayalı, 2009: 182). Prebish ve Singer'in tezi Alman tarihçi okul ve Keynes gibi klasik önermeleri eleştiren ve müdahaleleri öngören okullar da karşılık bulmuştur ve bu akımlarda küreselleşmenin herkes için vaat ettiğini yap(a)mayabileceğini ve/veya uzun dönemde sonuçların önermelerin aksine olabileceğini ifade etmişlerdir.

Özellikle iletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan gelişmeler sonucunda emeğin hareket edebilir hale gelmesi, küreselleşme ile istihdam arasındaki ilişkinin sıkça araştırılmasına neden olmuştur. Ekonomik küreselleşme ile işsizlik oranı ilişkisiyle ilgili literatürde ekonomik küreselleşmenin işsizlik oranını azaltacağı (ör. Erer ve Erer, 2014); arttıracağı (ör. Lim ve Burgoon, 2017) ve sonuçların ülkeden ülkeye değişeceği (ör. Demirtaş ve Yayla, 2017) şeklinde üç farklı sonuç kümesinin olduğu görülmektedir. Doğrudan Türkiye'yi inceleyen çalışmalarda ise çeşitli sonuçlara ulaşıldığı göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ekonomik Küreselleşme, İşsizlik

1 Veri, Metodoloji ve Ampirik Bulgular

Çok boyutlu ve kapsamlı bir başlık olan küreselleşmenin neye göre nasıl ölçümleneceği tartışmalı bir konu olmakla birlikte çalışma kapsamında KOF İsveç Ekonomik Enstitüsü tarafından Dünya Politik İktisat İstatistikleri (WEPS) küreselleşme endeksi başlığıyla yayınlanan (Gygli vd., 2019) ve ülkelerin ihracat, ithalat, cari açık, dış açıklık, doğrudan

yabancı yatırımlar, portföy yatırımları, gümrük ve tarifeler ve kısıtlamalar gibi verileri üzerinden derlenen endeks verisi (Dreher, 2006) ile OECD veri tabanı tarafından yayınlanan işsizlik oranları kullanılmıştır.

Çalışmada metodoloji olarak Lee-Strazicich (2002-2003-2004) çift içsel kırılmalı birim kök testi ve yapısal kırılmaların kukla değişken olarak ilave edildiği Sims (1980) tarafından geliştirilen VAR modeli ve Granger (1969) nedensellik testi kullanılmıştır. İO'nun işsizlik oranı, EK'nın da ekonomik küreselleşme olarak gösterildiği model: $\dot{I}O = \alpha + \beta_{1i} EK_{TR} + u_{it}$ şeklindedir.

Ampirik bulgular incelendiğinde; serilere uygulanan Lee-Strazicich testi sonuçlarına göre, %1 anlam düzeyinde, ekonomik küreselleşmenin 1992 ve 2006 yıllarında, işsizlik oranının ise 1980 ve 2000 yıllarında yapısal kırılmaya uğradığı görülmektedir. Bu tarihleri kapsayacak şekilde kukla değişken oluşturulmuş ve VAR modeli kurulmuştur. Gecikme uzunluğunun Akaike kriterleri çerçevesinde bir olarak seçildiği Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre ekonomik küreselleşmenin istihdam düzeyinde %13 düzeyinde etkili olduğu tersi ilişkinin ise %0,6 dolaylarında gerçekleştiği görülmektedir. Granger nedensellik sonuçları incelendiğinde ise sadece ekonomik küreselleşmeden işsizlik oranına doğru, tek yönlü ve %5 anlam düzeyinde ilişkinin varlığı tespit edilebilmiştir.

2 Değerlendirme ve Sonuç

1970li yıllardan itibaren hakim paradigma doğrultusunda gerçekleştirilen küreselleşme hamleleri sonucunda sosyoekonomik ve politik anlamda büyük dönüşümler meydana gelmektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında üretim, tüketim ve paylaşım mekanizmalarında gerçekleşen değişimlerle birlikte başta istihdam olmak üzere birçok makroekonomik parametrenin ciddi anlamda değişme gösterdiği bilinmektedir. Çalışma kapsamında ekonomik küreselleşme ve işsizlik oranları arasındaki ilişki Türkiye'nin 1970-2014 yıllarını kapsayan veri seti üzerinden incelenmiştir. Elde edilen analiz bulgularına göre seriler Türkiye ekonomisinde yaşanan dönüşümlere paralel olarak yapısal kırılmaya uğramaktadırlar. Varyans ayrıştırması ve nedensellik testi sonuçlarına bakıldığında ise ilişkinin ekonomik küreselleşmeden işsizliğe doğru tek yönlü olması, 24 Ocak 1980 tarihinden itibaren yönünü dışa çeviren ve küreselleşme adımları atan Türkiye'nin bu adımları işsizlik oranının artması pahasına attığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin ekonomik küreselleşme kapsamındaki adımlarını işsizlik oranlarını gözetilerek atması gerektiği ve bir an evvel halihazırdaki işgücünü dış rekabet koşullarına uyum sağlayabilecek niteliklere kavuşturmasının zorunluğu olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

Demirtaş, G. ve Yayla, N. (2017). "Küresel Entegrasyonun Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir İnceleme", *Journal of Yasar University*, 12(48): ss.339-349.

Dreher, A. (2006). "Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization", *Applied Economics*, 38(10): ss.1091-1110.

Erer, D. & Erer, E. (2014). "AB Ülkelerinde Küreselleşmenin İşsizlik Üzerine Etkileri: Mekânsal Panel Veri Analizi", *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18 (2): ss.21-36.

Granger, C.W.J. (1969). "Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross Spectral Methods", *Econometrica*, 37(3): ss.424-438.

Gygli, S., Florian H., Niklas P. & Jan-Egbert, S. (2019). "The KOF Globalisation Index – Revisited", *Review of International Organizations*, https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2.

Hepaktan, C. E. & Karakayalı, H. (2009). "1980-2008 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Hadlerinin Analizi", *Celal Bayar Üniversitesi SBE Sosyal Bilimler*, 7 (2): ss.181-210.

Lee, J. & Strazicich, M. C. (2002). "Minimum LM Unit Root Test with Two Structural Breaks", *Discussion Paper Check 02-20, Department of Economics, University of Central Florida*, USA.

Lee, J. & Strazicich, M. C. (2003), "Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks", The Review of Economics and Statistics, 85, ss. 1082-1089.

Lee, J. & Strazicich, M. C. (2004), "Minimum LM Unit Root Test With One Structural Breaks", Apalachian State University Working Papers, 4 (17), ss. 1 – 17.

Lim, S. & Burgoon, B. (2018). "Globalization and support for Unemployment spending in Asia: do Asian citizens want to embed liberalism?", *Socio-Economic Review - Oxford*, 0(0): 1-35, doi: 10.1093/ser/mwy032.

Murray, W. E. & Overton, J. (2016). "Peripheries Of Neoliberalism: İmpacts, Resistance And Retroliberalism As Reincarnation", in *The Handbook of Neoliberalism* Edited by Simon Springer, Kean Birch and Julie MacLeavy, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York.

O'loughlin, J.; Staeheli, L. & Greenberg, E. (2004). "Globalization and Its Outcomes: An Introduction", New York and London: *The Guilford Press*.

Ritzer, G.,(2010). *Küresel Dünya*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,

Scholte, J. A. (1999). "Globalisation: Prospects For a Paradigm Shift", in *Politics and Globalisation – Knowledge*, Ethics and Agency, Edited By: Martin Shaw, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York.

Sims, C. (1980), "Macroeconomics and Reality", *Econometrica*, 48 (1): ss.1-48.

THE NEW TOOLS OF CRIME IN INFORMATION SOCIETY: SAMPLE OF FRAUD

Elif GÜN[1]

Abstract

Information society refers to the societies in which information has a decisive role in the social structure and its technological tools that enable the production and transmission of information have a central importance. With the conveniences provided by information technologies, social life is arranged around these systems. The use of these technological developments, which have become widespread in every field of social life, has started to emerge as new tools of crime. In the scope of the research, information and communication technologies, which are new tools of crime, are discussed in order to shed light on the effects of technological developments on crime rates. Based on this basis, fraud crime, which is frequently used by means of communication technologies as a tool, has been chosen as the sample of the research. Based on this framework, fraud offenses published in the "www.hurriyet.com.tr" newspaper in 2008 and 2018 were analyzed using by the content analysis technique. As a result of the analysis of the fraud reports examined, it was found that the crime of fraud was carried out through face to face, false documents, bullying and violence and communication technologies and information systems such as telephone, social media, internet sites, ATM/pos device and other (radio, newspaper and television).As a result, fraud crimes were carried out intensively through false documents and face to face in 2008, while technological tools such as telephones, websites and social media emerged in 2018. The data obtained show that information and communication technologies are increasingly being used as fraud tools due to the ease of access to information and information of victims.

Keywords: Fraud, Cyber Crime, The New Tools of Crime, Fraud Tools

BİLGİ TOPLUMUNDA YENİ SUÇ İŞLEME ARAÇLARI: DOLANDIRICILIK SUÇU ÖRNEĞİ

Özet

Bilgi toplumu, bilginin toplumsal yapının işleyişinde belirleyici bir konumda olduğu ve bilginin üretilmesini ve iletilmesini sağlayan teknolojik araçların merkezi bir önem kazandığı toplumları ifade etmektedir. Bilgi teknolojilerinin sağladığı kolaylıklar, toplumsal yaşamın giderek bu sistemler etrafında düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. Toplumsal yaşamın her alanında yaygınlık kazanan bu teknolojik gelişmelerin kullanım amaçları ve alanları genişlemiş ve yeni suç işleme araçları olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Araştırma kapsamında

[1] Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gun.elif@hotmail.com

teknolojik gelişmelerin suç oranları üzerindeki etkisine ışık tutabilmek adına yeni suç işleme araçları olarak karşımıza çıkan bilişim ve iletişim teknolojileri ele alınmıştır. Bu temelden hareketle sıklıkla gündeme geldiği üzere, iletişim teknolojilerinin araç olarak kullanılması ile gerçekleştirilen dolandırıcılık suçu, araştırmanın örneklemi olarak seçilmiştir. Bu çerçeveden hareketle 2008 ve 2018 yıllarında "www.hurriyet.com.tr" gazetesinde yer alan dolandırıcılık suçları içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. İncelenen dolandırıcılık haberlerinin analizi sonucunda dolandırıcılık suçunun yüz yüze, sahte evrak, zorbalık ve şiddet aracılığıyla ve telefon, sosyal medya, internet siteleri, bankamatik/pos cihazı ve diğer (radyo, gazete ve televizyon) gibi iletişim teknolojileri ve bilişim sistemleri aracılığıyla gerçekleştirildiği bulgulanmıştır. 2008 yılında dolandırıcılık suçları yoğunluklu olarak sahte evraklar aracılığıyla ve yüz yüze gerçekleştirilirken 2018 yılında bunların yanı sıra telefon, internet siteleri ve sosyal medya gibi teknolojik araçların ortaya çıktığı bulgulanmıştır. Elde edilen veriler, gerek dolandırma eylemini gerçekleştirmede gerek dolandırılacak kişilere ve kişilerin bilgilerine ulaşmada sağladığı kolaylık sebebiyle bilişim ve iletişim teknolojilerinin, artan bir şekilde dolandırıcılık araçları olarak kullanılmaya başlandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dolandırıcılık, Bilişim Suçu, Yeni Suç İşleme Araçları, Dolandırıcılık Araçları

Kaynakça

Adalet Bakanlığı, *Yıllara göre Ceza Mahkemelerinde 5237 Sayılı TCK Uyarınca Açılan Davalardaki Suç Sayıları,* http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/ac-cik.html (11.03.2019).

Alexa. (2019). *Top Sites in Turkey*. https://www.alexa.com/topsites/countries/TR (08.03.2019)

Arklan, Ü. ve Taşdemir, E. (2008). "Bilgi Toplumu ve İletişim: Bilginin Yayılması Sürecinde Kitle İletişim Araçları ve İnternet", *Selçuk İletişim*, 5(3): ss. 67-80.

Bahar, A. (2018). "Bilişim Suçları, İletişim ve Sosyal Medya", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi – İAÜD*, 10(3): s. 1-36.

Bal, H. (2016). *Nitel araştırma Yöntem ve teknikleri (Uygulamalı-Örnekli),* İstanbul: Sentez.

Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting* (Special Anniversary Edition with a New Foreword by the Author). New York: Basic Books.

Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi (Birinci cilt)* (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çoşkun Değirmen, G., Akıncı Vural B. ve Özbükerci İ. (2016). "Bilgi Toplumu ve Dijital Uçurum Unsurlarının Ülkelerin Gayri Safi Milli Hasıla'sına Göre Yorumlanması: Bir Durum Saptaması", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(2): ss.102-118.

Gözgü, F.ve Mutioğlu, H. (2012). "Toplumun Değişen Yüzü: Bilgi Toplumu ve Bilişim Kültürü", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimler Dergisi*, 1(1): ss.465-476.

Grabosky, P. ve Smith, R. (2001). "Telecommunication fraud in the Digital Age: The convergence of Technologies", *Crime and the Internet: Cybercrimes and Cyberfears*, (Ed.) Wall, D.S. New York: Routledge, ss.29-43.

Gülgöz, S. (2002). "Bilgi Toplumuna Doğru Psikoloji", *Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunsallar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar,* (Der.) Tekeli, İ., Özoğlu, S.Ç., Akşit, B., Irzık, G. ve İnam, A., Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, ss.189-199.

Ilgaz, C. (2002). "İletişim Teknolojileri ve Bilgi Toplumu", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (13): ss. 263-268.

Karagülmez, A. (2013). *Bilişim Suçları ve Soruşturma-Kovuşturma Evreleri,* (4. Baskı) Ankara: Seçkin.

Koçak, H. ve Memiş, K. (2018). "Bilgi Toplumunda Korku: Bilgi Güvenliği ve Risk Toplumu", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3): ss.1-10. Doi: 10.32709/akusosbil.484559

Koçak, H. ve Dandin, A.N. (2017). "Toplumsal ve Yönetsel Alanda Bilişim Teknolojilerinin Kriminal Etkileri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), ss.137-152.

Kutlu, E. (2000). *Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No. 167.

Sembok, T. (2004). *Ethics of Information Communication Technology (ICT)*. UNESCO, Regional Unit for Social and Human Sciences in Asia and the Pacific (RUSHSAP), Ethics in Asia-Pacific. (Ed.) Bergstrom, P., Bangkok: UNESCO, http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001359/135911e.pdf. (15.04.2019)

Similarweb. (2019). *Top Websites Ranking*, https://www.similarweb.com/top-websites/turkey (08.03.2019).

Tekeli, İ. (2002). "Bilgi Toplumuna Geçerken Farklılaşan Bilgiye İlişkin Kavram Alanı Üzerinde Bazı Saptamalar", *Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunsallar/Görüşler, Yorumlar/ Eleştiriler ve Tartışmalar,* (Der.) Tekeli, İ., Özoğlu, S.Ç., Akşit, B., Irzık, G. ve İnam, A., Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, ss.15-45.

Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga: Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasiği.* İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Türk Ceza Kanunu (TCK) (2004). *T. C. Resmi Gazete*, *25611*, 12/10/2004.

Yargıtay Başkanlığı, Ceza Genel Kurulu 2009/11-193 E., 2009/268 K.nolu emsal kararı, https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/_(06.05.2019)

Yılmaz, A. (2015). "Türkiye'deki Dolandırıcılık Tipolojileri: Dolandırıcılık Olaylarının Kategorik Tasnifi ve Yapılış Şekilleri", *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-dergisi*. ss.1-26.

READING THE CONCEPT OF 'BELONGING' THROUGH ARCHITECTURAL DESIGN PROCESS: CARLO SCARPA

Ayşe ŞEKERCİ[1], Kemal Reha KAVAS[2]

Abstract

In the globalized world after the Second World War, the architectural problems that arose due to the absence of the notion of 'belonging' in the spaces, the reduction of design into pure rationalism and mechanical functionalism were frequently expressed in the disciplines of architecture and philosophy. Concerns highlighted in the field of philosophy by the lack of the concept of 'dwelling' in the built environment, particularly by Martin Heidegger (1889-1976), has echoed in the discipline of architecture since the mid-twentieth century and architectural theoreticianssuch as Christian Norberg-Schulz (1926-2000) translated Heidegger's concepts into architectural design.These post-modern approaches argued that the traditional knowledge of architecture that has developed in connection with the immediate experience of the space has been lost, that the modern man remains 'placeless' and that the sense of 'belonging' has disappeared.These approaches are based on the branch of philosophy known as phenomenology and emerge along with many architectural design approaches that share common ground developed against 'placelessness'.

Within the intellectual climate outlined above, Carlo Scarpa (1906-1978) opposed the disappearance of individuality in architectural design, the disappearance of the sense of belonging as the connection between user and space, and concretized his critiques with qualified designs based on the tradition of phenomenological thought.In this study, the design ideas and elements developed by the architect as opposed to mainstream modernism is analyzed in terms of the richness of sensory awareness and physical participation of the user by taking into consideration the tactile qualities of materials.

Keywords: Architecture, Belonging, Phenomenology, Modernism, Carlo Scarpa.

‘AİDİYET’ KAVRAMININ MİMARİ TASARIM SÜRECİ ÜZERİNDEN OKUNMASI: CARLO SCARPA

Özet

İkinci Dünya Savaşı sonrası küreselleşen dünyada, mimari tasarım sürecinin çıktısı olan mekânlarda ‘aidiyet’ hissinin oluşmaması ve mekân kurgusunun salt akılcılığa ve mekanik işlevselciliğe indirgenmesi ile oluşan problemler hem mimarlık hem de felsefe disiplinleri

[1] Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, aysesekerci@akdeniz.edu.tr
[2] Prof.Dr., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, kemalkavas@akdeniz.edu.tr

içerisinde sıklıkla dile getirilmiştir. Yapılı çevrede 'ikamet etmenin' sağlanamaması konusunda felsefe alanında, özellikle Martin Heidegger (1889-1976) tarafından vurgulanan endişeler, yirminci yüzyılın ortalarından itibaren mimarlık disiplini içerisinde yankı bulmuş, Christian Norberg-Schulz (1926-2000) gibi mimarlık kuramcıları Heidegger'in kavramlarını gerek mimarlık tarihi yazımı gerekse mimari tasarım alanına tercüme etmişlerdir. Tarihsel olarak mekânın dolaysız deneyimi ile bağlantılı şekilde gelişen mimarlığa özgü geleneksel bilginin kaybedildiğini, modern insanın 'yersiz/yurtsuz' kaldığını ve 'aidiyet' hissinin kaybolduğunu öne süren bu modern sonrası yaklaşımlar felsefenin fenomenoloji olarak bilinen kolu üzerinde temellenmiş ve mekân üretimine ilişkin modernizme alternatif görüşler 'yersizleşmeye' karşı ortak paydada buluşan birçok mimari tasarım yaklaşımı ile birlikte ortaya çıkmıştır.

Carlo Scarpa (1906-1978) yukarıda özetlenen bağlam içerisinde mimari tasarımda bireyselliğin kayboluşuna, anonimleşmeye ve dolayısıyla kullanıcı-mekân arasındaki 'aidiyet' bağının ortadan kaldırılmasına karşı çıkmış ve eleştirilerini fenomenolojik düşünce geleneği üzerinde temellendirilebilen nitelikli tasarımlar ile somutlaştırmıştır. Bu çalışmada Scarpa'nın tasarladığı mekânsal öğelerin incelenmesi ile mimarın ana akım modernizme karşıt olarak geliştirdiği tasarım düşüncesi, malzemenin dokunsal niteliklerinin dikkate alınması ile kullanıcının duyusal farkındalığının ve bedensel katılımının desteklenmesi bağlamında okunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Aidiyet, Fenomenoloji, Modernizm, Carlo Scarpa.

1 Giriş

'Yaşadığımız çevre ile göbek bağımızı yok edemeyiz, yoksa yersiz yurtsuz kalırız. Bu göçebe olmaktan farklı bir şey. Göçebe yeryüzünün gerçek sahibi, zira o yeryüzünün her yerini kendi evi olarak görüyor, onun üstünde gezinerek kendini dünyada yerleşik kılıyor. Halbuki bugün birçok kentli, ya da birkaç evi olan kişi, asıl evsiz, yersiz yurtsuz kişi olarak tanımlanabilir.'

(Erzen, 2006: 130)

Tarih boyunca çevre ile insan arasındaki ilişkiyi düzenleyen ve bu ilişkinin doğasını yansıtan mimarlık 20. Yüzyılda geliştirdiği modernist tasarım söylemi ve uygulamaları ile çevre–insan ilişkisi bağlamında yukarıda örneklenen eleştiri ve tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İki dünya savaşı arasındaki dönemin düşünsel ve pratik öncelilkleri doğrultusunda ve bilimin yüceltilmesi ile bağlantılı şekilde teknokratik bakış açısıyla şekillenen; geçmişin motiflerini, mekansal geleneklerini reddeden bir tasarım anlayışı mimarlıkta modern hareketin tanımlayıcı motivasyonlarından biri olarak görülebilir. Söz konusu motivasyonun kaynakları felsefede Aydınlanma döneminin rasyonalist düşüncesine dayandırılmakta, uygulama sahasında da Endüstri Devriminin getirileri ile oluşan ve cam, çelik gibi yeni mazlemelerin toplumsal ihtiyaçların getirdiği yeni işlevler ile bütünleştiği 19. Yüzyıl mimari gelişmelerinde temellendirilmektedir (Frampton, 1992: 29-40). Yapı malzemeleri bağlamında, cam, çelik ve betonarmenin yaygın olarak kullanılması, plan çözümlerinde yalın geometik biçimlerin kompozisyonlarına ve Kartezyen ızgara sistemlerine başvurular sözü edilen hareketin mimarlık üretimlerindeki somut yansımalarıdır. Yeni mimarlık fikirlerinin tüm dünyada yankı bulmasında payı olan en etkili örgüt, Avrupa'daki yıllık toplantılarını 1928'de başlatmış olan CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne / Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi) olarak görülebilir. 1932 yılında New York Modern Sanat Müzesi'nde (MoMA) *Modern Mimarlık: Uluslar arası Sergi* (Modern Architecture: International

Exhibition) adıyla açılan sergiden sonra sözü edilen yeni mimarlık 'uluslar arası üslup' (international style) terimi ile anılmaya başlanmıştır. Bozdoğan'ın ifadesi ile modern mimarlık '***evrensel geçerlilik ve rasyonalite iddia eden'*** bir *öğretidir* (Bozdoğan, 2008: 16). Bozdoğan'ın tanımı ve 1932 yılında yapılan sergiden sonra yaygınlaşmaya başlayan yeni ismi, "uluslararasılık" söyleminin temelindeki evrensel olma iddiası ile modern mimarlığın yerellik ve bağlantılı olduğu 'aidiyet' kavramlarından uzaklaştığını gösterir niteliktedir.

Mimarlıkta Modern hareketin mimarlığın baş kahramanlarından biri olarak görülen İsviçreli mimar Le Corbusier (1887-1965) *'mimarlık gelenek ve görenekler içinde boğulmaktadır'* sözleri ile mimarlığın tarihsel altyapısına bakışını özetleyerek ortaya koyduğu yeni tasarım önerilerinin düşünsel önceliklerinin de çerçevesini çizmiştir (Corbusier, 2013: 113). Le Corbusier *Yeni Bir Mimarlığa Doğru Beş Nokta* başlığı (Conrads, 1991: 83-84) altında *mimari gerçeklere* dayandığını söylediği yeni mimarlığın ilkelerini ortaya koyar. Le Corbusier'in deneyimleri sonucu ortaya koyduğunu aktardığı beş ilkesi yapının *pilotiler* (çelik ve betonarme çerçeve strüktürlerinin mümkün kıldığı narin düşey taşıyıcılar) üzerinde yükselerek yeryüzünden kopuşunu, çatı bahçelerinin oluşturulmasını, strüktürel sistem ile mekansal ayrıcıların birbirinden bağımsızlaşması ile zemin kat planının özgürce tasarımını, yeni strüktürel imkanların sonucu olarak yatay pencereyi ve cephenin özgürce tasarımını öngörmektedir. Mimarlık literatüründe kendine önemli yer edinerek bir modern mimarlık ikonu olarak kabul gören konut tasarımı olan Villa Savoye (1929, Poissy-Fransa) söz konusu ilkelerin somutlaşmış durumu olarak görülebilir. Aynı ilkeler modern hareket içerisinde 'aidiyet' ve 'yer' kavramlarından bağımsız üretimi savunan bir ana akımın oluşma zeminini de önemli ölçüde takviye etmiştir.

Le Corbusier'in "Bir Mimarlığa Doğru" adlı eserinde ifade ettiği şekilde mimarlığın "ışık altında biraraya getirilen kütlelerin, ustalıklı, doğru ve görkemli oyunu" tanımı ile zihinsel bir uğraşın sonucu olarak görülmesi ve bu şekilde mekân kurgusunun çevrenin özgün niteliklerinden bağımsızlaşan bir entelektüel uzamda salt akılcılığa indirgenmesi ile birlikte modern mimarlığın savaş sonrası yorumlarında sıradanlaşmaya, *yersiz* mimarlığa karşı eleştiriler oluşmaya başlamıştır. Markus Bauwelt dergisinde yayımlanan karikatüründe modern mimari anlayışı tekdüze, karaktersiz olduğu yönünde eleştirir (Şekil 1). Markus'un bu karikatüründe modern mimarlığın öncü isimlerinden Mies van der Rohe'nin (1886-1969) mimari önerileri, işlevsel ihtiyaçlar ne olursa olsun biçimsel özelliklerinin benzer kalması dolayısıyla tekdüze, cansız, sıkıcı olarak görülmektedir (Özer, 2004: 424). Modern hareket sadece literatüre geçerek ikonlaşan tekil örnekler ile değil kentsel ölçeği de ilgilendiren bir tasarım yaklaşımı öne sürdüğünden modernizm eleştirileri sadece tekil yapı ölçeği ile sınırlı kalmamıştır. Bu bağlamda Hutch'un karikatürü (Şekil 2) modern mimariye şehir planlaması ölçeğinde yapılan bir eleştiri olarak düşünülebilir. Rasyonalist şehir planlaması ile oluşturulan konut dizilerinin (Özer, 2004: 460) kullanıcının *'aidiyet'* kavramından uzakta şekillendiğini gösterir nitelikte olan karikatür, ulaşılmak istenilen mekânın ancak tabelalar yardımı ile bulabileceği bir şehri betimleyerek eleştirisini dile getirir.

Karikatürlerin eleştirilerine paralel olarak, mimari tasarım sürecinin sonuç ürünü olan mekânlarda 'aidiyet' hissinin oluşmaması ve mekân kurgusunun salt işlevselliğe, akılcılığa indirgenmesi ile oluşan problemler hem mimarlık hem de felsefe disiplinleri içerisinde sıklıkla dile getirilmiş ve eleştirilmiştir. Felsefe alanında özellikle Martin Heidegger (1889-1976) tarafından dile getirilen endişeler, yirmibirinci yüzyılın ortaların mimarlık disiplini içerinsinde de yankı bulmuş ve Christian Norberg-Schulz (1926-2000) gibi mimarlık kuramcıları Heidegger'in kavramlarının mimarlık disiplinindeki karşılığını oluşturmasına katkıda bulunmuşlardır (Norberg-Schulz, 1991). Mimarlığa özgü geleneksel bilginin kaybedilmesi ile

birlikte modern dünyada insanın 'yersiz/yurtsuz' kaldığı ve 'aidiyet' hissinin kaybolduğunu iddia eden modern sonrası yaklaşımlar felsefenin fenomenoloji olarak bilinen kolu üzerinde şekillenmiştir. Mekân üretimine ilişkin modernizme alternatif görüşler 'yersizleşmeye' karşı fenomenolojik gelenek ile ilişkilenerek mimarlık disiplininde deneyim temelli mimarlık üretimleri olarak karşılık bulur.

Şekil 6. Marcus'un Modern Mimari Anlayışını Tekdüzelikle Eleştirdiği Karikatürü, *'Form Dehası'*

Şekil 7. Hutch'un Karikatürü Modern Mimari Anlayışını Kentsel Ölçekte Eleştirdiği Karikatürü

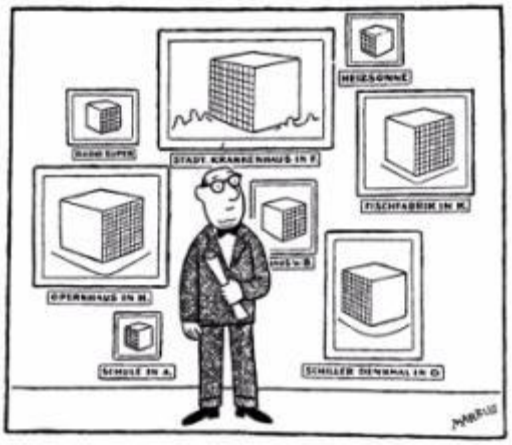

Kaynak:(Özer, 2004: 424), (Özer, 2004: 460).

Bu çalışma, Heidegger ve Norberg-Schulz'un modern mimarlığın 'aidiyet' kavramından uzaklaşan mimarlık üretimlerine dair eleştirilerini, fenomenolojik gelenek ile ilişkilendirerek ürettikleri çözüm önerilerini ve Carlo Scarpa (1906-1978) mimarlığındaki izlerini aramaktadır.

2 Mimarlıkta 'Aidiyet' Kavramı-Fenomenoloji İlişkisi

'Köprüler ve hangarlar, stadyumlar ve elektrik santralleri binadır, ama mesken değildir; tren istasyonları ve otoyollar, barajlar ve haller inşa edilmiştir, ama mesken değillerdir…Kamyon şoförü otoyolda evindedir, ama barınağı orası değildir; işçi kadın iplik fabrikasında evindedir(!), ama orası meskeni değildir…Bu binalar insanı barındırır. İnsan onların içinde yaşar[inhabit], ama ikamet etmez [dwell]…'[3]

(Heidegger 1971, Akt. Sharr, 2017: 40)

Fenomenoloji (görüngübilim), kurucusu ve önemli temsilcisi olarak adı geçen Edmund Husserl'e (1859-1938) göre; öncelikle bir yöntem ve bir düşünme biçimidir (Husserl, 2010: 19). Özü tanımlamaya çalışan fenomenoloji, nesnenin bilgisine özne aracılığı ile ulaşıldığını

[3]Heidegger, modern mimarlığın ikamet etme kavramından uzaklaştığını öne sürer. İkamet etmenin yitirilmesi ile birlikte eş zamanlı olarak 'aidiyet' duygusu da kaybolur.

söyler. Erzen fenomenolojiyi *'varlığı ve varolmayı ancak karşılıklı ilişkiler bütünü içinde mümkün gören'* bir felsefe olarak tanımlar (Erzen, 2000: 57). Erzen'in tanımından da anlaşılacağı üzere, zaman içinde deneyime dayanan bir geleneğe evrilen fenomenolojinin bu dönüşümü mekânsal deneyim kavramı ile ilişkilenerek mimarlık disiplini ile buluşur.Kavramı mimarlık disiplini ile buluşturan isimler mekân ve deneyimi ilişkilendiren Fransız filozof Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) ve Alman filozof Martin Heidegger'dir. Merleau-Ponty'ye göre dünyaya dair bilinen her şey deneyimden ibarettir. Yaşam dünyası, deneyimlerin ve eylemlerin ortamıdır (Şan, 2017: 291-292). Heidegger ise, insanların yerleri deneyimleme biçimine önem veren fenomenolojik kavrayışın dünyayı kavramanın zengin bir yolu olduğuna inanır (Sharr, 2017: 61). 'Şey' (1950) ve 'İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek' (1951) yazıları Heidegger'in mimarlığı fenomenoloji ile ilişkilendirdiği metinleri olarak ele alınabilir.

Heidegger, 'Şey'de dolaysız insan deneyimi ile algılanan, insan varlığının parçası kabul ettiği şey kavramını önerir. Bilimin insan deneyimini tanımlamada ve ölçmede yetersiz kaldığını iddia eder. 'Şey' metni Heidegger'in deneyime atfettiği önemi anlamak açısından değerli bir metindir. Nitekim filozof 'İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek' adlı metninde deneyimle değer kazanan ve nesnenin karşısına koyduğu *şey* kavramını mimarlığa aktarır. Binaları inşa edilmiş şeyler olarak isimlendirir (Sharr, 2017: 24-48). *'İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek'* metninde inşa etmek ile iskân etmek arasındaki ilişkinin "teknokratik" bir yaklaşımla hareket eden uzmanlar (mimarlar, mühendisler vb.) tarafından bozulduğunu söyleyen filozof, inşa etmenin iskâna bağlanmasını köprü örneği üzerinden açıklar. Heidegger'e göre köprü, insanların hayatlarındaki koşulları değiştirir (Sharr, 2017: 44-50). Köprü, yalnızca bir kıyıdan diğerine geçmek için yapılmış bir yapı değildir, inşa edildikten sonra bir anlam ifade eder ve *yere* dönüşür. Heidegger'e göre 'mekânlar' matematiksel olarak kavranan 'mekân'la değil, insan deneyimi yoluyla kavranan 'yer'le varlık bulur (Sharr, 2017: 53). Savaş sonrası modern mimarlık, Heidegger'in deyimiyle *'matematiksel olarak kavranan mekânlar'* üretmiştir ve filozof modern mimarlığa dair eleştirisini modern insanın 'yersiz' kaldığı yönündeki söylemi ile dile getirir (Örnek, 2015: 131). Heidegger'in bahsettiği *yersizlik* aidiyet kavramının yoksunluğu olarak da adlandırılabilir.

Heidegger'in felsefi metinleri ile mimarlık disiplininde kavramsallaşan *yer,* Norberg-Schulz'un 'yer hissi' ve 'yerin ruhu' ifadeleriyle yaygınlaşır. Heidegger'in mekansal deneyime dair düşüncelerini mimarlık tarihi ve kuramına tercüme eden Norveçli mimarlık kuramcısı Christian Norberg-Schulz, mimari fenomenoloji düşüncesinin temellerini atarak yerin analitik ve bilimsel kalıplar ile açıklanamayacağını ifade eder ve fenomenolojik yöntemle 'yerin ruhunu' ortaya koymayı amaçlar. Deneyimlenerek anlam yüklenen mekânlar ile yerin üretileceğini savunan Norberg-Schulz, ancak ikamet edildiği takdirde aidiyet duyulduğunu öne sürer[4] (Ötkünç, 2016: 11-12). Bu düşünceler deneyimlenen mekânların aidiyet duygusunu üreterek harekete geçireceğini ortaya koymuştur. Heidegger ve Norberg-Schulz'un fenomenoloji düşüncesinde temellenen yaklaşımları modern sonrası dönemdeki modern mimarlık eleştirilerine zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda mekân kurgusunun akılcılığa indirgenmesi ile kullanıcı-mekân arasındaki 'aidiyet' bağının ortadan kaldırılmasına karşı çıkılarak, *aidiyet* kavramının ikamet etmekle, deneyimle kazanıldığı savunulmuş ve fenomenolojik düşünce ile değerlendirilen ve tasarlanan mimarlık önerilmiştir. Fenomenolojik düşünce geleneği üzerinde temellenen bu yeni mimarlık anlayışı, *yersiz/yurtsuz* kalan modern

[4] Bölümün başında yer alan Heidegger'in modern mimarlığın ikamet etme kavramından uzaklaştığı eleştirisi (aidiyet kavramı ile ilişkili olup), Schulz ve Heidegger'in söylemlerinin benzerliğini göstermesi açısından önemlidir.

insana yer üretebilecek ve kullanıcısına aidiyet duygusunu yeniden kazandırmayı hedefleyecektir.

Ana akım modernizmin oldukça katılaştığı bir dönemde, Carlo Scarpa, mimarlığa felsefi–kuramsal düzeyde önerilerde bulunan Heidegger ve Norberg-Schulz gibi çağdaşlarının düşüncelerine uyum sağlayan mimari üretimleri ile ana akım Modernizme karşıt bir tavır ortaya koymuştur. Scarpa, modernizmin tüm evrenselleşme iddialarına karşın yerel gelenekleri yorumlayan, mimarlık nesnesini öznesi olan insan ile birlikte düşünen ve küreselleşen dünyada 'aidiyet' kavramına önem atfeden nitelikte tasarımları ile incelemeye değer örnekler ortaya koymuştur.

3 'Aidiyet' Kavramı ve Carlo Scarpa Mimarlığının Öğeleri

'...Ben çok alçakgönüllü ve sade biriyim. İş yaptım, biraz iş. Ben bir uzmanım, bunu ironik bir dokunuşla söylüyorum; çünkü, modern dünya uzmanları sevse de, siz onlara asla güvenmemelisiniz. Ama ben bir çeşit gösteri tasarımcısı ve müze mimarı oldum. İşimi yaptım, boyutsal olarak çok fazla ve çok önemli değil. Çok görkemli de değil.'

(Scarpa 1976, Akt. Ekincioğlu, 2001: 85)

Carlo Scarpa mimarlığı, ana akım modernizmin hakim olduğu bir dönemde,bu hakim anlayıştan uzaklaşarak sıradışı hale gelen ve aykırılaşan üretimleri ile ilgi çekicidir. Köksal'a göre, bir mimar olarak "Modernizm'in küresel kimliksizliğine karşı, sesini yükseltmeyen sakin muhalefet cephesinde" yer alan Scarpa, yapı-çevre ilişkisininin dikkate alındığı, insan ölçeğinin arandığı, yerel geleneklerin sorgulandığı ve bireysel anlatımın öne çıkarıldığı bir mimarlık anlayışına sahiptir (Köksal, 2001; 8-11). Güzer, Scarpa'nın tasarım anlayışını, mimarlığını, yapının anlamını tek tek elemanları ve onların bir araya gelişi ile yeniden kuran, işlevsellikten ve her türlü ideolojiden uzak tutan bir mimarlık olarak tanımlar (Güzer, 2011: 58). Bu iki mimar-eleştirmenin *Carlo Scarpa Mimarlığı* tanımlamalarında vurguladıkları kavramlar, Scarpa'nın üretimlerini, Norberg-Schulz ve Heidegger'in modernizm eleştirileri bağlamında ele alınmasını desteklemektedir. Tarih boyunca insan–çevre ilişkileri temelinde var olmuş ve insanın çevresini ve kendisinin bu çevredeki varlığını anlamlandırmasının, bir başka deyişle aidiyet geliştirmesinin mekansal çerçevesini oluşturmuş olan mimarlık gibi bir alandaki tasarım ve uygulamalarda rasyonalist, bilimci ve işlevselci bir düşünce sisteminin hakim kılınmasının mekanikleşmeye ve anlamsızlaşmaya yol açtığı dile getirilmiştir (Arendt, 1958: 154). Bu eleştirel çerçevede düşünüldüğünde, *yer* kavramı ile ilişkilenen 'aidiyet' temelli yeni mimarlık anlayışına paralel üretimlerlerden oluşan Scarpa mimarlığı fenomenoloji ile ilişkilendirilebilmektedir. Benzer şekilde Scarpa'nın kendi yaptığı işi, mimarlığı anlattığı sözleri,[5] inşa etmek ile iskan etmek arasındaki ilişkinin mimarlar ve mühendisler gibi uzmanların "teknokratik" yaklaşımları tarafından bozulduğunu ifade eden Heidegger'i destekler nitelikte cümleler olup mimarın ana akım modernizme muhalif duruşunu aktarması açısından önemli değere sahiptir.

Scarpa'nın malzemeye olan ilgisi ve zanaatkar ile birlikte çalışması onun ana akım modernizme karşıtlık sergileyen tasarım yaklaşımının sadece söylemden ibaret olmadığını gösterir. Mimarın zanaatkarlar ile olan birlikteliği onun da zanaatkar bir mimar olarak anılmasına zemin hazırlar. Malzeme ve detay ustalığı ile deneyimlenme arzusu uyandıranve kullanıcının farklı duyularına hitap ederek mekana katılımını teşvik eden mimarlık üretimlerini

[5] Sözü edilen cümleler bölümün başlangıcında yer verilen alıntıdır.

barındıran Scarpa mimarlığı,başka bir deyişle mekânın ve detayların ışık altında nasıl algılanacağını, ne hissettireceğini dert edinen bir mimarlıktır ve zanaatkar (artizan) bir mimar söz konusu olur (Erman, 2001: 36-37). Scarpa, söz konusu birliktelik ile artan malzeme bilgisini mimarlığına yansıtır ve özgün tasarım anlayışına sahip üretimler yaparak mimarlık alanında kaybedildiği ileri sürülen 'aidiyet' kavramını tekrar mimari tasarımın gündemine taşır.

Scarpa mimarlığı, mimarın malzeme bilgisini, yerel geleneklerin çağdaş yorumunu, çevre-insan ilişkisi ile şekillenen ve deneyime önem veren mimarlık anlayışını tasarım sürecinden sonuç ürüne kadar süreklilik gösteren mekanlarda detay ölçeğinden yapı ölçeğine kadar yansıtıldığı bir mimarlık platformu olarak düşünülenilir. Başka bir deyişle Scarpa'nın fenomenolojik yaklaşım ile ilişkilenen mimarlığı, mekânı algılayan özne ve algılanan nesne olan mimarlık ürünleri arasında kaybolduğuna inanılan 'aidiyet' duygusunu yeniden gündeme getirir. Scarpa mimarlığının 'aidiyet' kavramı ile ilişkisi mevcut yapılara eklenen öğelerden yeniden topyekün olarak tasarlanan yapılara kadar değişkenlik gösteren bağlamlarda ele alınabilir. Scarpa'nın mimari tasarımda kullanıcının deneyimine dair öngörülerde bulunarak "aidiyet" duygusunun oluşumu konusunda duyarlılık geliştirdiği örnekler tekil yapı elemanlarından malzemelerin dokunsal niteliklerinin vurgulanmasına ve bütüncül bir atmosferin üretilmesine kadar değişkenlik gösterebilen ölçeklerde incelenebilir. Bu çalışmada, insan ölçeği ile kurduğu yakın ilişki nedeniyle, Scarpa'nın tarihi yapılar içerisinde yaptığı çağdaş müdahalelerin iç ve dış mekanlardaki öğeleri olan tasarımları oluşturdukları mekansal bütünlük etkisi ve aidiyet duygusu bağlamlarında ele alınmıştır.

Bu örneklerden ilki Olivetti Sunum Mekânı (Venedik, İtalya, 1957-1958) içerisinde tasarlanan merdivenlerdir. Tasarımın gerçekleştirildiği mekân Venedik'in tarihi kent dokusunun kalbi niteliğindeki ünlü San Marco Meydanı ile dar bir servis yolunun kesişiminde, meydanı üç yandan sınırlandırarak tanımlayan çok katlı ve arkatlı bir kamusal yapı olan Procuratie Vecchie'nin zemin katında yer almaktadır (Şekil 3). San Marco Meydanı, 8. Yüzyıla kadar geri götürülen tarihsel altyapısı ile kent hafızası açısından da önemli bir kentsel mekan olup 12. Yüzyılda meydanın günümüzdeki boyutlarına (yaklaşık 175 m x 80 m) yakın şekilde genişlemesi ile birlikte kuzey kanatta iki katlı arkadlı bir yapı olarak Procuraite Vecchie inşa edildi. Tarihte önemli devlet görevlilerinin konutlarını ve ofislerini içeren yapıya günümüzde zemin katta günlük ticari işlevler, üst katta da ofis işlevleri yüklenmiştir. 16. Yüzyıl başındaki yangın ile tahrip olan yapı eskisine benzer üslupta yeniden inşa edilmişse de kat sayısı arttırılmıştır (Liebermann, 1982).

Procuraite Vecchie'nin zemin katındaki bir ev eşyası dükkanının yıkılıp, yapı strüktürünün sağlamlaştırılması ile başlayan proje Scarpa'nın mevcut kat alanını artırmak ve bitişik mağazanın üzerinde yer alan bürolara yaklaşımı sağlamak için asma kat eklemesi ile şekillenir. Projedeki başlıca iki öğe, siyah mermer havuzda yer alan Alberto Viani tarafından yapılan bronz bir heykel (Şekil 4) ve ziyaretçileri asma kata yönlendiren Scarpa tasarımı merdivenler (Şekil 5), zemin katı şekillendirir (Ekincioğlu 2001: 24).

Scarpa'nın Olivetti sunum mekânı için tasarladığı merdivenler, düşey sirkülâsyon elemanı olmanın ötesine geçer. Zemin kat kurgusundaki başat öğe olan merdivenler ziyaretçileri asma kata yönlendiren mermer bir sanat eseridir ve mekân kurgusundaki başarılı tasarımı ile adeta heykelleşir. Merdivenin adeta deneyimlemeye çağrı yapan genişleyen ilk basamağı ve kullanıcı için dinlenme, soluklanma alanı olan sahanlığının özelleşmesi (Şekil 6) mimarın insan deneyimi odaklı tasarım anlayışının sonucudur. Rıhtları boşaltılarak oluşturulan merdiven hakkında Onat'ın kurduğu cümleler *'üst katta baktığınızda kaskatlardan dökülen bir*

su gibi akıcı bir etki yaratır' (Onat, 1999: 10) (Şekil 7) merdiveni deneyimleyen kullanıcıda oluşturduğu duyusal etkiyi anlatması açısından değerlidir.

Şekil 8. Olivetti Sunum Mekanı
Şekil 9. Alberto Viani Tasarımı Heykel
Şekil 10. Carlo Scarpa Tasarımı Merdivenler

Kaynak: Url-1, Url-2.

Bu çalışmada ele alınacak ikinci örnek ise İtalya'nın kuzeyindeki tarihi Verona kentinde bulunan Castelvecchio Müzesi'nin restorasyonu (1956-1973) esnasında eklenen ve Scarpa'nın heykelleşerek ve biricikleşerek mekânı deneyimleyen özneye özel kılan ve mekansal aidiyet duygusunun gelişmesini sağlayan merdiven tasarımıdır. Heykel, resim, tarihsel silahlar, ve seramiklerden oluşan bir koleksiyonun sergilendiği Castelvecchio Müzesi 1956–1973 arasında Scarpa'nın projesi ile restore edilirken Scarpa'nın mimari yaklaşımı birçok detayda temsil edilmiş, özellikle malzemelerin dokunsal özellikleri öne çıkarılmıştır. Napolyon'un Veronayı' işgali ile askeri kışla olarak kullanılan ve 1924-1926 yılları arasında müzeye dönüştürülen Castelvecchio, 1956 yılında müze müdürü Licisco Magagnato'nun girişimleri ile Scarpa'nın yürüttüğü ve kabaca üç aşamadan oluşan bir restorasyon süreci geçirir (Ekincioğlu, 2001: 62).

Castelvecchio Müzesi'ne eklenen merdivenin de, daha önce incelenen Olivetti mağazasındaki merdivenle benzer şekilde rıhtlar boşaltılmıştır. Rıhtları boşaltılan merdiven, insan zihninde oluşan masif etkisi olan geleneksel merdiven algısını yok ederek heykelleşir. Scarpa'nın heykelleşen merdiveni takılı olduğu tarihi masif duvarla tezat bir duruş sergileyerek eski dokunun içinde yeniyi belirgin bir şekilde gösterir (Şekil 8). Görsel olarak sağlanan tezatlık mimarın malzeme seçiminde de kendini gösterir ve tasarım bütünlüğünü ortaya koyar. Bilinen en eski yapı malzemesi olan taş duvara çağdaş bir yapı malzemesi, çelik, ile eklemlenen merdiven kullanıcısını farklı dönemlerdeki yapı malzemelerini deneyimlemeye davet eder (Şekil 9). Özne, mekânı, ait olduğu dünyayı, zaman içinde değişen yapı malzemeleri aracılığı ile deneyimler. Pallasmaa 'nın '*Mimarlık bizi ölülerle ilişkiye geçirir; binalar aracılığıyla bir Ortaçağ sokağının telaşını hayal edebilir, Katedrale yaklaşan heybetli bir tören alayını tasavvur edebiliriz..'* (Pallasmaa, 2011: 65) sözünden yola çıkarak Scarpa'nın merdiven kurgusu ve kullandığı yapı malzemesi ile kullanıcının merdivenin eklemlendiği tarihi yapı ile ilişki kurmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Hatta bu söylemin ötesinde, mimar, çağdaş yapı malzemesi ile kurguladığı merdiven ile özneye yaşadığı döneme dair de izler sunar.

Şekil 11. İlk Basamağı ve Sahanlığı Özelleşen Merdiven

Şekil 12. *Kaskattan Dökülen Suya* Benzetilen Merdivenlerin Asma Kattan Görünüşü

Kaynak: URL-2, URL-3.

İnsan ölçeğine duyarlılığı ile kullanıcının mekansal deneyimini zenginleştirme potansiyeli taşıması sebebiyle incelemeye değer bulunan üçüncü örnek ise Scarpa'nın bir üniversite yapısında gerçekleştirdiği giriş kapısı tasarımıdır. Scarpa'nın insan ölçeğini arayan, kendine öz detayları ile sahip olduğu özgün mimari dilini yansıtan ve deneyimlenen mekânı kullanıcı için özelleştiren faaliyetlerinden biri Venedik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi (1962-1985) giriş kapısını yeniden tasarlanmasıdır. Mimar, fakültenin restorasyonu esnasında bulunan ve üniversitenin girişi olarak kullanılmasına karar verilen Istria taşını giriş olarak değil, müzenin bir parçası olarak kullanmaya karar verir. Eski kapıyı, orjinal işlevinden uzaklaştıran mimar, kapıyı adeta havuza dönüştürmüş ve giriş avlusunda konumlandırarak metaforik bir giriş olarak kullanmıştır (Şekil 10) (Ekincioğlu, 2001: 98). Mimarın restorasyon aşamasında bulunan kapı ile ilgili alınan kararı değiştirerek farklı şekilde işlevlendirmesi, onun gelenekseli yeniden yorumlayarak mekana dahil etmesindeki başarıyı göstermesi açısından değerlidir.

Eski kapının kullanımından vazgeçilmesinin kabul edilmesi ile Scarpa insan ölçeğini dikkate alan tarihi yapıya çağdaş yapı malzemesi ile eklemlenen fakültesi giriş kapısını tasarlar. Giriş avlusunu çevreleyen içeriden bakıldığında neredeyse görünmeyen duvar, sokak cephesinde kapının takılabileceği bir yüzeye dönüşür (Şekil 11). İç bahçe tarafında avlunun uzantısına dönüşen eğimli yüzeye sahip giriş kapısı kullanıcının küçük avlunun sınırlarını geniş hissetmesine imkan sağlar ve kullanıcı için deneyimlenmesi biricikleşen bir iç avlu kurgusu oluşturur. Scarpa'nın insan ölçeğini dikkate alan giriş tasarımı estetik kaygılarının yanı sıra işlevsel kaygıları da barındırır. Giriş kapısının üzerinde yer alan saçağın sol tarafında yer alan duvar parçası girişi vurgular ve saçağı destekleme görevi görür (Ekincioğlu, 2001: 98). Saçağın altında çelik bir çerçeve içinde taşınan cam yüzey birlikteliği ile tasarlanan kapı, mimarın tarihi yapılara eklemlenmedeki tezat malzeme seçimi anlayışını devam ettirir.

Şekil 13. Scarpa Tasarımı Rıhtları Boşaltılan Merdivenler

Şekil 14. Merdiven ile Sağlanan Tezatlık: Çelik ve Masif Taş duvar Birlikteliği

Kaynak: URL-4, URL-5.

Şekil 15. Restorasyon Esnasından Bulunan Kapı ve Scarpa Tasarımı Giriş
Şekil 16. Fakülte Girişi Sokak Cephesi

Kaynak: URL-6, URL-7.

4 Sonuç

'*Mimarlık, özünde, doğanın, insan yapımı âleme doğru algılamanın zemini ve dünyayı deneyimleme ve anlamanın ufkunu sağlayan uzantısıdır. Mimarlık, salt görme ya da beş duyu yerine, birbiriyle etkileşen ve kaynaşan birçok duyusal deneyim alanı içerir.'*

(Pallasmaa, 2011: 52)

Scarpa mimarlığı, özellikle II.Dünya Savaşı sonrası Modernizm'in kimliksizleştirdiği mimarlık ortamına zıt üretimleri ile dikkati çeker. Scarpa, gelenek ile bağlarını koparan, küreselleşen ve aidiyet duygusundan uzaklaşan, modern mimarlığın aksine geleneği yeniden

yorumladığı, aidiyet duygusu barındıran üretimleri ile çağdaşı modern mimarların karşı cephesinde yer alır. Scarpa, çağdaş malzeme ve yapım teknikleri ile tarihe ait motiflerin, şemaların replikasını yapmadan, geçmiş zaman ve mimarisinde hissedilen aidiyet, kalıcılık, kıymet gibi duyguların algılanmasını sağlar (Erman, 2001: 38).

Bu çalışma, sözü edilen mimarlık anlayışının fenomenolojik düşünce geleneği ile ilişkilenen 'aidiyet' kavramını barındırdığı düşüncesi ile, mekânda aidiyet kavramını mimarlık literatürüne kazandıran Heidegger ve Norberg-Schulz'un söylemleri ışığında *Scarpa Mimarlığında* mevcut yapılara eklemlenen yapı öğeleri ölçeğinde incelemiştir. Mimarın ışığı, yerel ve geleneksel değerleri, kullanıcısını dikkate alan tasarım anlayışını yapı ölçeğinden, yapı elamanları ve detay ölçeğine kadar mimari tasarım sürecinden sonuç ürünlerine kadar her aşamada görmek mümkündür.

Scarpa'nın kendini ışığa, renge, zıtlıklara teslim eden mimari öğeler ile kurguladığı üretimleri kullanıcısına pek çok duyusal deneyim sunar. Ancak deneyimlenerek anlam kazanan mekânların 'aidiyet' duygusunu oluşturacağını savunan Norberg-Schulz'un ve mekânların *matematiksel olarak değil insan deneyimi yoluyla kavranan yerle varlık bulduğunu* söyleyen Heidegger'in söylemlerini destekler nitelikte üretimler yapan Scarpa'nın mimarlığı tasarım sürecinde mekânın ve detayların nasıl algılanacağını, ne hissettireceğini dert edinen bir anlayışla şekillenmiş ve kullanıcısına 'yalnızca mekândan'[6] öte fenomenolojik anlamı olan *aidiyet* duygusunun hissedildiği mekânlar üretmiştir.

Scarpa'nın doğal ışığı tasarım öğesi olarak ele aldığı üretimlerinde oluşturduğu zaman zaman loş mekânlar, zaman zaman ışık gölge oyunları ile kullanıcısına, Pallasma'nın yaşanmış deneyimin özünü oluşturduğunu söylediği ve *çevrel görme (peripheral)* olarak tanımladığı, görmenin üstünlüğüne son verilerek tüm duyuları harekete geçiren bir görme biçimi sunar (Pallasmaa, 2011: 12-13). Scarpa, böylelikle, mekânı algılayan insanı düşünce dünyasına sevk eder (Pallasmaa, 2011: 58) ve farklı duyusal deneyimler sunan mekânlar üretmiş olur. Scarpa, görmenin hegemonyasına son veren mimarlık anlayışı ile Modernizm'in doktrinlerinden birini daha reddetmiş olur.

Scarpa'nın mimarlığı, deneyimlenen ve anlam kazandırılan mekânların kullanıcısına 'aidiyet' duygusunu aktarabildiği üretimlerden oluşur. Mimarın duyusal deneyimi dert edinerek, *yer* ürettiği yapılarından biri olan Brion Aile Mezarlığı hakkında ölümünden sonra Emilio Ambasz (d.1943) tarafından yazılan sözler onun bu tutumunu aktarması açısından değinilmesi gereken sözlerin başında gelebilir:

> *'Senin için mimarlık, bir tiyatro sahnesi, duyuların ve zihnin eğlenmesi için bir yerdi. Burası bir mezarlık dahi olsa...Senin için mezar, yaşayanlar içindi. Brion mezarlığında olduğu gibi, gidip suyun mırıltısını dinleyebileceğimiz, önemli heykel seyirliklerini izleyebileceğimiz bir yer..'*
>
> (Ambasz 1981, Akt. Balamir, 1993:48)

[6]Yazar *'yalnızca'* söylemi ile Heidegger'e atıfta bulunmuştur. Heidegger köprü örneği ile *yer* üretimini anlatırken köprüyü *şey* (yer üretimini sağlayan nesneye karşılık önerilen kavram) olarak ifade eder ve '*Köprü bir şeydir ve yalnızca odur. Yalnızca mı?'*der (Sharr, 2017: 50). Heidegger'in fenomenolojik gerçekliğe verdiği önemi yansıtan soru Scarpa'nın mekânları için de geçerlidir.

Kaynakça

Ambazs E. (1981). "Scarpa'yı Uğurlarken: Elveda Sevgili Maestro!", (Çev.) Balamir, A., Mimarlık, Mimarlar Odası Yayını, 93/253, s.48.

Arendt, H. (1958). *The Human Condition.* London & Chicago: The University of Chicago Press.

Bozdoğan, S. (2008). *Modernizm ve Ulusun İnşası,* (Çev.) Birkan, T., İstanbul: Metis Yayıncılık.

Conrands, U. (1991). 20. Yüzyıl mimarisinde Program ve Manifestolar, (Çev.) Yavuz, S., Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

Corbusier, L. (2013) *Bir Mimarlığa Doğru,* (Çev.) Merzi, S., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ekincioğlu, M. (2001), "Brion Aile Mezarlığı", *Çağdaş Dünya Mimarlarları Dizisi 16 Carlo Scarpa*, (Ed.) Ekincioğlu M., İstanbul: Boyut Yayın Grubu, ss.71-80.

Ekincioğlu, M. (2001), "Castelvecchio Müzesi'nin Restorasyonu ve Yeniden Düzenlenmesi", *Çağdaş Dünya Mimarlarları Dizisi 16 Carlo Scarpa*, (Ed.) Ekincioğlu M., İstanbul: Boyut Yayın Grubu, ss.61-70.

Ekincioğlu, M. (2001), "Venedik Üniversitesi mimarlık Fakültesi Girişi", *Çağdaş Dünya Mimarlarları Dizisi 16 Carlo Scarpa*, (Ed.) Ekincioğlu M., İstanbul: Boyut Yayın Grubu, s.97-106.

Ekincioğlu, M. (2001)."Mimarlık Şiir Olabilir mi? Carlo Scarpa", *ÇağdaşDünyaMimarlarlarıDizisi 16 Carlo Scarpa*, (Ed.) Ekincioğlu M., (Çev.) Aral, S., İstanbul: BoyutYayınGrubu, ss.81-88.

Ekincioğlu, M. (2001). "Olivetti Sunum Mekânı Venedik, İtalya, 1957-1958", *Çağdaş Dünya Mimarlarları Dizisi 16 Carlo Scarpa*, (Ed.) Ekincioğlu M., İstanbul: BoyutYayınGrubu, ss.23-32.

Erman, E. (2001). "Scarpa: Detayların Sihirbazı", *Çağdaş Dünya Mimarlarları Dizisi 16 Carlo Scarpa*, (Ed.) Ekincioğlu M., İstanbul: Boyut Yayın Grubu, ss.34-43.

Erzen, J. (2006). *Çevre Estetiği,* Ankara: ODTÜ Yayınları.

Frampton, K. (1992). *Modern Architecture, A Critical History,* New York: Thames and Hudson.

Güzer, A. (2011). "Carlo Scarpa: Sanatın Mimarlıkta Temsiliyeti Üzerine", *Çağdaş Dünya Mimarlarları Dizisi 16 Carlo Scarpa*, (Ed.) Ekincioğlu M., İstanbul: Boyut Yayın Grubu, ss.55-60.

Husserl, E. (2010). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders,* (Çev.) Tepe, H., Ankara: BilseSuYayıncılık.

Köksal, A. (2001). "Carlo Scarpa'nınÖnlenebilirMuhalefeti", *ÇağdaşDünyaMimarlarlarıDizisi 16 Carlo Scarpa*, (Ed.) Ekincioğlu M., İstanbul: BoyutYayınGrubu, ss.8-11.

Liebermann, R. (1982). *Renaissance Architecture in Venice*, London: Frederic Muller Limited.

Norberg-Schulz, C. (1991). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture.* New York: Rizzoli.

Onat, N. (1999). "Merdiven, Carlo Scarpa ve İlk Basamak", *Tasarım+Kuram Dergisi,* sayı 1, s.9-16

Örnek, Y. (2015). "MimarlıkveFelsefe: ÇağdaşFilozoflarınMimarlığıYenidenDüşünmesi" ETHOS: FelsefeveToplumsalBilimlerdeDiyaloglar, 8(2), ss. 125-139.

Ötkünç A. (2016). *"Antropolojiden Mimarlığa Melez Düşüncenin İmkanları: Yer ve Yok-yer Kavramları Üzerine",Yok-yerler*.Marc A., İstanbul: Daimon Yayınları. ss.7-29.

Özer, B. (2004). *Kültür Sanat Mimarlık*, 4. Baskı, İstanbul: Yapı Yayın.

Pallasmaa, J. (2011). *Tenin Gözleri*, (Çev.) Kılıç, A., U., İstanbul: YemYayın.

Şan, E. (2017). "Algının Fenomenolojisi" Cogito, s.88, Sonbahar, ss.289-293.

Sharr, A. (2017). *Mimarlariçin Heidegger.* (Çev.) Atmaca, V., İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

İmaj Kaynakça

URL-1, http://cwfoodtravel.blogspot.com/2014/04/venice-2013-olivetti-showroom-by-carlo.html, (28 Mayıs 2019).

URL-2, https://www.doppiozero.com/materiali/carlo-scarpa-bizantino, (23 Mayıs 2019).

URL-3, http://www.storiaolivetti.it/fotogallery.asp?idPercorso=546&idOrd=16#viewfotogallery, (11 Ocak 2019).

URL-4, https://tr.pinterest.com/pin/512073420114035857/, (11.01.2019).

URL-5, https://www.flickr.com/photos/bradydorman/4430582550/, (24 Mayıs 2019).

URL-6, https://stlfamilylife.com/photo/castelvecchio-museum-a-masterpiece-by-carlo-scarpa.html, (12 Ocak 2019).

URL-7, https://www.archiweb.cz/en/b/vstup-do-benatske-fakulty-architektury-ingresso-universit-iuav, (24 Mayıs 2019).

DIFFICULTY IN BELONGING TO COLLECTIVE UNCONSCIOUS: MIGRATION

Betül ÇUBUK[1]

Abstract

In this study was aim to the effects of migration on the individual's psyche and its connection with belonging and rooting of the neglected collective unconscious structure in the generations who migrated from Greece and the Caucasus to Turkey. This is based on the discourse of immigrants from Greece and the Caucasus who live in Turkey. However, the effects of migration in the collective on their psychic and how they are reflected in their lives are tried to be explained on through the discourses of individuals.

Built on discourses the concept of belonging and the putting of collective unconscious into word are grouped under common specific themes and the basic themes of qualitative research with two different groups have been determined. Common themes through these discourses; Not being a native/ "haymatlos", the substitution of the root, the absence from the Other's point of view and the return of the suppressed are placed in four categories.

As a result, migration is points to a trauma transfering through the intergenerational. Even if the trauma does not pass through to generations with discourse, it can find reflectioning by overflowing from another generation's unconscious. However, the lack of belonging returns with different forms and symbols.

Keywords: Migration, Collective unconscious, Belonging, Psychic

KOLEKTİF BİLİNÇDIŞINDAKİ AİDİYET ZORLUĞU: GÖÇ

Özet

Bu çalışma, Yunanistan ve Kafkasya'dan göçüp Türkiye'ye yerleşen kuşaklardaki göçün bireyin psişesindeki etkilerini ve göz ardı edilen kolektif bilinçdışı yapılanmasının aidiyet ve köklenme ile olan bağlantısını ele almayı amaçlamıştır. Bu durum, Türkiye'de yaşayan Yunanistan ve Kafkasya göçmenlerinin söylem okumalarına dayandırılmaktadır. Bununla birlikte bireylerin söylemleri üzerinden kolektifteki göç aktarımının psişelerindeki etkilerini ve hayatlarına nasıl yansıdığı ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Söylemler üzerinden inşa edilen aidiyet kavramı ve kolektif bilinçdışının söze konulması ortak belirli temalar altında toplanmış ve iki farklı grupla yapılan nitel araştırmanın ana temaları belirlenmiştir. Bu söylemler üzerinden ortak temalar; hiçbir yerli olamamak/ "haymatlos", kökün ikameleri, Öteki'nin bakışındaki yokluk ve bastırılanın dönüşü olmak üzere dört kategori üzerinden konumlanmaktadır.

[1] Öğretim Görevlisi, İzmir Kavram Meslek Yüksek Okulu, betul.cubuk@kavram.edu.tr

Sonuç olarak göç kuşaklararası aktarılarak geçen bir travmaya işaret etmektedir. Travma kuşaklara söylem eşliğinde geçmese dahi bir başka kuşağın bilinçdışından söyleme taşarak yansıma bulabilmektedir. Bununla birlikte getirdiği aidiyet yokluğu farklı biçim ve sembollerle geri dönmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kolektif bilinçdışı, Aidiyet, Psişe

1 Giriş

"*Çağımızda herkes kendini biraz azınlık, biraz sürgün gibi hisseder*" (Maalouf, 2008: 102).

İnsanlık tarihi geçmişten bugüne kadar belli nedenlerden kaynaklı bulundukları yerlerden başka yerlere gitmiş ve gitmeye de devam etmiştir. Bu sebepten dolayı göç, insanlık tarihi ile özdeş bir olgu niteliği taşımaktadır. Üzerinde yaşadığımız coğrafya ve Türkiye birçok göçe tanık olmakta ve olmaya da devam etmektedir. Göç, kimi zaman bir değişimin sonucu, kimi zamansa birçok değişimin habercisi olmaktadır. Birincil olarak fiziki mekandaki hareketlilik olarak konumlandırılsa da zeminde bireylerin ve toplulukların üzerinde kalıcı etki bırakan hayati bir kırılmaya işaret etmektedir. Çünkü bireylerin tarihler boyu yaşadıkları adaptasyon sorunu ve aidiyet yaralarının göstereni olarak bilinçdışında ve psişelerinde bulunmaktadır. Bu noktada psikolojinin insan ihtiyacı ve psişeyi anlamadan ivme alması da bizi karanlıkta kalan bu konuyu ele almaya itmiştir: Göç ve getirdiği psikoloji.

Topraklarını terk etmek zorunda kalan bireyler, ayrılma nedenleri ne olursa olsun ya da gittikleri topraklarda nasıl karşılanırlarsa karşılansınlar bilinçdışında ya da psişelerinde aidiyet ve adaptasyon zorlukları yaşamaktadır. Çünkü aidiyet ve mekânsal bağ, canlılar için özel bir konuma sahip, insan ve insana yönelik olanı değerli ve anlamlı kılan olgulardandır. Bireyin aidiyeti içerisinde yer aldığı toprak/mekân ve grupla bir bütündür. Bu sebepten dolayı göç, insan ile toprak-mekân arasındaki bağı ve aidiyeti zedeleyen en önemli etmenlerdendir.

Göç üzerine yapılan çalışmalar genellikle sosyolojik temelli ve göçmen kimlik algısına yönelik olmaktadır."…*Kimlik bölmelere ayrılamaz, o ne yarımlardan oluşur, ne üçte birlerden, ne de kuşatılmış diyarlardan. Birçok kimlik yoktur, bir kişiden diğerine asla aynı olmayan özel bir "dozda" onu biçimlendiren bütün öğelerden oluşmuş tek bir kimlik vardır. Aidiyetlerin tümünün dolu dolu istediği açıklandığında, biri gelerek: "... ama içinin derinliğinde ne hissediyorsun?" diye sorar"* (Maalouf, 2008: 9-11). Buradan hareketle kimliği sorgulamak bireylere farklı olduklarını ve bulundukları topraklara ait olmadıklarını tekrar tekrar hatırlatıp altını çizmek anlamına gelmektedir. Başka bir ifade ile sorunun kendisi kimliğin yokluğunu onaylamaya yöneliktir. Bu sebepten dolayı bu çalışma, psikanalitik temelde bireylerin kolektif bilinçdışı aidiyetini ele almakta ve bireyleri göç gerçeği kabulünde değerlendirmektedir. Buradan hareketle bu çalışma, Yunanistan ve Kafkasya'dan göçüp Türkiye'ye yerleşen kuşaklardaki göçün bireyin psişesindeki etkilerini ve göz ardı edilen kolektif bilinçdışı yapılanmasının aidiyet ve köklenme ile olan bağlantısını ele almayı amaçlamıştır.

Bir temsil olarak bu iki ayrı coğrafya (Yunanistan ve Kafkasya) aynı kaderi paylaşmış ve ülkemize kendi topraklarından göç etmiştir. Bu bireylerin ve kuşaklarının farklı psikolojik yapılanmalara, yansımalara ve psişeye sahip oldukları düşünülse de kolektif bilinçdışındaki travmaları aynı kalmaktadır. Çünkü "*geçmiş asla ölmez, aslında geçmiş geçmiş bile değildir*"[2] (Faulkner, 1940). Buna göre bireyin atalarının kuşaklar ötesinde yaşadığı göç, savaş gibi travmalar kuşaklar sonrasına da yansımaktadır. Çünkü miras genetikte sabittir ve bilinçdışına

[2] "The past is never dead. In fact, it's not even past."

da kolektif olarak geçmiştir. Jung'un "kolektif bilinçdışı" kavramı ile ele aldığı bu durum günümüzde göç ve aidiyet okumalarında da yansıma bulabilmektedir. İleri sürülen bu durum, Türkiye'de yaşayan Yunanistan ve Kafkasya göçmen kuşaklarının söylem okumalarına dayandırılmaktadır. Göçe dair hatırlanan anılar söylemler eşliğinde psikanalitik kuramda dilsel semboller aracılığıyla ele alınmış ve kolektif bilinçdışına yönelik aidiyet kavramı okunmaktadır. Bununla birlikte bireylerin söylemleri üzerinden kolektifteki göç aktarımının psişelerindeki etkilerini ve hayatlarına nasıl yansıdığı ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Bilinçdışının nereye ait olduğu ve bireylerin tanık olmadıkları travmalardan bugün bile nasıl etkilendiklerini ele alması açısından bu çalışma önemli olmaktadır. Çünkü ancak bilinçdışı, psişe ve beden unutulmuşu hatırlayabilecektir. Ve ancak psişe, kolektif bilinçdışı aidiyetinde, başka bir noktada kolektif anıları olduğunu ortaya koyabilecektir. Bu noktada karşımıza bir soru doğmaktadır: Bu aidiyet için gerekli olan yer bireylerin kendi toprağına mı yoksa herhangi bir vatan toprağına mı işaret etmektedir?

Bu soruya cevap niteliğinde, bireylerin aidiyeti, resmi kayıtlarda görünenlerle kesinlikle sınırlı olmayan birçok unsurdan oluşmaktadır. Elbette insanların büyük çoğunluğu için; bir ulusa, bazen iki ulusa; etnik ya da dilsel bir gruba, az ya da çok geniş bir aileye; belli bir sosyal çevreye bağlılık söz konusudur. Ama bu unsurlar daha da fazladır ve neredeyse sınırsız olmaktadır. Tüm bu aidiyetler, her durumda aynı anda, elbette aynı derecede önem taşımamaktadır. Ama hiçbiri de tam olarak anlamsız olmamaktadır. Bunlar kişiliğin temel taşlarıdır, çoğunun doğuştan gelmediğini vurgulamak koşuluyla, neredeyse onlara "ruhun genleri" denebilmektedir (Maalouf, 2008:13). Jung ise bu durumu kolektif bilinçdışı ile ifade etmektedir.

2 Kolektif Bilinçdışında Ait Olma

Psikanaliz, kökleri ve yüzü geçmişe dönük olay ya da durumların şimdiki zamanda devam eden bilinçdışı etkileri olduğu hipotezine yaslanmaktadır. Jung'a göre de yaşanmış olan ya da bireyin yaşadığı hiçbir durum psişe içinde yok olmamaktadır. Dolayısıyla, birey geçmişiyle bağlantılıdır. Ve bu bağlantı, bireyin sadece çocukluğunu değil, kendi türünün geçmişini hatta tüm insanlık evrimini içermektedir (Geçtan, 1998: 175). Buradan hareketle, bireyin bastırılan düşünceleri, unutulmuş yaşantıları ve gelişmemiş fikirleri "kişisel bilinçdışı"; geçmiş kuşaklardan aktarılmış anılardan ve davranış örüntülerinden oluşan ortak geçişli anıları da "kolektif bilinçdışı" kavramıyla açıklanmaktadır (Özmen, 2018: 1). Evrimsel yönü olan kolektif bilinçdışı, atalarımızdan mirasla geçen insanlığa özgü psişik birikime sahip olmaktadır (Çetin, 2010: 255). Bu sebepten dolayı Jung'a göre psişe ve beden, atalarımızda da olan bireysel öğe ve anılardan oluşmakta ve tarihsel özellikleri bulunmaktadır. Bugün bizler de ebeveynlerimiz ile atalarımız tarafından cevaplanmamış ve eksik durumda bırakılan soruların etkisi altında olmaktayız. Başka bir ifade ile bizler her zaman, atalarımızın yarım bıraktığı, tamamlanması ya da belki de devam ettirilmesi gereken şeyleri kolektif bilinçdışımız ve psişemizde taşımaktayız (Jung, 2001: 230).

"Biz insanlar kendi bireysel hayatlarımıza sahip olmamıza rağmen büyük ölçüde yüzyıllara yayılan bir kolektif ruhun temsilcileri, kurbanları ve savunucularıyız (...) Hayatlarımızı etkileyen birçok bilinçdışı etmen bulunmaktadır. Varlığımızın bir parçası yüzyıllar boyunca yaşamaktadır" (Sambur, 2005: 82). Çünkü insan zihni tarih öncesi ve ötesi yıllardan bu yana insanların deneyimleri, kolektif anıları ya da düşünce biçimlerinin gelişiminden oluşmuştur. Bireyler, tarihler öncesi olayların yansıma olanağı bulduğu kolektif bilinçdışında, aynı ortak ruhsal tarihi yaşamaktadır. Asırlardır yaşayan bu tarafımız "iki

numara" olarak nitelendirilmekte ve bu iki numara bütün gerçekliğin temsilcisi olmaktadır (Morris, 2002: 460).

İnsanın psikolojik DNA'sı niteliğinde olan kolektif bilinçdışı insanlığın şu ana kadar olan psikolojik mirasını içermekte ve bizlere aktarılmaktadır (Akça, 2016: 60). Bu miras kalıtımsal bir nitelik taşımakta ve aktarılan gizil imgeler ve izler topluluğundan oluşmaktadır. Bugün bu imgeler ve izler bilincimize zihinsel süreçler aracılığıyla ulaşan atalarımızın zamanında geliştirdiği tepki ve düşüncelere benzerlik gösteren eğilim ve gizil güçlere işaret etmektedir (Gürses, 2007: 79). Bu noktada kolektif bilinçdışı, göçmenlik kalıntılarını da kuşaklarına aktarmakta ve günümüzdeki yansımasını aidiyet noktasında da gösterebilmektedir. Göç görünen ise aidiyet ardında kalan ekosudur. Ve bu eko bireylerin simgeseline dil ve söylemle gelmektedir.

3 Göç ve Getirdiği Bakıştaki Yokluk: Aidiyet

Bireyler ile doğduğu ve yaşadığı topraklar/mekanlar arasında duygusal bir bağ bulunmaktadır. Bu duygusal bağ, bireyin ait olma ihtiyacından doğmaktadır. Buna karşın göç, bireyin içinde yer aldığı topraklardan/mekanlardan, alıştıkları sosyal yapılardan, sahip oldukları ekonomik olanaklardan kısacası toplumsal yaşamın birçok unsurundan uzaklaşarak ya da uzaklaştırılarak yeni yaşam yerlerine adım atmalarına yol açmaktadır (Akıncı ve ark., 2015: 61). Göçmenler oluşturdukları ve inşa ettikleri durumları terk ettiklerinde, bilindik kokular ve mekânlar da beraberinde yok olmakta ve bunların yerini kodları bilinmeyen ilişkiler ve yabancı olunan mekânlar almaktadır (Gün, 2016: 8).

Bir ülkeye gelmek ya da gönderilmek ancak bir başka ülkeyi terk etmekten geçmektedir. Ve bu gidiş, reddedilen şeyler- baskı, can güvenliği tehdidi, yoksulluk, gelecek kaygısı- olduğu içindir. Ama bu reddediş sıklıkla beraberinde bir suçluluk duygusunu da getirmektedir. Ardlarında bıraktıkları için kendilerini suçladıkları yakınları, içinde büyüdükleri topraklar/mekânlar ve bir sürü hoş anıları bulunmaktadır (Maalouf, 2008: 24). Bu sebepten dolayı bir ülkeden göç etmek ve terk ediş bireylerin bilinçdışında, psişesinde ve psikolojik yapılanmasında derin yaralar ve boşluklar bırakmaktadır. Buna ek olarak bireyler, gidilen ülkelerden bağımsız olarak, farklı seviye ve görünüşlerde adaptasyon ve aidiyet zorlukları yaşayabilmektedirler. Çünkü herhangi bir topluma aidiyet geliştirmek bireyin o toplumla ya da mekânla din, kültürel benzerlik ve tarihsel bağ ölçüsü ile doğru orantılı olarak gelişmektedir (Ünal, 2008: 25; Özer, 2015: 7). Bunun yanı sıra fiziksel bir toprağın/mekânın anlamlandırılacak bir yere dönüştürülmesi aidiyetin esas parçasını oluşturmaktadır. Bireyin kendini bulunduğu mekâna ve toprağa ait hissedebilmesi için fiziksel toprağı/mekânı kontrol edilebilmesi, gerçekleştirilen egemenlik alanına ilişkin sahiplenme ve mekânı koruma etmenlerinin olması gerekmektedir (Ilgın ve Hacıhasanoğlu, 2006: 60; Turut ve Özgür, 2018:153). Fakat göçmenler geldikleri toprakları ve mekanları kontrol edememektedir. Çünkü bu yerler daha önceki zamanlar boyunca başka birileri tarafından sahiplenmiş ve koruma altına alınmıştır. Bu sebepten dolayı bu etmenlerin eksik olması göçmenlerin aidiyetinde de boşluklar açabilmektedir.

Bu doğrultuda göç ve aidiyet kavramları birbiri ile doğrudan bağlantılı iki kavram olmaktadır. Çünkü bireyler ait oldukları toprak ya da mekânlardan ayrıldıklarında mekânsal ve aidiyetsel bağlarından da kopmaktadır.

4 Yöntem

Lacan bilinçdışının dil gibi yapılandığını ifade etmektedir. Dolayısı ile dil de bilinçdışı gibi yapılanmaktadır. Çünkü bilinçdışında da dilde de semboller, imgeler, gizli ağlar ve yansımalar bulunmaktadır. Bu yüzden bu denklemden yola çıkarak kolektif bilinçdışındaki aidiyet yansımasına söylemde anlam bulunabileceği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında kolektif göç olgusuna sahip bireylerin anılarından yola çıkılarak bu anıları söylemlerinde nasıl inşa ettikleri, aidiyet tasarımları üzerinde bu durumun nasıl konumlandığı incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda toplanan veriler kolektiften getirilen anılar, duygular ve olgusal durumlar üzerinden değerlendirilmiştir. Söylemler üzerinden inşa edilen aidiyet kavramı ve kolektif bilinçdışının söze konulması ortak belirli temalar altında toplanmış ve iki farklı grupla yapılan nitel araştırmanın ana temaları belirlenmiştir.

5 Bulgular

Yunanistan ve Kafkasya göçmenleri ile yapılan görüşmelerdeki söylemler birbirinden farklı olmasına rağmen aynı noktalara denk düşmektedir. Kuşaklararası aktarımlara bakıldığında;

5.1 Hiçbir Yerli Olamamak/ “Haymatlos”[3]

Hiçbir yerli olmak ya haymatlos yani vatansız olmak kolektif göçün söylemde yer bulmuş halini okutmaktadır. Bilinçdışında atalarının ait olduğu yere köklere geri dönme arzusu ya da psişenin aslında olmadığı yerde olma arzusundan duyulmaktadır. Bireyler zeminde aslında ait oldukları yerde kolektif bilinçdışındaki aidiyetlerinde olmak istemektedir.

İ. : “Benim annemin dedesi Yunanistan’a göçmüş durumunu da düzeltmiş neden gelmişler Türkiye’ye bilmiyorum. Yunanlılar sormuş neden gidiyorsunuz kardeş gibi geçiniyoruz demişler. Bizim kökümüz Türkiye demişler ama annemin babası da onun babası da Yunanistan’da doğmuş. Bizim kökümüz orda ha taa geçmişe bakarsak belki de burada.” (2.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

Ş.K. : ”Eskişehir’e yerleştirilmişler. Babama toprak vermişler eksin biçsin diye ama yapmamış dağıtmış hep ona buna. Çünkü babam halamın yanına gitmiş oğlu gibi gösterilmiş. Asker olmak istemiş ama hala ve enişte izin vermemiş çok da umursamamış. İki kere sınava girmiş kazanmış ama gidememiş. Babam hep Türkiyeli olamamanın sıkıntısını yaşamış. Anne baba Türkiyeli değil. Buralı olmaya çalışmış ama olamamış.” (2.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

Ş.K.:” Annem de babam da hep ait olamadılar. Annem toprak insanıydı köyde olmak isterdi, toprağa dönmek. Babam da tek bir şehre ait olamadı hep gezdi. Biz hiçbir evde 10 yıl kalamadık mesela hep yer değiştirdik sürekli bir hareket halindeydik. Ben de şu an bile öyleyim hiçbir yere ait olamıyorum. Hiçbir yere gidemezsem eğer evde eşyaların yerini değiştiriyorum.” (2.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

Ş.K.1. :” Bize o günlere dair çok bir şey anlatmadılar yarısını teyzem ve halamdan öğrendim. Konuşulmayan bir konu gibiydi. Geçmişim yok o yüzden hiçbir tarihi evrağım yok.”(2.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

[3] Vatansız

E. :"Eşimin bir memleketi var. Oraya gittiğimizde keşke benim de böyle gidebileceğim bir yer olsaydı diyorum." (3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

E.1. :"Bir yere yerleşmek bana göre değil burada da kalırım başka yerde de."(3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

G. :" Dedemler göçmüşler, Türkiye'de de çok farklı şehir gezmişler. Ben de mesleğim gereği karada değil sürekli denizde olmayı seçtim. Bir yerde köklenmek zordu benim için.3 ay karada kalır sonra hemen dönerdim. Denizde kendimi daha rahat hissediyorum."(3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

C.E. :"Biz Abhazlardan göçmüşüz. Annem anlatırdı tabi hep, ben 3.kuşağım. Oradan Türkiye'ye gelmişler tabi kardeşler bölünmüş. İkisi orda ikisi burada olmuş. Bizim kuşakta da geri dönüp orda yaşayan var. Biz de sürekli gidip geliyoruz çünkü iki büyük amca orda zaten. Oradaki akrabalarla da tanıştık."(3.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

S.G. :"Çok fazla yer gezdik hala bile bir yerliyiz diyemem. Türkiye'deyiz ama hiçbir yerliyiz. Türkiye'de memleketim, ait olduğum kent, köy, bölge var diyemem. Gezmeyi ve mobil olmayı seviyorum, bir yerde takılıp kalmaktan hoşlanmıyorum."(4.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

5.2 Kökün İkameleri

Göçmen kuşaklarda aidiyete yönelik köklenemeyişlerin ve kökün ikamesine işaret eden simgelerin söylem bulduğu okunmaktadır. Bu noktada okunan köklenemeyiş, ait olamama toprağın ayrılışı ve toprak=kök, varoluş denklemini duyurmaktadır. Bu bireyler Türkiye'ye geldiklerinde bir arada ve hep belli yerlerde yaşama arzusunda bulunmaktadır. Bu durum kökleri bir arada tutup küçük bir vatan bulma göçmenliği telafi etme arzusu üzerinden okunabilmektedir.

N.T. :" Hiç gitmemiştik daha önce Selanik'teki oraya. İlk defa 2002 yılında bir otobüs kendi köyümüze gittik. Çok büyük bir heyecan o, yaşamak lazım anlatamayız. Babamın anlattığı evi aradım. Oradan aradım ne götürebilirim diye. Bir avuç toprak iki buğday başı buldum onu aldım geldim. Aklım orda kalmıştı." (2.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

E. :"E-devletten kütüğüme bakıyorum dedemin kökenine ve babamın kökü de oradan geliyor ben de oradan gelmişim. Oraya gidip memleketimi görmek istiyorum hala orada akrabalar varmış."(3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

E.1. :"Keşke eşim İzmit'te iş bulabilseydi. Orada yaşamak isterdim. Çünkü çok fazla Selanik göçmeni var orada. Kendimi orda daha rahat hissediyorum." (3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

S.:" Kazanmasına rağmen biriktirmeyi ve ev, arsa, iş yeri edinmeyi bırakamadı. Maddi durumumuz iyi olmasına ve bir sürü yatırım sahibi olmamıza rağmen sürekli bir para gidecek korkusu var. Hala yerleşebilmek için ev ve arsa olması gerektiğine inanır." (3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

C. E:" Annem hep güçlü ve sağlam dur köklerine karşı dedi. Tabi hala gelenekler devam ediyor. Grup kurduk facebookta oradan Abhazlar birleşip toplanıyoruz." (3.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

C.E. :"Bizden sonraki kuşak biraz daha değişti tabi. Ama akordeonun sesini duyunca hepsi toparlanır yine de. Köklerimizi unutmalarını istemiyorum." (3.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

T. :"Sakarya'nın bir köyüne yerleşmişler hepsi Kafkas'tır ve dışardan kimse giremez. Büyükler hele hiç çıkmaz o köyden dışarı. Göçten sonra hemen birbirlerini bulmuşlar zaten. Orası küçük bir Kafkasya gibi." (6.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

5.3 Ötekinin Bakışındaki Yokluk

Söylemlerdeki okumalar neticesinde göçün bireylere bir Öteki'nin bakışında yoklaşmayı getirdiği görülmektedir. Göçmen bireyler bir Öteki'nin bakışında tanındığında var olabildiğini düşünmekte ve duyurmaktadır. Başka bir ifade ile göç ettikleri ülkenin bireyleri tarafından görülmek ve var olmak istemektedir.

Ş.K. :"Babamın anne babası Türkiye'de olmadığı için hep bir zorluk çekmiş. Asker olmak istemiş ama Türkiye'den bir yakının onayı gerekmiş. Hep bu göçmenliğin ve buralı olamamanın zorluğunu çekti."(2.kuşak, Kafkasya Göçmeni)

N. T. : "Geldiklerinde iki mahalle varmış oraya yerleşmişler. Evler yepyeniydi yıllar sonra evler eskimeye başladı. Rum evleri tescil edildi ve öyle kaldı.80 ihtilalinden sonra mal varlıklarımızın hepsi İstanbul büyük şehirine devredildi. Tuzladaki tarihi mal varlıklarımız artık kalmadı, sahiplenemedik. Uğraştık ama restore edemedik."(2.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

İ. :"Benim iki dedem, annem ve babam Yunanistan göçmeni. Babamın babası zenginmiş Türkiye'ye geldiğinde anemin babasının da orda toprakları varmış, öbür dedeme göre daha zenginmiş. Mübadele çıkınca her şeylerini alıp buraya gelmişler ama tabi biz göçtük Türkiye değiliz diye yarısına devlet el koymuş." (2.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

İ.1. :"Biz oradan göçtük diye bizi etiketlediler bence. Emekli maaşımız bile ona göre yatıyor diye bile düşünüyorum bazen." (2.Yunanistan Göçmeni)

S. : "Babamda eskiden beri İzmir'den uzaklaşma ve başka bir yerde yaşayamama korkusu var. Sanki Yunanistan'dan göçtüğünü anlayıp geri göndereceklerinden korkuyor gibi."(3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

C.E. :"Bize Kafkas göçmeni diyorlar ama biz aslen Abhazız." (3.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

T. :"Benim dedemin dedesi Abhazya'dan göçmüş. Ben 6. kuşağım, Abhazız biz ve geleneklerimiz hala devam eder. Türkiye'de de bize Kafkas göçmeni diyorlar. Ama biz Abhazız diyoruz." (6.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

T.1. :"Bu zamana kadar göçmenlikle ilgili olan konular hep bizim kimliklerimize yönelik oluyordu (gözleri doluyor). Ama biz kendimizi Türk hissediyoruz sadece kökenlerimiz atalarımız başka topraklardan gelmiş ama kimse bununla ilgilenmedi göçmen deyip geçtiler, ruhlarımızı sorgulamadılar." (6.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

5.4 Bastırılanın Dönüşü

Göç ve aidiyet zorluğu, göçü yaşayan yani birinci kuşağın kendi bilincinde bile unutmak istediği daha doğrusu bastırdığı ve bilinçdışına ittiği her şeyin simgesel örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bastırılmış olanın geri dönüşü birinci ya da ikinci kuşakta ortaya çıksa da bu durum kuşaklararası bir aktarıma dönüşebilmektedir. Bu bastırılmış aktarımlar bireyler tarafından farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

İ:"Evde yemek az ise ben tokum derim ben hakkımdan feragat ederim." (2.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

İ.1. :"Ben ev almadım almam da bizimkiler dağıtmış dağıtacağını zaten. Oğluma da diyorum gitsin gezsin dolaşsın." (2.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

Ş. K. :"Ben ev, arsa falan almıyorum yatırım yapmıyorum. Bizim akrabaların bir grubu da öyledir. O dönemden değerli eşyalarını geçmişlerini bile getirememişler. O yüzden belki de çok önem vermiyoruz. Ama başka bir grubu da inanılmaz ev falan almak ister mesela yatırım yapmak ister. Onlara da böyle yansımış olabilir netice de farklı şartlarda göçmüşler." (2.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

E. : "Babam da paraya çok önem vermez ben de. Yani olursa olur olmazsa bir şey yemem, ev de almak istemem." (3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

G. :"Göçtüklerinde babaannem çok zenginmiş ama ellerinde bir şey kalmamış dağıtmışlar. Babam da ben de çok para tutmayız elimizde. Babam da hep çok harcar dağıtırdı. Ev alayım arsa alayım derdi yoktur bende de yoktu. Babam karada iş bulunmaz para kazanılmaz der hep belki de ondandır."(3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

G.1. :"Müziğini duyduğum ve tanıdık hissettiğim ilk müzik Yunan müziğiydi. Dinlemek istedim tanıdık gibiydi sanki müziğin ritmi falan." (3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

S. :"Babam hep eskiden babaannem ve dedemin ne kadar zorluk çektiğinden ve ekmek bulmada dair zorlandığından bahsederdi. Evde az yemek varsa genellikle baba hakkından feragat edermiş. Babam bugün bile kendi yemekten feragat eder. Baba böyle yapar çocukları yedirir der." (3.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

C.E. :"Ben dedemle babaannemi görmedim ama ailede o dili konuşan vardı benim yanımda. Sonra bir gün bir bakmışlar ben de o dili konuşuyorum. Dil zor olmasına rağmen biri yanınızda konuşunca öğreniyorsunuz, hatırlıyor gibi." (3.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

S.G. :"Babam da ben de parayı elimizde tutamayız uçar gider yani. Yatırım yapmıyoruz ev almayı da düşünmedi pek. Kültüründe mal, para biriktirmek pek yok. Hayatı hep sakin ve sindire sindire tadına vara vara yaşamayı tercih ederim." (4.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

S.G.1. :"Kardeşim yurtdışında gen testi yaptırdı %34 Yunan genim çıktı. Genler bile değişmemiş onlar bile duruyor aslında. Yunanistan'a gittiğimde de kendimi oraya ait hissediyorum gen çekiyor sanırım. Balkan ülkeleri bana yakın, evimdeymiş gibi hissettiriyor orada yaşayabilirim." (4.Kuşak, Yunanistan Göçmeni)

T. :"Aslını söylemek gerekirse orada yaşama isteği uzak gelmedi aslında. Yanlış anlamaya müsait belki ama ruhu konuşuyorsak eğer oraya dönüp orada yaşamak isterim, çok tanıdık geldi bana orası." (6.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

T.1. :"Ben görmek istedim (gözleri doluyor)Bir de Abhazya çok güvenilir olmayan bir alanda aslında ama yine de bir şey beni oraya götürdü. Gitmek istedim yani. Bir tek son anda babamı aradım havaalanından. Amerika'ya gidiyorum çok güzel imkanlar verdiler desem nereye gidiyorsun gitme diyecek ya da benimle gelecek olan babam gitme demedi. Sadece dikkatli ol dedi. Sanki o da gitmemi istiyor gibiydi." (6.Kuşak, Kafkasya Göçmeni)

6 Sonuç

Türkiye konumu itibari ile tarihler boyunca göçe tanıklık etmiş bir ülke olmaktadır. Bu sebepten dolayı göç üzerine multidisipliner alanlarda birçok farklı çalışma yapılmıştır. Göç çalışmalarına bakıldığında göç, kimlikle ilişkilendirilmekte; fakat bu durum kolektif bilinçdışı

etrafında okunduğunda farklı bir biçimde duyulmaktadır. Bu bireylerin sorunu kimliklerinin ne olduğu ya da olmadığı değil geldikleri yere bilinçdışı ya da bilinçte ait olamamaları olmaktadır.

Söylemler üzerinden elde edilen bulgulara bakıldığında; bireylerin göçü yaşamamalarına ve göçten doğrudan etkilenmemelerine rağmen anıları ve sembolik ifadeleri ile kolektif bilinçdışında göçe dair yansımalar bulunduğu görülmektedir. Bireylerin hepsinde köklenememe ve zihinsel aidiyet boşluğu bulunmaktadır. Bu boşluk yerine hangi nesne getirildiği önemli olmadan sadece boşluğa işaret etmektedir. Bununla birlikte söylemler belli noktalarda ayrılsalar dahi (para, mal sahibi olma, ev ile köklenme, çalışma gibi) aynı noktalarda farklı semboller ile buluşmaktadır. Bu yansımalar üzerinden söylemlere bakıldığında ortak temalar olmakta ve bu temalar; hiçbir yerli olamamak/ "haymatlos", kökün ikameleri, Öteki'nin bakışındaki yokluk ve bastırılanın dönüşü olmak üzere dört kategori üzerinden konumlanmaktadır.

Göçmenler nereden ve nasıl göç ederlerse etsinler, kaçıncı kuşak olursa olsunlar kendilerini kolektif bilinçdışında hiçbir yerli/haymatlos hissetmektedir. Çünkü göçmen kuşakların kolektif bilinçdışındaki topraktan kopuş ikinci, üçüncü ve ileriki kuşaklara da değişmeden aktarılmaktadır. Göçmen kuşaklar kendilerini Türkiye'ye ait hissettiği ve Türk olduklarını söyleseler de, kolektif bilinçdışında yer alan doğup büyüdükleri toprak ve mekânlardan kopmamış/kopamamıştır. Göçmen kuşaklar bulundukları toprağa/mekâna ait olmakta zorluk yaşamakta, toprak birmiş gibi olsa da göç kuşakları psişede/kolektif bilinçdışında ait olduğu toprağı istemekte ve başka bir toprakta kök salamamaktadır. Bu durumla ilişik olarak bireylerin Ötekinin bakışında yok olduğunu duyurmaları onların aidiyet yokluğunun da açıklaması niteliğindedir. Çünkü aidiyet bireylerin Öteki tarafından tanınma ve bakışında olma ihtiyacından doğmaktadır. Ve bakıştaki yokluk onların toprakla/mekânla bağını ve aidiyetini zedelemektedir. Bununla birlikte bu durumun her göçmen ve kuşaktaki yansıması ve görünüşü de farklı olmaktadır.

"*Hissettiğimiz her olgunun bedensel bir yankısı, bedensel her hissedilişin ruhsal dünyada bir karşılığı vardır.''* (Parman, 2008: 133). Başka biçimlere ya da sembollere bürünse dahi zihinde olan bedende kendine bir yansıma bulmaktadır. Psişe bilir ve bilinçdışında yer alan psişeden bedene kodlanabilmektedir. Bu durum bastırılanın dönüşü kategorisinde birçok farklı semboller üzerinden duyulabilmektedir. Bu semboller bazı bireylerde toprağa bazı bireylerde ise paraya, eve denk gelmektedir. Eskiden beri süregelen metaforlara bakıldığında da toprak ayakta tutan ve köklenilen varoluş sembolü olmaktadır. Bunun dışında bastırılanın dönüşü kategorisindeki para biriktirmeme ve yatırım yapmama da bununla ilişkili olarak okunabilmektedir. Başka bir ifade ile bu insanlar ait olmadıkları ve önceden kaybettikleri topraklarına yatırım yapamamaktadır. Sanki her an buradan da gidebileceklerinin, yarının ve toprağın belirsizliğinin farklı biçimlere bürünmesi gibi. Parayı tutan ve sürekli yatırım yapan taraftan bu durum farklı bir yerden sembollenmiş gibi görünse de aynı biçimde okunmaktadır. Bilinçdışında belli bir yerde sabit yaşama, yer değiştirme korkusunun olduğu görülmektedir. Bu bireyler yatırım ve toprak sahibi olduklarında köklendiklerini Öteki'ne gösterecek ve bu toprağın aidiyetini kazanacak gibi hissedilecektir. Ancak bu şekilde Öteki'nin bakışındaki yokluğu silebilecektir.

Söylemlerden elde edilen sonuçlar göstermektedir ki göç, kuşaklararası aktarılarak geçen bir travmaya işaret etmektedir. Travma kuşaklara söylem eşliğinde geçmese dahi bir başka kuşağın bilinçdışından söyleme taşarak yansıma bulabilmektedir. Bununla birlikte getirdiği aidiyet yokluğu farklı biçim ve sembollerle geri dönmektedir. Freud'un söyleminde bulunduğu gibi bastırılan geri dönmektedir. Zamanı, mekânı hatta insanları bile aşarak bilinçdışından geri taşmaktadır.

Kaynakça

Akça, H. (2016). *Kemal Tahir'in Romanlarında Yolculuk Arketipi,* Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). " Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", *Göç Araştırmaları Dergisi,* 1 (2) ss.58-83.

Bahadır, A. (2010). *Jung ve Din*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Bilim ve Sanat Vakfı (2016). *Nursen Temizel ile Sözlü Tarih Görüşmesi*, http://hdl.handle.net/20.500.11834/3421, (25.02.2019).

Correy, G. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (Çev.) Ergene, T., Ankara: Mentis Yayıncılık.

Corsini, R. J. ve Wedding, D. (2012). *Modern Psikoterapiler*, (Çev.) Çiftçi, S., Güzelyazıcı, E., Türkoğlu, M., İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çetin, Ö. (2010). "Jung Psikolojisinde Rüya", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2): ss.249-269.

Gürses, İ. (2007). "Jung'cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufî Öykülerin Değerlendirilmesi: Sîmurg Örneği", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1) ss.77-96.

Gün, Z. (2016). *Göç Psikolojisi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Ilgın, C., & Hacıhasanoğlu, O. (2006). " Göç-Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model: Berlin/Kreuzberg Örneği", *İTÜ Dergisi,* 5 (2) ss.59-70.

Jung, C. G. (2001). *Anılar, Düşler, Düşünceler*, (Çev.) Kandemir, İ., İstanbul: Can Yayınları.

Maalouf, A. (2008). *Ölümcül Kimlikler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak: Psikolojiye Giriş*, (Çev.) Ayvaşık, B. ve Sayıl, M., Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Özcüller, E. (2015). *İsteme ve Akıl İlişkisi Üzerine İki İnsan Görüşü: Freud ve Lacan*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı.

Özer, A. (2015). *Göç ve Aidiyet Bağlamında Bulgaristan Göçmenlerinde Kimliğin Yeniden İnşası: Mersin Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özmen, E. (2018). "Oedipus Karmaşası: Semptom, Bastırılan Daima Geri Döner", *Birikim Dergisi*, (14) ss.1-2.

Parman, T. (2008). "Histeriden Psikosomatiğe Dora'nın Öyküsü", *Psikanaliz Buluşmaları*, (3) ss.129-138.

Sambur, B. (2005). *Bireyselleşme Yolu-Jung'un Psikoloji Teorisi*, Ankara: Elis Yayınları.

Şen, N. (2018). *Günümüz Mimarisinde Aidiyet Kavramı, Yer-sizlik,* https://www.academia.edu/21176536/G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCz_Mimarisinde_Aidiyet_Kavram%C4%B1_Yer-sizlik, (10.03.2019).

Turut, H. & Özgür, E. M. (2018). "Bir Kente Göçün Hikâyesi: Süreçler, Bütünleşme ve aidiyet", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16 (1) ss.153-180.

Ünal, S. (2008). *Sosyal Bütünleşme ve Kimlik Bağlamında Türkiye'deki Balkan Göçmenleri Üzerine Bir Değerlendirme: İzmir'den Bir Örneklem*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wolynn, M. (2016). *Seninle Başlamadı*, (Çev.) Madenoğlu, M., İstanbul: Sola Yayınları.

SPACE, IDENTITY AND BELONGING IN THE CONTEXT OF HAGIA SOPHIA

O. Erdal ŞAHİN[1]

Abstract

The space, as a means of identity and belonging, is conveyed with images of the world view and values of the society that built it. In other words, spaces, which are a productive social objects, reflect the images of identity and belonging within the political system. To belong to a particular place and to form political relations and the formation of social identity shows the importance of the place. In this respect, the urban space and the monumental structures and temples that constitute it are important factors in the formation of social memory, identity and belonging as a historical phenomenon. Hagia Sophia, as one of the leading monumental buildings, is a place where religious, political rituals and symbols from the past to the present, where social memory is established, and where social identity and belonging are encoded. This study will discuss the relationship between space, identity and belonging in the case of Hagia Sophia. With its unique architectural structure, attention will be drawn to the background of Hagia Sophia from its past to the last period. While Hagia Sophia is examined as a embodiment of power (state) that it belongs to in every period, that is, as a place of identity formed by social and political players, it will draw attention to its symbolism beyond being a religious venue.

Keywords: Hagia Sophia, Space, Identity, Belonging, Icon

MEKÂN, KİMLİK VE AİDİYET BAĞLAMINDA AYASOFYA

Özet

Mekân, bir tür kimlik ve aidiyet aracı olarak kendisini inşa eden toplumun dünya görüşünü ve değerlerini imgeleriyle birlikte aktarmaktadır. Yani toplumsal bir üretim nesnesi olan mekânlar, siyasal sistem içerisinde kimlik ve aidiyetin imgelerini yansıtırlar. Belirli bir mekân üzerinden bir yere ait olmak ve şekillenen siyasal ilişkilerle toplumsal kimliğin oluşturulması mekânın önemini göstermektedir. Bu açıdan kentsel mekân ve onu oluşturan anıtsal yapılar ve mabetler tarihsel bir olgu olarak toplumsal hafızanın, kimliğin ve aidiyetin oluşumunda önemli etkenlerdir. Bu anıtsal yapıların başında gelen Ayasofya, geçmişten günümüze dini, siyasi ritüel ve sembollerle toplumsal hafızanın kurgulandığı, toplumsal kimlik ve aidiyetin kodlandığı bir mekândır. Bu çalışma mekân, kimlik ve aidiyet arasındaki ilişkiyi Ayasofya örneğinde tartışacaktır. Ayasofya'nın kendine özgü mimari yapısıyla birlikte geçmişten son döneme kadar geçirmiş olduğu işlevsel değişimin arka planlarına dikkat çekilecektir. Ayasofya her dönemde ait olduğu gücün (devletin), yani toplumsal ve siyasal

[1] Araş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, osmanerdalsahin@gmail.com

katmanlarıyla oluşturulan bir kimliğin somutlaştırılmış bir mekânı olarak incelenirken, dini bir mekân olma ötesinde simgeselliğine dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ayasofya, Mekân, Kimlik, Aidiyet, Simge

1 Giriş

Mekân, değişen zaman bağlamında güç ilişkilerinin kimlik ve aidiyet haritası olarak görünebilir. Bununla birlikte anıtsal mekânlar, sembolik anlamlarından arındırılmış farklı olarak kimlik ve aidiyeti pekiştiren anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle mekân basit bir metafordan ibaret değildir. Siyasi iktidarların politik gücünü hayata geçirmek için kullandıkları en çarpıcı nesnel ve görünür örnekleridir. Bu nesnel örneklerle dini ve siyasi iktidar, kendi aidiyetini sembolize ederek vurgulamaktadır. Değişen iktidarlar, sembolik anlam ifade eden kentsel yapıları, alanları ve anıtsal mekânları toplumsal kimlik ve aidiyetin üretilmesinde kullanmaktadır.

Bu kimlik ve aidiyetin üretildiği en önemli kentlerin başında ise İstanbul gelmektedir. Çünkü İstanbul ilk olarak Hıristiyan, fetihten sonra ise Osmanlı ve İslam kenti kimliğine uygun olarak inşa edilmiştir. Tanzimat ve sonrasında ise modernleşme ve batılılaşma stratejileri ile değişime uğramıştır. İstanbul kentsel mekânındaki tüm anıtsal yapılar, tarihsel süreklilik ve kesintiyle beraber toplum kimliğinin mekânsal anlamda nasıl üretildiğini gösterir. En önemlisi de mekânın bu üretim sürecindeki kurgulayıcı rolünü gösterir. Özellikle Ayasofya gibi anıtsal mekânlar ilk olarak erişilmesi güç bir ütopik yapının mimari izdüşümü olarak tasarlanırken, dönemsel olarak dinsel ve siyasal işlevler için de kullanılmıştır. Bununla birlikte kamusal alanda, iktidarın geleneksel meşruiyetini üzerindeki mimari imgelerle aktarmıştır. Dolayısıyla Ayasofya'nın kamusal alanda iktidarın görünürlüğünü somutlaştıran mimari kurgusu, onu bütün anıtsal mabetlerden farklı kılmaktadır. Simgesel değerinin yanında işlevsel olarak Ayasofya, 25 Aralık 537'de açılışından İstanbul'un fethine kadar bin yıla yakın kilise, fetihten sonra ise yaklaşık beş yüz yılda cami olarak kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1934 yılından günümüze kadar da müze olarak kullanılmaktadır. Tüm bu tarihsel süreçlerde Ayasofya, toplumsal kimlik ve aidiyetin üretildiği bir mekân olma özelliğini korumuştur.

2 Mekân, Kimlik ve Aidiyet Kavramları

Mekân, Lefebvre'in iddia ettiği gibi toplumsal süreçlerin aynı anda hem ortamı hem de bir ürünüdür. Bununla birlikte geçmiş süreçlerin ürünü olarak o süreçlerin barındırdığı iktidar ilişkilerinin de bir taşıyıcısıdır. Çünkü bu ilişkilerin toplumsal kimlik ve aidiyetle varoluşu, mekânsal varoluşlarına bağlı olarak kendilerini ancak mekân üzerinde yansıtırlar. Mekânsal yapı, toplumsal güç ilişkilerinin üzerinde yer aldığı tarafsız bir alan değildir. Bu ilişkilerin kimlik ve aidiyetle kurulduğu ve taşındığı aracın kendisidir (Batuman, 2012: 43-44). Kentsel mekân, kimlik ve aidiyet kavramına göndermeyle hatırlatıcı bir kurgu olarak ele alınırken toplumsal hafıza ve kimlik konusu sorunun temelinde yer alır. Çünkü toplumsal hafıza, sosyal mekânın bir dinamiği olarak öne çıkmaktadır. Herhangi politik bir yapının sürekliliği hem gelecek hem de geçmiş kurgusunun yani kimlik, hafıza ve aidiyetin gücüne bağlı olarak mekânsal kurgunun bir sürecini tamamlar (Yalım, 2012: 212).

Kimlik ve aidiyet, bireyin içinde yaşadığı zaman ve mekânla ilişkili olarak şekillenen ve toplumsal davranışın temelini oluşturmaktadır. Toplumsal kimlik, bireyin içinde bulunduğu ve zamanla içselleştirdiği yani toplumsal ve siyasal süreçlerle şekillenen, toplumsal rollere atfedilen beklentilerle oluştuğu varsayılmıştır (Marshall, 1999: 408). Kimlik, bu açıdan

toplumun düşünce ve duygularının toplamı, kendini kavrama ve aidiyetinin içeriğini, yapısını, boyutlarını ve sınırlarını şekillendirir. Bu açıdan toplumsal kimlik, belirli mekânlarda toplumsallaşma sürecinde şekillenmektedir. Bu şekillenmeye etki eden şey ise belirli mekânsal yapı ve alanların aidiyetinin, iktidar pratikleriyle dönüştürülmesi ve sembolize edilmesidir.

Kimliğin tasarlanması ve işlevsel kılınması, toplumlar için vazgeçilmezdir ve toplumsal hafıza ile doğrudan ilişkilidir. Halbwachs'a göre, toplumsal hafıza süreçlerine bağımlı olarak, bireyin içinde bulunduğu toplumsal mekânın değerleriyle özdeş bir kimlik tasarımına gidilmektedir. Bu durum bireyin ve toplumun aidiyet duygusunu kuvvetlendirerek belirli toplumsal grubu diğerlerinden ayırarak, tutarlı toplumsal davranış biçimlerini örgütlemektedir. Bununla birlikte mekânsal uygulamalar yardımıyla toplumsal ve mekânsal aidiyet hatırlanır veya unutulur. Çünkü yönetim erkini elinde bulunduran kişiler, öngördüğü sosyal ütopyayla çakışan mekânı hedefleyerek, kentsel mekândaki mimari yapılar ve düzenlemelerle meşru kıldığı toplumsal hafızayı kamusal bir olgu olarak sıradan kitleyle paylaşmaktadır. Bu şekilde egemen olan iktidar, karşısında aykırı bir kimlik veya aidiyet bilincini oluşturma çabasını sürdürenlere karşı dinsel ve politik imgelerle gücünü göstermektedir. Şüphesiz ki böyle bir sürecin yaşandığı yerler kentsel mekânlardır. Lefebvre'e göre ise kentsel anıtlar, toplumsal kimlik ve aidiyetin nesnelleştiği önemli yapısal elemanlardır (Sargın, 2012: 28-30). Dolayısıyla kimlik ve aidiyet belirli mekânda iktidarın hegemonik tahakkümüne göre şekillenmektedir.

Kentsel mekânları tasvir eden ve kimlik ve aidiyeti etkileyen, imgeler, simgeler, temsiller ve söylemler, kent sakinlerinin hafızalarında var olurlar. Kentin kamusal mekânları ve anıtsal yapıları, taşıdıkları imgelerle hiyerarşik katmanlaştırıcı bir temsiliyet alanı olarak görülürler. Toplum ve iktidar için kollektif deneyimlere açıklık getirdikleri gibi, statü, itibar, üstünlük, gücün yanında kimlik ve aidiyeti de gösterirler. Tarihsel mirası yüklenmiş mekânlar, geçmişin izlerini, tarzlarını, imgesel yönlerini ve en önemlisi de iktidar simgelerini günümüze taşırlar. Dolayısıyla bu mekânlarda kimlik ve gelenekle yüzleşerek kollektif bir deneyim tarihsel olarak okunur (Aytaç, 2017: 15-16).

3 Ayasofya'nın İnşası: Politik Kimlik ve Aidiyetin Üretilmesi

İstanbul, Yunan tarihçilerinde belirtiği üzere milattan önce yedinci yüzyılda inşa edilmiş bir şehirdir. Ayasofya'nın bulunduğu alan üzerinde daha önce bir mabedin inşa ettirildiği belirtilir. Evliya Çelebi ise bu mabedin inşa edilmesini MÖ. 900 yıllarında yaşayan Süleyman Peygamber'e bağlamaktadır. "Hz. Süleyman dar-ı dünyayı seyran ederek emrine ram olan bad-ı seba sürat serir-i Süleymani İslambol zemininde Sarayburnu'nda karar edib bir mabed inşa eyledi." Daha sonra Yanko Bin Madyan'ın çocukları bu mabedi ve şehri 660 yıllarında inşa etmiştir (Evliya Çelebi, 2006: 53). Dolayısıyla bu anlatımlarla Süleyman peygamberin ilk olarak bu mekân üzerinde mabedi inşa ettirmesi aslında kutsal ve dünyevi gücünün Ayasofya'nın bulunulduğu alanda bir tezahürü olarak görülmüştür.

Roma İmparatorluğunun ilk Hıristiyan imparatoru olan I. Konstantinos dördüncü yüzyılın başında eski Roma'ya ait bütün imtiyazları yeni başkent olan Konstantinopolis'e tanıyarak burayı imparatorluğun merkezi olarak imar ettirmiştir. Yeni başkentin parlaklığı ve zenginliğini arttırmak için kenti muhteşem binalarla süsleyerek birçok yerden getirttiği eserlerle donatmıştı. Özellikle de Ayasofya gibi kilise inşaatına büyük önem vererek başlangıcından itibaren kenti, Hıristiyan kimliğine sokmuştur. İmparatorluğun Hıristiyanlaştırılması ve yeni başkentin tarihi yarımadaya kurulması, I. Konstantinos için iktidarının bir zaferi olmuştu. "Roma devlet düşüncesinin, Bizans imparatorlarının siyasi düşünce ve iradesinde sonuna kadar hâkim kalması (Ostrogorsky, 1986: 25-42)" bir anlamda Ayasofya ile sembolize edilerek politik bir kimlik üretilmiştir.

Ayasofya, ilk olarak I. Konstantinos tarafından planlanarak klasik bazilika şeklinde inşa ettirilmiştir. İmparator, kudretini siyasi güçle birlikte Ayasofya'da ruhani bir kudrete büründürerek, iktidarını bu yapı üzerinden belirginleşmeye çalışmıştır. Çünkü İmparator I. Konstantinos'un kendi iktidarını Ayasofya gibi görkemli bir mekân ile göstermeye ihtiyacı vardı. İmparatorun 325'te İznik Konsili'nden kısa bir süre sonra 326'da Hıristiyanlığı resmi devlet dini olarak ilan etmesi ile yeni bir devlet ideolojisi doğmuştu. İmparatorun bir Hıristiyan olması da kendi otoritesini güçlendirmesine yardımcı olmuştu. Bunun için de tek bir din altında hem egemenliğini güçlendirecek hem de bunun nesnel tezahürü olarak Ayasofya'yı inşa edecekti. Çünkü Bizans'ta imparatorluk gücünün Ayasofya gibi kilise ve mabetlerde bir hâkimiyet göstergesi vardır.

Ayasofya, ilk olarak klasik ahşap bir yapı olarak 337 yılında inşa ettirilir. Bu ilk yapı depremde zarar gördükten sonra II. Kontantinos tekrar 360 yılında bu yapıyı tamir ettirir. İlk Ayasofya yapısı 404 yılında çıkan yangında yok olmuş fakat II. Theodosios, Ayasofya'ı 415 yılında yeniden yaptırmıştır. Bu ikinci yapı 532 yılına kadar ayakta kalmasına rağmen, Nika İsyanı ile isyancılar tarafında tamamen yakılmıştır. İmparator Justinianus'un bu isyanı bastırıp günümüze kadar ayakta duran eski yapıdan farklı inşaat teknik ve malzemeleri kullanarak sağlam bir şekilde Ayasofya'yı inşa ettirmiştir. Ayasofya'nın birkaç kez yandığı dikkate alınarak yeni yapıda, ahşaptan kaçınılmıştır. Yapı, iktidarın görkemini ve sağlamlığını gösterecek şekilde sağlam temeller üzerine, taş ve mermer malzemeler ile inşa ettirilmiştir.

Ayasofya kendi döneminin bütün imkânlarıyla inşa edilen ve dünya mimarlık tarihinde dönüm noktası oluşturan bir yapıdır. Yapının planı ve tasarımının son hali, kendinden önceki yapıyla bağlantılı değildir. Esasen başka bir kaynağın ya da örneğin evrimiyle ortaya çıkmış bir yapı da değildir (Kleinbauer, 2004: 47). Bu eşsiz yapı için yoğun gayretler sarf edilmiştir. Birçok yerden çeşitli mabetlere ait kıymetli taş ve süslü sütunlar Ayasofya'nın inşasında kullanılmak üzere getirilmiştir. Efes Artemis tapınağındaki bazı sütunlar da bu yapının önemli yerlerinde kullanılmıştır (Yılmaz, 1991: 14). Bu yapının inşaatında her birinin emrinde 100 kişi çalışan 100 usta ile toplam 10.000 kişi çalıştırılmıştır. Ayasofya'nın beş yıl on ayda inşa edilmesi dönemin yapıları içerisinde müstesna bir durum teşkil etmektedir (Kleinbauer, 2004: 14).

Şekil 1: Ayasofya'nın ilk halinden son yapılışını gösteren mimari değişimi

Kaynak: Akşit, 2012.

Çok kısa bir zamanda yapımı tamamlanan Ayasofya, bir Noel günü olan 27 Aralık 537 tarihinde açılmıştı. Açılışında Justinianus'un "Ey Süleyman, seni geçtim" şeklindeki tarihe geçen sözü, Ayasofya'nın görkemli yapısından kaynaklandığı gibi (Akçay, 1999: 9) Güç olarak Süleyman Peygamberi geçtiğini imgelemiştir. İmparator Justinianus'un, Süleyman mabedinin kutsallığı yerine Ayasofya'yı öne çıkararak iktidarının gücünü haykırması bir iktidar söylemi olarak anlamlıydı. Ayasofya, artık Süleyman ve geçmiş bütün iktidarlardan üstünlüğün ve zaferin bir sembolüydü. Bu açıdan Ayasofya imparator için iktidarın bir simgesi ve görsel teyidiydi. İmparator Ayasofya'yı "kutsal adına ve Onun sonsuz iktidarına bir ziynet olsun diye" (Deringil, 2002: 41) yaptırmakla birlikte kendi iktidarı ile ilahi iktidar arasında bir bağ kurmuştur. Kendi iktidarının simgesel tezahürü olarak Ayasofya bu bağlamda kutsallıkla ilişkilendirilmiştir. Bunun ile Hıristiyan kimliğini önemli kılarak, iktidarını halk üzerinde meşrulaştırmıştır.

Bizans'ın en önemli merkezinde inşa edilen bu yapı, Hıristiyan halkına ait en büyük merkez olmuştur. İmparatorluğun içinde ve dışında birçok topluluk Konstantiniye Ayasofya'sı ile Hıristiyan kimliğine sokulmuştur. Hem şehir hem de Ayasofya yüzyıllarca Ortodoksluğun en büyük merkezi olarak kalmıştır. Kendini, Tanrının yeryüzündeki kral vekili olarak gören Bizans (Hıristiyan) imparatoru (Hacısalioğlu, 2011: 60), Ayasofya ile dini ve politik kimliğini pekiştirirken ve diğer halkların kendisine itaatini amaçlamıştır.

4 Ayasofya'da Türk İslam Kimliğinin Şekillenmesi

İstanbul'un ve Ayasofya'nın ele geçirilmesi, yüzyıllar boyunca birçok hükümdarların en ideal gayesi olmuştur. Bizans devlet merkezini fethetmek ayrıca şehrin coğrafi, jeopolitik, siyasi ve iktisadi konumunu da fethetmek demekti. Bununla birlikte Müslümanlar bin yıla yakın bir süre zarfından İstanbul ve Ayasofya'yı ele geçirip İslami bir kimliğe yani camiye dönüştürmenin idealini gerçekleştirmek istemişlerdir. Anacak bu ideali Fatih Sultan Mehmet gerçekleştirmiştir (Akgündüz vd., 2006: 118-119). Ayasofya, İstanbul'un fethiyle birlikte gelenekte olduğu üzere şehrin büyük kilisesi olarak camiye çevrilmiştir. Bu yapı ve çevresi bakımsız ve harap bir şekilde Türklerin eline geçmiştir. Fatih Sultan Mehmed, Ayasofya'nın tahribini önleyerek camiyi kendi hayratının ilk eseri olarak vakfetmiştir. Bu yapıya bir minare ekleyerek İslami bir şekle dönüştürmüş ve sonradan II. Bayezid ve II. Selim bu yapıya diğer minareleri ekleyerek yapı şimdiki durumuna ulaşmıştır. II. Selim döneminde Ayasofya daha çok eklemeler ve biçimsel düzenlemeler yapılmıştır. Bu yapı etrafını saran ve yapıya zarar veren bazı konutlar, Sultan II. Selim tarafından ortadan kaldırılmıştır. Dönemin ünlü mimarı Sinan tarafından yapı içerisine birçok eklemeler yapılmış, yapının dış kısmı ise çökmemesi için destek payandaları ile güçlendirilerek (Eyice, 1991: 208) İslami bir kimliğe büründürülmüştür.

Ayasofya'nın cami kimliği, etrafına eklenen minare, medrese, muvakkithane, abdestlikler gibi İslami yapılarla güçlendirmiştir. Bu mabedin çevresiyle birlikte kutsal kabul edilmesi, ölen birçok padişah ve ailesinin mabedin bahçesine yaptırılan türbelere gömülmesine vesile olmuştur. Dolayısıyla fetihten sonra Osmanlı iktidarı, Ayasofya'nın kutsallığını devam ettirmiştir. Başka bir anlamda Osmanlı otoritesinin İslami kimlikle kutsallaştırdığı ve aidiyetini gösteren bir mekânı halini almıştır. Ayasofya'nın günümüze kadar gelmesi Osmanlı Devleti'nin bu yapıya verdiği önemden kaynaklanır. Ayasofya'nın günümüze kadar ayakta durmasının başka bir sebebi de Osmanlı tarafından bütün imparatorluğun protokolde birinci cami olmasından kaynaklanmaktadır. Bizans döneminin gösterişli taç giyme merasiminin yerini Osmanlı Devleti'nde padişahların ve devlet büyüklerinin cuma namazlarındaki mütevazı eşitliği almış olsa da Ayasofya, payitahtın maddi ve manevi yaşamındaki iktidar yerini her zaman korumuştur.

Tanzimat döneminde tarihiyle birlikte görünür hale gelen İstanbul'un kentsel mekânı, medeniyetin icabı olarak yenileme ve düzenleme çabalarına sahne olmuştur (Akyürek, 2011: 169). Bu dönemde geri kalmışlığın köhneliğini kentsel mekânda silmek isteyen Osmanlı bürokratları, Avrupa başkentlerindeki kentsel düzenlemeleri İstanbul'da uygulamaya girişmişlerdi. Elbette bu girişimin düşünsel alt yapısında modernleşmeci bir anlayışın etkisi vardı. Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında güç ve itibar kaybına karşılık, başkentin yeni kamusal yapı ve düzenlemeleriyle güçlü bir devlet imajı verilmek istenmiştir. Bununla birlikte dönemin toplumsal kimliği de modernleştirici reformlarla şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bunun mekânsal yansımaları ise yüzyıllar boyunca toplumun kimliklendiği, sosyalleştiği ve aidiyet hissettiği Ayasofya gibi anıtsal yapılar üzerinde görülmüştür.

Tanzimat'ın modernleşme anlayışından payını alan Ayasofya, ünlü mimar Fossati tarafından 1846-1848 yılları arasında büyük bir restorasyondan geçmiştir. Ayasofya restorasyonunun temelinde önemli tarihi, dini ve siyasi sebepler yatmaktaydı. Fossati, yapının cami olarak kullanılmasına uygun bir görüntü sağlamaya çalışırken, İslam örneklerinden çok Bizans örneklerine yaklaşması eleştirilmiştir (Akgündüz vd., 2006: 256). Ayasofya avlusunda bazı yeni değişiklikler de yapılmıştır. Yeni inşa edilen muvakkithane ve Fatih Sultan Mehmet döneminde yaptırılan medresenin yeniden inşa edilmesi ile birlikte sultan türbelerinin de restorasyonu yapılmıştır. Ayasofya içinde bulunan kütüphane ise tamir edilmiş, kapıları ve avluda bulunan şadırvanı bütünüyle tamirden geçirilmiştir. Dolayısıyla Ayasofya restorasyonunda İslami kimliğin canlandırması yapılırken yabancı mimarlar eliyle ve modernleşmeci mimari tekniklerden yararlanılmıştır. Bununla birlikte yeni kent reformlarıyla Ayasofya'nın çevresi bazı eski ev ve yapılardan arındırılarak düzenlenmiş, önünde büyük bir meydan açılmıştır. Tüm bunlar ilerlemeci bir anlayış ve batılı kent planlamalarıyla uygulanırken, Ayasofya ile eskinin gücü ve ihtişamı gösterilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma projesi kapsamında uygulamaya koyduğu reformlarda muasır medeniyetler seviyesine erişmek, İslami geleneği devam ettirmek değil, seküler Batı Avrupa uygarlığına ulaşmayı içermiştir. Türkiye'de sekülerleşmeye yönelik ideolojik reformlar, mekânlarda görünür şekilde ortaya konurken (Akpınar, 2010: 116-117) Ayasofya da bundan payını alarak fiziksel ve işlevsel dönüşüm geçirmiştir. İslami kimliğin yerini ulus kimliğin almasıyla Ayasofya'da müze şekline dönüştürülerek dini kimliğinden arındırılarak sanatsal yönüne dikkat çekilmiştir. Cumhuriyet döneminde bu yapı içinde ve dışında gerçekleştirilen restorasyonlar, İslami bir yapıdan daha çok Bizans eseri olarak anıtsal bir yapı olarak değerlendirilmiştir.

5 Sonuç

Mekân, kimlik ve aidiyetle bütünleşen bir alan olarak toplumu etkileyerek üretilmektedir. Bu açıdan toplumsal kimlik, belirli mekânlarda toplumsallaşma sürecinde şekillenmektedir. Bu şekillenmeye etki eden şey ise belirli mekânsal yapı ve alanların aidiyetinin, iktidar pratikleriyle dönüştürülmesi ve sembolize edilmesidir. Ayasofya gibi tarihselliği ve anıtsallığı ön plana çıkan yapılar ve mekânlar toplumsal kimlik ve aidiyetin üretilmesinde politik bir araç olarak kullanılmaktadır. Çünkü Ayasofya, bir mabed olmanın ötesinde ilk inşasında itibaren gücün sembolize edildiği bir yapıdır. Onu diğer yapılardan ayıran en önemli özelliği ise tarihsel olarak politik kimliğinin dini kimliğinden öne çıkmasıdır. Bu yönüyle Ayasofya, ilk inşasında günümüze kadar bulunduğu toplumun ve iktidarın kendi kimliğini ve aidiyetini ürettiği bir mekân olarak süregelmiştir.

Kaynakça

Akçay, İ. (1999). *Ayasofya Camii*, Ankara: Hakses Yayınları.

Akgündüz, A., Öztürk, S. ve Baş Y. (2006). *Kiliseden Müzeye Ayasofya Camii*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını.

Akpınar, İ. (2010). "İstanbul'u Yeniden İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı", *Cumhuriyet'in Mekânları Zamanları İnsanları,* (Der.) Ergut E. A ve İmamoğlu, B., Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 107-124.

Akşit, İ. (2012). *Tarihi, Mimari ve Efsaneleri ile Ayasofya*, İstanbul: Akşit Kültür ve Turizm Yayıncılık.

Akyürek, G. (2011). *Bilgiyi Yeniden İnşa Etmek, Tanzimat Döneminde Mimarlık, Bilgi ve İktidar.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Aytaç, Ö. (2017). "Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları", *Mukaddime*, Cilt 8, Sayı 1, ss. 1-23.

Batuman, B. (2009). "Mekân, Kimlik Ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet'in Kamusal Mekanı Olarak Kızılay Meydanı", *Ankara'nın Kamusal Yüzleri,* (Der.) Sargın G. A., İstanbu:, İletişim Yayınları, ss. 41-77.

Deringil, S. (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji, II. Abdulhamid Dönemi (1876-1909)*, (Çev.) Güven G. Ç., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Evliya Çelebi (2006), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Cilt 1, (Haz.) Dankoff R., Kahraman S. A. ve Dağlı Y., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eyice, S. (1991). "Ayasofya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 206-210.

Hacısalihoğlu, M. (2011). "Doğu ve Güneydoğu Avrupa'daki Ortodoks Halkların Tarihinde ve Düşünce Dünyasında İstanbul", *İstanbul İmparatorluk Başkentinden Mega Kente,* (Ed.) Köse Y., (Çev.) Dağlı A., İstanbul: Kitap Yayınevi, ss. 60-90.

Kleinbauer, W. E. (2004). "Iustanianos'un Kilisesi", *Ayasofya*, (Çev.) Cingi H., İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ss. 9-47.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev.) Akınhay O., Kömürcü D., Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Ostrogorsky, G. (1986). *Bizans Devlet Tarihi*, (Çev.) Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sargın, G. A. (2012). "Kamu, Kent ve Politika", *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, (Der.) Sargın G. A., İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 9-40.

Yalım, İ. (2012). "Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşruiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinde Kurgulanma Çabası", *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, (Der.) Sargın G. A., İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 157-214.

Yılmaz, H. (1991). *Yakın Tarihimizin Anlatılmayan Hikâyesi Ayasofya,* İstanbul: Timaş Yayınları.

REMOVING THE LIMITS IN ARCHITECTURE: RE-THINKING THE RELATIONSHIP BETWEEN MIGRATION, SPACE AND IDENTIFICATION

Çağla ERCANLI[1]

Extended Abstract

The phenomenon of migration causes difficulties for societies in protecting their identities and developing a sense of belonging. Migrants are settled in urban fringes and remained isolated from the economic, social and cultural dynamics of cities. Today, through the discipline of architecture, new design approaches such as modular, flexible systems and structures have been developed for migrants. It is possible to see that these architectural approaches are not applicable or used by migrants and these design ideas do not make the lives of migrants more livable. In this context, the study proposes to ask the question of 'What are the needs of human?' instead of 'What is the need of an immigrant?' The study aims to develop a critical approach for the phenomenon of immigration in the context of architectural discipline. This study supporting the argument that the problems and needs of migrants should not be dealt with differently from the problems and needs of other segments of the society. The study is important in terms of providing a holistic view of the problems of urban systems for migrants. The terms of migration, space and belonging cannot be sustained by producing temporary solutions that do not constitute integrity.

Keywords: Migration, Migration and Architecture, City, Space, Belongingness

MİMARLIKTA SINIRLARI KALDIRMAK: GÖÇ, MEKÂN VE AİDİYET İLİŞKİSİNİ YENİ(DEN) DÜŞÜNMEK

Özet

Göç olgusuyla birlikte toplumlar göç ettikleri mekânlarda kendi kimliklerini koruyamadıkları gibi yeni mekânları da yer olarak tanımlamakta ve aidiyet duygusu geliştirmekte zorluk yaşamaktadırlar. Göçmenler kent sistemleri içinde kent çeperlerine yerleştirilmekte, kentin ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerinden soyutlanmış olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Mimarlık disiplini üzerinden günümüzdeki göçmen algısına bakıldığında, göçmenler için modüler, esnek sistem ve strüktürler gibi yeni tasarım yaklaşımları geliştirildiği görülmektedir. Günümüzde göçmenler için üretilen mimari yaklaşımların tasarım aşamasında kalarak çoğunlukla uygulanabilir ya da kullanılabilir olmadığını ve bu tasarımların göçmenlerin hayatlarını daha yaşanabilir hale getirmediğini görmek mümkündür. Bu tür yaklaşımlar kent sistemleri içerisinde göçmen toplumların izole olmayı sürdüren ve bu koşulları normalleştiren bir duruma evrilmesinin önünü açmaktadır. Bu kapsamda çalışma, mekân ve aidiyet üzerine,'Bir göçmenin ihtiyacı nedir?' sorusunun yerine 'Bir insanın ihtiyacı nedir?'

[1] Öğretim görevlisi, İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, cagla.ercanli@kavram.edu.tr

sorusunu sormayı önermektedir. Çalışma göç olgusunu mimarlık disiplini kapsamında tartışarak günümüzde yaratılan göç, mekân ve aidiyet algısına eleştirel bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamaktadır. Göçmenlerin sorun ve ihtiyaçlarını toplumun diğer kesimlerinin sorun ve ihtiyaçlarından farklı ele alınmaması gerektiğini savını destekleyen bu çalışma, göçmenler için kent sistemlerindeki sorunlara yönelik bütüncül bir bakış açısı ortaya koyması yönünden önemlidir. Bu bağlamda, göç kapsamında mekân ve aidiyet yeniden düşünüldüğünde, bütünlük teşkil etmeyen hiçbir olgunun kalıcı çözümler üreterek sürdürülebilir olamayacağı sonucuna varılması mümkündür.

Anahtar Kelimeler: göç, göç ve mimarlık, kent, mekân, aidiyet

1 Giriş

Küreselleşme süreci ve kentleşme olgusu ile kentler, toplumların ekonomik, kültürel ve siyasi yapılarını daha yakından etkilemeye başlamış ve küresel ekonominin merkezi bir öğesi haline gelmişlerdir. Neo-liberal ekonomi politikaları, teknolojik gelişmelerin küresel ilişkileri arttırması, küresel iklim değişiklikleri, politik istikrarsızlıklar gibi nedenler kitlesel nüfus hareketlerinin oluşumuna neden olmaktadır. Küreselleşme ve ülkeler arası sınırların giderek erimesi sonucu olarak da görülebilecek bu hareketlenme bir yandan da çelişkili olarak kent mekânında yeni sınırların doğmasına ve kentlerde bir tür içe kapanmaya neden olmaktadır.

Mimarlık disiplini kapsamında göç, mekân ve aidiyet algısını eleştirel bir yaklaşımla ele almayı amaçlayan çalışmada, göç-kent mekânı-aidiyet ilişkisi literatür üzerinden tartışılmıştır. Ardından bu ilişkilerin mimarlığın öncelikle mekân, sonrasında ‘yer’ ve ‘aidiyet’ tanımlayan bir araç olmasından yola çıkılarak, göçmenler için ortaya konan güncel tasarım yaklaşımları incelenmiş ve bu yaklaşımların küreselleşen dünyanın gereksinimleri doğrultusunda işlevsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Küreselleşmenin bir etkisi olarak da görülebilecek göçler, fiziksel sınırları ortadan kaldıramamanın ötesinde bu sınırlara mekânsal ve sosyal açılardan yeni sınırlar eklenmesine neden olmaktadır.

2 Göç Olgusu ve Kent Mekânı-Aidiyet İlişkisi

Göç olgusu insanlık tarihi boyunca politik, ekonomik, kültürel, sosyal ve mekânsal olmak üzere çok boyutlu olarak süregelen bir problem olmuştur. Göç olgusuyla birlikte ‘yer’lerinden olan toplumlar göç ettikleri mekânlarda kendi kimliklerini koruyamadıkları gibi yeni mekânları da yer olarak tanımlamakta ve aidiyet duygusu geliştirmekte zorluk yaşamaktadırlar. Göçmenler kent sistemleri içinde kent çeperlerine yerleştirilmekte, kentin ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerinden soyutlanmış olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Göçmenler kent merkezlerinde yaşamlarını sürdürseler dahi kente dair aidiyet duygusu geliştirememekte ve çoğu zaman yaşadıkları mekânlar haricinde kent ile ilişki kuramamaktadırlar. Schultz'a göre 'bir yerde olma' orada bulunma halinden çok, o yerin manevi karakteriğini hissetmeyle ilgilidir (Schulz, 2007:125-137). Göçmenlerle birlikte kent mekânlarında ortaya çıkan heterojenlik ve çeşitlilik kültürel ve sosyal açıdan melezlenmeyi ve bütünleşmeyi yaratamamaktadır. Aksine, farklı etnik gruplar fiziksel kent mekânı içinde keskin sınırlarla birbirlerinden ayrılmasalar da göçmen ve yerli arasındaki toplumsal ayrışma mekânın kullanım biçimlerine de yansıyarak kent mekânı içerisinde gözle görünmeyen bir set yaratabilmektedir. Bu durum, kentlerde kümelenme biçiminde bir yerleşimin oluşmasına neden olmakta ve bu yerleşimler çoğunlukla kentle bütünleşmeyen izole bir hal almaktadır. Harvey mekânsal biçimleri toplumdan bağımsız, toplumsal süreçlerin oluştuğu fiziksel oluşumlar olmasının dışında, toplumsal süreçlerin mekânsal olması ve mekânla birlikte var olması

şeklinde ifade etmektedir (Harvey, 2006:32). Soja'ya göre ise kurgulanmış mekânın yapısı, kendi özerk oluşum ve dönüşüm kanunundan ayrı düşünülebilecek bir yapı olmadığı gibi, toplumsal ilişkilerden kaynaklanan sınıf yapısının basit ifadesi de değildir. Mekân, eşzamanlı toplumsal ve mekânsal ilişkilerin diyalektik olarak tanımlanan bileşenini temsil etmektedir (Soja, 1980:207-225).

3 'Göçmenler İçin' Mimarlık

Mimarlık disiplini üzerinden günümüzdeki göçmen algısına bakıldığında, göçmenler için modüler, esnek sistem ve strüktürler gibi yeni tasarım yaklaşımları geliştirildiği görülmektedir. Oysa ki, mimarlığın coğrafya, kültür, köken, din, ırk gibi kavramlardan bağımsız olarak insan kavramına odaklanması ve insanın ihtiyaçlarını temel alması, göçmenler için kurgulanan mimari çözümleri kuramsal ve işlevsel düzeyde bir 'hiç' e dönüştürmektedir. Buradaki 'hiç' kavramı ile vurgulanmak istenen, kent içerisinde göçmenlere özel olarak tasarlanacak bir mimarlığa ihtiyaç olmadığıdır. Göçmenler için üretilen mimari yaklaşımların tasarım aşamasında kalarak günümüzün kent sistemleri içerisinde uygulanabilir ya da kullanılabilir olmadığı ve bu tasarımların göçmenlerin hayatlarını daha yaşanabilir hale getirmediği açıktır. Bu tür yaklaşımlar kent mekânlarında göçmen toplumların izole olmayı sürdüren ve bu koşulları normalleştiren bir duruma evrilmesinin önünü açmaktadır.

'Göçmenler için' mimarlık anlayışına bakıldığında geçici, prefabrike ve çeşitli teknolojik donatılarla desteklenen tasarımların öne çıktığı görülür. Mimarlığın temel barınma ihtiyacı için duvar tasarlamak ya da fiziksel şartları daha iyiye taşımanın ötesindeki sosyal ve toplumsal entegrasyon, aidiyet duygusu geliştirme gibi misyon ve işlevlerinin bu projelerde yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Göçmenler için oluşturulan konut projelerine bakıldığında kamp mantığı ile kurgulanan, kentten izole bir biçimde ortaya konan aslında sınırları çizili bir mimarlığın temsili oldukları görülmektedir. Kaliteden önce minimum harcama ile oluşturulabilecek, maksimum alan tasarrufunun amaçlandığı projeler öne çıkmaktadır ve bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu projeler insanların temel barınma ihtiyaçlarını karşılasalar da 'yer edinme', 'ait olma' gibi çok daha insancıl gereksinimlere çözüm üretme noktasında yetersiz kalmaktadırlar.

4 Sonuç

Kent sistemlerine entegre olamayan, aidiyet hissi oluşturmaktan uzak kurgulanan alternatif mimari yaklaşımların insanların sosyal ve toplumsal açılardan gereksinimleri doğrultusunda işlevsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Günümüzde göçmenlerin karşılaştığı barınma, izole olma, aidiyet oluşturamama, kimlik yitirme gibi sorunların çözümünde politik, ekonomik ve sosyal açılardan bütüncül bir planlamaya ihtiyaç vardır. Fiziksel, mekânsal, sosyal ve ekonomik adaptasyon birlikte ele alınmalıdır. Bir göçmenin ihtiyaçları bir insanın ihtiyaçlarından farklı değildir dolayısıyla üretilecek çözümlerde 'göçmen' olgusundan daha çok 'insan' olgusuna odaklanılmalıdır. Geçici uygulamalar yerine göçmenler için gerçekten kolay erişilebilir ve kullanılabilir tasarımlara ihtiyaç vardır. Mimarlık, temel insan gereksinimlerini karşılamanın ötesinde sosyal ve toplumsal misyonuyla göçmenlerin kent sistemlerine entegrasyonunda, sosyal ve toplumsal sınırları ortadan kaldırmada etkili bir araç olarak kullanılabilir.

Kaynakça

Harvey, D. (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*, 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

Norberg-Schulz, C. (2007). "The Phenomenon of Place", (Ed.) Macdonald, E. and Larice, M., *The Urban Design Reader*. New York: Routledge, ss.125-137.

Soja, E. (1980). "The Socio-Spatial Dialectic", *Annals of the Association of American Geographers*, 70(2): ss.207–225.

INVESTIGATION OF CLIMATIC FACTORS AFFECTING THE AIR POLLUTION IN GANJA CITY

Nesibe HACIYEVA[1], Mehriban SÜLEYMANOVA[2], Ulduz ALİYEVA[3]

Abstract

Urbanization expanding processes and rapid increase of industrial areas in the Republic of Azerbaijan makes the protection of cities and environment a problem to be dealt with. The pace and scale of production in our republic increase from year to year, thus aggravating the human impact on the environment in various regions and provinces. In particular, this can be seen in the pollution of the environment due to the transport waste, disposal of toxic substances into the water system and water sources, and soil contamination by industrial wastes and chemical fertilizers. Researches conducted in Ganja city possess a great theoretical and practical importance in investigating meteorological factors affecting the spread of pollution.

The paper discusses the air circulation processes, incoming tropical air mass, and continental air mass and so on.

Keywords: Industrial wastes, Urbanization, Water basins, Environmental pollution, Climate conditions.

GENCE KENTİNDE HAVA KİRLİLİĞİNE NEDEN OLAN İKLİMSEL ETKENLERİN İNCELENMESİ

Özet

Azərbaycan Respublikasında urbanizasiya prosseslərinin genişlənməsi, sənaye sahələrinin surətlə artması, şəhərlərin və ətraf mühitin mühafizəsi problemini qarşıya qoyur. İldən-ilə respublikamızda istehsalın inkişaf tempi və miqyası artmaqla, antropogen prosseslərinregionların təbiətinə təsirini gucləndirir. Bu özünü xüsusilə Gəncə şəhəri ərazisində ətraf muhitin nəqliyyat tullantıları ilə çirklənməsində, su hovzələrinə zəhərli maddələrin atılmasında, torpaqların sənaye tullantıları,kimyəvi gubrələrlə çirklənməsində göstərir. Gəncə şəhərində aparılan tədqiqatlar çirklənmənin yayılmasına təsir edən meteoroloji amillərin tədqiqi sahəsində böyuk nəzəri və təcrübi əhəmiyyətə malikdir.

Məqalədə hava dövranı prosesləri tropik hava kütlələrinin daxil olması, kontinental hava kütlələri və s. şərh edilir.

[1] Dr, Gence Devlet Üniversitesi, Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta adresi: nasiba.haciyeva@mail.ru, Gence, Azerbaycan.
[2] Gence Devlet Üniversitesi, Coğrafya Bölümü Öğretim Görevlisi. Gence/Azerbaycan.
[3] Gence Devlet Üniversitesi, Coğrafya Bölümü Öğretim Görevlisi. Gence/Azerbaycan.

Anahtar Kelimeler: Sanayi Atıkları, Urbanizasyon, Su Havzaları, Çevre Kirliliği, İklim Koşulları.

Giriş

Azərbaycan Respublikasında urbanizasiya proseslərinin genişlənməsi, sənaye sahələrinin surətlə artması nəticəsində şəhərlərin və ətraf mühitin mühafizəsi problemini qarşıya qoyur.İldən-ilə respublikamızda istehsalın inkişaf tempi və miqyası artmaqla, antropogen proseslərinregionların təbiətinə təsirini gücləndirir.Bu özünü xüsusilə Gəncə şəhəri ərazisində ətraf mühitin nəqliyyat tullantıları ilə çirklənməsində, su hövzələrinə zəhərli maddələrin atılmasında, torpaqların sənaye tullantıları,kimyəvi gübrələrlə çirklənməsində göstərir. Bu təkcə Gəncə şəhərində deyil, dunyanin bir çox şəhərlərində baş verir. Buna görədə şəhərlərin ekoloji problemi dünyanin müxtəlif elm sahələrinin alim ve mütəxəssisləri tərəfindən xüsusi diqqət mərkəzinə çevrilmişdir. Qeyd edək ki, bu sahəyə yönəldilən tədqiqatlar, şəhərlərdə atmosferin mühafizəsinin təşkili üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.Bu istiqamətdə Gəncə şəhərində aparılan tədqiqatlar çirklənmənin yayılmasına təsir edən meteoroloji amillərin tədqiqi sahəsində böyük nəzəri və təcrübi əhəmiyyətə malikdir. Şəhərlərin hava hövzəsinin çirklənməsində və çirklənmənin yayılmasında birgə yolu indiyə qədər sinoptik proseslərdə izah edilməmişdir. Gəncə şəhərində son illərdə bu məqsədlə aparılan tədqiqatlar çirkləndirməni şərtləndirən atmosfer prosesləri seçilib qruplaşdırılmışdır. Aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, Gəncə şəhəri və onun ətraf ərazilərinin hava hövzəsinin çirklənməsində həlledici rol oynayan 8 tip atmosfer prosesindən hər biri xüsusi mövqeye malikdir.

Məqalədə hava dövranı prosesləri tropik hava kütlələrinin daxil olması, kontinental hava kütlələri və s. şərh edilir.

Gence`de hava kirliliğine neden olan iklimsel etkenler

Şəhərlərin inkişafı və sənaye sahələrinin sürətlə artması nəticəsində yaranmış təhlükəli meteoroloji şərait şəhərlərdə hava hövzəsinin çirklənməsinə və əhalinin sağlamlığına,bütövlükdə biosferə mənfi təsir göstərir. Ona görə də bu sahəyə bu sahəyə yönəldilən tədqiqatlar iri şəhərlərlərdə atmosferin mühafizəsinin təşkili üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu istiqamətdə respubliknanın sənaye şəhəri olan Gəncədə apardığımız tədqiqatlar çirklənmənin yayılmasına təsir edən meteoroloji amillərin tədqiqi sahəsində böyük nəzəri və təcrübi əhəmiyyətə malikdir.

Müəlliflər bir çox işlərində şəhərlərin ekologiyası probleminə yanlız öz tədqiqatlarının xüsusi təyinatlı məsələləri əsasında toxunurlar. Azərbaycan ərazisində şəhər strukturu ilə ətraf mühit arasında qarşılıqlı əlaqəyə həsr olunmuş işlər olduqca azdır, yerləşdirmə ekosistemlərinin inkişafının ekoloji-şəhərsalma meyarlarını göstərən tədqiqatlar, eləcə də əməli elmi əsaslandırılmış məsləhətlərin kompleks şəklində daxil olduğu tədqiqatlar isə demək olar ki yoxdur.

Təbiətdə yaranan neqativ dəyişmələr şəhər əhalisinin sağlamlığında daha qabarıq nəzərə çarpır. Nəticədə şəhər ekoloji problemlə qarşı-qarşıya gəlir.İstehsalın sürətli inkişafı XX əsrdə əhalinin sıx məskunlaşması ekoloji cəhətdən problemlərin yaranmasına səbəb olur. Gəncə şəhərində qisməndə olsa bu problemin qarşısını almaq üçün parklar salınır.Şəhər parklarının və bağlarının salınması,şəhərətrafı zonaların yaşıllaşdırılması,şəhər ərazilərinin abadılaşdırılması,su təsərrüfatı obyektlərinin tikintisi, zərərsiz texnologiyaya keçid və s. bu kimi böyük işlər görülür.[1] Atmosferin çirklənməsində xüsusi təsirə malik olan amillərdən

biridə meteoroloji hadisələrin olmasıdır.İlin mövsümlərindən asılı olaraq ərazi üzərində yaranan sinoptik şərait inqridentlərin yayılmasında həlledici rol oynayır. Bu səbəbdəndə Gəncə şəhər regionunda atmosfer hövzəsinin çirklənməsinə təsir edən sinoptik proseslərin əvvəlcədən proqnozlaşdırılması vacib məsələlərdəndir. Qeyd edək ki, sinoptik proseslə hava şəraitinin çirklənmənin yayılmasında birgə rolu indiyə kimi izah edilməmiş qalır. İstər Gəncə şəhərində istərsə də digər şəhərlərdə hava proqnozunun düzgün tərtibi imkan verirki atmosfer proseslərinin şəhərətrafı ərazilərdə çirklənmə səviyyəsini təyin edək. Qeyd etdiyimiz kimi hava şəraitinə təsir göstərən atmosfer prosesləri Mədətzadə (1960) tərəfindən təhlil edilmiş və bu məqsədlə də 8 tip proses müəyyənləşmişdir.[5] Gəncə və onun ətraf ərazilərinin hava hövzəsinin çirklənməsində həlledici rol oynayan bəzi atmosfer prosesinin növləri bizim tərəfimizdən müəyyən edilmişdir. Atmosfer proseslərinin növləri daxilində yerli hava dövranı prosesləri, tropik hava kütlələrinin daxil olması,kontinental hava kütlələrinin təsiri və cənub sinklonları xüsusi yer tutur.

Aparılan tədqiqatlar əsasında yerli hava dövranı proseslərinin rolunu daha aydın görürük. Gəncə şəhəri və onun ətraf ərazilərində il ərzində yerli hava dövranı prosesləri daha çox təkrarlanır. İl ərzində 36% təkrarlanma olduğu halda qış ayları müstəsna olmaqla (20%) şəhərin hava hövzəsində ilin bütün mövsümlərində, xüsusəndə yazda və yayda 55% yüksək çirklənmə halları müşahidə edilir.[2] Adətən yaz-yay aylarının küləksiz,yaxud zəif küləkli günlərində çirklənmə səviyyəsi daha yüksək qiymət alır.

Harita 1: Yerel atmosfer hareketleri

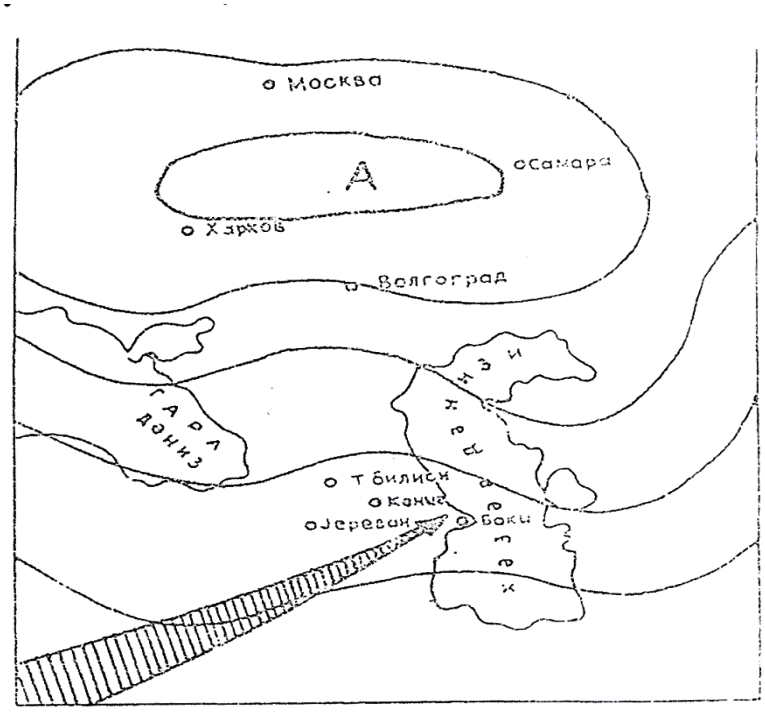

Şəkil 1. Yerli atmosfer prosesləri

Gəncə şəhəri və onun ətraf rayonlarında atmosferin çirklənməsini şərtləndirən yerli atmosfer dövranı proseslərinin inkişafı Qafqaz dağları və Xəzər üzərində az təzyiqli barik sahənin mövcud olması ilə səciyyələnir. Bu prosesin inkişafı zamanı troposferin orta təbəqələrində (700-500 mb) Avropanın cənubu və Qafqaz üzərində izohipslər en dairələri istiqamətində yerləşir və kiçik amplitudlu hava dalğaları nəzərə çarpır. Qeyd etmək lazımdır ki,

ilin mövsümlərindən asılı olaraq havanın temperaturu və rütubət küləyin zəifləməsi ilə əlaqədar özünəməxsus səciyyə alır. İlin soyuq dövrlərində bəzi günlərdə yerli antisiklon hava şəraitində yaranan temperatur inversiyası Gəncə şəhərində hava hövzəsinin yüksək çirklənməsinə ciddi təsir göstərir.

Azərbaycan ərazisinə daxil olan tropik hava kütlələri yayıldığı hallarda Gəncə şəhəri və onun ətraf rayonlarında çirklənmə səviyyəsi qış və yay mövsümlərində yüksək səviyyəyə çatır (65%). Tropik hava kütlələrinin daxil olması zamanı Gəncə şəhərində hava hövzəsinin çirklənməsi və bu çirklənməni şərtləndirən tropik hava kütlələrinin illik təkrarlanması 27% təşkil edir. Bu sinoptik prosesin fəaliyyəti dövründə Orta Xəzər üzərində bəzən sinklonların formalaşması qeyd edilir.

Elmi təhlillər göstərir ki, Azərbaycan iri şəhərləri atmosferinin ekoloji problemlərinə həsr olunmuş, tam elmi tədqiqat işləri və şəhərlə ətraf mühit arasında qarşılıqlı təsirin kompleks xüsusiyyətlərini təhlil edən tədqiqat işləri qismən aparılmışdır.

Tədqiqat rayonuna tropik hava kütlələri daxil olması zamanı Gəncə şəhərində hava hövzəsinin çirklənməsi və bu çirklənməni şərtləndirən tropik hava kütlələrinin illik təkrarlanması 27% təşkil edir . Tropik hava kütlələri Azərbaycan ərazisində yayıldığı hallarda Gəncə şəhəri və onun ətraf rayonlarında çirklənmə səviyyəsi qış və yay mövsümlərində yüksək səviyyəyə çatır (birlikdə 65%). Qalan vaxtlarda təkrarlanmalar 15-20% təşkil edir. Tropik hava kütlələri İraq, Kiçik Asiya və İran üzərindən keçərək respublikamıza daxil olan zaman zəif külək sahələri müşahidə olunur. Yer üzərində yüksək təzyiqin sahəsinin yaranması ilə əlaqədar temperatur inversiyası prosesi şəraitində atmosferə daxil olan müxtəlif qazlar, toz, his, qurum vs. İnversiya altı təbəqəyə toplanır və şəhərin yüksək dərəcədə çirklənməsinə səbəb olur.

Tropik hava kütlələrinin Azərbaycan ərazisinə daxil olması (500mb`lıq səthə) Şərqi Avropanın mərkəz rayonları üzərində dərin siklonun yerləşməsi ilə səciyyələnir. Bu vaxt cənubi Avropa üzərində şimala doğru istiqamətlənən yüksək antisiklon yalı müşahidə edilir. Eyni vaxtda Qara və Aralıq dənizinin Şərqi və Orta Asiyaya doğru həmin siklonun zəif inkişaf etmiş çökəkləri yönəlmiş olur. Zaqafqaziya və Azərbaycan üzərində isə cənubdan uzanan zəif yüksək yal müşahidə edilir.

Bu sinoptik prosesin fəaliyyət dövründə Orta Xəzər üzərində bəzən siklonların normalaşması qeyd edilir. Nəticədə, subtropik antisiklonların təsiri ilə tropik hava kütlələrinin cənub-qərb istiqamətli axınları Azərbaycana, o cümlədən Gəncə şəhəri ərazisinə yayılaraq ilin mövsümlərindən asılı olaraq havanın bu və ya digər formada çirklənməsinə şərait yaradır. Prosesin inkişafı zamanı payız və yaz mövsümlərində dumanlı, çiskinli hava şəraiti formalaşır ki, bu da öz növbəsində havanın yüksək səviyyədə çirklənməsi üçün real zəmin yaradır.

Gəncə şəhərinə Kontinental hava kütlələrinin təsiri zamanı tədqiqat rayonunda atmosferin çirklənməsi çox hallarda bu sinoptik prosesin inkişafı ilə əlaqədar olur. Həmin hava kütlələrinin təkrarlanması il ərzində 21% təşkil edir. Bu növ proseslə havanın çirklənməsi yay aylarında daha çox müşahidə edilir (28%), qalan vaxtlar təkrarlanmalar sabit qalır (24%). Bu hava kütlələri tədqiqat rayonuna əsasən, Şimali Qafqazdan gəlir. İlin fəsillərindən asılı olaraq Qərbi Sibir və Qazaxıstan üzərində, Şimali Qafqazda formalaşan antisiklonların təsiri müxtəlif hava kütlələri vasitəsilə heyata keçirilir. Şimali Qafqazdan istiqamətləşən bu hava kütləsi Azərbaycan ərazisinə , o cümlədən Gəncə şəhərinə şimal-şərq və şimal istiqamətlərdən hərəkət edərək Xəzərdən keçib gəlir. Bu hava kütlələrinin tədqiqat rayonuna daxil olması ilin bütün fəsillərində müşahidə olunur. İlin isti dövrlərində hava kütlələri Rusiyanın cənubu və Şimali Qafqazda uzun müddət qaldıqda nisbətən isti aya transformasiya olunaraq əraziyə daxil olur və şəhər havasının istənilməsinə səbəb olur.

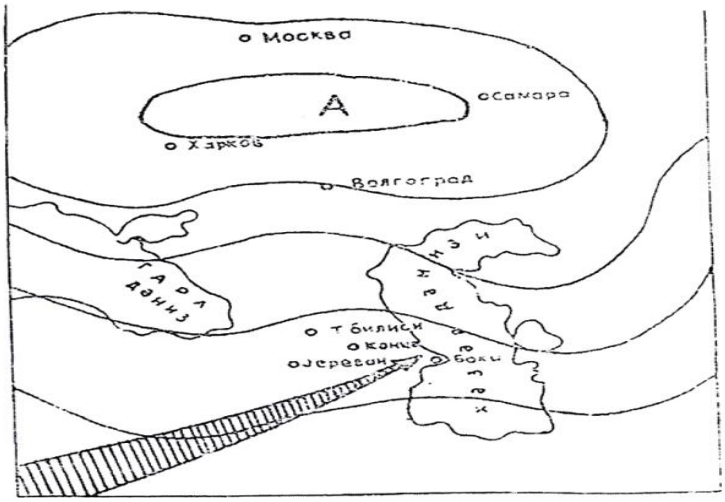

Şəkil 2. Tropik hava kütlələrinin daxil olması

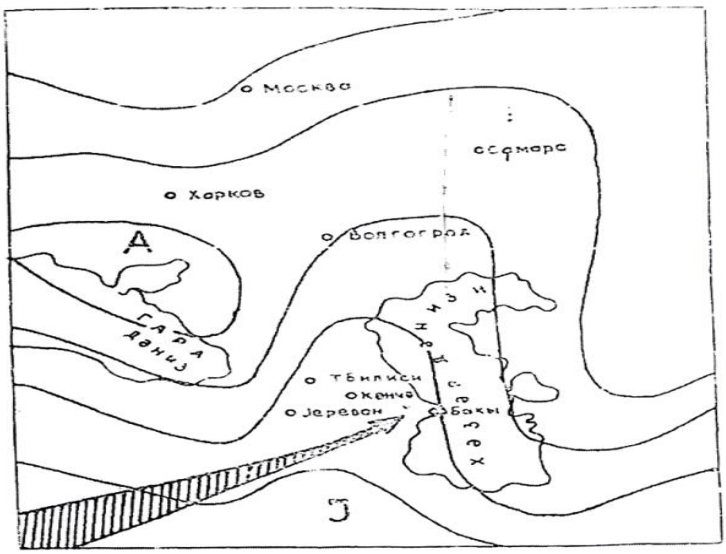

Şəkil 3. Tropik hava kütlələrinin daxil olması

Harita 2 ve 3: Tropikal hava akımları

Göstərilən hava kütlələrinin Azərbaycan ərazisinə və Gəncə şəhərinə daxil olması orta troposfer təbəqəsində /500-700/ Zaqafqaziyanın şərqi, Xəzər üzərində yüksək antisiklon yalının, Şimali Qafqaz, üzərində isə yüksək təzyiq sahəsinin yaranması kimi hallarla nəticələnir. Şərqdən respublikamıza daxil olan bu hava kütlələri Kür-Araz ovalığı üzərindən qərbə hərəkət edərkən öz xassəsini dəyişərək yerli xarakter daşıyır. Qeyd edək ki, bu proses zamnı ətraf ərazilər və Gəncə şəhərində 100-200 m yüksəkliyə qədər temperatur invesiyası müşahidə edilir ki, bu da hidrosferin yüksək çirklənməsinə səbəb olur.

Gəncə şəhərinə Cənub siklonların təsiri zamanı atmosferdə çirklənmə halları baş verir.Bu zaman atmosfer prosesi ilə şəhər havasının çirklənməsi illik təkrarlanması 16% təşkil edir.Cənub siklonları ilin müxtəlif fəsillərində əraziyə daxil olur. Bu da öz növbəsində tədqiqat

rayonunda atmosferin çirklənməsinə təsir göstərir. Qış mövsümündə çirklənmə daha intensiv olur illik təkrarlanma 31% təşkil edir.

Harita 4: Güney rüzgarlarının dahil olduğu alan

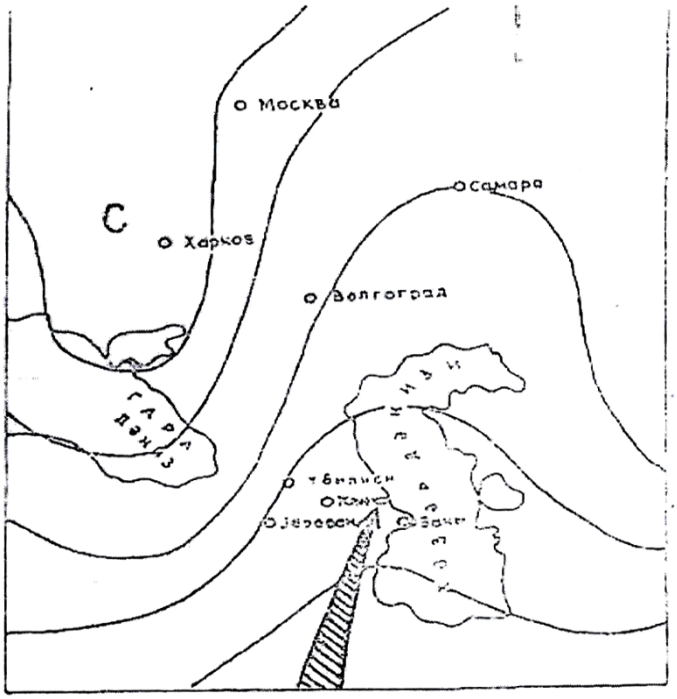

Şəkil 4. Cənub *siklonlarının daxil olduğu ərazi*

Cənub siklonlarının Azərbaycan, o cümlədən Gəncə şəhəri rayonuna gəlməsi trosferin orta təbəqələrində (700-500 mb) Şərqi Avropa və Qafqaz üzərində müxtəlif strukturlu termobarik sahələrin mövcudluğu şəraitində həyata keçirilir. Bu prosesin inkişafı zamanı adətən Zaqafqaziya və Xəzər üzərində yüksək antisiklon yalı, Qara dəniz və Türkiyə üzərində şimaldan uanan siklon çökəkliyi yerləşir. Bu hava kütlələri daxil olarkən çiskinli yağışlar (yaz və payız), gecə və səhər saatlarında duman mühaşitə edilir ki, bu da çirkləndirməni intensivləşdirir. Bu prosesin inkişafı ilə əlaqədar havanın çirklənməsi halları ən çox cənub siklonlarının isti sektorı üçün səciyyəvidir. Aparılan tədqiqat əsas məqsəd şəhərlərin, ətraf mühit və yerləşdirmə sistemlərinin qarşılıqlı təsir xüsusiyyətlərini təhlil etmək və şəhərlərin atmosferinin ekoloji vəziyyətini müasir tələblərinə cavab verən strukturunun formalaşma yolları və prinsiplərinə əsaslanmalıdır.

Kaynakça

Budaqov, B.Ə., (1988), Azərbaycan Təbiəti. Bakü, Maarif Yayınları, 204 s.

Əyyubov, Ə. C., Hacıyev Q. Ə., (1984), Azərbaycan SSR-in İqlim Ehtiyatları, Bakü, Elm Yayınları, 132 s.

Xəlilov, S. H., Səfərov, S. H., (2001), Azərbaycan Ərazisində Havanın Temperaturunun və Atmosfer Yağıntılarının Aylıq və İllik Normaları (1961-1990-cı illər), Elmi-praktiki iqlim sorğu kitabı. Bakı, 109 s.

Məmmədov, Q. S., (2002), Azərbaycanın Torpaq Ehtiyatları, Bakü, 412 s.

Məmmədov, M. S., Xəlilov, M. Y., (2004), Ekologiya və Ətraf Mühit, Bakü, Elm Yayınları, 505 s.

Müseyibov, M. A., (1998), Azərbaycanın Fiziki Coğrafiyası, Bakü, Maarif Yayınları, 399 s.

Hacıyev, Q. Ə., Rəhimov, V.Ə., (1997), Azərbaycan SSR İnzibati Rayonlarının İqlim Səciyyəsi. Bakü, Elm Yayınları, 269 s.

THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF AZERBAIJAN, WHICH EMANATE FROM THE RADICAL RELIGIOUS ORGANISATIONS IN THE LIGHT OF ONGOING GLOBAL AND REGIONAL PROCESSES

Receb BABAYEV[1]

Abstract

In recent years, a tendency is observed which tries to re-shape human mind globalllyand convince the global community that the root-causes of international terrorism consist of religious factors. This idea is even more exaggerated in the light of ongoing military-political events occurring in the Middle East.Acts of international terrorism, previously put into life under certain different ideologies, have already changed their motives and are now using the curtain of religion.The determinants of this type of terrorism are, in principal, nationalist-extremist and / or religious-political bodies led by various concepts and ideologies. Among them are the names of organisations built on and acting in accordance with Islamic fundamentalism.

Azerbaijan began to experience the impacts of these processes from the very first years of its independence. Thus, the most important tasks in this field include the prevention of the spread of radical religious groups on the territory of Azerbaijan, strengthening the fight against this type of international terrorism, and minimizing the potential damages that such groups can inflict on the country.

This paper studies threats to the national security of Azerbaijan caused by religious separatism and extremism, and measures to counter those threats at the state level.

Keywords: Azerbaijan, National Security, Radical Religious Organisations, Terror

KÜRESEL VE BÖLGESEL GELİŞMELER EKSENİNDE RADİKAL DİNİ ÖRGÜTLERİN AZERBAYCAN`IN ULUSAL GÜVENLİĞİNE OLUŞTURDUĞU TEHTİTLER

Özet

Son dövrlərdə terrorçuluqla bağlı dünya ictimaiyyətinin şüurunda formalaşdırılmağa çalışılan bir tendensiya müşahidə edilir: bu gün dünyada baş verən terrorizmin kökündə dinlə bağlı amillər dayanır. Bu fikir Yaxın Şərqdə cərəyan edən hərbi-siyasi hadisələr fonunda daha da qabardılır. Əvvəllər müxtəlif ideologiyalar altında həyata keçirilən beynəlxalq terror aktları günümüzdə şəklini dəyişərək din pərdəsinə bürünmüşdür. Adı çəkilən terror növünün daşıyıcıları, əsasən, müxtəlif konsepsiyalara mənsub millətçi-ekstremist və ya dini-siyasi təşkilatlardır. Bunların arasında İslam fundamentalizminə əsaslanan təşkilatların adları daha çox hallanır.

"Soyuq savaş" zəminində yaşanan qarşıdurma bir çox radikal siyasi və dini qruplaşmaların meydana gəlməsinə və fəaliyyətinin genişlənməsinə şərait yaratdı. SSRİ-nin dağılmasından və sosialist sistemin aradan çıxmasından sonra, Yaxın Şərqdə yaranan boşluğu müxtəlif dini yönümlü

[1] Azerbaycan Milli Elmler Akademisi, Felsefe Enstitütü`nün Doktora Öğrencisi, rbabayev@pashaconstruction.com

qruplaşmalar tutmağa başladılar. Azərbaycan da bu prosesin təsirlərini müstəqilliyinin ilk illərindən başlayaraq hiss etməyə başlamışdır. Ölkədə radikal dini örgürlerinin yayılmasının karşısının alınması, beynəlxalq terrorçuluğun bu çeşidine qarşı mübarizənin genişləndirilməsi, belə qruplaşmaların Azərbaycana vura biləcəkləri potensial ziyanın qarşısının alınması ən mühüm məsələlərdən biridir.

Bu məqalədə, dini separatçılıq və ekstremizmin Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinə törətdiyi təhditlər və onların qarşısının alınması üçün dövlətin aldığı önləmlər incələnmişdir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Ulusal Güvenlik, Radikal Dini Örgütler, Terör

1 Giriş

Müasir dövrdə dünyada milli və dövlət sərhədlərini aşan və təsir dairəsinə bütün dünyanı alan mühüm proseslər müşahidə edilməkdədir. Bu proseslər, dövlətlərarası inteqrasiya proseslərinin inkişaf etməsi, milli mədəniyyətlərin daha çox qaynayıb qarışması, transmilli korporasiyaların güclənməsi, dünya bazarının ümumiləşməsi, kommunikasiya və nəqliyyat texnologiyalarının ağlagəlməz sürətlə inkişafı kimi məsələlərlə xarakterizə edilir. Bu gün bir çoxları qloballaşmanı dünya iqtisadiyyatı və siyasətinin bütün seqmentlərinin qarşılıqlı əlaqəsi və qarşılıqlı asılılığı kimi qavrayırlar. (Satanovskiy, 2001, 17-25) Qloballaşma insanların fəaliyyətinin ölkələrin sərhədlərini aşması, bir regionda qəbul edilən qərarların başqa regionlara da təsirinin olması ilə xarakterizə edilir. (Sevdimaliyev, 2011, 153) Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu proseslər kortəbii deyil, ardıcıl və tənizmləyici xarakter daşıyır.

Qloballaşma prosesləri nəticəsində terrorçuluq da bir təhlükə forması kimi daha çox qloballaşmağa doğru inkişaf etmiş, milli sərhədləri aşıb keçmişdir. Bu baxımdan terrorçuluq mühüm təhlükə obyekti olaraq dünyada gedən qlobal proseslərin axınına uyğunlaşmışdır. Beləliklə, qloballaşma dövründə bəşəriyyət mühüm qlobal, humanitar problemlərdən biri olan terrorçuluq problemi ilə üz-üzə qalmışdır. (Sevdimaliyev, 2011, 155) Terrorçuluğun əsas təhlükəli cəhətlərindən biri onun nəticələrinin gözlənilməz olması və eyni zamanda, terrorçuluğun ayrı-ayrı bölgələrin və bütün dünyanın üzləşdiyi problemlər fonunda meydana gəlməsidir.

2 Qloballaşma Sürecinde Radikal Dini Örgütlerin Kafkasya`ya Yönelik Girişimleri

Son dövrlərdə terrorçuluqla bağlı dünya ictimaiyyətinin şüurunda formalaşdırılmağa çalışılan bir tendensiya müşahidə edilir: bu gün dünyada baş verən terrorizmin kökündə dinlə bağlı amillər dayanır. (Hacıyeva, 2015, 9-10) Bu fikir Yaxın Şərqdə cərəyan edən hərbi-siyasi hadisələr fonunda daha da qabardılır. Təəssüf ki, bu prosesdə İslam dini, terrora əsas ideolji dayanaq təşkil edən din kimi günah mənbəyinə çevrilməkdə və insanların gözündə bir növ "terrorun mənbəyi" halına gətirilməkdədir. Belə ki, müasir dövrdə bir çox terror təşkilatı İslam dini ilə pərdələnərək dünyanın müxtəlif bölgələrində faciələrlə nəticələnən terror aktları törədir. Pakistan və Əfqanıstanda güclü şəkildə varlığını qoruyan "Əl-Qaidə" təşkilatı din pərdəsi altında fəaliyyət göstərən terror təşkilatlarına bariz örnək təşkil edir. Halbuki, İslamla terrorun birgə hallandırılması, İslamın belə əməllərə bəraət qazandırması və təşviq etməsi fikri tamamilə səhv və təhlükəlidir. Çünki İslam dini, nəinki terrorizmə, hətta bir insanın belə qətlinə qarşı çıxır. Eyni zamanda, terrorçuluq fəaliyyətlərinin nəticələrindən ən çox əziyyət çəkənlər də müsəlmanlardır. Lakin təəssüf ki, bu gün İslamla terrorizm arasında əlaqə qurmağa çalışan, onu zorakılığa haqq qazandıran din kimi tanıtmaq istəyənlər var. Bu gün açıq şəkildə görürük ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev başda olmaq üzrə, müsəlman dövlətlərinin liderləri dəfələrlə bəyan etdikləri halda ki, İslam sülh dinidir və terrorçuluqla onun adının yanaşı çəkilməsi düzgün deyil, Qərb dövlətlərini təmsil edən bir sıra siyasətçilər bu məsələdə qeyri-obyektiv mövqe tutmaqda davam edirlər və ictimaiyyətdə bu dinə qarşı neqativ rəy formalaşdırırlar. Bu gün Qərbdə

İslam dininə qarşı səhv, ədalətsiz və qərəzli fikir formalaşıb: guya İslam dini geriliyi təbliğ edir, inkişafa mane olur və zorakılığa ideoloji əsas təşkil edir. (Sivilizasiya ve Terror, 2002, 25) Bu da öz növbəsində məsələnin mahiyyətindən xəbərdar olmayan dünya ictimaiyyətində İslamın terrora rəvac verən din olaraq tanınmasına zəmin yaradır. Amma biz yaxşı bilirik ki, İslam sonuncu din olduğu üçün əvvəlki dinlərin müsbət tərəflərini özündə cəmləşdirmişdir.

Zorakılığın, terrorizmin səbəblərini dində yox, dini ayrı-seçkilikdə axtarmaq lazımdır. Heç bir din zorakılığa, dini ayrı-seçkiliyə və terrora bəraət qazandırmır. Lakin təəssüf ki, dini ayrı-seçkiliyə yol verən və dini siyasi məqsədlər üçün vasitəyə çevirmək istəyən müxtəlif dövlətlər və siyasi qüvvələr həmişə mövcud olmuş və olacadır. Tarixə nəzər salsaq görərik ki, dini ekstremizm və terrorizm arasında düz mütənasib əlaqə mövcuddur. Belə ki, dini ekstremist fəaliyyət müxtəlif təşkilatların, qrupların cinayətkar fəaliyyətidir və bunlar din pərdəsi altında həyata keçirilərək konstitusiya quruluşunun zorakı yolla dəyişdirilməsinə, hakimiyyətin ələ keçirilməsinə, dini ixtilafın qızışdırılmasına və siyasi məqsədlərə nail olmaq üçün digər zorakılıq aktlarının tətbiqinə yönəldilmişdir. (Hacıyeva, 2015, 9-10)

Dini etnik terrorçuluq adı altında bir millətin üstünlüyünü, nüfuzunu və siyasi separatizmini önə çəkən məqsədyönlü zorakılıq fəaliyyəti başa düşülür. Bu terrorçuluq növü başqa millətlərə, xüsusilə, əleyhinə çıxılan millətə qarşı düşmən münasibət, onlarla kompromisə getməkdən prinsipial imtina etmək zəminində meydana gəlir. Bu növ terror aktını həmin etnik və dini qrupa aid olan adamın törətməsi vacib deyil. Bir çox hallarda bu aktı kənar millətlərin nümayəndələri-daha çox muzdla tutulan adamlar icra edirlər. (Etnoreligioznıy Terrorizm, 2006, 11) Lakin bu qruplaşmaların rəhbərləri adətən, maraqlarını təmsil etdiyi xalqın nümayəndəsi olur. Etnik-dini terrorçuluğun strukturu adətən, onun qaynağını təşkil edən xalqın və ya millətin etnik təşkil edilmə strukturundan asılı olur. Buna misal olaraq, Şimali Qafqazda baş qaldıran etnik-dini separatçılıq zəminində meydana gələn terrorçuluğu misal çəkmək olar. Çünki Şimali Qafqazın bir çox xalqlarında hələ də icma və klan strukturları qalmaqda davam edir. Bu da terrorçuluğun bu növü üçün mühüm qaynaq rolunu oynayır. Buna bənzər məsələni Türkiyədə kürd separatçılığı haqqında da demək olar.

Müasir dövrdə Qafqazda, eləcə də Azərbaycanda meydana gələn başlıca dini qruplaşmalardan biri "Sələfiyyə" adı altında fəaliyyət göstərən qruplaşmalardır. Son zamanlarda Qafqazda meydana gələn bu dini cərəyana aid olan qruplaşmaların strukturunda xeyli dəyişikliklər yaranmışdır. Bunlardan birincisi, onların iyerarxik strukturdan imtina edərək, səpələnmiş gizli qruplar şəklində fəaliyyət göstərmələridir. Son vaxtlar onların ideologiyasında məzhəblərin prinsipial inkar edilməsi, onların ləğvinə edilən çağırışlar daha da nəzərə çarpır. (Dobaev, 2009, 97-108) Bunların rəhbərlərinin çoxu xarici ölkələrdə, xüsusilə Səudiyyə Ərəbistanında təhsil almış adamlardır. Bu qruplaşmalar daha çox muxtar təşkilatlar formasında fəaliyyət göstərir və yalnız ümumi məsələlərdə bir-birilərilə əlaqə saxlayırlar. Belə təşkilatlara Kabardin Balkariyada "Yərmük" təşkilatını, Dağıstanda isə "Şəriət" təşkilatını misal göstərmək olar. Həmin təşkilatların səpələnmiş halda fəaliyyət göstərməsi səbəbindən bir çox ölkənin güc strukturları onların aşkara çıxarılmasında daha çox diqqəti bu təşkilatlar arasında düyün yaxud əlaqələndirmə rolunu oynayan fiqurların ortaya çıxarılmasına yönəldirlər. (Seydjman, 2008, 123)

Qeyd etmək lazımdır ki, milli təhlükəsizlizi təhdid edən əsas terror növlərindən biri kimi qlobal dini terrorçuluq boş bir zəmində meydana gəlməmişdir. Dini terrorçuluq faktorunun meydana gəlməsinin mühüm ideoloji, siyasi və tarixi zəmini vardır. Bunlardan birincisi, İkinci Dünya müharibəsindən sonra super gücə çevrilən SSRİ və ABŞ-ın simasında kapitalist və sosialist hərbi-siyasi düşərgəsinin qarşıdurmadır. İkinci Dünya müharibəsindən sonra müstəmləkə sisteminin dağılması, keçmiş müstəmləkə ölkələrini özlərinə müstəqil inkişaf yolu seçməyə sövq etmişdi. Lakin onlar iki super güc olan SSRİ və ABŞ-ın siyasi və ideoloji təsirinə məruz qalırdılar. SSRİ bu ölkələrdə sosialist ideyalarının yayılmasına çalışır, eyni zamanda bu ölkələrdə qeyri-ənənəvi radikal yönümlü qruplaşmalara yardım edirdi. (Plastun, 2002; Graçev, 2010, 123) Məhz

bunun nəticəsi idi ki, bir çox Yaxın Şərq ölkəsində İslam dinini marksist ideologiya ilə yaxınlaşdırmağa çalışan dini liderlər meydana gəlmişdi. Buna misal olaraq "İran xalqının mücahidləri birliyi"nin rəhbərləri Ayətullah Əli Şəriəti və Ayətullah Teleqaninin əsərlərində marksizmdə ön plana çıxan sosial ədalət prinsipini İslami dəyərlərlə əlaqələndirmək cəhdlərini göstərmək olar.

1967-ci ildə İsrail-ərəb münaqişəsində ərəblərin məğlubiyyəti, neft dollarlarının axını nəticəsində Səudiyyə Ərəbistanının mühüm maliyyə mənbəyinə çevrilməsi, radikal İslami qruplaşmaların tədricən Səudiyyə Ərəbistanı, onun arxasında da ABŞ-ın nəzarətinə keçməsinə səbəb oldu. Məhz bu faktor, Vəhhabiliyin əvvəlcə ərəb ölkələrində, sonra isə bütün dünyada yayılmasına səbəb oldu. (Sevdimaliyev, 2011, 126)

"Soyuq müharibə" zəminində qarşıdurma bir çox İslami yönümlü radikal qruplaşmaların meydana gəlməsinə və fəaliyyətinin genişlənməsinə şərait yaratdı. SSRİ-nin dağılmasından və sosialist sistemin aradan çıxmasından sonra bir çox siyasətçi beynəlxalq gərginliyin azalacağını düşünürdülər. Lakin belə olmadı. SSRİ-nin dağılmasından sonra, onun yoxluğunda Yaxın Şərqdə yaranan boşluğu müxtəlif dini yönümlü qruplaşmalar tutmağa başladılar. Bu qruplaşmaların siyasi və dini fəaliyyət arenası da sürətlə genişləndi. Bu qruplaşmalar təkcə ərəb ölkələrində deyil, eyni zamanda keçmiş SSRİ dövlətlərində, xüsusilə Şimali Qafqazda, Qərbi Avropada və Amerikada yayılmağa başladılar. Bu isə terrorçuluqda yeni bir tendensiyanın "transnasional terrorçuluğun" meydana gəlməsinə səbəb oldu. (Kulagin, 2007, 87)

Transnasional terrorçuluğun başlıca prinsipləri 1998-ci ildə Qandahar məclisində Üzamə ben Ladenin elan etdiyi "Dünya İslam cəbhəsinin səlibçilərə və yəhudilərə qarşı cihad bəyannaməsi"ndə verilmişdir. (Kulagin, 2007, 88)

İslami terrorçuluğun yayılmasının aşağıdakı səbəbləri göstərilr:

1. Böyük dövlətlərin kəşfiyyat xidmətlərinin fəaliyyəti. Artıq İslamçı radikal qruplaşmaların bəzi dövlətlərin kəşfiyyat orqanları ilə sıx əlaqələrinin olması sübut edilmişdir. (Gavrilin, 2003, 32)

2. Yaxın və Orta Şərqdə, Pakistanda, Əfqanistanda, Şimali Afrika ölkələrində əhalinin sosial-siyasi gərginlikdən qaçaraq Qərbi Avropa ölkələrinə sığınması. (Graçev, 2010, 211) Bu amil Qərbi Avropada və Amerika ölkələrində yerli əhali arasında sosial gərginliyin artmasına, nəticədə, bu ölkələrin çoxunda milliyyətçi qrupların fəallaşmasına, bəzilərində isə hətta hakimiyyətə gəlməsinə səbəb olmuşdur. Aydın məsələdir ki, Qərbi Avropa əhalisi arasında belə radikallaşma, bu ölkələri vətənlərində sosial və siyasi gərginliyin səbəbkarı olaraq bilən miqrantlar arasında qarşı tərəfə qarşı radikalizmin güclənməsinə səbəb oldu ki, bu da radikal terrorçu qruplaşmalar tərəfindən fəal istifadə edilməkdədir.

3. Yuxarıda göstərilən ölkələrdə sosial differensiallaşmanın güclü olması, əhali arasında savadsızlığın və yoxsulluğun həddindən artıq yüksək olması, radikal dini qruplaşmaların fəaliyyətinin mühüm qaynaqlarından biri hesab edilməlidir. (Kuliyev, 2008, 219) Məhz, savadsız insanları, bütün sosial çıxış yollarından məhrum olmuş insanları radikal terrorçu təşkilatlar öz sıralarına cəlb edə bilirlər.

4. Göstərilən ölkələrdə diktatura rejimlərinin fəaliyyətidir ki, bu da əhalinin geniş təbəqələri arasında gərginliyin artmasına və radikal qrupların fəaliyyəti üçün geniş meydan açılmasına səbəb olur. (Vozjenikov, 2007, 152) Buna misal olaraq, Somalidə terrorçu qrupların fəaliyyətini göstərmək olar.

5. Qərb dövlətləri ilə Asiyanın kasıb dövlətləri arasında sosial və iqtisadi qarşıdurmanın mövcud olması və bu qarşıdurmanın Qərb dövlətlərinin iqtisadi və siyasi ekspansiya siyasəti ilə müşayiət olunması. Buna misal olaraq, ABŞ-ın xammal resurslarına malik olan hər bir dövləti özünün "milli maraqlarının" obyekti elan etməsini göstərə bilərik. Bu da Asiyanın göstərilən

dövlətlərində siyasi cəhətdən Qərb dövlətlərinə qarşı nifrət hissinin artması, radikal İslam qruplaşmalarının fəaliyyəti üçün əlverişli zəmin yaranmasına səbəb olur. (Vozjenikov, 2007, 155) Bundan başqa, dini radikal qruplaşmaların meydana gəlməsinə rəvac verən bir səbəb də, geri qalmış dövlətlərdə yayılan Qərb mənəvi dəyərlərinə yerli əhali arasında etirazların artmasıdır. (Djemal, 2004, 14-20) Bu da müxtəlif təməlçi ideyaların əhali arasında yayılması üçün əlverişli səbəblər hazırlayır.

6. Milli ayrıseçkiliyin baş alıb getməsi və bəzi ölkələrin bu problemləri həll edə bilməməsi, transmilli terrorçuluğun meydana gəlməsinin başlıca səbəblərindən biri hesab edilməlidir. Bəzən də bu milli ayrıseçkilik müxtəlif dövlətlər tərəfindən qızışdırılır ki, bu da müxtəlif dini zəmində meydana gələn qruplaşmaların fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaradır.

XX əsrin 90-cı illərinin sonunda Əlcəzairdə "Sələfilərin dəvət və döyüş qrupu" yaranmış və "Əl-Qaidə"nin fəaliyyətini tanıyaraq, ona qoşulmuşdu. (Kulagin, 2007, 92) Pakistanda meydana gələn "Müqəddəs döyüşçülər hərəkatı", "Məhəmmədin ordusu", "Möminlər ordusu" kimi təşkilatlar isə hazırda Talibandan və "Əl-Qaidə"dən qidalanırlar.

Müasir dövrdə dini terrorçuluğa dövlət dəstəyi də müşahidə olunan faktorlardan biridir. İlk dəfə olaraq bu məsələyə ABŞ-ın ekspertləri diqqət yetirmiş və "dövlətin dəstək verdiyi terrorçuluq" terminini istifadə etmişlər. (Vozjenikov, 2007, 178) Onu da qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrdə terrorçuluğun genişlənməsinin bir səbəbi də bəzi ölkələrin dövlət orqanlarının bu məsələdə onlara dəstək verməsidir. Burada eyni zamanda bəzi dövlətlərin apardığı hərbi əməliyyatların, eyni zamanda müəyyən dövlətlərin ərazisində aparılan yenidənqurma işlərinin də terrorçuluq fəaliyyətinin genişlənməsinə rəvac verməsi nəzərdə tutulur. Buna misal olaraq, ABŞ-ın Əfqanıstanda Talibana qarşı apardığı hərbi əməliyyatları göstərmək olar ki, bu əməliyyatlar beynəlxalq radikal İslam terroru ilə mübarizədə heç bir effekt vermir, onunla mübarizəni daha da çətinləşdirir. Bundan başqa, ABŞ və müttəfiq ölkələrin İran körfəzi rayonunda apardılqları hərbi əməliyyatların "İŞİD" kimi beynəlxalq terrorçu təşkilatın rəvac tapmasına özündən asılı olmayaraq şərait yaratmasını da bəzi ekspertlər misal çəkirlər. (Vozjenikov, 2007, 181)

Radikal dini qruplaşmaların terrorçuluq fəaliyyətinin genişlənməsinin bir səbəbi də internet resurslarından bu qruplaşmaların geniş istifadə etməsidir. Bu da bir xeyli insanın, xüsusilə də gənclərin onların təsiri altına düşməsinə şərait yaradır. Adətən, informasiya terrorizmində başlıca məqsəd radikal dini qruplaşmalar arasında əlaqələri təmin etmək, onların sıralarına yeni üzvlərin cəlb edilməsinə nail olmaqdır. Lakin artıq bir çox ölkələrin informasiya sistemlərinə, eləcə də onların təhlükəsizlik sistemlərinə hücumların sayı artmaqdadır. (Gavrilin, 2003, 57) Bundan başqa, informasiya terrorçuluğu şantaj və başqa kriminal vasitələrdən istifadə etməklə, əhalidə xof yaratmağa və ya sadəcə maliyyə vəsaitləri ələ keçirməyə xidmət etməkdədir.

Müasir radikal İslam qruplaşmalarının fəaliyyətinin bir tərəfi də onların sosial bazasının durmadan genişlənməsidir. Bu da hüquq mühafizə orqanlarının onlarla mübarizəsini çətinləşdirən amillərdən biridir. Radikal İslam qruplaşmalarının sayının artmasının səbəblərinə regional separatizmin artması (Grigoryev, 2016), siyasi mədəniyyəti aşağı olan əhali kateqoriyasının sayının çoxalması, millətlərarası ziddiyyətlərin həddindən artıq qızışması daxildir. (Graçev, 2010, 212)

Transnasional radikal islamçı qruplaşmaların öz fəaliyyətlərini strukturlaşdırarkən istifadə etdikləri müasir metodlardan biri də onların müxtəlif beynəlmiləl birliklərdə müştərək yer almalarıdır. Adətən, bu qruplaşmalar birləşdikdə mövcud dini məzhəbi və davamlı mübarizə aparılan ümumi məqsədi əsas götürürlər. Buna, başda "Hizbullah", "İslam cihad dəstələri" və "Əl-Əqsa" batalyonları olmaqla bir neçə İslam qruplaşmasının Fələstində konfederasiya yaratmasını misal göstərmək olar. (Graçev, 2010, 214) Bu dəstələrin arxasında bir sıra maraqlı dövlətlərin olduğunu da qeyd etmək lazımdır.

Radikal islamçı terrorçu təşkilatların təhlükə yaradan tərəflərindən biri də maliyyə axtarışı ilə həmin təşkilatların dünya kriminal qrupları ilə dərindən əlaqədə olması, bununla da dünya narkotik biznesində, insan alverində, tarixi abidələrin kütləvi surətdə dağıdılaraq satılmasında yaxından iştirak etmələridir. (Vozjenikov, 2007, 216) Əfqanıstanda fəaliyyət göstərən Talibanın, eyni zamanda Fələstində fəaliyyət göstərən "Hizbullah"ın bölgə ölkələrində tiryək və heroin plantasiyalarını buna misal göstərmək olar.

Müasir dövrdə terror təşkilatlarının maliyyə vəsaitləri genişlənməklə bərabər, onların mübarizə metodları da genişlənməkdədir. Bəzi hesablamalara görə radikal dini terror təşkilatlarının əlində toplanan maliyyə vəsaitinin həcmi 20-25 milyard dollar arasındadır. Bu isə həmin qruplaşmaların fəaliyyətinin nə qədər təhlükəli və geniş miqyaslı olduğunu göstərir. (Metelev, 2008, 125) Terrorçu təşkilatların mübarizə formaları da xeyli genişlənmişdir. Bunlara "şəbəkəvari" terror aktlarının aparılmasını (ayrı-ayrı yerlərdə eyni vaxtda törədilməsi), "assimmetrik münaqişələrin" yaradılmasını (bir neçə qruplaşmanın müxtəlif yerlərdən hücum həyata keçirməsi), müxtəlif diversiya hərəkətlərinin həyata keçirilməsini misal göstərə bilərik. Bunlar, terrorçu təşkilatların fəaliyyətində yeni tendensiyanın meydana gəldiyimi göstərən faktlardır.

2010-cu ildə ABŞ zindanlarından azadlığa buraxılan İraq hərbçiləri kütləvi qaydada bu təşkilatın sıralarına daxil olurlar. Təşkilata daxil olan İraqlı hərbçilər dini ideologiyadan istifadə edərək abstrakt ideya deyil, konkret məqsədlər üçün fəaliyyət göstərirdilər. Nəticədə onlar Suriyada Əsəddən çox özlərinin dövlətlərini yaratmaq uğrunda vuruşurdular. İşğal edilən ərazilərdə onlara rəğbət bəsləməyən əhali, qruplar və s. amansızcasına məhv edilir, yerli idarə orqanları yaradılırdı. 2014-cü ilin avqustunda İŞİD-in tərkibində xarici muzdluların sayı 35 mini ötmüşdü. (http://itar-tass.com/opinions/2272) Artıq 2014-cü ilin axırına doğri İŞİD-in sıralarında 100-ə yaxın ölkədən gələn döyüşçü vuruşurdu. İŞİD bir müddətdən sonra başda ABŞ olmaqla hərbi koalisiyanın zərbələrinə məruz qaldı. Lakin hazırda məğlub olmuş durumda olmasına baxmayaraq İŞİD yenə də hərbi partlayışlar törətməkdə, müqavimət göstərməkdə davam etməkdədir.

Müasir dini terrorçuluğun analiz edilməsi göstərir ki, bu artıq müasir cəmiyyətlərin ayrılmaz və ən təhlükəli faktoruna çevrilmişdir. Bu amil cəmiyyətin özü ilə birgə inkişaf edərək, artıq cəmiyyətin daxildən parçalanması, stabilliyinin pozulmasi üçün maneəyə çevrilmişdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dini radikal təşkilatlar Qafqazda da artıq stabilliyi təhdid edən amillərdən birinə çevrilmişlər. İlk olaraq, bu təşkilatların Şimali Qafqazda yaranmasına və Rusiyaya qarşı separatçılıq və etnik narazılıq zəminində fəaliyyət göstərmələrinə baxmayaraq, tədricən bu təşkilatların bəzilərinin cücərtiləri Azərbaycana da gəlib çıxmışdır. Bu isə gələcəkdə Azərbaycanın milli təhlükəsizliyi üçün mühüm maneələrdən birinə çevrilə biləcəyi ehtimalının olduğunu göstərir. (Kuzneçov, 1998, 96)

İkincisi, yeni radikal qruplaşmalardır ki, bunların da üzvləri yeni dini təsəvvürlərin əleyhinə çıxan təşkilatların, adamların məhv edilməsinə çalışır, daha çox qlobal mənada öz planlarının həyata keçirilməsinə çalışırlar. Onların təbliğat şəbəkəsi bir neçə, bəzən də onlarla ölkəni əhatə edir, milliətindən asılı olmayaraq, hər kəsin bu təşkilatların tərkibinə daxil olmasına çalışırlar. (http//www.cyberleninka.ru) Onu da qeyd etmək lazımdır ki, belə dini qruplaşmalar tam dini sektantlıq, digər dini cərəyanlara qarşı tam dözümsüzlük nümayiş etdrirlər.

Belə İslami cərəyanlara misal olaraq "vahhabilər" adlanan dini cərəyanın adını çəkmək lazımdır ki, onun da tərəfdarları özlərini "sələfi" adlandırırlar. Lakin "fundamentalist" islamçı qrupların nümayəndələri vahhabilərin və başqa radikal İslami cərəyanların onları belə adlandırmasına qarşı çıxırlar və onları Quranda olan normativlərin inkarında günahlandırırlar. (http//www.cyberleninka.ru) Onların fikrinə görə radikallardan fərqli olaraq təməlçilər İslamın ana qanunlarını təsdiq edir, eyni zamanda keçmiş dövrlərdəki "saf və təmiz İslama" qayıtmağa çalışırlar.

Müasir dövrdə Qafqazda "vahhabi" termini altında bir sıra fundamentalist və radikal sünni qruplaşmaların adlarını çəkirlər. Əsas məsələ ondan ibarətdir ki, bunlar bir-birindən əsaslı surətdə fərqlənirlər. Radikal qruplaşmaları onlardan fərqləndirən cəhət, vahhabilərin "əsl müsəlmanların hakimiyyətini" qurmaq istəmələridir. Onlar belə hesab edirlər ki, əsrlər boyu islamın nümayəndələri müxtəlif səbəblər üzündən Allahın və Quranın qoyduğu qaydaları təhrif etmişlər. Ona görə də onları radikallar "kafirlər", ən yaxşı halda "bidətçi" adlandırırlar. (Vozjenikov, 2007, 106) Qonşu dövlət Rusiya üçün əsas terror qruplaşması "Şimali Qafqaz sələfiyyəsi"nin nümayəndələridir.

Müasir dövrdə terrorçuluq təkcə kamikadzelər, tək başına hücum edən adamlar və təyyarələrin qaçırdılması demək deyil. Müasir terror qruplaşmaları böyük təminat sisteminə malik olan, mühüm məşq bazaları olan, geniş struktura malik olan, ideya cəhətdən tam mərkəzləşmiş mütəhərrik bir sistemdən ibarətdirlər. Bunların arasında radikal dini qruplaşmalar xüsusilə fərqlənirlər. Çünki yerli narazı qüvvələrdən, eyni zamanda maraqlı olan maliyyə qaynaqlarından bəhrələnən bu qruplar çox mütəhərrik bir idarə sistemi nümayiş etdirirlər. (Metelev, 2008, 126)

Bundan başqa, terrorçuluq bir çox qüvvələr üçün sərfəli biznes variantlarından birinə çevrilmişdir. Ona görə də radikal dini qruplaşmaların fəaliyyətini izləmək ciddi çətinliklər törədir. Misal üçün, Yuqoslaviyada terrorçu qruplaşmaların maliyyələşdirilməsi və onlara hərbi sursat, silah satışı 2 milyard dollar təşkil edirdi. (Metelev, 2008, 127) Terrorçu təşkilatların və dini radikal təşkilatların dünya bazarında narkotik və silah alverini təmsil etdikləri artıq sübuta yetirilmişdir.

3 Radikal Dini Örgütlerin Azərbaycan`ın Ulusal Güvenliği İçin Tehdit Düzeyine Gelmesi Süreci ve Alınan Önlemler

Radikal dini qruplaşmaların yayılması və onların terrorçuluq fəaliyyətlərinə qarşı mübarizə Azərbaycanda da milli təhlükəsizliyin təmin edilməsinin mühüm amillərindən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, Azərbaycanın regionda və eləcə də dünyada aparıcı dövlətə çevrilməsi, beynəlxalq birlikdə siyasi nüfuzunun möhkəmlənməsi ölkənin milli təhlükəsizlik konsepsiyasının əsasını təşkil etməkdədir. Buna görə də Azərbaycanın milli təhlükəsizlik siyasəti eyni zamanda dünyada baş verən hadisələrin axarını, qloballaşmadan doğan müxtəlif yenilikləri, onların mənfi və müsbət istiqamətlərini, eyni zamanda bu problemlərin Azərbaycana olan təsirini nəzərə almalı və eyni zamanda həmin problemlərin həll edilmə yollarını axtarmalı, bunların konseptual şəkildə həll edilməsinə nail olmalıdır.

Azərbaycana təsir göstərən konseptual qlobal problemlərdən biri də radikal islami qruplaşmaların fəaliyyəti, beynəlxalq terrorçuluğun bu simasına qarşı mübarizənin genişləndirilməsi, belə qruplaşmaların Azərbaycana vura biləcəkləri potensial ziyanın qarşısının alınmasıdır. Azərbaycan politoloqları dini separatçılığı və ekstremizmi Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinə yönəlmiş real təhdidlər sırasına daxil etmişlər. (Hasanov, 2011, 65) Bəzi alimlərimizin fikrincə, radikal dini qruplaşmaların yayılması beynəlxalq terrorçuluqla dərindən bağlıdır, ona görə də onlara qarşı daim mübarizə aparılmalı və onların fəaliyyəti harda olursa olsun diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. (Sevdimaliyev, 2011, 419)

Azərbaycan müstəqilliyini yenidən əldə etdikdən sonra demokratikləşmə və eyni zamanda sürətli iqtisadi inkişaf yolu seçmişdir. Lakin Sovet hakimiyyətinin ideoloji sistemindən bizə miras qalan müəyyən çatışmazlıqlar da özünü göstərmişdir. Bu da ilk vaxtlarda özünü göstərən, indi də müəyyən mənada özünü biruzə verən dini ideoloji sahədə boşluqdur. Bundan da istifadə edən bir çox dini qruplaşmalar müxtəlif adlar altında Azərbaycana gəlmiş, burada əhali arasında öz fəaliyyətlərini aparmışlar. Lakin təxminən 20 il qabaq Azərbaycan müxtəlif radikal əhval ruhiyyəli dini cərəyanların da təsir dairəsinə düşmüşdür. Azərbaycanda bu sahədə çox müxtəlif və geniş miqyaslı tədbirlər görülsə də, əhalinin kiçik bir hissəsi bu qruplaşmaların təsirinə məruz qalmışlar.

Azərbaycanda ilk radikal dini qruplaşma 1995-ci ildə Misir vətəndaşı İbrahim Erdarius tərəfindən yaradılan "Əl-Cihad" təşkilatının filialı olmuşdur. Bu radikal dini qruplaşmanın əsası 1970-ci illərində Misirdə qoyulmuş, 2001-ci ildə "Əl-Qaidə" ilə birləşmişdir. Erdarius 1997-ci ilə qədər bu qruplaşmaya rəhbərlik etmiş və sonradan Londonda həbs edilmişdir. 1997-ci ildə Azərbaycan hökuməti həmin qruplaşmanın başqa bir üzvü olan və "Əl-Qaidə"nin hərbi əməliyyat rəhbərlərindən biri hesab edilən Hüseyn Salam Mabruku həbs edərək Misir hakimiyyət orqanlarına təhvil vermiş və bu şəxs ABŞ Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsi tərəfindən həbs edilmişdir. (http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/139308/)

1995-ci ildə Azərbaycanda daha bir radikal sünni İslam qruplaşması "Ceyşullah" yaradıldı. Onun banisi Azərbaycan Daxili İşlər Nazirliyinin sabiq işçisi olan Mübariz Əliyev idi. Lakin onların Azərbaycanda hüquqa zidd əməlləri çox çəkmədi. Belə ki, 1999-cu ildə bu qruplaşmanın üzvləri Azərbaycan ekstrasenslər birliyinin üzvü Etibar Məhəmmədəliyevi, onun iki ovladını öldürmək, eyni zamanda Avropa İnkişaf və Bərpa Bankının Bakı filialının qarət edilməsi və Bakıda Krişna tərəfdarlarının ofisini partlatmaq layihəsini hazırlamaq ittihamları ilə həbs edildilər. (http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/139308/)

Azərbaycanda yayılan təhlükəli dini qruplaşmalardan biri də "Hizb-üt Təhrir" adlanan radikal dini dəstədir. Bu qruplaşmanın tərəfdarları 2000-ci ildə Şimali Qafqazdan Azərbaycana gəlmişlər. 2001-ci ildə Özbəkistan vətəndaşı olan Abdulla ləqəbli Əbdürrəsul Əbdülkərimov bu qruplaşmanın Azərbaycan bölməsinin əsasını qoymuşdur. Bir müddət onlar özlərinə fəal surətdə tərəfdar toplamaqla, eyni zamanda silah-sursat toplamaqla məşğul olmuşdular. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, "Hizb-üt Təhrir" dünyanın 40 ölkəsində fəaliyyət göstərmiş və nizamnaməsinə görə bu təşkilat İslama uyğun gəlməyən dövlətlərdə hakimiyyətin silahlı yolla devrilməsini, dinə uyğun gəlməyən təşkilatlarla silahlı mübarizə aparılmasını nəzərdə tutur. 2002-ci ildə həmin təşkilatın altı üzvü (5 Azərbaycan və 1 Ukrayna vətəndaşı) həbs edilmişdir. Əbdürrəsul Əbdülkərimov isə Azərbaycanda qaçmışdır. (http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/139308/)

2001-ci ilin sentyabrında ABŞ-da baş verən terror aktlarından sonra Azərbaycan fəal şəkildə antiterror koalisiyasına qoşuldu və öz hava məkanını koalisiya üzvlərinin aviasiyası üçün açıq elan etdi, eyni zamanda Əfqanıstanda və İraqda Azərbaycan əsgərləri antiterror koalisiyasının tərkibində hərbi xidmət keçməkdədirlər. (http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=1307) "Əl-Qaidə" terror qruplaşmasının rəhbəri Ayman əz Zəvahiri Azərbaycanı cəzaya layiq ölkələrin sırasında qeyd etmişdir. 2004-cü ildə Azərbaycan milli təhlükəsizlik orqanları "Əl-Qaidə"nin BTC neft kəmərini partlamaq cəhdinin qarşısını almışlar. (http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/139308/)

Azərbaycanda yayılan radikal ideologiyaya malik olan cərəyanlardan biri də sələfilikdir. Sələfiliyin Azərbaycanda yayılması hələ XX əsrin 80-ci illərindən SSRİ-də siyasi parçalanma prosesləri gücləndikdən sonra başlanmışdır. ilk olaraq bu cərəyanın təbliğatçıları Sudan, Yəmən və Əlcəzairdən gələrək Neft və Kimya və TİBB sahəsində təhsil alan tələbələr olmuşlar. Bu təbliğatçılar içərisində xüsusilə Fələstindən olan tələbə Səlim Zaxarna Qəzzavinin fərqləndiyini göstərmək olar. (Gasimov, 2017, 3) 1993-cü ildən başlayaraq bu tələbələr Azrəbaycan Neft və Kimya İnstitutunun yataqxanasında dini kurslar da təşkil etmiş və xeyli tələbəni də öz tərəflərinə çəkə bilmişdilər. İlk sələfi ədəbiyyatı məhz bu illərdə nəşr edilməyə başlanmışdı. Təbliğat da əsas etibarilə rus dilində aparılır, ilk dini ədəbiyyatlar da rus dilində nəşr edilirdi. Sonrakı araşdırmalar nəticəsində sələfiliyi tələbələr arasında təbliğ edən başqa bir fəalın da əslən Tunisdən olan Əbu Tariq adlı şəxs olduğu anlaşılır.

Sələfilərlə bir yerdə Azərbaycanda "Müsəlman qardaşları" cəmiyyətinin tərəfdarlarının təbliğatı da İordaniyanın dəstəyi ilə genişlənirdi. Lakin sələfilər onu özlərinə rəqib kimi görürdülər. XX əsrin 90-cı illərində sələfiliyin Azərbaycanda yayılmasında ölkədəki qaçqın və məcburi köçgünlərə yardım üçün ərəb xeyriyyə təşkilatlarına müraciət edilməsindən sonra Azərbaycana gələn ərəb fondlarının təsiri də az olmamışdır. (International Crisis Group (ICG),

Azerbaijan: Independent Islam and the State, 25 March 2008) Lakin bunların əksəriyyəti ABŞ-da baş verən 11 sentyabr hadisələrindən sonra Azərbaycandan xaric edilmişlər.

Azərbaycanda sələfiliyin rəsmi təbliğatçılarından olan təşkilatlardan biri də 1993-1994-cü illərdən ölkədə fəaliyyət göstərən Küveytin İslam İrsinin Dirçəlişi Cəmiyyəti idi. Təbliğatçılar içərisində ən fəalı isə Zoltan Pall deyilən Kuveyt vətəndaşı idi. (Pall, 2019) Lakin cəmiyyətin özünün başlıca nümayəndəsi kimi Səlim Zaxarnanı tanıyırdı. Fondun yardımı ilə Azərbaycanda ondan çox məscid təmir edilmiş və sünni icmalarının istifadəsinə verilmişdir. Lakin 2001-ci ildə fondun fəaliyyəti müəyyən radikal ideyaların yayılması rəvac verilməsi üzündən Azərbaycan hökuməti tərəfindən dayandırılmışdır. 2002-ci ildə isə BMT İslam İrsinin Dirçəliş Cəmiyyətini "Əl-Qaidə"yə yardım edən təşkilatların siyahısına daxil etmişdir. (https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/revival-of-islamic-heritage-society)

Azərbaycanda sələfiliyin yayılmasında xaricdə təhsil alan tələbələrin də böyük rolu olmuşdur. Bunlar ilk olaraq Sudanda, sonra isə Səudiyyə Ərəbistanın Mədinə şəhərində təhsil alırdılar. 1997-ci ildə Əbu Bəkr məscidində fəaliyyətə başlayan Qamət Süleymanov da Mədinədə təhsil alan tələbələrdən idi. Lakin ondan başqa Əlixan Musayev. Adil Rəcəbov, Ramil Sultanov, Əbdürəhman Muradlı da Azərbaycanda fəal şəkildə dini təbliğat aparmaqla məşğul olurdular. (http://enweb.iu.edu.sa/) Azərbaycanda sələfi qruplaşmalar dini məsələlərdə daha çox Səudiyyə Ərəbistanın iki nüfuzlu dini qurumunun - Daimi Fətvalar Komitəsi və Böyük Alimlər Qurumunun çıxardıqları hökmlərə əməl edirlər. Azərbaycanlı tələbələrin Azərbaycanda sələfilikdə üstünlük əldə etməsindən sonra daha çox Əbdül Əziz ibn Bəzz və Məhəmməd ibn Saleh əl Üseyminin fikirlərinin üzərində tez tez dayanılır. (Mneimneh, 2019, 30-32)

XX əsrin 90-cı illərinin ortalarında Azərbaycanda cihadçı sələfilik də yayılmağa başlayır. İlk vaxtlar o qədər də uğur qazanmayan bu ideya, Çeçenistan müharibəsinin təsiri altında Azərbaycanda birdən birə sürətlə yayılmağa başlayır. Bunların təbliğatına qarşı Qamət Süleymanov və Əlixan Musayev başda olmaqla yerli sələfilər çıxmağa başlamış, bunları "xəvaric" və "təkfirçi" adlandırmağa başlamışlar. Onlar da öz növbəsində borclu qalmayaraq Qamətin tərəfdarlarını "mürciə"likdə ya da "bidətdə" ittiham etmişlər. Bəzi iddialara görə Azərbaycanda təkfirçilik 2001-2002-ci illərdə Suriyadan gələn tələbələr tərəfindən formalaşdırılmışdır. (https://www.youtube.com/watch?v=KDme8wYvYzs) Tezliklə də cihadçı sələfilərlə Qamətin tərəfdarları arasında münaqişə də özünü göstərmişdir. Bəzi mənbələrdə bu münaqişənin 2007-ci ildən qızışdığı və 2008-ci ilin avqustunda Əbu Bəkr məscidinə qumbara atılmasından sonra daha da kəskin şəkil aldığı söylənilir. (http://az.islam.az/news/a-13179.html) Təkfirçiliyin Azərbaycanda yayılmasının səbəblərindən başlıcası kimi internet resurslarının əhali tərəfindən istifadəsi də əsas göstərilməkdədir. Lakin ayrı-ayrı vaxtlarda Azərbaycana başqa ölkələrdən təbliğatçılar da gəlmişdilər. Bunlardan Halil Bayancukun adını çəkmək lazımdır ki, bu adam Qusarda özünə xeyli tərəfdar toplaya bilmişdi. (https://www.haberturk.com/son-dakika-ebu-hanzala-kod-adli-halis-bayancuk-a-14-yil-hapis-2034982)

Bundan başqa, Azərbaycanda sələfiliyin başqa qruplaşmaları da fəaliyyət göstərmişdir. Radikal sələfilər içərisində daha çox Əlixan Musayevin və onun qohumu Mubariz Qarayevin adları çəkilməkdədir. Mübariz Qarayev Ləzgi (Aşur) məscidinin imamı idi. 2016-cı ildə həmin məscid radikal qruplaşmalara yardım etdiyi üçün dövlət tərəfindən bağlanmışdır. (https://publika.az/news/nida/1372.html) Qamətin daha çox yumşaq mövqeyə doğru çəkilməsi 2007-2008-ci illərdə Qamət Süleymanovun qrupundan "hizbçi" adlanan başqa bir qrupun ayrılmasına səbəb olmuşdur. Qrupa Adil Rəcəbov başçılıq etmişdir. Ümumiyyətlə müasir dövrdə yayılan məlumatlara görə Adil Rəcəbovun qruplaşması artıq sələfi icması daxilində Qamətin tərəfdarlarını üstələmişlər. Adil Rəcəbovun tərəfdarları Qamətin ətrafından müəyyən qədər radikal olmaları ilə fərqlənirlər. (http://www.themadkhalis.com/md/articles/nvskb-why-shaykh-rabee-was-correct-and-shaykh-abdul-muhsin-al-abbaad-was-wrong-yet-both-are-rewarded.cfm)

Sələfiliyin Azərbaycanda yayılmasına rəvac verən səbəblərdən biri də SSRİ dağıldıqdan sonra, baxımsız qalan bəzi məscidlərin bərpası və bura sələfi icmasının nümayəndələrinin daxil olması olmuşdur. Məlumatlara görə təkcə Küveytə aid olan yardım cəmiyyətləri vasitəsilə 70-ə yaxın məscid bərpa edilib işə salınmışdır. Əbu Bəkr məscidinin tikintisi də yuxarıda adı çəkilən Küveyt yardım cəmiyyətinin əli ilə aparılmışdır. Lakin Əbu Bəkr məscidinə radikal sələfilər də toplanmağa davam edirlər. Yaranan gələn qarşıdurma nəticəsində radikal-cihadçı yönümlü qruplaşma "Meşə qardaşları"nın üzvləri olan İlqar Mollaçıyev və Samir Mehdiyev 2008-ci ilin avqust ayının 17-də məscidə qumbara tullayırlar. Nəticədə iki nəfər ölür və 18 nəfər xəsarət alır. Bu isə dövlət hüquq mühafizə orqanlarının təcili əməliyat axtarış tədbirləri keçirməsinə və hadisəni törədənlərin isə həbs edlməsinə səbəb olub. Hadisədən sonra isə Əbu Bəkr məscidi fəaliyyətini dayandırmışdır. (Memmedli, 2019)

Yuxarıda göstərilənlərdən başqa onlar müxtəlif yollarla başqa məscidlərdə də öz nüfuzlarını yaymağa cəhd göstərirdilər. Nəticədə, Bakının bəzi yerlərində Müşfiqabad, Qaraçuxur, Ceyranbatan, "İlahiyyat" məscidləri sələfilərin əlinə keçir. Bundan başqa Sumqayit şəhərində də sələfilər xüsusilə də onların radilkal qruplaşmaları xeyli uğur qazanırlar. Sumqayit və Bakıdan əlavə, sələfilər Gəncədə "Albanlar kilsəsi" adlanan yeri götürmüş və ora toplaşmışlar. Lakin qruplaşmada dini fanatizm və radikal ideyalar təbliğ edildiyinə görə məscid 2009-cu ildə dövlət tərəfindən bağlanmış, onlara "Qazaxlar" məscidində ibadət etmək hüququ verilmişdir. Gəncədən bir il qabaq 2008-ci ildə Müşfiqabad qəsəbəsindəki məsciddə də sələfilərin radikal və cihadçı qanadının toplandığı məlum olmuş və hüquq mühafizə orqanları ora müdaxilə etmək məcburiyyətində qalmış, məscidin fəaliyyəti dayandırılmışdır. (https://www.youtube.com/watch?v=3Kuqc4L8z9A) 2016-cı ildə hökumətin diqqətini Qobustan qəsəbəsindəki qəsəbə məscidində radikal dini qruplaşmaların cəmləşməsi cəlb edir. Xüsusilə də burada Üzeyir Şimirovun yaratdığı mədrəsə daha çox fərqlənirdi. 2016-cı ildə məscid dövlət tərəfindən qanunvericiliyə uyğun olaraq bağlanmışdır. (http://www.moderator.az/news/146328.html)

Sələfi qruplaşmaların daha çox yayıldığı Azərbaycan şəhərlərindən biri də Sumqayıt şəhəridir. Burada yuxarıda sözügedən Qamət Süleymanov və Əlixan Qarayevin tərəfdarları dini təbliğatla məşğul olaraq özlərinə xeyli tərəfdar toplamışlar. Onların Sumqayıtdakı tərəfdarlarından Zöhrab Şirəliyev hətta evində sələfilərin ibadət etməsi və öz ideyalarını yayması üçün məscid tipində bir yer də düzəltmişdir. 2007-ci ildən başlayaraq Sumqayıtda təkfirçi sələfilərin təbliğatı da başlamışdı. Şəhərdə ilk təbliğat aparan ərəb mənşəli Əbu-Cəfər ləqəbli bir şəxsin nüfuzu daha da artmış və o, imkan tapıb "Meşə qardaşları" qruplaşması ilə də əlaqə yarada bilmişdi. 2008-ci ildə MTN əməkdaşları tərəfindən keçirilən əməliyyat nəticəsində həmin qrupun üzvləri həbs edilmişdilər. Lakin Suriya hadisələri ilə əlaqədar olaraq Sumqayıtda radikal sələfi qruplaşmaların təsiri də sürətlə artmağa başlayır. Bu isə 2013-cü ilin dekabrın 11-də iki sələfi qruplaşması arasında silahlı atışma ilə qurtarır. (http://qafqazinfo.az/news/detail/azerbaycanlilari-suriyaya-olume-gonderen-kimdir-68492) Həmin vaxtlarda başda Zöhrab Şirəliyev olmaqla sələfilərin şəhər cümə məscidini ələ keçirmək cəhdi də baş vermişdi.

Fəlsəfə elmlər doktoru Aqşin Əlizadə Azərbaycanda yayılan sələfiliyi dörd qrupa ayırmış, bunların - mötədil, radikal, təkfirçi, cihadçı kimi qruplara bölündüyünü göstərmişdir. (http://virtualaz.org/cemiyyet/63604) Bundan başqa o radikal və cihadçı sələfilərin hələ də cəmiyyətdə yer aldıqlarını vurğulayaraq, sələfiərin ümumi sayının da 70 mindən çox olduğunu söyləmişdir.

2005-ci ilə qədər Azərbaycanda üç radikal tipli İslam yönümlü təşkilatlar "Ceyşulla", "Hizb-üt Təhrir", "Qafqazın İslam ordusu", "Əl-Cihadi" kimi təşkilatların fəaliyyəti dayandırılımış, onlara yardım edən bir neçə qeyri-hökumət təşkilatı və fondun fəaliyyəti neytrallaşdırılmış, 43 nəfər ekstradisiya edilmiş, onlarla adam başqa ölkələrin təhlükəsizlik orqanlarına təhvil verilmişdir. (https://azertag.az/ru/xeber/645502)

2006-cı ilin aprelində Azərbaycanda "Camaat əl Muvahhidun" təşkilatının üzvlərinin məhkəməsi keçirilmişdir. Onlar Azərbaycandakı Rusiya və İsrail səfirliklərini partlatmaq, Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti, Azərbaycan Milli Bankının binasında terror aktları törətmək istəyirdilər. (http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/139308/)

Azərbaycan dövləti ölkədə dini tolerantlığı və multikulturalizmi genişləndirmək və təbliğ etməklə yanaşı, eyni zamanda radikal dini ideologiyaların ölkədə yayılmasının qarşısının alınması ilə bağlı xeyli operativ tədbirlər görmüşdür. Buna misal olaraq, 2007-ci ildə sentyabrın 28-də Qusar rayonunda "Meşə qardaşları" qruplaşmasının üzvlərinin tərksilah edilməsi istiqamətində aparılan uğurlu əmliyyatı misal göstərmək lazımdır. 2008-ci ilin sentybarında isə həmin rayonun ərazisində qruplaşmanın bir neçə gizlənmiş üzvünün zərərsizləşdirilməsi zəmininda uğurlu əməliyyat keçirilmişdir. (https://az.trend.az/azerbaijan/politics/1289310.html) Dövlətin dini radikalizmin qarşısının alınması və ölkədə asayişin qorunması istiqamətində tədbirləri davam etməkdədir.

Azərbaycanda radikal şiə qruplaşmaları da fəaliyyət göstərməkdədir. 2015-ci ilin yanvarında Nardaranda Hacı Taleh Bağırzadənin rəhbərliyi ilə radikal düşüncələr təbliğ etmək məqsədini qarşısına qoyan "Müsəlman Birliyi" hərəkatı təsis edilmişdir. Hərə¬katın nizamnaməsində çox mötədil məsələlərin yer almasına baxmayaraq, tezliklə, qrupun üzvləri silahlı qruplar yaratmağa çalışmış və radikal dini fikirlər irəli sürən təbliğatla məşğul olmuşlar. (http://interaztv.com/society/29095) Nəticədə, 2015-ci ilin noyabrın 25-də Nardaranda DİN və MTN-in birgə əməliyyatı keçirilmişdir. Radikallar "Molotov kokteyli"indən istifadə etmiş və odlu silahdan atəş açaraq müqavimət göstərmişdilər. (http://musavat.com/news/nardaranda-bir-qrup-radikallara-qarsi-emeliyyat-6-olu_307813.html)

Azərbaycan hökuməti radikal dini ideologiyaların ölkədə yayılmasının qarşısının alınması üçün mühüm tədbirlər görməkdə davam edir. Bu tədbirləri aşağıdakı kimi qruplaşdırsaq səhv etmərik:

1. Ölkədə ictimai tolerantlığın və multikultural dəyərlərin genişləndirilməsi;

2. Dini icmalar, qrupların fəaliyyəti, dini ideoloji təbliğatın aparılması sahəsində qanunvericilik bazasının optimallaşdırılması;

3. Radikal dini qruplaşmaların fəaliyyətinin qarşısının alınması üçün möhkəm qanunvericilik bazasının yaradılması;

4. Ölkədə dini sahədə maarifçiliyin genişləndirilməsi.

İlk növbədə, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İ.Əliyev cənablarının 11 yanvar 2016-cı ilin Azərbaycanda "Multikulturalizm ili" elan etməsini və bununla bağlı Azərbaycanın elm ocaqlarında, ölkənin müxtəlif bölgələrində keçirilən tədbirləri və konfransları qeyd etmək lazımdır. (http://scwra.gov.az/article/175/?) Bundan başqa, Respublika prezidentinin 10 yanvar 2017-ci il fərmanı ilə 2017-ci il "İslam həmrəyliyi" ili elan edilmişdir. (https://president.az/articles/22420) Bununla əlaqədar olaraq Prezident tərəfindən 10 fevral 2017-ci ildə bu məsələ ilə əlaqədar tədbirlərin keçirilməsi ilə bağlı 43 maddədən ibarət tədbirlər plan elan edilmişdir. (http://islamworld.preslib.az/page/y7rmzndaUX)

Bütün yuxarıda göstərilənlərdən əlavə ölkədə dini qurumların, icmaların fəaliyyətinin və dini ideyaların yayılması prosesinin nəzarətdə saxlanılması üçün qanunvericilik bazası optimallaşdırılmışdır. Misal olaraq onu göstərmək olar ki, təkcə 1996-2017-ci illər ərzində dini qurumlarla və icmalarla işi yaxşılaşdırmaq, dini ideologiyaların ölkəmizdə yayılmasının qanunvericliklə tənzimlənməsi məqsədilə, 1992-ci ildə qəbul edilmiş "Dini etiqad azadlığı haqqında qanuna" 80-dən çox əlavə və dəyişikliklər edilmişdir. (http://scwra.gov.az/docs/169/?) Bu dəyişiklərin tək bir məqsədi var, ölkədə hər bir vətəndaşın və icmanın dini etiqad azadlığını təmin etməyin fonunda təhlükəsizlik mühitini daha da təkmilləşdirmək və möhkəmlədirmək.

Bundan əlavə, 21 iyun 2001-ci ildə ulu öndər H.Əliyevin fərmanı ilə "Dini qurumlarla iş üzrə Dövlət Komitəsi" yaradılmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu qurumun Azərbaycanda dini maariflənmə, dini qurumlarla iş sahəsində əvəzedilməz xidmətləri olmuşdur. Komitə yarandığı gündən etibarən, respublikanın müxtəlif bölgələrində dini maarifləndirmə, əhalinin dini savadının artırılması, dini qurumların fəlaiyyətinin tənzimlənməsi ilə bağlı xeyli işlər görmüşdür.

Ekstremizmə qarşı mübarizənin gücləndiriməsi və radikal meyllərin qarşısının alınması ilə bağlı müddəalar Azərbaycan Respublikasının qanunlarında da öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 12.1, 279.1-ci (Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələr və ya qruplar yaratma, eləcə də onların yaradılmasında və fəaliyyətində iştirak etmə, onları silahla, döyüş sursatı ilə, partlayıcı maddələrlə, hərbi texnika ilə, yaxud əsgəri ləvazimatla təchiz etmə), 28, 283-1.3-cü və 283-1.3-cü (Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarını və ya Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan vətəndaşlığı olmayan şəxsləri dini məzhəbləri yaymaq, dini ayinlərin icrası adı altında, yaxud dini düşmənçilik zəminində Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənarda aparılan silahlı münaqişələrə cəlb etmə, yaxud bu məqsədlə döyüş təlimləri keçmə, yaxud həmin məqsədlə fəaliyyət göstərən sabit qrup yaratma və ya belə qrupa rəhbərlik etmə, eləcə də həmin qruplarda, təlimlərdə və ya silahlı münaqişələrdə iştirak etmə, yaxud bu ağır cinayətlərə hazırlıq) maddələri ekstremizmə qarşı mübarizədə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. (http://www.gumilev-center.az/az-rbaycan-dini-ekstremizml-mubariz-d/)

Qanunvericilikdə başqa bir əhəmiyyətli yenilik 4 dekabr 2015-ci il tarixdə "Azərbaycanda dini ekstremizmə qarşı mübarizə haqqında" Qanunun qəbul edilməsidir. Bu qanunun 1.0-1.0.8 maddələrində dini ekstremizmin xüsusiyyətləri dəqiq və konkret verilmişdir. Bundan başqa qanunda dini ekstremizmə qarşı mübarizənin hüquqi qaydaları, xüsusiyyətləri dəqiq və aydın əks etdirilmişdir. (http://www.dtx.gov.az/pdf/qanunlar/5.pdf) Qanunun 4-cü maddəsi Azərbaycan Respublikasının dini ekstremizmə qarşı konkret mübarizə tədbirlərini nəzərəd tutmuşdur. Bundan başqa qanunda ekstremizmə qarşı mübarizədə xüsusi ictimai tədbirlər də nəzərdə tutulmuşdur.

Yuxarıda deyilənlərdən başqa Dini Qurumlarla iş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən 2014-cü ildə 2014-2020-ci illəri əhatə edən böyük strateji iş planı hazırlanmış və təsdiq edilmişdir. Planda Komitənin qarşısına qoyduğu hədəflər aşağıdakı kimi göstərilmişdir:

1. Destruktiv qurupların dindarlardan siyasi məqsədlərlə istifadə etmələrinin qarşısını almaq. Dindarların dövlətçilik baxımından sağlam mövqe nümayiş etdirməsinə nail olmaq;

2. Müxtəlif dini dünyagörüşə malik dini qurumların vahid vətəndaş cəmiyyətində inteqrasiyasına nail olmaq. (http://scwra.gov.az/upload/Files/Qezet/Strateji%20plan.pdf)

Qanunvericilik sahəsində görülən tədbirlər davam etdirilərək "Polis haqqında" Qanuna, "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlağı haqqında" Qanuna dəyişiklik və əlavələr edilmişdir. (http://virtualaz.org/cemiyyet/63604)

Azərbaycanda dini radikalizmə qarşı mübarizə təkcə qanunvericilik və inzibati tədbirlər sahəsi ilə bitməmiş, eyni zamanda əhali arasında maarifləndirmə tədbirlərinin aparılması ilə də müşayiət edimişdir. Bundan başqa, dövlət tərəfindən xeyli məscid və ibadət kompleksləri təmir edilərək möminlərin ixtiyarına verilmişdir. 2005-2009-cu ildə Bibiheybət məscidinin bərpa edilməsi, İçərişəhərdə 2008-ci ildə bərpa edilərək təhvil verilmiş Cümə məscidi, 2 fevral 2013-cü ildə Bakıda Əjdərbəy məscidinin təmiri, 22 iyun 2016-cı ildə Zirə Məscid Kompleksinin istifadəyə verilməsi, 2013-cü ildə Binəqədi rayonunda məscid ibadət kompleksinin istifadəyə verilməsi dövlətin dinə göstərdiyi qayğı və diqqətin ifadəsidir. (http://scwra.gov.az/structures/60/?) Gəncədə "İmamzadə" dini kompleksinin fevral 2016-cı ildə istifadəyə verilməsi isə təkcə dindarların deyil, bütün ölkə ictimaiyyətinin həyatında mühüm hadisə olmuşdur. (https://president.az/articles/17804)

Nəticə etibarilə, Azərbaycan dövləti ölkədə dini və etnik qrupların sülh və əmin-amanlıq için yaşaması və onların öz varlığını qoruyub inkişaf etdirməsi üçün hər cür addımı atır. Bu məqsədlə hüquqi, siyasi, sosial-iqtisadi zəmində öhdəliklərini yerinə yetirən dövlətimiz, milli təhlükəsizlik mühitinin pozulmasının qarşısını almaq üçün ölkə daxilində və beynəlxalq miqyasda öz faliyyətini davam etdirir.

4 Sonuç

Milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi hər bir dövlətin, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının davamlı inkişafı, sosial-rifah səviyyəsinin yüksəlməsi nöqteyi-nəzərindən strateji əhəmiyyətə malikdir. Buna görə də milli təhlükəsizliyin ölkə daxilindən və xaricdən gələ biləcək çox saylı təhdidlərə qarşı qorunması hər bir dövlətin əsas vəzifələrindən biridir.

Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinə təhdid təşkil edən təhlükələrin başında heç şübhə yox ki, terrorçuluq təhdidi gəlir. Terrorçuluğun əsasını təşkil edən səbəblər daxili və xarici səbəblər, siyasi, iqtisadi, dini, etnik, mədəni səbəblər və s olaraq müxtəlif səviyyə və növlərə bölünür. Xüsusilə assimmetrik müharibə forması alan müasir terrorçuluğun qarşısının alınması dövlətlərdən hərbi vasitələrin yanında, digər müdafiə vasitələrinin də cəmləşdirilməsini tələb edir.

XX əsrin sonları və XXI əsrin əvvəllərində dünyada meydana gələn böyük problemlərdən biri də dini radikalizmin artması, dini zəmində terrorun səviyyəsinin həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətcə xeyli artmasıdır. Yaxın Şərqdə cərəyan edən hadisələrin fonunda bu halların hər bir dövlətin, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyi üçün nə qədər böyük təhlükə təşkil etdiyini müşahidə edirik. XX əsrin 90-cı illərindən başlayaraq islami radikal qruplaşmların terrorçuluq metodları da xeyli dəyişikliyə məruz qalmışdır. Bu proses daha çox "total terrorçuluq" xarakteri kəsb etmişdir. Belə halların qarşısının alınması üçün dövlətimiz siyasi, sosial və hüquqi müstəvidə çox mühüm addımlar atır ki, bunlar da ölkəmizdə ictimai aşayişin təmin olunmasında, qeyri-ənənəvi dini cərəyanların fəaliyyətinin nəzarət altında saxlanılmasında öz bəhrəsini verir.

Dini radikalizmə və onun səbəb ola biləcəyi dini terrorçuluğa meyillərin qarşısının alınması üçün ictimaiyyətin maarifləndirilməsinin də müstəsna əməhiyyəti var. Bu istiqamətdə həm dövlət, həm də qeyri-hökumət təşkilatlarının səyləri bu istiqamətdə görüləcək işlər arasında əhəmiyyətli rola malikdir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, bu cür fəaliyyət strategiyasının əsası ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulub və həmin dövrdən etibarən Azərbaycan beynəlxalq antiterror koalisiyasının fəal iştirakçılarından birinə çevrilib, eyni zamanda radikal dini ekstremizmə qarşı mübarizədə də öz fəaliyyətini konseptual şəkildə ələ alır və həyata keçirir. Azərbaycanda radikal dini ekstremizmə qarşı mübarizədə aşağıdakı formalarda mübarizə həyata keçirilir:

1. Radikal dini qrupların qarşısının alınması üçün beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi;

2. Ölkədə dini qurumlar, təşkilatlarla düzgün və operativ iş aparılması üçün qanunvericilik bazasının genişləndirilməsi;

3. Ölkədə yayılna ekstremist dini təşkilatlara qarşı tez və operativ inzibati-hüquq tədbirlərinin görülməsi;

4. Ölkədə siyasi, dini və ictimai sahədə maarifçiliyin genişləndirilməsi.

Bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşər ki, Azərbaycanda radikal dini qruplaşmaların güclənməsinin qarşısının alınmasında əhalinin ən kasıb təbəqəsinin sosial-rifah səviyyəsinin yüksəldilməsi vacib şərtdir. Çünki əhalinin kasıb təbəqəsi belə qruplaşmaların başlıca hədəf dairəsində yer alır.

Bütün yuxarıda göstərilənlərlə yanaşı, dövlətin və xüsusilə Müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin apardığı siyasət nəticəsində dini icmalara, qurumlara qayğı ilə yanaşlır, ölkədə dini və etnik tolerantlıq təmin edilir.

Bəşəriyyətin dinamik inkişafı, sabitlik, dövlətlərin təhlükəsizliyi, suverenliyi və ərazi bütövlüyü üçün ciddi terror təhlükələrinin əsas mənbələri, vasitələri, forma və xüsusiyyətləri məlumdur. Dini, etnik və siyasi pərdə altında terrorizm, separatizm və digər ekstremist fəaliyyətlə mübarizə, beynəlxalq hüququn əsas norma və prinsiplərinə ciddi əməl edilməsi yolu ilə və bu gün mövcud olan beynəlxalq hüquq mexanizmləri çərçivəsində mümkündür. Azərbaycan dövləti bunu dərk edən və bütün səmimiyyəti ilə terrorçuluqla mübarizədə fəal rol alan az sayıda dünya dövlətlərindən biridir.

Ancaq beynəlxalq əməkdaşlığın mövcud mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və yenilərinin yaradılmasını zəruridir. Diqqət ilk növbədə terrorizmlə mübarizədə universal institusional və hüquqi əsasların formalaşdırılmasına, "terrorizm", "təcavüzkar separatizm", "dini ekstremizm" və digər anlayışların hüquqi təriflər kimi işlənib hazırlanmasına və onların hər bir dövlət tərəfindən qəbul edilməsinə yönəlməlidir. Azərbaycan bütün bu istiqamətlər üzrə əməkdaşlığa hazırdır.

Kaynakça

"Azerbaycan Terrorizmə Qarşı Mübarizədə Ən Fəal Ölkələr Sırasında Yer Alır", http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=1307, (11.09.2011).

"Azerbaydjan: Nezavisimıy İslam i Gosudarstvo", http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/139308/, (14.05.2019).

Djemal, G. (2004). Osvobojdenie İslama, Moskva, Eksmo.

Dobaev, İ.P. (2009). Sovremennıy Terrorizm: Regionalnoe İzmerenie, Rostov n/Donu, SKNÇ VŞYUFU.

Etnoreligioznıy Terrorizm. (2006). Moskva, Aspekt Press.

Gasimov, K. "Multimodal Salafi Engagement with Digital Media in Azerbaijan", s.23, http://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2017/08/CAP-Papers-195-July-2017-Kamal-Gasimov.pdf, (12.07.2017).

Gavrilin, Y.V. & Smirnov L.V. (2003). Sovremennıy Terrorizm: Suşnost, Tipologiya, Problemı Protivodeystviya, Moskva, "Knijniy Mir".

Graçev, S.İ. (2010). Terrorizm i Kontrterroristiçeskaya Deyatelnost: Voprosı Teorii Uçebnoe Posobie, Nijniy Novgorod.

Grigoryev, N.Y. & Rodyukov E.B. (2016). "Sosialnoe Posledstviya Sovremennogo Religioznogo Terrorizma", Vestnik Universiteta, No: 9, 2016.

Hacıyeva, A. (2015). "Din ve Terrorizm", Devlet ve Din Dergisi, Cilt 2, Sayı 31, s.9-13.

Hasanov. A. (2011). Azerbaycan Respubikasının Milli İnkişaf ve Tehlükesizlik Siyaseti, Bakü, "Letterpress" Yayınları, 330 s.

http://az.islam.az/news/a-13179.html

http://enweb.iu.edu.sa/

http://interaztv.com/society/29095

http://islamworld.preslib.az/page/y7rmzndaUX

http://qafqazinfo.az/news/detail/azerbaycanlilari-suriyaya-olume-gonderen-kimdir-68492

http://musavat.com/news/nardaranda-bir-qrup-radikallara-qarsi-emeliyyat-6-olu_307813.html

http://scwra.gov.az/article/175/?

http://scwra.gov.az/docs/169/?

http://scwra.gov.az/structures/60/?

http://scwra.gov.az/upload/Files/Qezet/Strateji%20plan.pdf

http://virtualaz.org/cemiyyet/63604
http://www.dtx.gov.az/pdf/qanunlar/5.pdf
http://www.gumilev-center.az/az-rbaycan-dini-ekstremizml-mubariz-d/
http://www.moderator.az/news/146328.html
http://www.themadkhalis.com/md/articles/nvskb-why-shaykh-rabee-was-correct-and-shaykh-abdul-muhsin-al-abbaad-was-wrong-yet-both-are-rewarded.cfm
https://az.trend.az/azerbaijan/politics/1289310.html
https://president.az/articles/17804
https://president.az/articles/22420
https://publika.az/news/nida/1372.html
https://www.haberturk.com/son-dakika-ebu-hanzala-kod-adli-halis-bayancuk-a-14-yil-hapis-2034982
https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/revival-of-islamic-heritage-society
https://www.youtube.com/watch?v=3Kuqc4L8z9A
https://www.youtube.com/watch?v=KDme8wYvYzs
International Crisis Group (ICG). (2008). Azerbaijan: Independent Islam and the State, https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/191-azerbaijan-independent-islam-and-the-state.pdf, (25.03.2008).
Kulagin, V.M. (2007). Mejdunarodnaya Bezopasnost, Uçebnoe Posobie Dlya Studentov VUZov. Moskva, Aspekt Press.
Kulikov, V. D. (2008). "Proyavlenie Politiçeskogo i Etniçeskogo Ekstremizma v İslame: Korni Suşestvovaniya i Usloviya Razvitiya", Aktualnıe Problemı Protivodeystviya Naçionalnomu i Politiçeskomu Ekstremizmu: Materialı Vserossiyskoy Nauçno-Praktiçeskoy Konferençii, V 2 t./ Pod red. A. – N.Z.Dibirova, M.Y.Yaxyayeva i.d., Mahaçkala, Lotos.
Kuzneçov, Y.O. (1998). Terror Kak Sredstvo Politiçeskoy Borbı Ekstremistskix Gruppovok i Nekotorıx Gosudarstv, SPb.
Memmedli, N. Azerbaycanda İslam ve Genclik, Bakü Araşdırmalar İnstitutu, https://bakuresearchinstitute.org/az/islam-and-youth-in-azerbaijan/, (11.04.2019).
Mneimneh, "The Spring of a New Political Salafism?", p.p.30-32, https://www.hudson.org/research/9896-the-spring-of-a-new-political-salafism, (22.04.2019).
Metelev, S.E. (2008). Sovremennıy Terrorizm i Metodı Antiterroristiçeskoy Deyatelnosti, Monografiya, Omsk.
Pall, Z. "Kuwaiti Salafism and its Growing Influence in the Levant", Carnegie Endowment for International Peace, https://carnegieendowment.org/files/kuwaiti_salafists.pdf, (22.04.2019).
Plastun, V.N. (2002). Evolyuçiya Deyatelnosti Ekstremistskix Orqanizaçiy Vstranax, Vostoka, Novosibirsk, Sibirskiy Xronograf, 712 s.
"Poçemu SŞA ne Mogut Pobedit "İslamskoe Gosudarstvo", http://itar-tass.com/opinions/2272, (02.10.2018)
Romançenko, N. E. "Sovremennıe Terroristiçeskie Organizaçii: İnstituçionalnaya Klassifikaçiya i Vektorı Protivodeystviya", http//www.cyberleninka.ru, (14.11.2018).
Satanovskiy, E.Y. (2001). "Globalizaçiya Terrorizma i Yeyo Prosledstviya", Mejdunarodnaya Jizn, No:9-10.
Sevdimaliyev, R. (2011). Mejdunarodnıy Terrorizm i Politiko-Pravovıe Problemı Borbı s Nim, Baku, İndigo, 504 c.
Seydjman, M. (2008). Setevıe Strukturı Terrorizma, Moskva, İdeya-Press.
Sivilizasiya ve Terror. (2002). Bakü, Azerbaycan Üniversitesi Yayını, 172s.
"Sotrudniki Ortanov Naçionalnoy Bezopasnosti Otmetili Svoy Professionalnıy Prazdnik", https://azertag.az/ru/xeber/645502, (28.03.2006).
Vozjenikov, A.V. (2007). Mejdunarodnıy Terrorizm: Borba za Geopolitiçeskoe Gospodstvo, Moskva, Eksmo.

COGNITIVE DESCRIPTION OF THE CONCEPT "FATE IN PROVERBS AND SAYINGS

Jazira İsayeva İSAKIZI[1]

Abstracts

This article deals with the human reality of the image of the world through proverbs and sayings, human fate, pleasure and suffering experienced in everyday life, is one of the cognitive aspects of interconnectedness. Ethnocultural information treasure, which provides valuable information about native natural culture. The basis of the background is that each proverb, included in a number of conceptual foundations, includes several fragments of a global image. The peculiarity of each concept considered in this article is differentiated.

Keywords: Proverbs and Sayings, Concept, Ethnolinguistics, Folk Wisdom, Image of The Real World, Linguistic Image of The World.

ATASÖZLERİNDEKİ "KADER" KONSEPTİNİN BİLİŞSEL TANIMI

Özet

Bu makalede Kazak atasözleri yoluyla insanın yapısı", yani insanın kaderi, günlük yaşamdaki zevkleri ve acılarının birbirinden ortaya çıkması, süreklilikleri bilişsel açıdan ele alınmıştır. Milli kültürün özüne ilişkin değerli bilgiler veren etnokültürel bilgi kaynağı konseptin oluşum temeli, konsept kapsamına giren atasözlerinde görülen bazı parçalar birlikte incelenmiştir. Atasözlerinde karşılaşılan her konseptin özelliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atasözler, Konsept, Etnolinguistik, Halk Bilgeliği, Gerçek Dünyadaki Benzerlik, Dünyanın Kültürel Yansıması.

Giriş

Herhangi bir milli kurum temelinde oluşan toplumda milli paremiyolojinin özel ehemmiyet vererek, kendisine dayanak ettiği konulardan birisi "İnsanın yapısı", yani insanın kaderi, günlük yaşamdaki zevkleri ve acılarının birbirinden ortaya çıkması, süreklilikleri sadece "insan ve çevresi", "insan ve hakikat" arasındaki karmaşık ilişkileri düzenleyen dilsel mekanizma değil, milli kültürün özüne dair değerli bilgiler veren etnokültürel bilgi kaynağı olarak konseptin oluşumuna da temel olur. Konsept kapsamına giren her bir atasözü kendi bünyesinde birçok farklı şeyi yansıtırak, dilsel dünya görüntüsünün Kazak kültür dünyasının görüntüsü ile birleştirir.

[1]Doç.Dr., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, jazirhon79@mail.ru

Bu açıdan atasözleri çağdaş linguistigin güncel problemlerinden biri olarak "dildeki insan faktörü" meselesinin araştırılmasında önemli dilsel kaynak görevini üstlenmektedir.

A. Kaydar atasözleri hakkında şöyle der: "Kazak atasözlerinin halkın geçmiş hayatı ile bugünkü yapısını tanımada fikirsel, mantıksal ve etnolinguistik yönden önemi büyüktür. Çünkü, dünyada, toplumda, tabiatta oluşan olguların hepsi ile atasözlerin alakası vardır. Varlıkların oluşumunda en baştan beri doğal bir düzen vardır. Bu düzen bütün nesneler ve olguları genel üç alanda gruplandırarak, iç yapılarına göre gruplandırıp incelendiği takdirde görünür" [1, 142].

Halk bilgeliğinin sonsuz kaynağı olan atasözleri birbiriyle sürekli ve sıkı bir ilişki içindeki varlıkların kültürel ve dilsel yansıması olması hasebiyle önemlidir. Bizi çevreleyen gerçek dünya rastgele kurulmuş, alelade bir dünya değildir, kendi ontolojik temelinde benzerlik ve farklılık ilişkilerini barındıran sistemli bir yapıdır. "Gerçek dünyadaki benzerlik ve farklılık ilişkileri hakkındaki düşünceler bizim bilincimizin temelinde olduğundan dolayı, onlar bizim faaliyetimizin bazı çeşitlerini, belirtmek gerekirse, konseptualizasyon ve kategorizasyon süreçlerini belirler. İnsan beyninde, psikolojisinde konseptual yapıların, konseptlerin, hatta bütün konsept sistem bilgilerinin oluşmunu insanın anlaması, kavraması işine konseptualizasyon diyoruz, bu süreç "insanlık tecrübesinin en küçük birimini" tespit etmeyi amaçlar. Yani konsept, konseptualizasyonun sonucudur" [2, 11.s.].

Milli bilişsel yapılar temelinde oluşan atasözleri etnos yapısının, kültürünün manevi dünya görüşünün yansımasıdır. Ancak "etnos" kavramı "halk" kavramına kıyasla eski zamanları kapsar. Dönemsel gelişme süresince anaerkil, ataerkil, aşiret, kabile, ve ulus ta dönemleri baştan geçiren insanlar toplumunu oluşturur. Öyleyse, etnosun baştan geçirdiği yukarıda gösterilen bütün dönemlere dair geniş bilgi sadece onun dil hazinesinde korunur. Sadece halka has kültürel konseptler hakkında V. N. Televiya'nın "bu genel olarak kültür kategorilerindeki önemli veya edebi, kısmi denotatif yapıların yorumlanmasıdır" demesi bunun ispatıdır [3, 288].

Bu bağlamda "dil dünyası" etnosu tanımak için önemli bir kaynaktır. Şimdiki dönemi anlamak için ulusal anlayışı bilmek gerekli olduğu gibi tasvirlenmesi, dilde korunması ve kullanış bulması da atasözleri yoluyladır. Bilimadamı İslam Aybarşa: "Dünyanın dilsel görüntüsü demek dilde yansıtılan halkın ortak milli kültürel tecrübesi temelinde oluşan bilim sistemidir. Dünyanın dilsel görüntüsü fenomeni dil ile düşünmenin kendi aralarında ilişkisini bilişsel (kognitif) bilim kapsamında ele alma gerekliğini ortaya çıkarır" der [4, 13].

Dil biliminde tartışılan "konsept" terimi kognitif linguistik biliminin ihtiyacından ortaya çıkmıştır. "Konseptin" "kavramdan" başlıca farkı ansiklopedik bilgi verilmesidir, yani "konsept" "kavramdan" geniş anlama sahiptir. "Kavram" bilimsel sonuç bildirirken, "konsept" sözlük anlamıyla birlikte, "ilk formu (etimolojisi), başlıca tarihi özelliklerini bırakarak kompakt formunu, çağdaş toplumun, değerlendirme modusunu" içeren çokkatmanlı bir yapıdır. Yani, konsept kavramsal bilgiden farklı olarak psikolojik, etimolojik, pragmatik ve kültürel bilgileri de bildirir.

Lingvo kültür biliminde "konsept" belirli bir etnos kültürünün başlıca elementi, insanın mental dünyasının başlıca yuvası olarak bilinir. S. G. Borkaçev'e göre "kültürel konsept, dilsel yansıması ve etnokültürel özelliği olan ortak bilgi/bilinç birliğidir" [5, 48]. Rus kültürü ile ilgili konsept için Y. S. Stepanov'un "Rusların ve Rus toplumunun manevi hayatının ortak hazinesidir" [6, 57] sözünü başka kültürler konteksi temelinde de kullanmak mümkündür.

Konseptin başlıca özelliklerinden biri de onun kültürel olmasıdır. Bu nedenle milli anlayışın tespitinde başlıca bileşen olarak görülür. Ayrıca, konsept etnokültürel hafızada

korunan, belirli bir halkın nesilden nesle aktarılan kompakt, derin anlamlı gerçek yapı, milli kültürel değerler konusundaki sayısız yüzyıllık anlayışı gösteren yapıdır.

Kültürel konseptlerin milli örneklerine has ortak ve özel özelliklerini tespit için dilsel yansımalarını, herhangi bir kavramı bildiren sözün etimolojisi, eşanlamı ve zıtanlamı, tamlaması, bağlamda kullanımı, semantik alanı, modus değerlendirilmesi, deyimbilim ve dil şablon içeriği gibi her bir kavramı bildiren başlıca konseptlerin kendine has "dilini", tekrar işlemeye (rekonstrüksiyon), insan hafızasındaki yerini belirlemeye imkan verir. Böylesi bir inceleme, hayati öneme haiz fikirsel konseptlerin gerçek önemini gösterir.

Atasözlerindeki her konseptin özelliğine değinelim. Bütün insanlık ve Kazak dünya görüşünün "direği" olan "kader", konseptine, ayrıca onları tanıyıp anlamadaki Kazak ulusal anlayış özelliklerine değinmeyi amaçladık.

"Kader" konsepti bir halkın kültürel öneme haiz konseptlerinden biri ve Kazak dünya görüşünde da önemli yere sahiptir. "Kader" kendi soyut tanımlaması içinde karmaşık bir yapıdadır. Genel olarak bu konsepti teologlar ve filozoflar belirli bir derecede araştırmıştır. Biz bu konsepti anlamadaki Kazakların dünya görüşünün dilsel yansıması olan atasözlerindeki milli bilişsel görüntüsünden söz edeceğiz.

İslam anlayışında "kader" Allah'ın yazgısı, yani her şeyi önceden belirlemesidir. Müslümanlar buna koşulsuz olarak sabırla inanırlar. İnsanın dayanıklılık gösterip, sabır etmesi, kanaat edip şükür etmesinin Tanrı tarafından ödüllendirileceğine inanılır. Belki bu anlayış temelinde Tanrı'ya inanan kişi yalan dünyadan, hayattan bunalmadan, mutlu dönemlerin geleceğini bekleyerek, *"kaderin"* olumsuzluklarına dayanıklılık göstererek geçirirler. Türk dünyasında ve Kazaklarda bu konsepti anlamada kaderi kabul etmekle birlikte, kader karşısındaki acizliğini yazar Şerhan Murtaza "Ay men Ayşa" romanındaki paremiya kullanımlarında yansıtmıştır:

Poetik tamlamalar yoluyla yazar zorlu hayatın acılarını çekerek, yorulup, yıpranan canın acıklı halini, herkesin kendi yoluna dağılmış durumlarını tasvir ederek derin fikirler verir: Annem Kulıhan'ın kardeşleri hala o Bektöbe'de yaşıyor. Sali, Kali, Böpetay, Satay…., onları da görmeyeli çok zaman oldu. Murtaza varken hepsi de gelip giderdi. "*Balapan basımen, turımtay tusımen"* (Civciv başıyla, doğan gagasıyla) olmuş ya [7, 32 .s.]. *"Balapan basımen, turımtay tusımen"* atasözünde zorluk döneminde herkes kendi derdiyle, kendi geçimiyle, kendi yoluna gidişi, toplumun başına gelen zorluk, felaket nedeniyle halkın biraraya gelmeden, kendi başlarının çaresinin aramaya mecbur olması anlatılır.

"Akesiz jetim, arsız jetim; şeşesiz jetim şerli jetim" (Babasız yetim, arsız yetim; anasız yetim şerli yetim) atasözü ile şu satırlara bakalım: Hala aklımda: kış günü kötü tek yorganına bürünürdü. Aktamak Sultan'dan Navat adlı bir kız sahibi oldu. Biçare kambur idi. Omurgası yaralanıp, doğurmadan sakat kaldı. Gözleri ağlamaklı olup, birini görse bir yardım ister gibi baktığında, canın acıyıp, kalbin ağlar gibi olursun…

Kuanışbay atları sayıp:

- Dönebilirsin, dedi. Yaz olsa da üşüyor gibi çenesi titriyor, halsiz. "Akesiz jetim, arsız jetim; şeşesiz jetim şerli jetim" dedikleri doğruymuş. Annenin, yani Ayşa'nın varlığına şükür! [7, 109 .s.].

Yazar bu atasözünün *"Akeli jetim anık jetim, şeşeli jetim jarım jetim" (Babalı yetim tam yetim, Anneli yetim yarım yetim)"* denotatif anlamını açıklamaktadır: genellikle kadının çok güçlü, gayretli olduğu, çocuğuna babanın yokluğunu bildirmeyeceği, babasının yerine baba olup, çalışıp çoluk çocuğuna bakmakla birlikte, onlara baba merhametini de verebileceğini, çocuğunu kimseye yük etmeyeceğini, annesi olan yetimin giyimi temiz, karnı tok olacağı, çoğu

şeyden mahrum kalmayacağı, yetimliğin ancak yarısını hissedeceğini, buna rağmen baba çocuğun maddi ihtiyaçlarını karşılayabilse de manevi ihtiyaçlarını tam karşılayamayacağı, sürekli çocuğun yanında olup onu koruyamayacağı, çocuğun her zaman içlenerek, annesinin merhametini arayacağı, yani annesinden ayrılan çocuğun kendini tam olarak yetim hissedeceğini ifade eder. Ayrıca bu atasözü ile birlikte konnotatif anlamını da göstermek mümkündür. Örneğin: "Akemdi alsan da Kuday, şeşemdi alma – şekpen tokıp berse de ölmeymin goy" (Babamı alsan da, Tanrım, annemi alma; - aba dokuyup verse de ölmem). Bu anne veya babanın ölümünü istemek değil, yetim kalacak çocuğun önündeki yaşamında anasız, babasız, neler yaşayacağını gözünde canlandırmasından ortaya çıkan bilinçli düşüncesidir. "Akenin jaksılığı jezdedey-ak" (Babanın iyiliği enişte kadarcık) atasözündeki gibi babasız yetime annenin hayatta verebileceği destek ve şefkat çok olsa gerek. Bunlardan biri olarak yetimin üstünü, başını yetiştirip, giyimlerini tamir edip "aba dokuyup vermenin" elinden geleceğini ifade edilmektedir.

Karakterler konuşturarak yazar hayatın zorluklarından şikayetçi olan karakterin hayatı hakkında bilgi vermektedir.

Kader çilesini yüklenen hayattan ümitvâr canın bütün hayatını anlatmak için bu poetik tanımlamalar yeterlidir. Bu fikrimizi destekler mahiyette Kök Kempir:

- Şaken'in yağının taşmadığını biliyorum. Kılık kıyafetinden görünüyor. Paçası yırtık pırtık pantolon giyip de insan hısım, akraba dolaşır mı acaba? "Baska tüsse baspakşıl" (başına gelse danacı) olmuşsun ya. Al şimdi, dedi Kök Kempir Ziba kısaltığı kahverengi pantolonu gösterip [7, 229.s.].

"Baska tüsse baspakşıl" (başına gelse danacı) atasözünde insanın başı dara düştüğü zaman, onun yapmayacağı iş, uğraşmayacağı uğraşın olmadığını, yani o her şeyi, hatta en ağır, pis (deri tabaklama) işini de yapmaya mecbur olacağını, yani bunu çaresizce kabul edeciğini bildiriyor.

"Jazımıştan ozımış jok" (Yazılanı geçen yok). Çünkü Allah-ü Teâlâ insanın alnına ne yazmışsa, o olur, onu değiştirmek kulun elinde değildir. Bu dini inanç temelinde oluşan bir anlayıştır. Benim altımdaki Burıl tay kulağını dikip, anasının gittiği tarafa biraz bakıp durdu da, karnı şişirip nefeslenip, boynunu yere eğip, ayrık otuna yöneldi. Annesinden ayrıldığını bildi mi? Bilse, niye atılarak, ardından koşmaz? Niye kişneyip ağlamaz? Bir nefeslendi de bıraktı.

Ha, belki, onunki de doğrudur. Yakın insanların birbirinden ayrılması dert. Kaygıdan, gamdan yanıp, içine ateş düşer. Ne fayda? "Jazımıştan ozımış jok" (Yazılanı geçen yok) olduğunu bile bile insanlar kaygıdan bükülüp kalırlar [7, 123.s.]

"Kebin kigen kelmeydi, kebenek kigen keledi" (Kefen giyen gelmez, zırh giyen gelir) . Bu atasözünde kefen,- kulun son seferinde giydiği giyimi ve son yolculuğun işareti; kebenek (askerin savaşta giydiği, yünle güçlendirilmiş, ok geçirmeyen, sıkıştırılmış, kara keçeden savunma giyimini) giyerek, savaştan yurduna sağ salim dönmesi mümkün; konnotatif tanımında: "kırık jıl kırğın bolsa da ajaldı öledi" (kırk yıl kırım olsa da eceli gelen ölür) sözündeki gibi, canlı giden insanın ülkesine dönmesi mümkündür anlamında kullanılmıştır [7, 63 .s.].

"Ornında bar onalar" (Yerinde duran onar". Bu atasözünde halk içinde cenazeye gelen büyüklerin başsağlığı dileyerek: "İnsanın kendi ölse de arkasında kalan nesli (oğlu, kızı, torunu, yani merhumun ocağını tüttürecek yakınları var. Yarın onlar merhumun yerini doldururlar, üzülmeyin, sabredin!" deyip merhumun yakın akrabalarını teselli ederek, kaygıları paylaşma ifadesi olarak verilmiştir [7, 114.s.].

"Tüyeni jel şaykasa, eşkini aspannan kör/kökten izde" (deveyi rüzgâr sallarsa, keçiyi havada ara). Bu atasözünde aşireti, soyu, yapısı sağlam, güçlü yiğit kişileri kader çemberinde kıstığında, onları paramparça ettiğinde, tabiatı zayıf insanları yıpratacağının kesin olduğu anlatılır. Yani atasözü hayatın türlü zorlukları karşısında herkesin farklı dayanıklılık göstereceğini bildirir. Bazısı deveyi rüzgâr sallamış gibi hissederken, bazısı için de rüzgârın keçiyi gökyüzüne uçurması gibi tasavvur edilebilir [7, 183.s.].

Kazak milli anlayışında "kadere" razı olmaktan ziyade razı olmamanın ağırlıkta olduğu dikkat çekmektedir. Yani, "kader" hayatın tatlarından çok, acılarıyla ilişkilendirilir. "Kader" ile "ölüm" konseptleri arasında belirli bir ilişki olduğu görülmektedir. İnsan ölüm karşısında kader karşısında olduğu gibi aciz olduğunu kabul edip, ölümü kaderin bir bileşeni olarak kabul eder.

"Hayat" ile "ölüm" konseptleri ile ilgili atasözleri: "Tuğanğa jilamaymın, ölgenge jilaymın" (doğuma ağlamam, ölüme ağlarım); "Ajal ajarına da karamaydı, bazarına da karamaydı" (Ecel güzelliğine de bakmaz, pazarına da bakmaz); "birevdin ajalı ottan, birevdin ajalı sudan" (birinin eceli ateşten, birinin eceli sudan); "dünyenin kadirin bererde bilersin, jannın kadirin ölerde bilersin" (malın kadrini verirken bilirsin, canın kadrini ölürken bilirsin); "ötpeytin ömir jok, sınbaytın temir jok" (geçmeyen ömür yok, kırılmayan demir yok), "ötken kaytıp oralmas, ölgen kaytıp kelmes" (geçen geri gelmez, ölen geri gelmez); "özgege ölim tilegenşe, özine ömir tile" (özgelere ölüm dileyinceye kadar kendine ömür dile); "Ömir ozadı, ajal tozadı" (ömür geçer, ecel eskir); "özen ağısın bögevge boladı, ömir ağısın bögevge bolmaydı" (nehrin akışı durdurulur, hayatın akışı durdurulmaz); "ölim baydın malın şaşadı, joktın artın aşadı" (ölüm zenginin malını saçar, fakirin arkasını açar); "ölimsiz düniye bolmaydı, ötkelsiz keşu bolmaydı" (ölümsüz mal olmaz, geçitsiz yol olmaz) .

Hayatın "verilen, giden, gelen, öğreten, mücadele edilen, sönen, yanan, hareket sahibi" olduğunu deyimbilimsel ve poetik tasvirler de anlatır. Mesela, deyimbilimsel olarak "hayat" konsepti

ömürbaki, *hayat verme, hayata kapılma, hayata isyan etme, hayata ulaşma, hayattan darbe yeme, hayat sürme, hayat yaşama, hayatın zorluğunu çekme, hayat donun giyme, hayat ışığının sönmesi, hayatı başkasının kapısında geçme, hayat sarf etme, hayatı ağlama* vd. deyimlerin denotatif, signifikatif, konnotatif anlamları "maddesel- kavramsal- konseptual" iletişim kurar.

Hayattan darbe yedi (yaşam mücadelesinde yenilgiye uğradı); *Hayatın zorluklarını çok gören* (hayattaki sevinci, kaygıyı, kederi, gamı, iyilik ve kötülüğü başından çok geçiren); *Hayatını ite versin* (zorlukları çok çekme ve o zorlukları insanın başına dilememe) deyimlerinde hayatın hareketlerini yansımaları insan faaliyetleri ile ifade edilerek, "insan" ile "hayat" arasına eşittir işareti koyulur.

Kazak paremiyolojik dünyanın yansıması hayatı "mücadele" olarak gösterir. Bunun iç formunda mücadelenin şartı (zafer ile yenilgi), mücadelenin yöntemi (yiğitlik, boyun eğmeme, gayret etme yoluyla zafere ulaşma), mücadele çeşitleri (zıtlar arasındaki), mücadelenin sebep-sonuçları "hayatın" maddi görüntüsü olarak tasvir edilir. Mesela, "ölüm ve hayat" mücadelesini resmeden "korlık ömirden, erlik ömir artık" (*hor olunan ömürden, erlik ölüm* yeğdir)*; Diz çöküp yaşamaktansa, dik durup ölmek yeğdir, Hayat ile ölüm savaşsa, hastalık ayağa çelme takar* gibi paremiyolojik modellerde "yiğitlik" kategorisi zafere ulaşmanın yolu, "hastalık" kategorisi mücadele etkileri bağlamında tanımlanır. İlginç, uzak, rahat, leksemaları yoluyla paremiyolojik dünya yansımasında "Hayat" konseptinin insanın zaman çarklarının dönemleri ile ilgili eleştirel tanımlaması yapılır. Eğlenceli hayat insanın gençlik çağının, rahat hayatın, uzak yaşamanın, gün görmenin bir parçası. Örneğin: "jasında jigitşilik kılmağan ömir kızığınan

kur kaladı (gençliğinde erlik göstermeyen *hayatın güzelliklerini kaçırır); Rahatsız ömürden uykudaki düş iyidir; ölmenden iyidir ölmemen, Gördüğün çoktur görmediğin vd.*

"Kader" konsepti toplumsal ve sosyal ilişkilerin gelişme derecesine rağmen, kendi temelinde felsefi bilişsel konsept olarak kalır. Çünkü onun felsefi bilişsel yönü doğru anlaşılmasa da başka fikirsel konseptlerin, genel gerçek yapısının kurucusu olmazdı. Bu konsept hiçbir değişikliğe uğramadan, kendinin mutlaklığı ve bağımsızlığını koruyarak, pragmatik ve diğer olgulardan üstte durur.

"Ben on üçten on dörde geçerken, annem vefat etti. Onun kırıkını çıkarırken, babamın canından çok sevdiği atı hastalıktan öldü. Babam uzun süre evden dışarı çıkmadı. Bir gün bozkırdan eve girsem, dombıra ile yavaşça az önceki şarkıyı söylüyordu. İçime işledi. Eğer biri söyle dese, tam orada söylemeye hazırım. Bu şarkıyı duyup, babamın sevdiği arkadaşı Davren geldi. Köksandık adındaki kendisinin bindiği güzel atını yedeğine alıp gelmiş. İkisinin konuşmasından aklımda çok şey kaldı. Davren söz ustası, tekerleme gibi konuşuyormuş. Bel bağını çıkararak şu sözü söyledi: "at erin kanadı derler, kanadın kırıldı. Kadın evin direği" derler direğin yıkılmış. "Yatarım yüküm devrilip derin çukurda" diyen sesini duyup, dayanamadım. Köksandık'a eyerini tak. Halk içine çık. Yetim etme çocukları. **"**Çocuklara ana gerek. Anası gibi kadın getir!".

Babam Köksandık'a bindikten sonra, halk içine girip, bize ana getirdi" ("Davıldan keyin" 100s). Slav halklarının dünya görüşünde "kader" Tanrının hayatı yöneten gücüdür. Rus dilindeki bu sözün etimolojisi de bunu kanıtlamaktadır. Kader (sudba) sözünün kökü "sud" - "bojiy sud" (Tanrının emri) - "çemu bıt, tomu ne minovat"; "ne sudba" . Bu konseptin semantik kapsamında kaderi Tanrının yazgısı olarak anladıklarını gösteren "dolya", "uçast", "sujdeniye" leksemaları vardır.

Sonuç

İnceleme konusu olan "kader" konseptinin Türki leksik formuna gelirsek, dilimizdeki "talay" sözü ile verilir. Halk bilgeliğinin sonsuz kaynağı olan atasözleri birbiriyle sürekli ve sıkı bir ilişki içindeki varlıkların kültürel ve dilsel yansıması olması hasebiyle önemlidir. Gerçek dünyanın yansıması, insan dışındaki objektif dünya, insanı çevreleyen gerçek yapıdır. Dünyanın kültürel yansıması, insanın duyu organları ile ortak veya bireysel bilinç yoluyla kabul edilen anlayışlarına dayalı kavramlar "ülkeekineн" gerçekleştirilecek gerçek dünyanın yansıması. Varlıkların dilsel yansıması, dil "eleğinden" geçen varlıkların kültürel yansıması, varlıkların kültürel yansımasını dil ve bilinç arasında "köprü" ederek, gerçek dünyayı tasvir eder.

Kaynakça

Qaydar Ä. Halıq danalığı.- Almatı: Tolğanay, 2004. -560 s.

Uçaykiyna E.N. Kontseptosfera «bogatstvo» v anglosaksonskoy kartine mira: Kontseptualizatsiya i kategorizatsiya: diss... kand.filol.nauk. -M., 2005. -S.11.

Teliya V.N. Russkaya frazeologiya. Semantiçeskiy, pragmatiçeskiy i lingvokulturologiyçeskiy aspektı. –Moskva: Şkola yazıka i russkoy kulturı, 1996.- 288 s.

İslam Aybarşa. Ulttıq mädeniyet konteksindegi düniyeniñ tildik sureti. Fil. ğıl. dokt. diss. avtoreferatı. – Almatı, 2004, - 251 s.

Vorkaçev S.G. Kontsept «sçastya»: ponyatiynıy i obraznıy komponentı. İzvestiya RAN, Seriya lit. i yazıka. –2001.-T 60, № 3.- 47-58 s.

Stepanov Y.S. Konstantı russkoy kultuwrı.- Moskva, 2001.- 312 s.

Şerhan M. Ay men Ayşa: Roman. – Almatı, “Jalın”, 1997, 256 s.

GENRE FEATURES OF MODERN KAZAKH MEMOIR NOVELS

Ф.ғ.д., проф Қ.Т. ЖАНҰЗАҚОВА[1], А.Б. НУРСАЛИ[2]

Abstract

One of the younger genres used in the Kazakh prose is memories. The works in this genre combine the historical reality and the artistic reality to make the appearance of a certain event. The article specifies the general genre nature and nature of the memoir novels written during the years of independence. Ideological, artistic-aesthetic aspects of novels are identified and their writing style is analyzed. This genre deals with the features, ideas, style and shape of the works. In addition, a number of memoir novels have been given since the country's sovereignty. In general, the memoir's goal is to bring historical events, data, facts and phenomena into the next generation.

Keywords: Memoir Novel, Style, Genre, Author, Idea.

Тәуелсіздік Жылдарындағы Мемуарлық Романдардың Жанрлық Ерекшеліктері

Түйіндеме

Қазақ прозасындағы кейіннен қолданылып жүрген кенже жанрдың бірі-мемуарлар. Бұл жанрдағы шығармалар тарихи шындық пен көркемдік шындықты ұштастыра отырып белгілі бір оқиғаның кескін келбетін жасайды. Мақалада тәл әдебиетімізде тәуелсіздік жылдарында жазылған мемуарлық романдардың жалпы жанрлық табиғаты мен сипаты айқындалады. Мемуарлық романдардың идеялық, көркемдік-эстетикалық қырлары айқындалып, авторларының жазу стилі сараланады. Аталған жанрда жазылған шығармалардың ерекшеліктері, идеясы, стилі, формасы жөнінде сөз қозғалады. Сонымен қатар, ел егемен болғаннан бергі бірқатар мемуарлық романдарға қысқаша сипаттама беріледі. Жалпы, мемуарлық романның мақсаты – тарихи оқиғаларды, деректерді, фактілер мен құбылыстарды кейінгі буынға қаз-қалпында жеткізу.

Тірек сөздер: *мемуарлық роман, стиль, жанр, автор, идея.*

Кіріспе

Қазақ әдебиеті тәуелсіздік алғаннан кейін ерекше тыныс ала бастады. Кеңестік цензураның құрсауынан шыққан тәл әдебиетіміз жаңа идеялармен өзіндік ерекшеліктерімен ерекшелене бастады. Әсіресе проза жанрында өткен оқиғаларды,

[1]Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, kuralay_zhanuzak@mail.ru
[2] Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің докторанты, aidana_091090@mail.ru

әдебиеттегі құндылықтарымызды шындық тұрғысынан қайта қарау, бағалау мәселесі қайта қаралып сараланды.

Бүкіл болмысына бірнеше ерекшеліктерді сыйдыра алатын роман жанрыда жаңа белестерге шыға бастады. Роман жанрының мемуарлық шығармалармалардың алатын орны ерекше. Мемуарлық романдар жайындағы ойымызды ғалым Нұрдәулет Ақыштың: «Жалпы мемуарлық шығармалар бір ғана қазақ әдебиетінде емес,

кез келген туысқан халықтар әдебиетінде де өзіндік орынға ие десек, артық айтқандық емес.

Өйткені бұл арадағы әңгіме осы жанрдағы шығармалардың табиғатына тән болып келетін өзіндік көркемдік ерекшеліктеріне байланысты. Көркем шығармаға қажетті барлық көркемдік компоненттерді бойына сіңіре отырып, мемуарлық роман өзіне тағы қосымша жауапкершіліктер жүктейтіні белгілі. Әрі көркем, әрі тарихи туынды ретінде суреттеліп отырған кезең жайында оқырманға терең мағлұматтар бере алуы шарт. Мемуарлық роман болған шындықты сол қалпы ғана жалаң көрсетіп қоюмен шектеліп қалмай, суреттеліп отырған уақыттың ең кесек, толғақты мәселелерін де жоғары эстетикалық деңгейде көтеріп, көрсете алса, нұр үстіне нұр болмақ», (Ақыш, 2010: 6) деген сөздері қуаттай түседі.

Мемуарлық романдарды жанрлық тұрғыдан талдамас бұрын жалпы бұл терминнің қандай мағына беретініне тоқтала кетейік. “Мемуар (фран. memiores – еске алу) – авторлардың өздері қатысқан немесе куә болған тарихи оқиғалар, қоғам қайраткерлерінің өнегелі өмірлері туралы көркем естеліктер. Мемуар шығармалардың түрлеріне, сондайақ, күнделіктер, өмірбаяндық жазбалар да жатады. Мемуарлық шығармада жеке адамның, тарихи тұлғаның тағдырын халық өмірімен тығыз байланыста алып, оның азаматтық өнегелі қалыптасу жолын қоғам дамуындағы іргелі, ұлы өзгерістермен сабақтастыра, нақтылы әрі көркем баяндайды. Мемуар жанрының туу тарихы ерте дәуірлерден басталды десек те, оның шын мәніндегі жетілу, қалыптасу кезеңдері – XVIII-XX ғасырлар. Мемуар жанрының үздік классикалық үлгілеріне К.Гольдонидің “Мемуарлары”, А.Герценнің “Көргендер мен ойлары”, М.Горькийдің “Менің университеттерім”, С.Айнидің “Бұқарасы”, т.б. жатады” (Кенжебаев, 1966: 264).

Мемуарлық романдар Кеңес дәуірінің қазақ әдебиетінде көп болмаса да олардың тізіміне С.Сейфуллиннің “Тар жол, тайғақ кешу”, С.Мұқановтың “Өмір мектебі”, Ғ.Мұстафинның “Көз көрген”, С.Көбеевтің “Орындалған арман” сияқты шығармаларды кіргізе аламыз. Ал еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін бұл шығармалардың тізімін Ә.Нұршайықовтың “Мен және менің замандастарым”, Х.Әдібаевтың “Өмірдария”, Ш.Мұртазаның “Ай мен Айша”, Қ.Жұмаділовтың “Таңғажайып дүние”, М.Мағауинның «Мен», Қ.Ысқақтың “Келмес күндер елесі” мемуарлық романдары толықтырды.

Қазақ мемуарлық романдарын тақырыптық мемуарлық роман (мемуар авторының өз өмірінің жолдарын белгілі бір тақырып төңірегіне орайластырып жазуы), эпопеялық мемуарлық роман (оның негізіне замана ағымының, дәуір портретінің кең тыныспен әр қырынан алынып суреттелуі), өрнектік мемуарлық роман (оның мазмұндық негізіне автор кейіпкердің тағдыры, өсу жолдары, оның қоршаған ортамен, сыртқы әлеммен қарым-қатынасының дамуы), монологтық мемуарлық роман (алдыңғы қатарда автордың өзінің ішкі үнін, жеке эмоциясын білдіруге тырысуы), естелік мемуарлық және шежірелік мемуарлық романдар деп жіктейді (Ақыш, 2010: 4).

Әрбір мемуарлық шығарма қандай бағытта жазылғанына қарамастан, өз заманының белгілі бір дәрежедегі шежіресі ретінде танымдық қызмет атқаруымен де бағалы. Автор өзінің басынан кешкен елеулі оқиғалары мен кезеңдерді шығармасының

мазмұнына айналдыра отырып, сол кездегі халық тарихына, қоғамдық өмірге қатысты түрлі фактілер мен деректерді, өзі куә болған кезеңнің ерекшеліктерін талдайды. Кейде автор қоғам өміріндегі елеулі құбылыстарды сырттай бақылаушы ретінде суреттелсе, енді бір жағдайларда өзі сол өзгерістердің қозғаушы тетігі ретінде оқиғаның ішіне ене отырып әңгімелейді (Елеукенов, 2009: 207).

Жалпы мемуарлық романдарда көркемдік шындық, эстетикалық таным, рухани өмір мен этнографиялық құндылықтардың бейнеленуі, шығармадағы тұлғалар мен автор бейнесінің жасалуы сияқты мәселелерге үлкен көңіл бөлінуі тиіс. Мемуарлық роман жазу қай қаламгерден де үлкен жауапкершілікті талап етеді. Әсіресе мемлекеттің, халықтың тарихына қатысты оқиғалар жайында қалам тербеу барысында ең алдымен керегі – шыншылдық. Қоғам өмірін былай қойғанда, жекелеген тұлғалардың өміріне қатысты жағдайларды, тіпті қоғамды дамытуға, өзгертуге ықпалы жоқ әлеуметтік қабаттың ең төменіндегі жай ғана қарапайым адам туралы айтқан сәтте де қалай болса, солай жаза салуға болмайды (Ақыш, 2010: 114). Еліміз егемендігін алғаннан кейінгі алғашқы он жылдықта мемуарлық жанрда жарық көрген Шерхан Мұртазаның «Ай мен Айша», Мұхтар Мағауиннің «Мен», Қабдеш Жұмаділовтың «Таңғажайып дүние» романдары болды.

Ш.Мұртазаның “Ай мен Айша” атты мемуарлық романы үшінші жақтан баяндалады. Романды оқи отырып оқырман-жазушының балалық шағында бастан кешкен оқиғаларымен танысып, өмір жолында кездескен адамдар жайлы хабарлар бола алады. Романдағы бас кейіпкер Барсхан автордың өзі екенін бірден білуге болады. Романдағы бас кейіпкер жөнінде Н.Ақыш өзінің «Қазақ мемуарлық романы» еңбегінде «Мемуарлық дилогияның басында бас кейіпкер Барсхан әлі кішкентай, бірінші кітаптың соңына қарай небәрі он жасқа жаңа келеді. Ал бұл жастағы баланың қоғамдық өмірге, ірі тартыстарға араласуға мүмкіндігі шектеулі болғандықтан, оның енді ғана тәй-тәй басталған алғашқы қадамдары үлкен эпикалық сюжеттерге негіз бола алмайтыны белгілі. Бірінші кітаптағы сюжеттердің шолтаңдаған қысқалығы, тіпті жекелеген эпизодтық штрихтардың көбірек орын алып отыратындығы сондықтан. Жас кейіпкердің жадында сақталып қалған жекелеген көріністер мен шағын оқиғалардың өзі-ақ сол замандағы өмір суреттерін шынайылықпен көз алдыңа әкелері сөзсіз. Кейіпкерлердің едәуір бөлігі тек қана эпизодтық деңгейде. Бір-ақ рет көрініп, кейін жоқ болып кетіп жатады. Мәселен, Барсханды мектепке қабылдатқан Ноха секілді» деп ой түйсе, ғалым Ш.Елеукенов «Ш.Мұртазаның «Ай мен Айшасындағы» кейіпкерлер қатарының барлығы шетінен өзін-өзі ақтай алады десек, әсіре бағалағандық болар еді. Балалық шақтың суреттерін көлденеңдей тартып отырудың барысында жылт етіп көрініп қалып, артынша-ақ ауызға алынбай жататын адам есімдері әр тұстан кездеседі. Тек аттары аталып қалғандықтан, ондай кісі есімдерін кейіпкер деп атаудың өзі қиын. Өйткені екінші қатардағы немесе қосалқы кейіпкерлердің өздері белгілі бір дәрежеде жүк арқалайтыны белгілі. Ал талданып отырған романда мінез-құлқы, көзқарасы, адами сипаты ашылмай қалатын ондай есімдер бірсыпыра. Шығарма табиғатын күнделік формасына жақындатып тұрған факторлардың бірі де осы. Олардың кейбірін мысал ретінде ала отырып, атап кеткен де артық болмас. Әке Гришка, бала Гришка (5-7-беттер), Пешен, Әліпбай, Мұса, Байжұман, Мұса, Шақалақ, Тәшкен, Кәрібай, Төреқұл (8-9-беттер), Сейсенбай, Боранбай (55-56-беттер), Пияш, Жібек (81-82-беттер), Пәшира, Өскенбай (133-бет), Сейдін (258-бет), Апақай (370-бет) және т.б. Бұл аталған адамдардың көпшілігі эпизодтық кейіпкер деңгейінеде жете қоймаған» деген пікірін білдіреді. Сонымен қатар шығармадан кейіпкердің отбасы туралы да ақпарат аламыз. Мысалға, ойламаған жерден әкесін айдауға алып кетіп, қайта оралмауы сол кезде анасы Айшаның кішкентай үш баламен қалып тағдырдың небір ауыр тауқыметін тартуы, өмір

сүру жолындағы күресінің көп болғанын аңғарамыз. «Ай мен Айшадағы» көркем уақыт – ұлттың тарихи оқиғалар кезеңі. Шығарманың мазмұнында қазақ халқының ұлттық мінез-құлқы да, тоталитарлық қатаң дәуірдің безерген сұп-сұр кескіні де айқын елес беріп отырады.(Елеукенов, 2009: 215).

Ә.Нұршайықовтың «Мен және менің замандастарым» романы басқа мемуарлық романдарға қарағанда жазылу формасы жағынан ерекшеленеді. Роман Ғ.Мүсірепов жайында естеліктерден тұрғанымен, басты кейікер жазушының өзі. Шығармадағы негізгі көркемдік-идеялық белгі автор белгілі бір тұлға жайында әңгімелей отырып, сюжеттік желілерді өз төңірегіне қарай құруы, қойын дәптеріне жазып алған әртүрлі әңгімелерді тізбелеп, жайып салудан да тартына қоймайды. Ол әңгімелердің ішінде халық ауыз әдебиетінің жалпақ жұртшылыққа мағұлым бола қоймаған жекелеген үлгілері (айтыс, жұмбақ, аңыз әңгімелер, мысалдар, ән мәтіндері және т.б.), автордың өмір жолында ұшырасқан түрлі тағдыр иелерінің құпия сырлары, жазушылардың оқырманға жазған қолтаңбалары (автографтары), негізінде бейнелері көркем шығарма кейіпкерлеріндей әжептәуір әсерлі суреттеліп қалғандары да бар. Мысал үшін алғанда, аупартком хатшылары Махмет Қайырбаев, Мұқажан Әбілқасымов, Ерсайын Айдарбеков, Кенжебай Макин, Рысбек Орынбеков кейіпкерлердің хаттары, күнделіктері, мерзімді баспасөз беттерінде жарияланған материалдар, құжаттар және басқалары бар.

Тәуелсіздік жылдары дүниеге келген тағы бір шығарма көрнекті жазушы М.Мағауинның «Мен» мемуарлық романы. Шығарма басқа мемуарлық романдарға қарағанда өзгеше бағытта жазылған. «Мен» атты мемуарлық романы «Шытырман» және «Қия жолдар» деп аталатын екі кітаптан тұрады. Романның негізгі тақырыбы шығармашылық мәселе болып келеді. Мағауиннің өзі туындысында атап көрсеткеніндей, бұл шығарма ғұмырбаяндық өмір көріністерін толық қамтитын дүние емес, тек жазушының қалам тартқан жылдарындағы көрген-білгенін, жазу- сызудың машақатын, жазған дүниелерін жарыққа шығара алмай қиналған, күйзелген кезеңін саралай келе, өзінің жүріп өткен жолы турасында оқырманымен ой бөлісуі еді.. Ол туралы қаламгердің өзі: «... бұл – Оқырманмен де сырласу. Аңшы әңгіме айтпай ма, түлкіні былай соқтым, қасқырды былай аттым деп. Алғаны, атқаны рас, тек аздап әсірелеуі мүмкін. Біздікі әсіресіз шындық. Тілектес Оқырмен көрсін, білсін, ал ниеті түзу талапкер бұлыңғырда адаспай, құмартқан аңының ізіне бірден түссе дейміз...» дейді (Мағауин, 1998: 195). Романға қазақ романдарын зерттеушісі, әдебиетші Ш.Елеукенов: «Көне жыраулар мен ақындардың есімдерін, мұраларын халыққа таныстыру мақсатында автордың істеген жұмыстары айналып келгенде қазақ руханиятын қалыптастыруға өз тарапынан қосқан үлестерінің бірі» деп баға берген.

Қорытынды

Қазіргі қазақ прозасында табиғаты жағынан алып қарағанда таза мемуарлық шығармалар мен мемуарға жақын болып келетін естелік туындылар арнайы зерттеуді, мазмұндық, идеялық-көркемдік тұрғыдан ара жігін ажырата отырып, сараптауды қажет етеді. Естелік очерк, күнделік, ой-толғаныстар, хат және эпистолярлық, ақпараттық-деректі реңде жазылған шығармалардың өзі қазіргі таңда қомақты ұзын тізімді құрайды. Олардың қай-қайсысын да ортақтастырып тұрған идеялық-көркемдік желі – барлығының да өмір фактісіне, нақты дерекке негізделіп жазылуы.

Мемуарлық романдар замана шындығын реалистік әрі көркемдік деңгейде бейнелеумен қатар, бас қаһарман мен автор бейнесін байланыстыруды талап етеді.

Мемуарлық роман жазу кімнің де болса қолынан келе беретін шаруа емес. Мемуарлық шығарма жазу жауапкершілік пен үлкен еңбекті талап етеді. Өйткені шығарманы жазу барысында автор болған оқиғаларды көркемдікпен, тарихи-танымдық міндеттерін іріктеп, келешек ұрпаққа үлгі-өнеге бола алатындай деректерді көрсетуі қажет.

Әдебиеттер

Ақыш, Нұрдәулет (2010), *Қазақ мемуарлық романы*, Алматы
Кенжебаев, Бейсенбай (1966), *Шындық және шеберлік*, Алматы
Елеукенов, Шернияздан (2009), *Қазақ романы: өткені мен бүгіні*, Алматы
Мағауин, Мұхтар, (1998), *Мен*, Алматы

COLLABORATION BETWEEN THE KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY AND OMER HALISDEMIR UNIVERSITY

Д.ҚБулханова[1], биология магистрі Д.С.Батаева[2]

Abstract

In the article, the author wrote about the idea of the existing system in the field of education between Kazakhstan and Turkey, and the current problems in it. What can bind between the two countries in education? Similarity and difference, the issues of the implementation of negotiations and projects related to the education system is the main argument in the article. Cooperation in the field of education between Kazakhstan and Turkey began in 1992. On March 4, 1997, the Protocols in the field of education were signed between the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan in Ankara and the Ministry of National Education of the Republic of Turkey and since that time their work has been hard. In the first days of our state's independence, it was the Turkish Republic that offered a helping hand, and today the relationship between the two countries in the field of education needs to be improved and requires us to implement new projects.

Keywords: Cooperation in Education, Education System, Exchange of Educational Experience, Academic Mobility.

Қазақ мемлекеттік қыздар университеті мен өмер халисдемир университеті арасындағы білім ынтымақтастығы

Түйіндеме

Автор ұсынып отырған мақалада Қазақстан мен Түркия мемлекеттері арасындағы қалыптасқан білім беру жүйесі мен қазіргі таңдағы кемшілік тұстары жайында ой қозғалған. Екі ел арасындағы білім жүйесін не байланыстыруы мүмкін? Ұқсастық пен айырмашылықтары және білім беру жүйесіне байланысты келіссөздер мен жобалардың іске асырылуы туралы өзекті мәселелер баяндалған. Қазақстан мен Түркияның білім беру саласындағы ынтымақтастығы 1992 жылдан бастап жүзеге асырыла бастаған. 1997 жылы 4 наурызда Анкара қаласындағы Қазақстан Республикасы Білім министрлігі мен Түрік Республикасы ұлттық білім министрлігінің арасында білім беру саласына байланысты хаттамаға қол қойылудан бастап қарқын алған. Еліміз Тәуелсіздік алғанда, алғашқы болып достық ілтипатын білдірген Түрік мемлекеті арасындағы білім жүйесіне негізделген жаңа жобалар мен ынтымақтастық жұмыстарын жетілдіруді қажет етеді.

Тірек сөздер: білім ынтымақтастығы, білім беру жүйесі, білім тәжірбиесін алмасу, академиялық ұтқырлық.

[1]Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің студенті, dana.bulhanova@mail.ru
[2]Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, dariga.batayeva@gmail.com

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында түбегейлі жаңа мақсаттар қойылып, білім саласы жеке жетілдіру бағыты ретінде көрсетілген.Өйткені, білім – ұлттың бәсекеге қабілеттігін арттырудың басты құралы болып табылады. Еліміздегі білім беру жүйесін жетілдірудің басты мақсаты — еліміздегі білімнің сапасын және бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады. Педагогикалық білім беру еліміздің білім беру жүйесінің негізі болғандықтан және білім беру жүйесін жаңғыртудың табыстылығы педагогтарды кәсібилігі мен жауапкершілігімен анықталатындықтан педагог рөліне айрықша мән беріледі [1].

Біз өз зерттеуімізді, екі ел арасындағы білім мен ғылым саласындағы өзекті мәселелерді айқындаудан бастадық. Түркиядағы қазіргі білім беру жүйесінің тарихына үңілсек, 1922 жылы алғаш рет республика болып жариялағаннан бері жүзеге асырылуда екен. Зерттеу көздеріне сүйенсек, жаңа үкімет төрт бағыт бойынша бір мезгілде реформалар жүргізген. Олар білім беруді біріктіруге, ұйымдастыруға, жақсартуға және таратуға бағытталған [2]. 1924 жылы қабылданған заңда білім беру жүйесін Ұлттық білім министрлігіне жүктеліп, 1927 жылы ерлер мен әйелдер үшін бірлескен оқыту енгізілді. 1928 жылдан бастап араб тіліндегі алфавиттің орнына латын тіліне негізделген түрік тілі алфавиті енгізілді. Ол оқу мен жазуды үйрену үшін қажетті кезеңді қысқартып және сауат ашу жұмысын жеңілдетті. Елдегі «Bosphorus», «Middle East», «Hasettepe» университеттер студенттердің жұмыс жүктемесін анықтау үшін АҚШ Жоғары мектебінен алынған кредиттік бірліктер жүйесін пайдаланған [3]. 2015 жылғы деректер бойынша, Анкара университеті әлем бойынша жоғары дәрежедегі университеттер бойынша үздік 500-ке кіреді екен [4]. Алайда үздік 500-дікке кірген Анкара университетінен басқа, Түркия мемлекетінде білім беру жүйесі сапалы жетілдіруді талап етеді. Аналитиктердің пікірі бойынша, ең алдымен, оқушылардың оқу дағдысы мен ойлауын дамытуға қабілетсіздігі, халықаралық тестілеуде көрсетілетін дайындықтың төмен деңгейі дәлел болды. Түркиядағы білім жүйесінің тағы бір әлсіз тұсы, әлі де сақталып келе жатқан білім берудің төменгі стандарттары. Соңғы бес жылдағы ақпар бойынша, педагогикалық мамандықтарды бітіруші түлектер санының 70 пайыздан 51 пайызға төмендеуі, елдің шығыс аймақтарындағы мектептерде педагогикалық білімі жоқ мұғалімдердің жұмыс істеуі [5].

Ал, Қазақстан республикасының білім беру жүйесінің тарихы Кеңес Одағынан бөлініп тәуелсіздік алғаннан кейін білім реформаларын қарқынды жүзеге асыра бастады. Қазақстан Республикасының «Жоғары білім туралы» Заңы 1993 жылы қабылданды. 1994 жылы Қазақстан Республикасының жоғары білім берудің мемлекеттік стандарты, яғни негізгі ережелер бекітілді, ол алғаш рет елдегі жоғары білімнің көп деңгейлі құрылымын, бакалаврлар мен магистрлердің академиялық дәрежесін енгізуді анықтады. 1995 жылғы 4 тамызда Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік саясат жөніндегі Ұлттық кеңеспен бекітілген білім беру саласындағы мемлекеттік саясат тұжырымдамасында жоғары оқу орындарының қызметін реттейтін жаңа нормативтік құқықтық актілерді қабылданып, білім жүйесінде қарқынды алға басу болды [6].

2002 жылы Біріккен ұлттар ұйымының Бас Ассамблеясында Жапон мемлекетінің ұсынысы бойынша 2005-2015 жылдары «Білімді тұрақты дамыту декадасы» болып жарияланды. Бұл декада адамзат алдындағы ғаламдық проблемаларды барлық елдердің білім жүйесін бір кеңістікте өзара үйлестіріп, қарқынды және тиімді дамыту арқылы шешу мақсаттарын белгіледі. Қазақстанның Болон үдерісіне енуіне сәйкес, әлемдік білім кеңістігіне бағыт алуда мемлекетіміздің Қазақстан Республикасында білім беруді

дамытуға арналған маңызды бағдарламалары жарияланған болатын. Осы тұста Қазақстан республикасындағы оқу процесіне заманауи әдістемелер мен технологияларды енгізу басты акцентке қойылып отыр. Оған айғақ, «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының тәжірибесін Қазақстандық білім беру жүйесіне тарату болып табылады. Елбасының тапсырмасы бойынша оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың ұлттық жоспары әзірленіп, бекітілді. Қазіргі заман талабы –көптілді меңгерген, өзгермелі заман талабына сай, өзге елдегі замандастарымен терезесі тең, құзыретті маман дайындау. Осы тұста, Қазақстандағы білім беру жүйесіндегі жаңа бастамаларды айта кетсек болады. Олар педагогикалық кадрлардың кәсіби дайындық деңгейін арттыру, педагогикалық базалық білім беру стандарттарын, мектеп мұғалімдері мен ЖОО оқытушыларының біліктілігін арттыру талаптарын жаңарту [7].

Міне жоғарыда аталған жоспарлар бүгінгі таңда жүзеге ойдағыдай асса, Түркия мемлекетінің білім жүйесіндегідей бір кем тұстың алдын алып, Қазақстандағы білім жүйесін әлемдік стандартқа сәйкестендіру оң нәтижиесін беруі сөзсіз.

Қазақстан мен Түркияның білім беру саласындағы ынтымақтастығы 1992 жылдан бастап жүзеге асырыла бастады.1997 жылы 4 наурызда Анкара қаласындағы Қазақстан Республикасы Білім министрлігі мен Түрік Республикасы ұлттық білім министрлігінің арасында білім беру саласындағы ынтымақтастық туралы хаттамаға қол қойылды. Аталған хаттамаға сәйкес, Түрік Республикасының Үкіметі тарапынан жыл сайын Түркияның ең үздік оқу орындарында оқу үшін Қазақстан Республикасының азаматтарына квота бөлінеді. Қазақстан тарапы бакалавриат, магистратура бағдарламалары бойынша басым мамандықтар тізімін өзі анықтады [8]. Екі ел арасындағы ынтымақтастық білім жүйесіне көптеген жаңалықтар енгізуге ықпалы жоғары болды.

Оның дәлелі өз университетіміз Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық университеті мен Нигде Өмер Халисдемир университеттері арасындағы тығыз қарым-қатынас болып табылады. Көптеген қазақ жастары Түркияның алдыңғы қатарлы оқу орындарында білім алуда. Игі дәстүр өз жалғасын тауып, өзім академиялық ұтқырлық бағдарламасы бойынша Нигде Өмер Халисдемир университетінде оқып жүрмін. Жыл сайын дәстүрлі түрде өтетін Түрік Халықтар симпозиумында да осы екі университет бас ұйымдастырушылардың қатарында. Білім тәжірбиесін алмасу екі ел арасындағы білім жүйесіне дағдыланып, тың мәселелер көтеріліп, жетімсіз тұстары толығып, жаңа бағыттағы білім жүйесін қалыптастыруда ықпалы зор екендігі мәлім. Еліміз Тәуелсіздік алып, еңсесін тіктеген кезде, алғашқылардың бірі болып, достық ілтипатын білдірген Түрік елі болатын. Екі ел арасындағы білім жүйесіндегі инновациялық жобалар, симпозиум, конференциялар ынтымақтастығымызды нығайтып, болашаққа деген бағдарымызды жарқын етуі сөзсіз.

Қорытынды

Біз секілді қазақ студенттеріне академиялық ұтқырлық бағдарламасы бойынша тәжірбие алмасу өте маңызды бағдарлардың бірі болып табылады. Осы тұста, жастарға сеніп, шетел асырып, білімін толықтырып, тәжірибе алмасуға мүмкіндік жасаған Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің ректоры Гаухар Төремұратқызы бастаған ұжымға алғысымыз шексіз.

Әдебиеттер

ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауынан 2012 жыл,14 желтоқсан.

Образование в Турции: система образования, цели, задачи, условия для учебы и модернизация(Статья на http://fb.ru/article. Людмила Фролова)

Турция. История и организация высшего образования.(www.StudyLib.ru).

Рейтинги университетов мира(www.educationindex.ru)

Г.Қ.Нұрғалиев,С.Мусин. Салыстырмалы педагогика.-Алматы;Ғылым,1999. Түркия мен Қазақстан білім беру жүйесі.(http://referat911.ru)

Этапы становления высшего образования. Законодательная база развития высшего образования в РК(Статья на helpiks.org).

Бакирбекова А.М., Жолбасарова А.Б. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлтық университеті.Қазақстандағы білім беру жүйесін жетілдіру(http://martebe.kz)

Білім туралы.-Об оброзовании; Қазақстан республикасының заңы.-Алматы; Литер, 2000ж .-96 б.

LEGAL STATUS OF FOREIGN PERSONS IN CIVIL PROCEEDINGS

А.К. Муйденова[1]

Abstract

The article notes that the proceedings with the participation of a foreign element is a special category of cases where a foreign person acts as a participant in the civil process. The legal and procedural status of foreign persons is regulated by national and foreign legislation, as well as the norms of international acts, which States that foreign persons enjoy procedural rights and perform procedural duties on an equal basis with the citizens of the host country.

The rule on the civil procedural legal capacity of foreign persons is enshrined in the current Civil procedural code of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: foreign persons, foreign element, civil proceedings.

Азаматтық процестегі шетелдік тұлғалардың құқықтық мәртебесі

Түйіндеме

Мақалада шетелдік тұлғалардың қатысуымен азаматтық сот ісін жүргізу шетелдік элементтердің қатысуымен қаралатын азаматтық істердің ерекше санаты екендігін қарастырады. Шетелдік азаматтардың құқықтық және процедуралық мәртебесі ұлттық, шетелдік заңнамамен, сондай-ақ халықаралық актілердің нормаларымен реттеледі және шетелдік азаматтары өзі тұратын елдің азаматтарымен бірдей процедуралық құқықтарға ие және процедуралық міндеттерді орындайды.

Шетелдік азаматтардың азаматтық іс жүргізу құқығы туралы ереже қазіргі Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінде бекітілген.

Тірек сөздер: шетел азаматтары, шетелдік элемент, азаматтық процесс

Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес өзін құқықтық мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары [1]. Құқықтары мен еркіндіктерін түсіну туралы осындай мәлімдеме олардың іске асырылуын және тиімді қорғалуын қамтамасыз ететін нысандар мен әдістерді заңды түрде қамтамасыз ету міндетін белгілейді.

Қазақстан Республикасында заң мен сот алдында жұрттың бәрі теңдік принципін жариялайды. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, діни көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты

[1] І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің докторанты, Талдықорған, alia_akerke@mail.ru

немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 12-бабының 4-тармағына сәйкес Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Республикада азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттер атқарады. Адамның және азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға, конституциялық құрылыс пен қоғамдық имандылыққа нұқсан келтірмеуге тиіс. Бұл конституциялық ережелер өнеркәсіптің, оның ішінде азаматтық процестік заңнаманың бастамасы болып табылады.

Соңғы жылдары сот реформасының жүзеге асырылуы барысында көптеген нормативтік құқықтық актілер қабылданды. Оларға халықаралық азаматтық процеске тікелей қатысы бар құжаттар да кіреді (Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі, Қазақстан Республикасының «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Заңы, Қазақстан Республикасының «Азаматтығы туралы» Заңы және т.б.).

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің нормативтік-құқықтық актілерін талдау [2], қазіргі кезде сот тәжірибесі шетелдіктердің қатысуымен іс жүргізуді реттейтін процессуалық ережелердің нақты тиімділігі туралы толық сеніммен айтуға мүмкіндік бермейді, өйткені олардың кейбіреулері бір-біріне қарама қайшы келеді.

Біздің елімізде қалыптасқан жаңа қоғамдық қатынастар, түрлі салалардағы кең халықаралық ынтымақтастық жағдайында, нормативтік-құқықтық актілерде қамтылған, өзгерген құқықтық сананы ескере отырып, оларды түсінуді қажет ететін ережелер.

Халықаралық ынтымақтастықты орнату үшін мемлекеттің құқықтық жүйесі халықаралық құқықтың нормаларында бекітілген құқықтық реттеу принциптеріне сәйкес келуі қажет.

Мемлекеттер арасындағы қатынастардың дамуына байланысты түрлі мемлекеттердің азаматтары, сондай-ақ заңды тұлғалар арасындағы әртүрлі салалардағы байланыстар айтарлықтай кеңейді. Мұндай байланыстардың кеңеюімен соңғы жылдары Қазақстан соттарында «шетелдік элементті» қатысуымен азаматтық істердің саны артты.

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің ұғымы шетелдік тұлғалардың қатысуымен іс жүргізу мәселелерін зерттеуді аса маңызды деп тапты. Шетелдік тұлғалардың субъективті құқықтары мен заңмен қорғалатын мүдделерін сотта қорғаудың тиімділігі дәл олардың шешілуіне байланысты.

Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың азаматтық процестік әрекетке қабілеттілігі қазіргі Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінде (473-бап) бекітілген [2]. Ереженің мазмұнына сай ескерте айта кететіні шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың, шетелдік және халықаралық ұйымдардың өздерінің бұзылған немесе дауланып отырған құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау үшін Қазақстан Республикасының соттарына жүгінуге құқылы және Қазақстан Республикасы азаматтары мен ұйымдарымен бірдей іс жүргізу құқықтарын пайдаланады. Ал, егер Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарында өзгеше көзделмесе, шетелдік тұлғалар процестік құқықтар мен міндеттерді Қазақстан Республикасының азаматтарымен және заңды тұлғаларымен бірдей пайдаланады. Мұндай құқыққа тұрақты тұратын шетелдік және уақытша келген азаматтар да ие, яғни қызметтік, сауда, қоғамдық, жеке істер бойынша, оқуда, турист ретінде және басқа да мақсаттар да жатады. Демек, шетел азаматтарына азаматтық сот

ісін жүргізу саласында ұлттық режим беру біздің заңнамаларымыз олардың Қазақстан Республикасында тұруымен байланыстырмайды.

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінде сотқа жүгіну үшін орындалуы қажет қандай да бір шектеулер немесе шарттар қамтылмайды. Сонымен қатар, кейбір мемлекеттердің заңнамасында сот шығындарын қамтамасыз ету үшін кепілді енгізуді көздейді. Мысалы, Аргентинаның заңнамасы сол елде тұрмайтын мүлкі жоқ тұлғалардың кепілдігін енгізуге міндеттейді [3, 67б.].

Қазақстан Республикасының соты шетелдік тұлғалардың қатысуымен азаматтық істерді қарау қызметі азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету туралы екі жақты шарттармен реттелген. Бұдан басқа, ҚР көптеген көпжақты Гаага конвенцияларының қатысушысы болып табылады: 1954 жылғы Азаматтық іс жүргізу мәселелері бойынша; 1965 жылғы Азаматтық және сауда істері бойынша сот және соттан тыс құжаттарды шетелде тапсыру туралы; 1970 жылғы Азаматтық және сауда істері бойынша дәлелдерді шетелде жинау туралы; 1993 жылғы Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек туралы ТМД елдерінің конвенциясы.

Шетелдік тұлғаларды сот шығыстарын қамтамасыз етуге кепіл енгізуден босату туралы мәселені 1954 жылғы 1 наурызында қабылданған Азаматтық іс жүргізу туралы көпжақты Конвенциясы азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек туралы шарттарын реттейді. Яғни, Конвенцияның 17-бабында уағдаласушы мемлекеттердің біреуінің осы мемлекеттердің біреуінде тұрғылықты тұратын жері бар және осы мемлекеттердің біреуінің соттарына қуынушы ретінде қатысатын азаматтарынан немесе үшінші тұлғалардан олардың шетелдік болуы немесе осы елде тұрақты немесе уақытша тұрғылықты тұратын жерінің болмауы негізінде ешқандай кепіл немесе оны қандай да бір нысанда өзге де қамтамасыз ету талап етілмейді деп бекітілген [4].

Азаматтық іс жүргізу мәселелері жөніндегі Гаага Конвенциясына Қазақстан Республикасы 1997 жылдан бастап қатысушысы болып табылады.

Азаматтық процессуалдық өндірісте талап қою мен арыз арқылы шетел азаматтарының құқықтары мен заңды мүдделеріне қатысты қорғау іс жүргізудің құралы болып табылады.

Азаматтық іс жүргізуге әрекетке қабілеттілігі бар адам ғана сот арқылы қорғалу құқығын іске асыра алады.

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінде шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың азаматтық процестік әрекетке қабілеттілігіне қатысты нормалар қамылған. Айта кететін болсақ, Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің 473-бабында былай көрсетілген:

1. Шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың азаматтық процестік әрекетке қабілеттілігі олардың жеке заңы бойынша айқындалады.

2. Өзі азаматы болып табылатын мемлекеттің құқығы шетелдіктің жеке заңы болып табылады.

3. Азаматта бірнеше шет мемлекеттің азаматтығы болған жағдайда, ол неғұрлым тығыз байланыста болатын, оның ішінде азаматтың тұрғылықты жері бар мемлекеттің заңы оның жеке заңы болып есептеледі.

4. Азаматтығы жоқ адамның жеке заңы – ол тұрғылықты тұратын жері бар

мемлекеттің заңы, ал олай болмаған жағдайда оның әдетте тұрып жатқан мемлекетінің заңы сол адамның жеке заңы болып есептеледі.

5. Өзінің жеке заңы бойынша процестік әрекетке қабілетті болып табылмайтын адам, егер Қазақстан Республикасының заңына сәйкес процестік әрекет қабілетіне ие болса, ол Қазақстан Республикасының аумағында әрекетке қабілеті бар деп танылуы мүмкін [2].

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне азаматтық іс жүргізу қабілеттілігіне арналған арнайы бапты енгізу шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ тұлғалардың Қазақстан Республикасында сот арқылы қорғалу құқығын жүзеге асырудың нақты кепілі болып табылады. Бұл баптың және оны тәжірибелік маңызы зор, себебі, Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек туралы шарттар азаматтық процестік әрекетке қабілеттілігі мәселелерін реттемейді. Олар тек осы адам азаматы болып табылатын елдің заңы бойынша анықталатын азаматтық әрекет қабілеттілігі туралы норманы ғана қамтиды.

Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек пен құқықтық қатынастар туралы ТМД елдерінің Конвенциясында да [5] адамның азаматтық іс-әрекетке қабілеттілігін анықтаудың осыған ұқсас ережесі қарастырылған.

Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінің 474-бабына сәйкес шетелдік ұйымның процестік құқыққа қабілеттілігі осы ұйым соған сәйкес құрылған шет мемлекеттің заңы бойынша айқындалады.

Бұл заң бойынша процестік құқыққа қабілеті жоқ шетелдік ұйым Қазақстан Республикасының заңына сәйкес Қазақстан Республикасының аумағында құқыққа қабілеті бар деп танылуы мүмкін.

Жеке заңға сәйкес процессуалдық құқық қабілеттілігі жоқ шетелдік ұйым Қазақстан Республикасы аумағында қазақстандық құқыққа сәйкес құқық қабілеті бар деп танылуы мүмкін.

Халықаралық ұйымның процестік құқыққа қабілеттілігі осы ұйым соған сәйкес құрылған халықаралық шарттың немесе Қазақстан Республикасының өзге де халықаралық шарттарының негізінде белгіленеді.

Адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарын сақтау принципі қазіргі халықаралық құқықтың негізгі принципінің бірі болып табылады. Оған сәйкес әрбір мемлекет барлық адамдарға негізгі құқықтар мен бостандықтарды қамтамасыз етуге міндетті. Халықаралық құқықтың аталған принципі бірқатар халықаралық актілерде нақтыланды, мысалға:

1. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы;
2. Азаматтық және саяси құқықтар туралы Пакт.

Атап айтқанда, Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 8-бабына сәйкес «Әр адам, конституциямен, немесе заңмен берілген негізгі құқықтары бұзылған жағдайда, құқығын құзыретті ұлттық сот арқылы тиімді түрде қалпына келтіруге құқылы» деп бекітілген [6].

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пактіге қатысушы мемлекеттердің міндеттемелері мынадай сипатқа ие:

1. Пактіде танылған құқықтары мен бостандықтары бұзылған кез-келген адамға, олардың құқықтары мен бостандықтарын ресми тұлғалар бұзған күннің өзінде де, тиімді құқықтық қорғау амалын қамтамасыз етуге;

2. құқығын қорғауды талап еткен кез келген адамның құқықтық қорғау құқығы мемлекеттік құқықтық жүйесімен көзделген құзыретті сот, әкімшілік, заң шығару биліктері немесе басқа құзыретті орган арқылы белгіленуін және сот арқылы қорғалу мүмкіндігінің дамуын қамтамасыз етуге;

3. құқықтық қорғау құралдары берілген күнде, оларды құзыретті өкімет орындарының пайдаланып қолдануларын қамтамасыз етуге міндеттенеді [7].

Қазақстан Республикасы Конституцияның ережелері әрбір азаматтар мен ұйымдарға тең дәрежеде қатысты.

Сонымен, шетелдік тұлғалардың құқықтық мәртебесін регламенттеу нақты мемлекеттің ұлттық құзыретіне жатады, бұл халықаралық құқықта жалпыға танылған мемлекеттік егемендік принципіне негізделген. Қазақстан Республикасында шетелдік тұлғалардың құқықтық мәртебесінің принциптері болып мыналар табылады:

1. Ұлттық режим принципі;
2. Заң алдындағы теңдік принципі;
3. Құқықтар мен бостандықтардың бірлігі принципі, олардың кепілділігі.

Аталмыш принциптер Қазақстан Республикасының Конституциясында және Қазақстан Республикасының «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Заңында бекітілген [8].

Сонымен, шетел азаматтарының субъективті құқықтары мен заңды мүдделерін сотта қорғау құқығы олардың жалпы құқықтық мәртебесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл құқықты іс жүзінде жүзеге асыру қаншалықты тиімді іске асырылатынына біздің мемлекетіміздің демократиясы, халықаралық қатынастардың дамуы байланысты.

Қорыта келе, шетелдіктердің құқықтық жағдайы халықаралық жеке құқықтарға кемсітпеушілік емес жалпы құқықтық принципі қамтамасыз етудің күрделі тетігіндегі маңызды заңды құрал болып табылатынын, шетелдік элементпен қарым-қатынаста жеке тұлғалардың жеке және мүліктік құқықтарын қамтамасыз етудің сенімді кепілдігін құратынын атап өту қажет. Ұлттық заңнамадағы құқықтық нормаларды заңнамалық тұрғыдан шоғырландыру мемлекеттерді шет елдерде өз азаматтарына қатысты теріс әрекет ету шаралары кезінде шетелдік азаматтардың құқықтарына негізсіз шектеулерден сақтайтын маңызды жалпы профилактикалық функциясын орындайды. Сондай-ақ, практикалық материалдың жеткіліксіздігі және тиісті теориялық негіздеме болмауы дұрыс түсінуді қиындатады және нормаларды қолданудың тиімділігіне әсер етуі мүмкін. Мұның бәрі мәселені терең зерттеуді талап етеді. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында [9] баяндалған жалпы нұсқауларға сәйкес: «құқық шығармашылығы қызметін құқық салаларының және құқықтық жүйенің даму үрдістеріне ұдайы мониторингке, нормативтік құқықтық актілерді қолдану практикасын талдауға негізделетін болжамды-талдаулы қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлу керек. Қазақстандық құқықты жаңғырту ісінде ауқымды жұмыс осыған дейін атқарылды. Отандық құқықтық жүйенің бәсекеге кабілеттілігін арттыра түсу үшін қолданыстағы заңнаманы жүйелеу, заңнама салалары бөлігінде одан әрі топтастыру; оны ескірген және қосарлас нормалардан арылту, құқықтық реттеудегі олқылықтардың орнын толықтыру, қолданыстағы құқықтағы ішкі қайшылықтарды жою; заңдардағы сілтеме нормаларды азайту және Конституцияға сәйкес заңнамалық актілер қабылдана алатын мәселелер аясында тікелей қолданылатын заңдарды қабылдау практикасын кеңейту жөніндегі жұмысты жалғастыру қажет».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

Қазақстан Республикасының Конституциясы, 30 тамыз 1995 жыл. //http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000.

Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазан № 377-V Азаматтық процестік кодексі // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000377/k377_1.htm.

Марышева Н.И., Хлестова И.О. Правовое положение граждан за границей. - М., 2003.

1954 жылғы 1 наурызда Гаагада жасалған Азаматтық іс жүргізу мәселелері жөніндегі конвенциясы. // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000252#z2.

Кишиневте 2002 жылғы 7 қазанда жасалған «Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек пен құқықтық қатынастар туралы» конвенциясы. // http://adilet.zan.kz/kaz/.

Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы». // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001.

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті, Нью-Йорк, 1966, 16 желтоқсан. // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091.

Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 19 маусымдағы № 2337 «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Заңы. // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U950002337.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы N 858 «Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы» Жарлығы. // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U090000858.

СӨЗДЕРГЕ АТАУ БЕРУДЕГІ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМНЫҢ РӨЛІ

Жанар Сүйінжанова Киікбайқызы[1], Әшірханова Қарлығаш Маштайқызы[2]

Аннотация

Тіл ұлттың барлық болмысы мен өмір тіршілігін, дүниетанымы мен әдет-ғұрпын бойында сіңіріп, ата мұрасы, асыл қазынасы ретінде ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп отырады. Кез келген тілдің лексикалық жүйесі сол тілді тұтынушы этностың тарихына, мәдениетіне, шаруашылығына қатысты болады да, олар туралы мол деректер береді. Халықтың этномәдени тарихы және тілдік процестері мен тілдік шығармашылығы туралы баға жетпес «ақпарат» көзі. Себебі, заттардың атауларында адамның сезімдері, қабылдау түйсіктері мен ұғымдары, күнделікті тәжірибесі мен тұжырымдары көрінеді. Біз өз зерттеуімізде сөздерге атау берудегі ұлттық дүниетанымның қатысы туралы және ол туралы ғалымдардың пікірлерін саралауға тырысамыз.

Түйін сөздер: ұлттық таным, ұлттық болмыс, этнолексика, тұрмыстық лексика, сөзжасам.

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ В НАЗВАНИИ СЛОВ

Аннотация

Язык вырос в духе нации и мира жизни, его мировоззрения и традиций и стал символом сокровищ и сокровищ нации. Лексическая система любого языка относится к истории, культуре, хозяйству этносов, употребляющих этот язык, и дает обильные сведения о них. Неоценимый источник «информации» о этнокультурной истории народа, языковых процессах и языковом творчестве. Ведь в названиях предметов проявляются чувства человека, восприятия и понятия, повседневный опыт и выводы. В своем исследовании мы стараемся проанализировать мнение ученых об отношении национального мировоззрения в названии слов и об этом.

Ключевые слова: национальное познание, национальная идентичность, этноллексика, бытовая лексика, словообразование.

Кіріспе

Тілдің дамуы дегенде оның жаңа сөздер мен сөз тіркестері арқылы толығуы, баюы туралы сөз болады. Ана тіліміздің басып өткен ұзын сонар жолының тарихи сілемдері

[1]Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ-дың доцент м.а., ф.ғ.к., zhanar.suinzhanova@ iktu.kz
[2]Нииде Өмер Халисдемир университетінің докторанты, Нииде қ., Түркия Республикасы. karligash7878@gmail.com

мен қат-қабаттарындағы сырының көбі – сол жаңа сөздердің жасалуына негіз болып келе жатқан ұлттық болмыстың бойында.

Жаңа атаудың туындауына негіз болатын белгі - бұл дүниедегі ерекше белгілердің танылуы. Адам санасындағы табиғаттағы заттар мен құбылыстардың бейнесінің нәтижесінде сөз жасалады, жаңа атау туады. Атау жаңа сөздің шындық өмірмен байланысын, ойлаумен арақатынасын көрсетеді. Сөз адам танымын, дүние көріністерін, олардың қасиетін, белгілерін сипаттайды. Болмысымыз атау арқылы танылып, белгілі атаумен аталғанда сол заттың бүкіл қасиетін бере алмайды. Тек ерекше белгілерін белгілейді, яғни ұғымның ең негізгі белгілері арқылы түсінік қалыптасып, атау туады. Атау мен ұғым арасындағы байланыс таным арқылы анықталады.

Тілді ұлттық ой-сана, дүниетаным, мәдениет, тарих, этностық рухты бейнелейтін таңба ретінде қарастыратын – этнолингвистика саласы. Этнолингвистика – этностың болмысынан туындап, санасында сараланып, тарихи жадында сақталып, тіл арқылы ғасырлар бойы қалыптасқан рухани-мәдени мұра ретінде танымдық мәнін ашып, болашақ ұрпаққа ұсыну мақсатына байланысты дүниеге келген тіл білімінің күрделі де құнарлы саласы. Сондықтан ұлттың болмыс-мазмұнын тұтас жүйе ретінде өз бойында сақтаған құнды этномәдени дерек ретіндегі тілдік бірліктерді, оларға атау беру мәселесін «ұлт пен тіл біртұтас» деген қағидаға сәйкес жинақтап, жүйелеу, талдау игілікті де өзекті іс болмақ. Біздің мақсатымыз қазақ тіліндегі сөздің аталуындағы ұлттық таным, ұлттық ерекшеліктерін қарастыру болып табылады.

Бағзы заманнан бастау алып, халық санасына сіңіп, жадында жатталған сөздерге атау беру, тарихына үңілу, тарихи сырын ашып, мағыналық даму мен тілдік қолданыс аясын анықтау, ұлт мәдениетімен сабақтастыру тіл тарихының ұлт тарихынан ұзақ екенін негіздейді. Сондықтан да ол – бүгінде тіл ғылымында ерекше назар аударатын мәселенің бірі.

Қазіргі қазақ тіл білімінде тіл мен мәдениет сабақтастығы, атап айтқанда, тілдің бойындағы ұлттық сипатты, ұлттық рухты тануға негізделген когнитивтік лингвистика, оның лингвомәдениеттану, этнолингвистика, т.б. салалары бойынша ғылыми зерттеулер жүргізіліп келеді. Этнолексикаға байланысты атаулар мынадай тілдік ішкі байланыстар мен ішкі түрден құралатын жүйелік құбылыс ретінде қарастырылады:

1. Сөздің аталатын нәрсемен байланысы.

2.Сөздің аталуының ұлттық ерекшелік, тарихи-мәдени, әлеуметтік-экономикалық жағдайларымен байланысы.

3. Функционалдық негіздегі аналогиялық байланыстар[1,191].

Профессор Қ. Жұбанов тіл арқылы халықтың тағылымдық мұраты мәдени әрі тілдік мұра ретінде сақталатынын және этностың әр дәуірдегі ұрпақ өкілдеріне тіл мен мәдениетті табыстыратын жаңа саланың дүниеге келетіні туралы сол кездердің өзінде-ақ болжам айтқан. Ғалымның: «Халықтардың тұрмыс қалпы түрлі-түрлі болған соң, олардың әр затқа қоятын аттары да түрлі-түрлі. Тіл ұзақ заман жасалады, бірден өзгермейді, оның өзгерісі тұрмысқа байланысты» [2, 93] деген пікірі ұлт мәдениетінің ұрпақ жалғастығын сипаттаса, ал, мәдениет жай өмірдің туындысы емес, белгілі бір қоғамда өмір сүрген рухани әрі материалдық қоры бар іргелі елдің өмір тіршілігінің қажетті туындысы деп қарауын: «Мәдениет – қазанның күйесінше жұғатын нәрсе емес, мәдениеттің белгілі сатысын көксегендей жағдай тумаған болса, ... жоғары мәдениеттің өзі келіп ауызға түспейді» [2, 325] деген пікірінен көреміз. Осы тұрғыдан этномәдени лексиканың қалыптасуының тек онтологиялық сипаты ғана емес, уәждік негізі, уақыт

пен кеңістік контексіндегі этнотанымдық табиғаты да ашылған. Атап айтқанда, бұл бағыттағы зерттеулер «тіл мен таным» сабақтастығын сипаттайды. Себебі, бұл тілдік деректерді сол тілде сөйлеуші халықтың әр кезеңдегі тарихи-әлеуметтік тәжірибесіне негізделіп, мәдени-танымдық деңгейіне сай қалыптасқан вербалды-ассоциативті категория ретінде қарауға болады. «Тіл мен ұлт біртұтас» деген қағида ежелгі мәдениет көріністері, әртүрлі салт-дәстүрлердің тіл арқылы сақталып жетуі арқылы ұлтты тұтастырушы, жалғастырушы қызметімен дәлелденіп, анықталады[1, 201].

Сөздерге атау берудің жаңа деңгейде анықтауына негіз болатын ғылыми нәтиженің бірі – қазақ тіл білімінде сөзжасам саласының дербестелуі, таным нәтижесінде тілде атау жасау мәселесінде сөзжасамның қызметі. Бірақ сөзжасамды анықтаудың негізінен синхрондық аспектіде жүргізілуі тілдің тарихи даму қалыптасу жолын, сөзжасамдық тәсілдерін толық көрсетуге мүмкіншілік бермейді. Осымен байланысты А. Салқынбайдың сөзжасамдық процесті ойлаудың тілдегі сипатын танытатын күрделі құрылым ретінде онтогенездік аспектіде, диахрондық сипатта бағалап, тарихи сөзжасам процесін семантикалық тұрғыдан қарастырған еңбегі атаудың ұлттық танымға негізделетінін көрсетті[3]. Қазақ тілі лексикасындағы әртүрлі тақырыптық топтар мен қабаттар Ә.Қайдар, Е. Жанпейісов, М.М. Копыленко, Н. Уәли, Ж.Манкеева, Р.Шойбеков, Г. Смағұлова, Е. Керімбаев, Қ. Рысберген, С. Сәтенова, Р.Иманалиева және т.б. еңбектерінде этнолингвистикалық тұрғыда жан-жақты сипатталған.

Әлем бейнесіне қойылған атаулар *ұлттық таным* мен *ұлттық дәстүрге* тікелей байланысты болады. Тілдің ұлттық сипатының негізі –атаудың ішкі мәнінде.

Мәселен, «*атамекен*» атауының ұлттық танымдық ерекшелігі - оның қасиеттілігі, бабаларымыздың қанын қиған жер, кіндік қаны тамған жер, туған жер, атадан қалған мұра т.б. екендігі, аталарымыздың мекендеген жері екендігі. Ұлттық дүниетанымымыз «атамекеннің» негізгі осы қасиеттерінен белгілі ұғым туғызады да, сол ұғымның тілдік таңбасы ретінде атау жасалады. Заттың басқа қасиеттері бірте-бірте танылып, шектес басқа ұғымдар туады.

Гумбольдтың түсіндіруінде тіл дүниені тікелей, тура бейнелемейді. Тілде адамның дүниені қалай түсінетіні көрініс береді. Оның ойынша, сөз заттың тура таңбасы емес, оның біздің санамызда тілдік шығармашылық үдеріс нәтижесінде туған бейнесі. Яғни тіл кез келген жеке заттарды бейнелегенде, сол тілде сөйлеушіге қоршаған дүниенің есігін ашады, суретін салады. Мұның мәдениетке байланысты ұлттық атауларға тікелей қатысы бар. Тілде әр халықтың тарихы, оның өмірі, тіршілігі, шаруашылығы мен мәдениеті жатыр.

Мысалы, «ш*аңырақ*» - киіз үйдің ең жоғарғы бөлігі. Оның пішіні күмбез тәріздес, шаңырақ уықтардың ұштарын біріктіріп ұстап тұрады. Киіз үйдің үстіндегі дөңгелек шеңбер осылай аталатыны белгілі. Шаңырақ киіз үйдің күмбездік, жартышарлық ұлттық, көркемдік қасиетін сақтап тұрады. Үйге жарық түсіріп, үйге жағылған от түтінін ауаға шығуын қамтамасыз етеді. Ұлттық дүниетанымымыз «*шаңырақтың*» негізгі осы қасиеттерінен белгілі ұғым туғызады да, сол ұғымның тілдік таңбасы ретінде атау жасалады. Заттың басқа қасиеттері бірте-бірте танылып, шектес басқа ұғымдар туады.

"*Қара шаңырақ*" атауы сол киіз үйге деген құрметпен қатар, қасиеттілік күш-қуат та бере алатын сөз. Ол сөз сол үй иелерінің тамырларының терең, ру басы бабалар тарихымен астасып жатқандығын көрсетеді. *Қара шаңырақ* – үлкен, қадірлі, қастерлі, қасиетті. Қара шаңырақ – ел қадірлейтін не әкенің, не атаның, не бабаның дәстүр бойынша кенженің еншісіне тиген үлкен үйі. (https://massaget.kz). Қазақ «қарашаңырақ иесі» деп атасы мен анасының өле-өлгенше қастарында болып қызмет жасаған,

айтқандарын екі етпей, барлық жағдайларын жасап, "жайылып жастық, иіліп төсек" болған, солардың ата салтын, дәстүрін, ділін, дінін, тілін т.т. барлық шежіре-тарихын санасына тоқыған, бақилық боларда жанында болып, «ақ жуып, арулап жерлеудің» барлық қызметін мойынымен көтеретін сол Ата мен Әкенің шаңырағын ұстап қалған кенже ұлды айтады.

Мұндай атаулар тек атауыштық қана қызмет атқармайды, қазақ тіліндегі материалдық мәдениетке қатысты атаулар немесе тұрмыстық лексика қазақ халқының материалдық өндірісінің деңгейін, сипатын, түрлерін және шаруашылық пен тұрғын үй мүліктері, киім мен тұрмыс бұйымдарын бейнелейді. Ал, олар қазақ халқының материалдық қана емес, рухани да байлығының көрсеткіші. Ал, олардың тіл арқылы көрінісінде «халықтың рухы» сипатталады. Мәдени лексика ұлттық рух пен талғам негізінде, ұлттық тұрмыс пен шаруашылық ерекшелігіне сай, технологиялық процесс нәтижесінде, өз мәні мен атқаратын қызметіне сай, сөзтудырушы модельдер арқылы жасалады, материалдық өндіріс пен мәдени туындылар атауларынан тұрады.

Қорытынды

Әлем бейнесіне қойылған атау ұлттық таным мен ұлттық дәстүрге тікелей байланысты болады. Зат атауларының қалыптасуындағы негізгі қағида – ұлттық ерекшелік, тарихи-мәдени, әлеуметтік-кәсіптік, т.б. жағдайларға байланысты негізделетін қазіргі тіл біліміндегі атау теориясы уәжділік, функционалдық ұғымдарымен астасып жатады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

Манкеева Ж. Қазақ тіл білімінің мәселелері. –Алматы: «Абзал-Ай» баспасы, 2014.-640 бет.

Жұбанов Қ.Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы, 1999.

Салқынбай А. **Тарихи сөзжасам**. **А**., 1999

Салқынбай А. **Қазіргі қазақ тілі: Оқулық. -** Алматы, 2008.-464 бет.

(https://massaget.kz).

Электронды сауда түсінігі мен оның құқықтық ретелуі

М. А. Жумадилова[1]

Түйіндеме

Аннотация

Жыл сайын интернет желісі және өзге де ақпараттық-телекоммуникациялық желілер арқылы өткізілетін тауарлар саны артып келеді. Интернет-сайттар арқылы тауарларды өткізудің мол тәжірибесінің болуына қарамастан, қазіргі құқықтық ғылымда және қолданыстағы заңнамаларда электронды сауда туралы жалпы ережелер қалыптастырылмаған, тіпті «электронды сауда» ұғымының ресми анықтамасы жоқ. Құқықтағы ақаулардың көптігі мен сот даулары санының артуы, кәсіпкерлік қызметтің бір түрі ретіндегі электронды сауданы зерттеуге арналған осы мақаланы жазуға негізгі себепші болды. Мақалада «электронды сауда» ұғымына ғылыми көзқарастар кеңенен ашылып, электронды сауда объектісі жөніндегі мәселе қарастырылады, «электронды мәміле» ұғымы мен ақпараттық-телекоммуникациялық желілер арқылы жасалатын мәмілелер туралы жалпы ережелерге талдау жасалады. Авторлар интернет-ресурстар арқылы келісім шарт жасау тәжірибесіне назар аударып, веб-сайтта орналастырылған контенттік ақпарат пен қолданушылық келісімнің арақатынасы мәселесін атап көрсеткен.

Кілт сөздер: Электронды коммерция, электронды сауда, сандық қолтаңба, тауар, келісім, веб-сайт, электронды мәміле.

Қазақстан Республикасының экономиканың нарықтық нысанына өтуі, еңбек еркіндігін жариялау мен Қазақстан экономикасының коммерцияның шетелдік моделіне бет алуы Қазақстанда кәсіпкерлік қызмет институтының дамуына зор ықпалын тигізді. Кәсіпкерлік қызметтің бір түрі – тауарларды сатып алу, сатумен байланысты сауда қызметі болып табылады. Заманауи адамның өмір сүру қарқынының жедел болуы, ақпараттық технологиялардың кең таралуы кәсіпкерлер мен қарапайым азаматтардың кәсіби және күнделікті өміріне сауданың ақпараттық-телекоммуникациялық желілер арқылы енуіне әкелді. Осыған орай «электронды сауда» сияқты ұғымның қолданылуы қалыпты болды. Аталмыш ұғым тек Қазақстан Республикасында ғана емес, сонымен қатар шетелде де кеңінен пайдаланылады. Дегенмен, «электронды сауда» ұғымының ресми анықтамасы жоқ, ал бұл аталған институттың түсінілуін біршама қиындатады. Халықаралық деңгейде электронды сауданы реттейтін негізгі құжат ретінде 1996 жылы қабылданған «Электронды сауда туралы» ЮНИСТРАЛ Типтік заңы қолданылады [1]. Бұл Типтік заңның шегінде аталған ұғымның анықтамасы қарастырылмайды, бірақ оның негізгі белгілері бекітілген: сауда қызметі шегінде ақпарат мәліметтерді хабарлау арқылы беріледі; элетронды ақпарат болып мәліметтермен электронды алмасу,

[1]Ильяс Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің Доктаранты, Mira_19820509@mail.ru

электронды пошта, телеграмма, телекс, телефаксты қоса алғанда, электронды, оптикалық немесе осы сипаттағы құралдардың көмегімен дайындалатын, жіберілетін, алынатын немесе сақталатын ақпарат танылады, ал «сауда» термині өзіне келісім шарттық сияқты, келісім шарттан тыс сипаттағы кез-келген сауда қатынастарын қосады. Типтік заңға қарағанда БҰҰ Бас Ассамблеясының Типтік заңға жасаған Резолюциясында электронды сауда анықтамасы қалыптастырылған. Оған сәйкес электронды сауданы ақпаратты беру мен сақтау әдістерінің қағаз нысандарына баламалы қолдануды қарастыратын мәліметтермен электронды алмасудың және берудің өзге де құралдары арқылы мәміле жасауды түсіну ұсынылады.

Экономистердің пайымдауынша электронды сауда – бұл сауда механизмдерінің бірі болып табылады [2, 98б.].

Заң әдебиеттерінде электронды сауданың түсіндірілуіне байланысты пікірлер плюрализмі байқалады. Бір авторлар электронды сауданы ішкі сауданың жүйесіне кіретін кіші жүйе және сауда қызметінің ерекше түрі ретінде қарастырады. Бірінші жағдайда электронды сауда «бұл электронды нысанда тауарларды сату-сатып алу бойынша көтерме және бөлшек операциялар электронды экономикалық қызметтің негізгі және кәсіби түрі болып табылатын коммерциялық ұйымдардың жиынтығы». Коммерциялық құқық тұрғысынан қызмет түрі ретіндегі электронды сауда – бұл тауар ағымдарын қалыптастыру, өткізу нарықтарын кеңейту мен жаңа нарықтарды игеру, жеткізіп беру, тауар қорларын жинақтау және т.б. бойынша халықаралық, аймақтық келісім шарттық байланыстарды орнату болып табылады.

Екінші авторлар «электронды сауда» мен «электронды коммерция» ұғымдарын сабақтастыруды ұсынады. Бұл көзқарас келесі тұжырымға негізделген: «электронды сауда» Қазақстандық қолданыста «electronic commerce» терминінің аудармасы ретінде қолданылады және оны, мысалы, Дүниежүзілік сауда ұйымы өнімді телекоммуникациялық желілер арқылы өндіру, жарнамалау, сату немесе дистрибуциялау деп түсіндіреді.

Үшінші авторлар «электронды сауда» ұғымы «электронды коммерция» ұғымына кіреді деп пайымдайды. Электрондық коммерция деп кәсіпкерлер мен олардың барлық контрагенттері арасындағы ақпараттық технологиялар көмегімен жүзеге асырылатын барлық операциялардың (тек сауда операцияларын ғана емес) жиынтығын түсіну ұсынылады [3, 184б.]. Электронды коммерцияны электрондық сауда үшін ақпараттық-телекоммуникациялық шешімдерді жеткізіп беруші ретінде қарастырады. Жекелеген авторлар «электронды сауда», «кәсіпкерлік қызмет» және «экономикалық қызмет» ұғымдарының арақатынасын талдай келе, электрондық сауда экономикалық қызметтің жеке түрі болып табылмайды, себебі «оған кіретін қатынастар экономикалық қызметтің, оның ішінде кәсіпкерлік қызметтің әртүрлі түрлерінің мазмұнын құрайды. …» деген қорытындыға келеді. Оның бір ғана ерекшелігі – тиісті экономикалық қызметті жүзеге асыру кезінде пайдаланылатын электрондық құжаттар нысанының ерекшелігінде болып табылады [4, 56б.].

Сөзсіз, электронды сауданы оның электрондық хабарламалар, яғни ақпараттық-телекоммуникациялық желі арқылы берілген және алынған ақпарат арқылы жүзеге асырылатындығы ерекшелейді. «Сауда қызметін реттеу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 1 – бабына сәйкес электрондық сауда- ақпараттық технологиялар арқылы жүзеге асырылатын тауарларды өткізу бойынша кәсіпкерлік қызмет [5].

Демек, электрондық сауданы ақпараттық-телекоммуникациялық желі арқылы тауарларды сатып алу-сатумен байланысты кәсіпкерлік қызметтің бір түрі ретінде анықтауға болады. Әрине, қазіргі уақытта «сауда» ұғымы анағұрлым кең мағынаға ие болып отыр және оған тек бірыңғай сауда ғана емес, сонымен қатар тауарды сақтандыру, оны жинау, жеткізу, тиеу-түсіру, банктік және заңдық қызмет көрсету, жарнамалық, маркетингтік іс-шараларды және т.б. қамтамасыз ету жөніндегі қызметтер сияқты оны сүйемелдеуші қызметтер де қосылады. Көп жағдайда бұл азаматтық заңнамада сауда объектісі – тауардың ресми анықтамасының болмауына байланысты. Егер өзге де құқық нормаларына жүгінетін болсақ, онда тауардың келесі анықтамаларын кездестіруге болады:

1. айналымнан алынбаған заттар (бағалы қағаздарды, шетел валютасын қоспағанда);
2. азаматтық құқықтардың объектісі (оның ішінде жұмыс, қаржылық қызметті қоса алғанда қызмет көрсету);
3. белгілі бір қызметтің өнімі (оның ішінде жұмыс, қызмет көрсету);
4. сатылатын немесе сатуға арналған кез келген мүлік.

Жоғарыда көрсетілген «тауар» ұғымының анықтамалары осы анықтамалар берілген нормативтік актілерді дұрыс қолдануға бағытталған және оларды өзге құқықтық қатынастарда балама ретінде пайдалануға жол берілмейді. ИНКОТЕРМС-2010 Сауда терминдерін түсіндірудің Халықаралық ережелерінде тауар ретінде материалдық заттар (компьютерлік бағдарламалық қамтамасыз ету сияқты «материалдық емес заттарды» қоспағанда) танылады.

Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің нормаларына жүйелі, логикалық және сөзбе-сөз түсіндірме беру тауардың материалдық зат екендігі туралы тұжырым жасауға мүмкіндік береді: біріншіден, Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде заң шығарушы тауарларды қызметтер мен қаржы қаражатынан бөліп қарастырады; екіншіден, Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде тауар ретінде тікелей материалдық мәні бар заттар көрсетілген. Осылайша, «тауар» ұғымын бірыңғай түсіндіру үшін оның анықтамасын азаматтық заңнамада нормативті тұрғыда бекіту қажет деп есептейміз: «Тауар-кез келген жылжымалы мүлік (қолма-қол ақшаны және қолма-қолсыз ақша қаражатын, құжаттамалық және құжатсыз бағалы қағаздарды, өзге де мүлікті; жұмыс нәтижелерін, қызметтер көрсетуді; зияткерлік қызметтің заңмен қорғалатын нәтижелері мен оларға теңестірілген дараландыру құралдарын, материалдық емес игіліктерді қоспағанда), сонымен қатар азаматтық заңнамада бекітілген өзге жағдайлрды қоспағанда, еркін азаматтық айналымда жүрген жылжымайтын мүлік». Ақпараттық-телекоммуникациялық желі арқылы тауарларды сатып алумен және сатумен байланысты кәсіпкерлік қызмет түрі ретіндегі электрондық сауда ұғымын айқындауға орала отырып, бұл анықтама «Сауда қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңында берілген «сауда» ұғымының ресми анықтамасына негізделетіндігін және сауда қызметінің объектісі - тауардың азаматтық – құқықтық түсінігімен толық сәйкес келетіндігін атап өткіміз келеді. Сондықтан электрондық сауданы біз тар мағынада түсінеміз. Сауда ұғымына, демек, электрондық сауда ұғымына да, тауарларды сатып алумен және сатумен байланысты өзге де қызметтерді енгізу бұл ұғымдардың бұлыңғыр болуына алып келеді. Заң тұрғысынан тауарларды сатып алу және сатуға байланысты қызметтердің дербес құқықтық мәні бар және олар жекелеген құқықтық нормалармен реттеледі. Мысалы, тауарды сатып алу-сату процесі сатып алу-сату келісім шарты нормаларымен реттеледі, тауарды жеткізу, жинау және бөлшектеу бойынша қызмет көрсету процесі – қызметтерді ақылы көрсету шарты нормаларымен реттеледі, тауарды сақтандыру – сақтандыру шарты нормаларымен реттеледі және т.с.с.

Кез-келген сауда операциясы мәміле жасау арқылы жүзеге асырылады. Алайда, Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде ақпараттық-телекоммуникациялық желілер арқылы мәміле жасау туралы қандай да бір арнайы ережелер жоқ. Демек, құқық қолданушы мәміле туралы жалпы ережелерді басшылыққа алуы тиіс. Сауда субъектілері коммерциялық заңды тұлғалар, дара кәсіпкерлер, шаруа (фермер) қожалықтары болып табылатын кәсіпкерлік қызметтің бір түрі болғандықтан, мәмілелердің көп бөлігі жазбаша түрде жасалатындығы сөзсіз. Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 378-бабына сәйкес жазбаша нысандағы шарт құжаттың шарт тарабынан шыққандығын шынайы анықтауға мүмкіндік беретін пошта, пошта, телеграф, телетайп, телефон, электрондық немесе өзге де байланыс арқылы құжаттар алмасу жолымен де жасалуы мүмкін. Электрондық байланыс арқылы шарт жасасу кезінде тараптарды сәйкестендіру үшін құпия сөздер, кодтар немесе ақпаратқа қол қоюшы тұлғаны анықтау үшін қолданылатын өзге де құралдар базасында жасақталған құрылғының қарапайым электрондық қолтаңбасын пайдалануға болады [6].

«Электронды құжат пен электронды цифрлы қолтаңба туралы» Қазақастан Республикасының Заңының 7-бабына сәйкес, құжатқа қарапайым электронды қолтаңба қойылған болып есептелу үшін мұндай қолтаңба электронды құжаттың өзінде қойылуы тиіс немесе қарапайым электрондық қолтаңба кілті операциялық жүйенің операторы белгілеген ережелерге сәйкес қолданылып, онда оның атынан электрондық құжат жасалған және (немесе) жіберілген тұлғаға сілтеме болуы тиіс.

Қарапайым электронды қолтаңба ұғымына веб-сайттағы жеке кабинеттің логинін, құпия сөзін қолдану, нақты транзакция жасаған кезде ұялы телефонға жіберілетін ерекше құпия сөздерді қолдану, сәйкестендіруші ретінде электронды пошта мекен-жайын пайдалану кіреді.

Интернет-ресурстар арқылы сауда қызметінің дамуымен белгілі бір конклюдентті әрекеттер жасау жолымен желілер арқылы келісім шарт жасасу нысаны кең таралып келеді: clik wrap agreement (тышқанның пернесін басу арқылы жасалатын келісімдер); browsewrap agreement (веб-сайтты қолдану арқылы келісім шарт жасау).

Қазақстандық заңнамада clik-wrap и browse-wrap agreements арқылы жасалатын келісім шарттарды реттейтін арнайы нормалар жоқ. Демек, оларға келісім шарттар туралы жалпы ережелер қолданылуы тиіс.

Clik-wrap agreement келісім шарты шарт тараптарының бірінің осы шарт мәтініне қоса жүретін «Мен келісемін» батырмасын компьютерлік тышқанның көмегімен басу арқылы жасалатын келісімдер. Англия, Германия, Италия, АҚШ, сонымен қатар бірқатар өзге мемлекеттер де мұндай келісім шарттардың заңдық күшін таниды. Типтік заң электронды келісім шарттар мен оларды жасасу тәртібін (атап айтқанда clik-wrap agreement шарттары) заңды күші бойынша жазбаша шарттарға теңестіріп қарайды [1].

Қазақстан терминологиясына сәйкес, шарттың мәтіні мен «Мен келісемін» батырмасы шарт жасасу ұсынысы, яғни оферта болып табылады. Шартты жасасудың мұндай тәсілі неғұрлым кең таралып келеді және осылайша, болашақта даулы қатынастардың алдын алу мақсатында келесі ережені заңнамалық түрде бекіту қажет деп санаймыз: «Шаруашылық жүргізуші субъектінің тұтынушымен тұтынушы тарапынан төлем туралы міндеттемені көздейтін электрондық тәсілмен шарт жасасқан жағдайда, келісім туралы батырма (тұтынушы оған компьютерлік Тышқан меңзерін басу арқылы тапсырыс шартымен келісім білдіреді) «төлем міндеттемесімен тапсырыс» деп белгіленуі тиіс. Browse-wrap agreement келісімі веб-сайтты қарау арқылы жасалады. Бұл келісім хостингтік ақпаратты белгілі бір түрде пайдалануды көздейді. Browse-wrap

agreement сайт иесін қорғау құралдарының бірі болып табылады. Мысалы, EBay қолданушы келісімінің шартында сайт сатушы мен сатып алушы арасындағы нақты мәмілелерді қабылдамайтындығы, аукцион қатысушысы болып табылмайтындығы жөнінде ақпарат берілген. Бұл сайт тауардың кез келген түрін сату, сатып алу туралы мәліметтерді орналастыру үшін қызмет етеді.

Егер пайдаланушы сайтты пайдалану шарттарын бұзса, ол үшін қандай да бір заңды салдарлар пайда бола ма? Қолданыстағы заңнамада сайтта browse-wrap agreement қарауға келісімді орналастыру туралы ақпаратты орналастыру туралы талаптар жоқ. Бір жағынан бұл келісім пайдаланушы келісімін беретін оферта ретінде әрекет етеді. Екінші жағынан, пайдаланушы сайттың күрделі дизайнын және (немесе) осы ақпараттың орналасуына байланысты сайттағы қызметтерді пайдалану ережелері туралы контенттік ақпараттың бар екендігі білмеуі де мүмкін жағдайлар кездеседі. Осылайша көрсетіліп отырған келісімнен туындайтын даулы қатынастарды шешу қиындық тудырады. Сондықтан мұндай ақпаратты сайттарда орналастыру ережелерін мынадай редакцияда бекіту керек: «Ақпараттық-телекоммуникациялық желіні (интернет) пайдаланатын сатушы өз сайтына сайтты пайдалану ережесін (келісімін) орналастыруға құқығы бар. Бұл келісім сайт қолданушысы онымен танысу үшін еркін қол жеткізе алатындай етіп орналастырылуы тиіс». Сауда мәмілесін жоғарыда көрсетілген тәсілдермен жасаған кезде біз мәміленің электрондық сипатта болды деп айта аламыз. Бірақ бұл жағдайда сауда электронды болып саналады ма деген сұрақ туындайды? Егер біз сауданы тауарларды сатып алуға және сатуға байланысты қызмет ретінде қарастыратын болсақ, онда біз сауда ұғымын тек мәмілені жасаумен ғана ұштастыра алмаймыз. Бірақ, егер бұл қызметті кең мағынада түсінетін болсақ, онда сауда қызметі ұғымына мәміледен басқа тағы не қосу керекпіз? Аталған сұраққа жауап келесідей болуы тиіс деп ойлаймыз: мәмілені жасасу, оны орындау немесе тоқтату. Оған қоса сауданы электронды деп тану үшін мәмілені ақпараттық-телекоммуникациялық желілер арқылы не жасасу, не орындау, не тоқтату жеткілікті болады. Жоғарыда аталғандарды қорытындылай келе, уақыт өте мәмілелердің басым бөлігі ақпараттық-телекоммуникациялық желілер арқылы жасалатын болады деп сеніммен айта аламыз, және көп ұзамай-ақ мұндай мәмілелер жазбаша құжат айналымын қолданыстан ысырып тастауы да мүмкін. Электрондық сауда қатысушыларының қауіпсіздігі үшін қолданыстағы азаматтық заңнамаға төмендегідей толықтырулар енгізу қажет деп есептейміз:

1. Сауда қатысушыларын, олардың сауда қызметін жүзеге асыруына қойылатын талаптарын, олармен жасалатын мәмілелердің түрлерін, сондай-ақ кепілдер мен қорғау тәсілдерін анықтайтын «Қазақстан Республикасындағы электронды сауда туралы» заңын қабылдау;
2. «Тауар» мен «электронды сауда» ұғымдарын, интернет келісімдер мен сайт қолданушыларының қолданушылық келісімдері туралы ережелерді заңнамалық тұрғыда бекіту.

Мұндай шаралар сауданы жүргізудің Қазақстандық моделін халықаралық стандарттарға жақындатады және кәсіпкерлік қызметті жаңа деңгейге көтеруге оң ықпалын тигізеді деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

Об электронной торговле: Типовой закон ЮНИСТРАЛ 1996 г. // Режим доступа: http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/electcom/05-89452_Ebook.pdf.

Голубев В. Электронная торговля: эйфория закончилась – начинается реальность // Экономические стратегии. – 2005. – №5-6. – С. 98.

Евтушенко Д.Д. Электронный бизнес, электронная коммерция, интернет-торговля: сущность и взаимосвязь понятий // Бизнес информ. – 2014. – № 8. – с184 - 188.

Андреева А.Ю. Электронная торговля: проблемы и перспективы // T-comm: телекоммуникации и транспорт. – 2009. – № S3. – с56.

Закон Республики Казахстан от 12 апреля 2004 года № 544-II «О регулировании торговой деятельности» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.05.2018 г.). [Электронный ресурс] - Режим доступа.- http://online.zakon.kz (Дата обращения: 26.01.2019).»

Гражданский кодекс Республики Казакстан от 27 декабря 1994года № 268-XII. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.04.2019 г.). [Электронный ресурс] - Режим доступа.- http://online.zakon.kz (Дата обращения: 02.04.2019).

EFFICIENCY OF APPLICATION OF METHODS AND TECHNIQUES IN THE SUBJECT OF PHYSICAL CULTURE IN THE CONDITIONS OF THE UPDATED CONTENT OF EDUCATION

п.ғ.д., профессор С.М.Кенесбаев[1], PhD доктор,. Э.Уайдуллақызы[2] ,Докторант,. Е.Е.Оспанқұлов[3]

Abstract

In the article, the modern stage of modernization of the Kazakh system of education and science provides for everyone's access to quality education, the possibility of obtaining new professional skills, the development of research and creative competencies. In the Republic, school education is moving to a new stage. After all, in the new conditions, the teacher faces the task of educating one person an educated, conscious citizen of his country and a citizen of the world on the basis of universal democratic and humanistic values. Such a person should become not only an intellectual, broad worldview, high modern thinking, a desire for knowledge, patriotism, but also competitive, driving the economy and culture of the country as a mobile force, potential. The learning objectives of the physical education curriculum require students to be able to Express opinions about their acquisition of skills and to analyse and evaluate them. Also, in the section" the use of criteria-based assessment in teaching the subject" Physical culture " will be considered in more detail the evaluation strategy. It also discusses various aspects of pedagogy, in particular, methods and techniques aimed at the student, problem solving, reflexive learning and collaborative learning.

Keywords: Globalization, Intellectual, Personality, Philosophy, Physical Education, Activity, Physical, Collective, Criteria-Based, Formative.

Жаңартылған Білім Беру Мазмұны Жағдайында Дене Шынықтыру Пәнінде Әдіс-Тәсілдерді Қолданудың Тиімділігі

Түйіндеме

Мақалада Қазақстандық білім беру мен ғылым жүйесін жаңғыртудың қазіргі заманғы кезеңі әрбір адамның сапалы білімге қолжетімділігін, жаңа кәсіби дағдыларды алу, зерттеу және шығармашылық құзыреттерін дамыту мүмкіндіктерін көздейді. Республикамызда мектептегі білім беру жаңа кезеңге көшуде. Өйткені жаңа жағдайда педагог алдында жалпы адамзаттық демократиялық және гуманистік құндылықтар негізінде бір адамнан өз елінің білімді, саналы азаматын және әлем азаматын тәрбиелеу міндеті тұр. Мұндай тұлға интеллектуалды, дүниетанымы кең, жаңаша ойлау қабілеті жоғары, білімге құштар, отансүйгіштік қасиеті қалыптасқан, бәсекеге қабілетті

[1]Абай атындағы ҚазҰПУ-ің п.ғ.д., профессори kenesbaev_sm@mail.ru
[2]Абай атындағы ҚазҰПУ-ің PhD доктор elmira_uaidulla@mail.ru
[3]Абай атындағы ҚазҰПУ-ің докторанты Ernar_erke@mail.ru

болуымен қатар, ел экономикасын, мәдениетін алға тартатын, ұтқыр күш, әлеует ретінде қалыптасуы тиіс. «Дене шынықтыру» пәні бойынша оқу бағдарламасындағы оқу мақсаттары оқушылардан өздерінің дағдыларды үйренуі туралы ой-пікірлерін білдіріп, оны талдай және бағамдай білуді талап етеді. Сондай-ақ, «Дене шынықтыру» пәнін оқытуда критериалды бағалауды қолдану» тарауында бағалау стратегиясы анағұрлым толық қарастырылатын болады. Сонымен қатар педагогиканың түрлі аспектілері, атап айтқанда, оқушыға бағдарланған әдіс-тәсілдер, проблема шешу, рефлексиялық оқу және бірлескен оқу тәсілдері қарастырылады.

Тірек сөздер: Жаһандану, интеллектуалды тұлға, дүниетанымы, дене шынықтыру, іс-әрекет, физикалық, ұжымдық, критериалды, қалыптастырушы.

Кіріспе

Қазақстандық білім беру мен ғылым жүйесін жаңғыртудың қазіргі заманғы кезеңі әрбір адамның сапалы білімге қолжетімділігін, жаңа кәсіби дағдыларды алу, зерттеу және шығармашылық құзыреттерін дамыту мүмкіндіктерін көздейді. Республикамызда мектептегі білім беру жаңа кезеңге көшуде.

ҚР тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» халқына Жолдауында еліміздің болашағын қазақстандықтардың әлеуетін ашу үшін жаңа мүмкіндіктер құрумен байланыстыра келе, «XXI ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар» екендігіне тоқталды. Бұл өз кезегінде бес институционалдық реформаларды жүзеге асыру үшін ұлттың идеясы, жарияланған ұлт жоспары, «100 нақты қадам» бағдарламасында әлемнің отыз дамыған елінің қатарына кіруі негізінде адам капиталының сапасын көтеру, он алдыңғы қатарлы колледж бен он жоғары оқу орнында білікті кадрларды әзірлеу, халықаралық тәжірибеге сәйкестендіру үшін еліміздің оқу мекемелерінде білім беруді дамытудың басым бағыттарын алға қойды [ҚР тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» халқына Жолдауынан].

Білім саласында қазіргі кездегі жаңғырту үдерістері ең алдымен XXI ғасыр тұлғасы мен оларды тәрбиелейтін педагогтардың ұлттық және трансұлттық білімдік кеңістіктердегі орны мен роліне, жаһандану жағдайында халықаралық өзара әрекеттестікке дайын болу тұрғысынан жүргізілуде.

Өйткені жаңа жағдайда педагог алдында жалпы адамзаттық демократиялық және гуманистік құндылықтар негізінде бір адамнан өз елінің білімді, саналы азаматын және әлем азаматын тәрбиелеу міндеті тұр. Мұндай тұлға интеллектуалды, дүниетанымы кең, жаңаша ойлау қабілеті жоғары, білімге құштар, отансүйгіштік қасиеті қалыптасқан, бәсекеге қабілетті болуымен қатар, ел экономикасын, мәдениетін алға тартатын, ұтқыр күш, әлеует ретінде қалыптасуы тиіс.

Біздің тілімізде: ғаламдану, жаһандасу, ғаламшарлану түрінде қолданылып жүрген «жаһандану» дегеніміз қандай да болсын үдерістің, іс-әрекет барысының немесе мәдени-әлеуметтік феноменнің, құбылыстың бір ғана ұлт, халық, мәдениет, өркениет немесе құрлық шеңберімен шектелмей, бүкіл планеталық, жұмыр жерлік, бүкіл әлемдік деңгейде көрініс тауып, маңызға ие болуын танытатын ұғым. Жаһандану – үдеріс, орын алып отырған, әлі өз мәресіне жетпеген, аяқталмаған іс. "Жаһандану" бүкіл жер жүзінде жайылу, таралу деген мағынаны да, әлемдік елдердің біртұтас адамзаттық мәдениет қалыптастыру екпініне ілесу дегенді де білдіреді [Егеменді Қазақстан, 2007 ж. - №33. - Б.1-8].

Жаһандануды әрбір ұлт, әрбір этнос, әрбір мемлекет өзінің болмысына бейімдеп сіңіре алғанда ғана осынау қауіптілеу болып көрінетін құбылыстың игілігін көреді.

Еліміз енген Болонья жүйесі бойынша педагогтарды кәсіби дайындау үдерісі де осы мәселенің бізде таралуының көрінісі. Бұл ретте оқытудың барлық деңгейінде білім мазмұнының қайта қаралып, технологияларының жаңғыртылуы сапаға бағытталу мен нәтижеге қол жеткізудің бірден - бір жолы. Осыған орай жоғары білімнің нәтижесі болып табылатын болашақ маман бойында жаһандық білімге қатысты құзыреттіліктер қалыптастыру өзекті мәселе қатарына жатады.

Білім беру саласы алдында тұрған бұл мәселені тиімді шешудің нормативтік - құқықтық негіздерін Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы, Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы жоғарғы педагогикалық білім беру тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары, және Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың жыл сайын Қазақстан халқына ұсынатын Жолдауының стратегиялық бағдарламалары құрайды.

Жаңартылған білім беру мазмұнын енгізуде бастауыш сыныптардағы дене шынықтыру пәнін жүргізуде тиімді әдіс-тәсілдерді енгізу қажеттілігі туындады. Бүгінгі таңда 1 сыныптарда дене шынықтыру пәні жаңа мазмұнда жасалған «Дене шынықтыру» бағдарламасының мақсаты оқушыларды денешынықтырудың негіздерімен таныстыру болып табылады, нақты айтқанда, олардың спорттық-спецификалық қозғалу дағдылары мен дене шынықтыру (физикалық) қабілеттерін меңгеруімен қатар, салауатты денені шынықтырудың дамуына ықпал етеді. «Дене шынықтыру» пәні бойынша бағдарлама кезең-кезеңімен жүзеге асырылады оқу жоспары ұсынылған, бұл жоспар оқушылардың физикалық іс-әрекеттің түрлері бойынша білімдерін, түсініктерін және дағдыларын дамытуға ықпал етіп, сол уақытта олардың жеке гигена, психикалық денсаулық және салауатты өмір салтының қағидалары сияқты аспектілер тұрғысында жалпы дамуын жақсартуға ықпал етеді [Егеменді Қазақстан, 2007 ж. - №33. - Б.1-8].

Жаңартылған оқыту процесін ұйымдастырудағы педагогикалық әдіс-тәсілдер: Ортақ тақырыптар арқылы оқыту - «Дене шынықтыру» оқу пәнінің ортақ тақырыптарының мазмұны оқушының жақын аймағынан, яғни оның өз іс-әрекетімен тікелей байланысты тақырыптарды оқудан басталады. Алты-жеті жастағы балалар өз ойын білдіруге, оқу мазмұны бойынша сұрақ қоюға, сұрақтарға жауап іздеуге үйренеді. Ойын іс-әрекеттері арқылы оқыту - оқу үдерісінде білімді меңгертуде оқу әдісі ретінде ойын іс-әрекетін қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың сабақтағы ұжымдық іс-әрекетін ұйымдастыруға бағытталған ойын әдісі арқылы, олардың шағын топтың өзге мүшелерінің пікірін сыйлауына, әртүрлі өнімді іс-әрекет негізінде соңғы нәтижені алдын-ала көре білуіне, өзбетіндік іс-әрекетін жоспарлауына, мақсатқа жету амалдарын таңдауына мүмкіндік беріледі [Аршавская Э.И., Розанова В.Д. М.: Знание, 1968 - 80 с.]. Оқу жетістіктерін бағалау тәсілдері «Дене шынықтыру» пәнін меңгеру нәтижелері критериалды бағалауды қолдану арқылы жүзеге асырылады. Критериалды бағалау оқыту, оқу және бағалаудың өзара тығыз байланысында негізделген. Критериалды бағалау нәтижелері білім беру процессін тиімді жоспарлау және ұйымдастыру мақсатында пайдаланылады. Критериалды бағалау қалыптастырушы және жиынтық бағалаудан тұрады. Қалыптастырушы бағалау үздіксіз өткізіледі, оқушы мен оқытушы арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және оқу процесін дер кезінде түзетуге мүмкіндік береді.

Бұл мақсатты жүзеге асыру үшін оқушыларды оқытуға арналған оқу бағдарламасы келесі міндеттерді іске асырады.

1. Дене денсаулығының және рухани денсаулықтың негізін қалайды.

2. Оқушыларды өздерінің физикалық және психологиялық денсаулықтарын түсінуге және нығайтуға ынталандырады.

3. Дене шынықтыру және спорт саласындағы теориялық білімдері мен тәжірибелік дағдыларын дамытуға жағдай жасалған.

4. Оқушылардың қозғалыс дағдыларының дамуы, атап айтқанда, олардың төзімділігін, ширақтылығын, күшін, ептіліктерін және икемділігін дамытуға әсер етеді.

«Дене шынықтыру» пәнін оқыту оқушыларға:

а) пән туралы білімдерін, шеберліктері мен дағдыларын күнделікті өмірлерінде қолдануға;

б) қимыл-қозғалыс дағдыларын жақсарту және оқушылардың дене дамуын жетілдіру қажеттіліктерін бағалауға;

в) адамгершілік қасиетін дамытудың маңыздылығын түсінуге және әділ бәсекелестік пен өздерін үздіксіз дамытудың қажеттілігін түсінуге;

г) жеке гигена туралы ережелерін сақтау қажеттілігін түсінуге;

д) дене қимыл-қозғалыс жаттығулары адамның дене жүйелеріне әсерін білуге;

е) өзінің және басқалардың дене жағдайын бағалауға;

ж)сыни тұрғыдан, шығармашылық ойлау қабілеттерін және коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді [Бальсевич В.К. Онтокинезиология человека. 2000.- 420 с].

Осылайша, тиімді оқыту және оқу мақсатында оқушылардың түсіну деңгейін анықтау үшін олардың оқу мақсаттарына жеткендігінің немесе алға ілгерілеуінің деңгейі қадағалануы тиіс. Әрбір оқушы үшін оқу мақсатына жетудегі оқушының үлгерімін көрсететін портфолио жинақталып, ол қалыптастырушы бағалау үшін қолданылуы мүмкін. Жиынтық бағалау оқу бағдарламасының бөлімін/ортақ тақырыпты, тоқсанды немесе сыныпты аяқтау кезінде оқу мақсаттарына сәйкес оқушылардың алған білімдері мен жинаған дағдыларының нәтижесін бағалау арқылы жүргізіледі. Бұл белгілі бір кезеңнің соңында (тоқсан, жартыжылдық, оқу жылы, орта білім алу) балл мен баға қою арқылы жүргізілетін бағала түрі. Әр бақылау жұмысының құрылымы мен ұзақтығы туралы және оларды басқару әдістері туралы ақпаратты белгілі бір сынып және пәнге арналған тест спецификациясынан табуға болады. Тест спецификациясында сонымен бірге мұғалімдерге түрлі дағдылар қалай бағаланатыны түсінікті болу үшін сұрақтардың үлгілері мен баға қою жүйесі ұсынылады. «Дене шынықтыру» пәні бойынша оқу бағдарламасындағы оқу мақсаттары оқушылардан өздерінің дағдыларды үйренуі туралы ой-пікірлерін білдіріп, оны талдай және бағамдай білуді талап етеді. Сондай-ақ, «Дене шынықтыру» пәнін оқытуда критериалды бағалауды қолдану» тарауында бағалау стратегиясы анағұрлым толық қарастырылатын болады. Сонымен қатар педагогиканың түрлі аспектілері, атап айтқанда, оқушыға бағдарланған әдіс-тәсілдер, проблема шешу, рефлексиялық оқу және бірлескен оқу тәсілдері қарастырылады. «Дене шынықтыру» пәні бойынша оқу бағдарламасы оқушылардың ағзасын дамытуға және оның дене белсенділігін қамтамасыз етуге бағытталған бірден-бір пән. Оқушылар түрлі жаттығуларды орындауға, дене қабілеттері дамытуға және

жетілдіруге мүмкіндік беретін жан-жақты құрастырылған оқу бағдарламасы арқылы аталған міндетке қол жеткізуге болады. Нәтижесінде оқушының бойында дене тәрбиесі жаттығуларының адам ағзасына тигізетін оң әсері туралы білім жүйесі қалыптасады. Ағзаның бүкіл жүйелерін дамыту, барлық дене сапаларын жетілдіру-дене шынықтыру пәнінің басты мақсаты болып табылады. Дене шынықтыру пәнінің жеке тұлғаны тәрбиелеуде алатын орны ерекше. Ол оқушының дене дамуына, сондай-ақ әлеуметтік, дербес және рухани қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Мектептің білім беру жүйесінің құрамында бола отырып, дене шынықтыру оқушыларда салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған. Осындай жол арқылы болашақта салауатты әлеумет қалыптастыруға болады. Сонымен қатар, дене шынықтыру сабағындағы негізгі қағидаттардың бірі-белсенділік. Ол дене шынықтырумен айналысатындардың ойластырылған негізде, терең түсінуін қамтамасыз етіп, дене шынықтыру-спорт шараларына тұрақты қызғушылық мен қажеттілік тудыруға, сондай-ақ барынша белсенді болуға жетелеуге бағытталған. Бұл қағидатты іске асыру дене шынықтырумен айналысатындардың ойластырылған негізде, терең түсінуін қамтамасыз етіп, дене шынықтыру - спорт шараларына тұрақты қызығушылық мен қажеттілік тудыруға, сондай-ақ барынша белсенді болуға жетелеуге бағытталған. Бұл қағидатты іске асыру дене шынықтырумен айналысатындардың түрлі жаттығуларды орындау техникаларын біліп, терең түсініп, дене шынықтыру үдерісіне саналы және байсалды қарауға көмектеседі. Белсенділік – адам орындайтын іс-шаралардың өлшемі, оның жұмысқа тартылуы деңгейі. Дидактикалық тұрғыдан алғанда, белсенділік деп білім, білік және дағдыларды саналы түрде игерудің алғышарттарын, шарттары мен нәтижесін атаймыз. Қызмет теориясында [Давиденко Д.Н. учебное пособие. - СПб, 1996.-356 с.] сәйкес, адамның белсенділігі-сана тәуелді факторлардың бірі. Бұл жағдайда білім, уәж, қажеттіліктер, мүдде мен мақсат сияқты санаттардың көмегімен сана іс-шараларды бағыттап және басқарып отырады.

Қорыта келе жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында дене шынықтыру пәнінде әдіс-тәсілдерді қолданудың тиімділігі жаһандық талаптарға сай қайта қарау, оның теориясы мен ғылыми-әдістемелік негіздерін жаңарту мәселесі арнайы зерттелмегендігі анықталды. Мамандар дайындаудың практикалық пәндер бойынша жоғары оқу орынында беріліп жатқан педагогикалық білімнің ғаламдық үдерістермен байланысының аздығын, олардың әлемнің кез-келген жерінде білім алып, еңбек етуге дайын азаматтарын қалыптастырудағы әлеуетінің жеткіліксіз екендігін байқатты.

Бұл жағдай:

- ЖОО болашақ педагог мамандарды жаһандық талаптарға сай дайындауға деген қоғамдық сұраныс пен оған негіз болатын теориялық тұғырлардың айқындалмауы арасындағы;
- Болашақ мамандарда жаһандану жағдайына байланысты қосымша құзыреттіліктерін қалыптастырудың объективті қажеттілігі мен оның жаңа бағыттарының және жүзеге асуын қамтамасыз ететін ғылыми негізделген тиімді әдістері мен жолдарының айқындалмауы арасындағы қарама-қайшылықтардың бар екендігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

Мұғалімдерге арналған нұсқаулық «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016 ж.

Назарбаев Н.Ә. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы // Егеменді Қазақстан, 2007 ж. - №33. - Б.1-8.

Аршавская Э.И., Розанова В.Д. Физиология и физкультура (О физиологических основах физического воспитания в различные возрастные периоды). – М.: Знание, 1968 - 80 с.

Бальсевич В.К. Онтокинезиология человека. // Теория и практика физической культуры, -2000.- 420 с.

Давиденко Д.Н. Физиологические основы физической культуры и спорта: учебное пособие. - СПб, 1996.-356 с.